AL. GRAUR
MEMBRU CORESPONDENT AL ACADEMIEI R.P.R.

ÎNCERCARE ASUPRA FONDULUI PRINCIPAL LEXICAL AL LIMBII ROMÎNE

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
1954

INTRODUCERE

In genialele sale lucrări privitoare la lingvistică, publicate în vara anului 1950, I. V. Stalin a acordat o deosebită atenție problemelor vocabularului. Cu această ocazie, el a ridicat pentru prima oară şi a pus în fața lingviştilor chestiunea fondului principal lexical, chestiune de o importanță covîrşitoare pentru studiile de limbă. Descoperirea de către I. V. Stalin a fondului principal lexical este menită să transforme radical felul nostru de a privi vocabularul, — care de abia acum capătă adevărata lui însemnătate în gramatica comparativă-istorică, — şi să modifice substanțial modul de predare a limbilor în învățămîntul de toate gradele. « Una din cele mai mari cuceriri ale lingvisticii sovietice, cucerire pe care lingviştii sovietici o datorează în întregime lui I. V. Stalin şi lucrărilor sale asupra problemelor lingvisticii, o constituie delimitarea în lexic a fondului principal lexical »[1]. Lucrarea de față este o încercare de a aplica teoria stalinistă la studiul limbii romîne.

In trecut, lingviştii au privit întotdeauna vocabularul ca o masă informă, ca o adunare de cuvinte care, în limbă, joacă ce e drept, roluri de importanță deosebită, dar în studiile lingviştilor erau puse toate pe acelaşi plan. Se poate spune chiar mai mult decît atîta: atenția cea mai mare era dată tocmai acelor cuvinte care în limbă sînt mai puțin însemnate. Dacă luăm oricare dintre publicațiile noastre din ultimele decenii, putem constata că studiile lexicale numai rareori atingeau cuvintele importante şi de cele mai multe ori tratau cuvinte regionale, învechite, familiare, de argou, de jargon, forme greşite etc. Această afirmație este în totul valabilă şi pentru lucrările mele.

Există pentru aceasta o explicație. In felul cum se făceau studiile lexicale, nici nu era mare lucru de spus despre cuvintele importante: că există, se ştia; sensul lor era cunoscut; etimologia, sau era cunoscută, sau era foarte greu de

---

[1] V. V. Vinogradov, « Izvestiia Akad. Nauk SSSR », 1952, p. 218.

găsit (altfel ar fi fost găsită demult). In schimb, asupra acestor puncte se puteau uşor spune lucruri « noi » cu privire la cuvintele rare sau total necunoscute mai înainte. Iar altceva decît acest fel de observaţii nu conţineau studiile de vocabular.

In gramatica comparată, cuvintele erau de asemenea puse toate pe acelaşi plan. De aceea vocabularul nu juca un rol prea mare în studiile comparatiştilor, care acordau în schimb cea mai mare atenţie foneticii istorice. Vocabularul se împrumută uşor, spuneau ei, prin urmare prezenţa a două forme asemănătoare în două limbi diferite nu dovedeşte nimic: una din aceste limbi a putut împrumuta cuvîntul de la cealaltă. « Vocabularul poate să se transforme, chiar în întregime *(de fond en comble)*, fără ca prin aceasta limba să fie sensibil alterată în structura ei fonetică sau gramaticală. »[1] Prin urmare, metoda comparativă-istorică se bizuia numai pe structura gramaticală, în special pe morfologie, unde se considera, cu drept cuvînt, că împrumuturile sînt foarte rare. Iată bună oară ce scria A. Meillet: « Vocabularul este în limbă elementul cel mai nestabil din toate. Cuvintele au ocazia să dispară pentru motive din cele mai felurite; ele sînt înlocuite prin termeni noi. Vocabularului indigen i se pot adăuga cuvinte noi tot atît de numeroase sau şi mai numeroase decît cele vechi; astfel vocabularului germanic al limbii engleze i s-a adăugat un element latin şi francez tot atît de considerabil ca şi elementul germanic »[2]. Şi mai departe: « Din nefericire e greu să stabileşti a priori ceea ce are şanse să fie indigen şi ceea ce are şanse să fie împrumutat »[3].

In ce priveşte limbile cu flexiune bogată, înrudirea lor cu alte limbi s-a putut descoperi şi fără să se ţină seamă de vocabular. Dar există limbi cu gramatică foarte simplă sau cu un sistem gramatical recent, produs după sfărîmarea grupului iniţial din care acele limbi făceau parte; acolo lingviştii nu au alt mijloc de a stabili înrudirea între limbi, decît studiul vocabularului. Se înţelege de la sine că, în felul în care se lucra pînă acuma, ei nu puteau porni cu prea mare încredere la lucru[4].

Ar fi greşit să credem că diferenţa de valoare între cuvintele unei limbi nu a fost observată niciodată. Primul studiu în această privinţă pare să fi fost celebra lucrare a lui B. P. Hasdeu, numită de obicei «Circulaţia cuvintelor » (titlul exact este « Limba în circulaţiune »; lucrarea a fost publicată în volumul III din « Cuvente den bătrăni »; eu am folosit-o în reeditarea, sub formă de texte alese, a lui J. Byck, Bucureşti, 1937). Hasdeu atrage atenţia că, într-o statistică asupra

[1] J. Vendryes, Le langage, Paris, 1921, p. 360.
[2] A. Meillet, La méthode comparative en linguistique historique. Oslo, 1925, p. 33.
[3] Ibidem, p. 35. Vezi şi R. A. Budagov, « Voprosî iazîkoznaniia », 1953, nr. 2, p. 29; asupra caracterului aşa zis « mixt » al limbii hittite, vezi A. V. Desniţkaia, « Voprosî iazîkoznaniia », 1952, nr. 4, p. 47.
[4] N. S. Pospelov, « Voprosî iazîkoznaniia », 1952, nr. 1, p. 158.

vocabularului, nu toate cuvintele sînt de aceeaşi valoare, ci cele mai mult întrebuinţate au valoare mai mare decît celelalte. Asupra defectelor acestei teorii voi reveni mai departe; deocamdată mă mulţumesc să atrag atenţia că nici Hasdeu, nici vreunul dintre urmaşii săi nu a tras din această lucrare vreo concluzie cu aplicare în lingvistică. Lingvistul sovietic L. P. Iakubinski a vorbit în 1926 de vocabularul constant şi vocabularul neconstant, fără să tragă de aici nici o concluzie pentru studiul lexicului [1].

Lingvistul sovietic V. I. Abaev, în lucrarea sa « Limba ca ideologie şi limba ca tehnică », vorbeşte de un nucleu de cuvinte durabile, dar, după cum arată V. V. Vinogradov [2], acest nucleu ar urma să fie acelaşi pentru toate limbile şi este privit în mod static. După V. I. Abaev, « fondul principal lexical » (el zice *leksiceskii*, nu *slovarnîi)* rămîne permanent acelaşi, numai restul vocabularului se îmbogăţeşte cu cuvinte noi [3]. Se înţelege că această teorie, construită pe un fundament marrist, nu putea avea rezultate apreciabile în studiile de lingvistică.

Şi A. Meillet vorbeşte despre « fondul principal al vocabularului curent » [4], însă fără nici o urmare concretă.

Eu însumi am scris în mai multe rînduri, dar în treacăt, despre « fondul esenţial »: « cuvintele principale din limbă, fondul esenţial, rămîne mereu acelaşi: *casă*, *mamă*, *ochi*, *picior*, *a zice*, *a crede* şi atîtea altele... sînt neschimbate de două mii de ani... » [5]; « împrumuturile nu se fac decît în anumite cazuri bine precizate şi ele nu ating niciodată elementele esenţiale ale limbii » [6]; în « Puncte de vedere asupra elementelor slave din limba romînă » [7], vorbeam din nou de « vocabularul esenţial ». Formularea aceasta este necorectă, căci dă a înţelege că întreg fondul principal este neschimbat şi chiar nu se schimbă niciodată; de altfel observaţiile făcute de mine au fost accidentale şi nici măcar eu însumi nu le-am acordat importanţă, prin urmare nu m-am gîndit să trag nici o concluzie din ele.

Necunoaşterea fondului principal lexical şi a importanţei lui pentru evoluţia limbii a dus adesea la greşeli serioase în problemele de limbă. Mi-aduc aminte că l-am auzit odată pe Meillet, într-o discuţie, explicînd că, pentru a aprecia care popor învaţă mai uşor limba latină, nu trebuie să ne interesăm de fondul de cuvinte moştenit din limba latină, care e neînsemnat, ci de neologisme, care sînt

---

[1] Vezi V. V. Vinogradov în volumul colectiv Problemele lingvisticii în lumina lucrărilor lui I. V. Stalin. Ed. Acad. R.P.R., Bucureşti, 1953 (articolul Despre fondul principal de cuvinte şi rolul lui de formare a cuvintelor în istoria limbii).
[2] Ibidem, p. 160 şi urm.
[3] V. V. Vinogradov, art. cit., p. 166 şi urm.
[4] In Linguistique historique et linguistique générale. I, Paris, 1921, p. 91.
[5] Al. Graur, Neologismele, 1937, p. 21.
[6] Idem, Indo-europenii, 1938, p. 8.
[7] 1947, p. 7.

mai numeroase şi deci mai importante. Prin urmare, lingvistul francez dădea prioritate restului vocabularului asupra fondului principal lexical.

Pentru prima oară problema a fost pusă în adevărata ei lumină, cu formularea justă şi cu concluziile de o covîrşitoare importanţă pe care le comportă, în lucrarea lui I. V. Stalin, « Marxismul şi problemele lingvisticii ». Teoria fondului principal formează o parte esenţială a acestei lucrări, luminînd teoria structurii gramaticale şi fiind, la rîndul ei, luminată de aceasta; ea este indispensabilă pentru construirea lingvisticii marxiste şi deschide perspective largi pentru cercetarea pe viitor a vocabularului. I. V. Stalin scrie: « Ce s-a schimbat în limba rusă în această perioadă ... In ce priveşte fondul principal de cuvinte şi structura gramaticală a limbii ruse, care constituie temelia limbii, ele nu numai că nu au fost lichidate şi înlocuite după lichidarea bazei capitaliste printr-un nou fond principal de cuvinte şi printr-o nouă structură gramaticală a limbii, ci, dimpotrivă, s-au păstrat în întregime şi au rămas fără nici un fel de modificări serioase — s-au păstrat tocmai ca temelie a limbii ruse contemporane »[1].

« In ce priveşte structura limbii lui Puşkin, cu structura ei gramaticală şi cu fondul ei principal de cuvinte, ea s-a păstrat în tot ce are ea esenţial, ca temelie a limbii ruse contemporane.

Şi asta e lesne de înţeles. Intr-adevăr, de ce ar fi nevoie ca, după fiecare revoluţie, structura existentă a limbii, structura ei gramaticală şi fondul ei principal de cuvinte să fie distruse şi înlocuite cu altele noi, aşa cum se întîmplă de obicei cu suprastructura? Cine are nevoie ca « apă », « pămînt », « munte », « pădure », « peşte », « om », « a merge », « a face », « a produce », « a face negoţ » etc. să nu se numească apă, pămînt, munte etc., ci altfel? »[2]

« Esenţialul în vocabular este fondul principal de cuvinte în care intră şi toate cuvintele radicale, ca nucleu al lui[3]. El este cu mult mai puţin cuprinzător decît vocabularul, dar trăieşte multă vreme, de-a lungul veacurilor, şi dă limbii o bază pentru formarea de noi cuvinte. »[4]

« ... în ceea ce priveşte fondul principal de cuvinte, el se păstrează în tot ce are esenţial şi este folosit ca temelie a vocabularului limbii.

Aceasta este de înţeles. Nu este de loc necesar să se distrugă fondul principal de cuvinte, dacă el poate fi folosit cu succes în decursul unei serii de perioade istorice, fără a mai vorbi de faptul că, nefiind posibil să se creeze un

---

[1] I. Stalin, Marxismul şi problemele lingvisticii. Ed. pentru literatură politică, 1953, p. 6.

[2] Ibidem, p. 9.

[3] Am corectat aici, după originalul rus, traducerea Ed. pentru literatură politică, unde citim: « fondul principal de cuvinte, în care intră ca nucleu toate rădăcinile ». Diferenţa e destul de importantă.

[4] I. Stalin, Marxismul şi problemele lingvisticii. Ed. pentru literatură politică, 1953, p. 21.

nou fond principal de cuvinte într-o perioadă scurtă de timp, distrugerea fondului principal de cuvinte acumulat în decursul secolelor ar duce la paralizarea limbii, la o totală dezorganizare a comunicării între oameni. »[1]

« Astfel, structura gramaticală a limbii şi fondul ei principal de cuvinte alcătuiesc temelia limbii, esenţa specificului ei. »[2]

« Stabilitatea limbii se explică prin stabilitatea structurii ei gramaticale şi a fondului ei principal de cuvinte... limbile balcanice au rezistat şi au supravieţuit. De ce? Pentrucă structura gramaticală şi fondul principal de cuvinte al acestor limbi s-au păstrat în esenţă. »[3]

« Structura limbii, structura ei gramaticală şi fondul ei principal de cuvinte sînt produsul unui şir de epoci.

Trebuie să presupunem că elementele limbii contemporane datează încă din timpuri străvechi, dinainte de epoca sclavagistă. Limba aceea nu era complexă, ea avea un fond de cuvinte foarte sărac, având însă o structură gramaticală proprie, ce e drept primitivă, dar totuşi o structură gramaticală. »[4]

«... structura gramaticală şi fondul principal de cuvinte al limbii franceze nu numai că nu au dispărut în perioada revoluţiei burgheze din Franţa, ci s'au păstrat fără schimbări esenţiale, şi nu numai că s-au păstrat, dar continuă să fiinţeze şi astăzi în limba franceză contemporană. »[5]

«... cu ocazia încrucişării, una dintre limbi iese de obicei învingătoare, îşi păstrează structura gramaticală, îşi păstrează fondul principal de cuvinte şi continuă să se dezvolte potrivit legilor interne ale dezvoltării sale, în timp ce cealaltă limbă îşi pierde treptat propria ei calitate şi dispare treptat.

Prin urmare, încrucişarea nu dă o nouă, o a treia limbă, ci menţine una dintre limbi, menţine structura ei gramaticală şi fondul ei principal de cuvinte şi îi dă posibilitatea să se dezvolte potrivit legilor ei interne de dezvoltare. »[6]

« In ceea ce priveşte specificul naţional al limbii ruse, el nu a suferit nici cea mai mică ştirbire, întrucît, menţinîndu-şi structura gramaticală şi fondul principal de cuvinte, limba rusă a continuat să progreseze şi să se perfecţioneze potrivit legilor ei interne de dezvoltare. »[7]

De aici înainte vocabularul încetează de a mai fi considerat ca o masă informă, ca un tot nediferenţiat. Acum ştim că în sînul lui există o ierarhie. « Elementele fondului principal lexical... formează baza mulţumită căreia e posibilă înţele-

---

[1] I. Stalin, Marxismul şi problemele lingvisticii. Ed. pentru literatură politică, 1953, p. 23.
[2] Ibidem, p. 23.
[3] Ibidem, p. 23-24.
[4] Ibidem, p. 24.
[5] Ibidem, p. 25.
[6] Ibidem, p. 27.
[7] Ibidem.

gerea. Ele formează fondul pe care se detaşează, cu care intră într-un anumit raport diferitele elemente ale vocabularului. »[1] Acum ştim că vocabularul nu se poate transforma « de fond en comble », cum spune Vendryes, pentru că fondul principal lexical nu se poate schimba în întregime fără a se distruge limba. Ştim că nu e greu cum susţine Meillet, să stabileşti a priori ce are şanse să fie indigen, deoarece fondul principal este compus în marea lui majoritate din elemente vechi, deci în mare parte din elemente indigene. Cuvintele în vocabular sînt grupate pe categorii lexicale şi semantice legate între ele, iar baza statornică a acestor categorii mobile o formează fondul principal lexical[2]. « Constituind baza limbii, structura gramaticală şi fondul principal lexical determină atît formele de dezvoltare a limbii, cît şi normele funcţionării ei. Ele condiţionează specificul naţional şi asigură stabilitatea limbii în toate etapele dezvoltării istorice. Deci ele trebuie să se găsească în centrul studierii particularităţilor concrete ale limbilor şi să stea la baza studiului practic al limbilor. »[3] « Lingviştii nu mai pot privi cu ochi egal diversele cuvinte, şi cu atît mai puţin au dreptul să se ocupe în primul rînd de cuvintele neînsemnate. Atenţia lor principală trebuie să fie îndreptată către acele cuvinte care fac parte din fondul principal. Impreună cu structura gramaticală, fondul principal lexical formează temelia limbii, de caracteristicile lui (şi de ale structurii gramaticale) e condiţionată evoluţia limbii. »[4]

De aici înainte, vocabularul poate şi trebue să fie folosit pentru stabilirea înrudirii limbilor, pentru definirea familiilor de limbi: concentrîndu-ne atenţia asupra fondului principal lexical, putem constata că, în ciuda numeroaselor împrumuturi de vocabular din limbi străine, limbile ca romîna sau engleza şi-au păstrat în mare parte fondul principal original, prin urmare acesta poate intra la socoteală atunci cînd discutăm originea, structura şi caracterul istoric al unei limbi. Cu atît mai mult această observaţie trebuie să servească în cazul limbilor fără morfologie.

In faţa lingviştilor se deschid acum perspective largi de muncă. Ei nu vor mai putea, şi nici nu vor mai voi să acorde atenţia exclusivă, în materie de vocabular, cuvintelelor de la periferia limbii, ca să stabilească existenţa, originea sau evoluţia unor forme rare şi neinteresante. Acum atenţia se va îndrepta spre problemele mari şi importante ca: stabilirea fondului principal al unei limbi date, compararea lui cu fondul principal al limbilor înrudite (eventual şi neînrudite) sau cu fondul principal al aceleiaşi limbi la o dată mai veche, cercetarea noţiunilor care sînt oglindite în fondul principal al fiecărei limbi, stabilirea felului cum se comportă, în ce priveşte fondul principal, diferitele categorii de

---

[1] A. V. Fedorov, « Voprosî iazîkoznaniia », 1952, nr. 5, p. 9.
[2] V. V. Vinogradov, « Voprosî iazîkoznaniia », 1952, nr. 2, p. 32.
[3] Editorialul revistei « Inostrannîie iazîki v şkole », 1952, nr. 5, p. 7.
[4] V. V. Vinogradov, art. cit., p. 33.

cuvinte (categorii morfologice, semantice, arhaismele, împrumuturile), raporturile fondului principal cu masa vocabularului, cu structura gramaticală, diferențele, din punctul de vedere al fondului principal, între limba literară, limba națională și dialecte, felul cum se primenește fondul principal etc. Ei vor avea să mai cerceteze cum trebuie folosită în practica învățămîntului limbilor descoperirea lui I. V. Stalin, în ce măsură trebuie să se modifice munca de alcătuire a dicționarelor. Acestea sînt numai unele dintre vastele subiecte care așteaptă să fie răscolite, prelucrate și lămurite.

Inainte de a trece la cercetarea a ceea ce s-a făcut pînă acum în această direcție, este necesar să lămurim unele probleme de terminologie. Traducerea oficială, la noi, a lucrării lui I. V. Stalin a încetățenit formula *fondul principal de cuvinte*, formulă pe care am menținut-o în citatele date mai sus. Socotesc însă că această traducere nu e nici exactă, nici fericită, și, în pasajele redactate sau traduse de mine, am înlocuit-o peste tot cu *fondul principal lexical.* Originalul rus spune *osnovnoi slovarnîi fond* și, după cum se vede, el nu cuprinde termenul « cuvînt »: *slovarnii* înseamnă exact « lexical », fiind un adjectiv derivat de la *slovar*, care înseamnă « vocabular, lexic ».

Dacă, așa cum fac în general lingviștii sovietici, includem în fondul principal și afixele, rămînem în sfera fondului principal lexical, dar nu mai putem vorbi de un fond de cuvinte, deoarece e clar că afixele nu sînt cuvinte.

Iată și un argument de ordin sintactic: expresia *fond de cuvinte* formează un tot inseparabil, deci nu ne putem permite să inserăm în mijlocul ei epitetul *principal* (« principal de cuvinte » nu înseamnă nimic), ar trebui deci să spunem cel mult, *fondul de cuvinte principal.*

In sfârșit, un argument de natură stilistică: formula discutată ne silește să repetăm mereu *cuvînt* (un *cuvînt* din fondul principal de *cuvinte*; *cuvintele* care intră în fondul principal de *cuvinte* etc.), repetiție pe care am tolera-o dacă ar fi necesară, dar pe care nu avem nici un motiv să o tolerăm, de vreme ce nu numai că nu e necesară, dar e și dăunătoare.

In publicațiile sovietice se scrie uneori mai scurt *fondul lexical*[1], iar eu însumi am scris adesea numai *fondul principal.*

In aceeași ordine de idei mai semnalez că citim adesea *vocabularul limbii* (în traducerea lucrării « Marxismul și problemele lingvisticii » această formulă nu apare decît o singură dată, la pagina 23, dar în alte traduceri e foarte frecventă) ca echivalent pentru expresia rusă *slovarnîi sostav iazîka*; aceasta, tradusă cuvînt cu cuvînt, ar suna « componența lexicală a limbii », ceea ce nu ar avea nimic nepotrivit, dar noi sîntem deprinși să redăm *slovarnîi sostav* prin formula mai simplă *vocabular*, ceea ce de asemenea e bine. In acest caz însă, trebuie să

---

[1] A. D. Grigorieva, « Russkii iazîk v școle », 1951, nr. 2, p. 23 și passim.

renunţăm la cuvîntul *limbă*, care aici e pleonastic, căci vocabularul nu are al cui să fie decît al limbii. *Limbă* nu are rost să fie adăugat decît dacă are pe lîngă el un determinant (de exemplu *vocabularul limbii romîne)*.

Dispunem deci astăzi de o nouă expresie lingvistică, creată de I. V. Stalin: *fondul principal lexical*. Acesteia trebuie însă să i se opună expresia corelativă prin care să fie desemnată acea parte a vocabularului care rămîne după ce se extrage din el fondul principal. In privinţa denumirii acestei părţi, nu există încă un acord între specialişti. Unii numesc restul vocabularului pur şi simplu *vocabular* (în ruseşte, *slovarnîi sostav iazîka)* pentru că, în « Marxismul şi problemele lingvisticii», fondului principal i se opune vocabularul (în ruseşte, *slovarnîi sostav iazîka)*. Dar în pasajele în care are loc această opoziţie [1], este limpede că fondul principal se opune vocabularului aşa cum o parte se opune întregului. Iar I. V. Stalin ne arată clar [2] că « toate cuvintele cuprinse într-o limbă formează laolaltă aşa numitul vocabular » (în ruseşte: *slovarnîi sostav iazîka)*. Şi imediat în continuare: « Esenţialul în vocabular este fondul principal de cuvinte... ». Prin urmare, nu poate fi vorba să numim *vocabular* numai totalitatea cuvintelor care rămîn după ce am extras fondul principal lexical.

Unii opun fondului principal vocabularul *mobil*, termen care are cusurul că presupune imobilitatea fondului principal, deşi acesta nu e nicidecum imobil. Alţii vorbesc de vocabularul *flotant* (a se vedea şi expresia « trecător », citată mai jos, la p. 187), termen de asemenea nepotrivit, căci lasă să se înţeleagă că ce nu e în fondul principal nu dispune de nici un fel de stabilitate, ceea ce de asemenea nu e adevărat: desigur, vocabularul «se află într-o stare de schimbare aproape neîntreruptă » [3], dar de aici trebuie să înţelegem că în permanenţă se găseşte cîte un element al lui care se schimbă, nu că toate părţile lui se schimbă radical în fiecare moment. Se mai vorbeşte de vocabularul *general* [4]. Cusurul ei este că lasă să se înţeleagă că această parte a vocabularului este mai generală în folosinţa oamenilor decît fondul principal, adică tocmai pe dos decît stau lucrurile în realitate.

Eu însumi am vorbit de *periferia* vocabularului, de vocabularul *periferic* pornind de la ideea că centrul vocabularului îl formează fondul principal [5]. Şi acest termen este nepotrivit, întîi pentru că introduce un aspect geometric de

---

[1] I. Stalin, Marxismul şi problemele lingvisticii. Ed. pentru literatură politică, 1953, p. 23.
[2] Ibidem, p. 21.
[3] Ibidem, p. 22.
[4] Vezi de exemplu, K. A. Levkovskaia, în « Inostrannîie iazîki v şkole », 1952, nr. 3, p. 21 şi urm. şi « Cum vorbim », III, 11, p. 19 şi urm., unde această expresie e folosită de mai multe ori pentru a traduce rus. *slovarnîi sostav iazîka*.
[5] Vezi această expresie şi la R. Ghinzburg, în « Inostrannîie iazîki v şkole », 1952, nr. 4, p. 33, nota.

care nu e nevoie [1], şi care nu pune vocabularul în adevărata lui lumină, şi al doilea, pentru că pretează la confuzie cu vocabularul vorbitorilor care locuiesc la periferia oraşului sau a ţării.

Desigur, după ce am vorbit de fondul principal, putem să spunem apoi, prin opoziţie, *restul* vocabularului, şi această expresie, destul de vagă prin ea însăşi, nu are nici un cusur, căci spune exact ceea ce îi cerem noi să spună şi nu se ciocneşte cu nici o formulă anterioară în lingvistică. Dar ce facem dacă avem de vorbit de « restul vocabularului » la începutul unei expuneri, unde n-a fost încă vorba de fondul principal?

Prin opoziţie cu termenul *principal*, m-am gîndit să folosesc pe *secundar*, dar nu cred că acest cuvînt s-ar putea împăca cu *fond*, care are desigur şi nuanţa de « bază »; iar dacă am zice *vocabularul secundar*, am lăsa să se presupună că există două vocabulare în aceeaşi limbă.

In cele din urmă, m-am oprit la expresia *masa vocabularului*, pe care o voi folosi în această lucrare ca termen opus fondului principal lexical: acesta se distinge din masa vocabularului, aşa cum conducerea unei organizaţii, de pildă, se distinge din masa membrilor acelei organizaţii, deşi conducerea face şi ea parte din organizaţie aşa cum fondul principal face parte din vocabular.

*

In cei trei ani care au trecut de la publicarea lucrărilor lui I. V. Stalin cu privire la lingvistică, problema fondului principal lexical a fost subiectul a numeroase lucrări ale lingviştilor sovietici:

V. V. Vinogradov, « Despre fondul principal lexical şi rolul lui de formare a cuvintelor în istoria limbii », în « Izvestiia Akad. Nauk SSSR », 1952, p. 218 şi urm. (reluat şi dezvoltat în volumul colectiv « Voprosî iazîkoznaniia v svete trudov I. V. Stalina », p. 151 şi urm.; în traducerea romînească p. 155 şi urm.).

P. I. Cernîh, « Despre legătura dintre dezvoltarea limbii şi istoria poporului în lumina lucrărilor lui I. V. Stalin », în «Izvestiia Akad. Nauk SSSR», 1951, p. 240 şi urm.

R. A. Budagov, « In chestiunea elementelor stabile şi mobile din lexic », în « Izvestiia Akad. Nauk SSSR », 1951, p. 105 şi urm.

A. D. Grigorieva, «Invăţătura tovarăşului Stalin despre fondul principal lexical şi masa vocabularului », în « Russkii iazîk v şkole », 1951, nr. 2, p. 11 şi urm.

M. D. Kuzneţ şi I. G. Melţer, « Despre unele probleme ale cursului de lexicologie engleză », în « Inostranniie iazîki v şkole », 1951, nr. 1, p. 17 şi urm.

[1] Vezi şi schema din « Inostranniie iazîki v şkole », 1951, nr. 2, p. 24.

V. A. Zveghințev, « Sarcinile fundamentale ale lingvisticii sovietice », în « Inostrannîie iazîki v școle », 1951, nr. 2, p. 15 și urm.

E. Zusmanovskaia și A. Iskoz, « In chestiunea fondului principal lexical și a masei vocabularului în limba germană », în « Inostrannîie iazîki v școle », 1951, nr. 2, p. 24 și urm.

V. V. Vahmistrov, « Indiciile apartenenței cuvintelor la fondul principal lexical », în « Inostrannîie iazîki v școle », 1951, nr. 4, p. 7 și urm.

E. M. Melțer, «Despre fondul principal lexical și masa vocabularului », în « Inostrannîie iazîki v școle », 1951, nr. 6, p. 22 și urm.

K. T. Baranțev « Rolul fondului principal în formarea unităților frazeologice », în « Inostrannîie iazîki v școle », 1951, nr. 6, p. 31 și urm.

P. I. Cernîh, « I. V. Stalin despre fondul principal lexical », în volumul colectiv « Voprosî iazîkoznaniia v svete trudov I. V. Stalina », Moscova, 1952, p. 126 și urm. (în traducerea romînească, p. 129 și urm.).

M. Gurîceva, «In chestiunea raporturilor dintre fondul principal lexical și masa vocabularului în limba franceză », în « Inostrannîie iazîki v școle », 1952, nr. 5, p. 9 și urm.

R. A. Budagov, « Fondul principal lexical al limbilor romanice și sarcinile studierii lor », în «Voprosî iazîkoznaniia», 1953, nr. 2, p. 28 și urm.

L. I. Jirkov, « Despre fondul principal lexical al limbilor muntenești ale Daghestanului » în « Voprosî iazîkoznaniia », 1953, nr. 3, p. 69 și urm.

In afară de aceste lucrări pe care le-am putut folosi, s-au mai publicat sau prezentat sub formă de expunere orală multe alte lucrări, asupra cărora, din păcate, nu am alte informații decît scurte notițe, mai ales în « Voprosî iazîkoznaniia » în 1952 (citez între paranteze numai fascicula și pagina):

V. P. Vomperski, « Invățătura lui I. V. Stalin despre fondul principal lexical » (pe bază de materiale din limba rusă; « Izvestiia Akad. Nauk SSSR », 1951, p. 610 și urm.).

S. A. Burnașeva, « Fondul principal al limbii tătare » (disertație; fasc. 1, p. 189).

V. G. Egorov, «Fondul principal al limbii ciuvașe » (disertație; fasc. 1, p. 188).

N. G. Korlăteanu, două lucrări, publicate, cu privire la fondul principal al limbii moldovenești (fasc. 1, p. 149).

B. A. Serebrennikov, Referat despre problemele dezvoltării fondului principal, pe baza unor materiale din limbile baltice (fasc. 4, p. 125).

S-au întreprins mai multe lucrări pentru studierea fondului principal al limbilor tiurce («Izvestiia Akad. Nauk SSSR», 1951, p. 509)[1].

---

[1] Prezenta lucrare a fost redactată la sfîrșitul anului 1952. In prima parte a anului 1953 am mai putut face modificări bazate pe publicațiile curente. Nu am mai putut însă folosi, lucrările primite spre sfîrșitul anului 1953.

Diferite lucrări sînt în curs asupra fondului principal lexical al limbii coreene (fasc. 3, p. 121); de asemenea se lucrează în R. P. Bulgaria, în R. P. Ungară.

La noi, ca şi în celelalte probleme ale lingvisticii, se constată o gravă rămînere în urmă. Tot ce se poate cita din publicaţiile noastre sînt două scurte articole din revista « Cum vorbim » (I. Coteanu, « Fondul principal de cuvinte », 1950, nr. 11-12, p. 1 şi urm.; Al. Graur, « Despre fondul principal lexical », 1951, nr. 12, p. 8 şi urm.) şi o conferinţă publică (Finuţa Asan, la Societatea de ştiinţe istorice, filologice şi folclor, filiala Bucureşti, în primăvara anului 1952), apoi articolul acad. Em. Petrovici, « Fondul principal de cuvinte al limbii romîne » în « Limba romînă » 1953, nr. 1, p. 21 şi urm.

Prin citirea lucrării atît de limpezi şi de profunde a lui I. V. Stalin, toată lumea s-a putut convinge de existenţa fondului principal lexical în fiecare limbă în parte şi de importanţa lui în evoluţia limbii. Ne rămîne însă o muncă grea, aceea a identificării elementelor care fac parte din fondul principal lexical, a stabilirii numărului lor şi a importanţei relative a fiecăruia în parte. Se înţelege că în cazurile extreme este foarte uşor lucru să cădem cu toţii de acord: nimeni nu ne va contrazice cînd vom afirma că un cuvînt ca *a face* intră în fondul principal al limbii romîne, sau că un cuvînt ca *leopard* nu face parte din acest fond principal. Dar la mijloc, între aceste extreme, există o gamă infinită de cuvinte, mai asemănătoare ca importanţă cu cel dintîi sau cu cel de al doilea: unde fixăm linia despărţitoare între ce este şi ce nu este în fondul principal?

Amintesc că lingviştii sovietici au despărţit vocabularul în două categorii: *activ* şi *pasiv*; din vocabularul activ fac parte acele cuvinte pe care le folosim în tot momentul, care ne stau la îndemînă necontenit, iar din vocabularul pasiv, acele cuvinte pe care le cunoaştem, ce e drept, le înţelegem dacă le întîlnim ba cîteodată, în cazuri speciale, le folosim şi noi, dar de care nu ne servim în mod obişnuit în nici un fel. De exemplu, în limba noastră, un cuvînt ca

---

I. M. Tronski, « Contribuţii la istoria limbii latine », Moscova, 1953.

A. D. Grigorieva, « Despre fondul principal lexical şi masa vocabularului limbii ruse », Moscova, 1953.

L. A. Bulahovski, « Introducere în lingvistică » vol. II, Moscova, 1953.

M. S. Gurîceva şi B. A. Serebrennikov, « Sarcinile studierii fondului principal lexical », în « Voprosî iazîkoznaniia », 1953, nr. 6, p. 3 şi urm.

N. A. Ianko-Triniţkaia, « Despre limitele fondului principal lexical în vocabular » în « Voprosî iazîkoznaniia », 1953, nr, 6, p. 129 şi urm.

N. G. Korlăteanu, « Sarcinile cercetării fondului principal lexical şi ale masei vocabularului limbii moldoveneşti », în volumul « Problemele lingvisticii moldoveneşti », Moscova, 1953, p. 183 şi urm.

Nu am putut vedea lucrarea următoare: T. V. Stroeva, « Contribuţii la studiul durabilităţii fondului principal în limba germană », Leningrad, 1952, citată în « Voprosî iazîkoznaniia », 1953, nr. 6, p. 4.

dorobanț a trecut în vocabularul pasiv. Se înțelege că nu ne vom aștepta să intre în fondul principal cuvintele din vocabularul pasiv, ci numai cele din vocabularul activ. Dar nici acestea nu intră toate.

Pentru a stabili criteriile după care să ne conducem pentru a identifica elementele din fondul principal, trebuie să luăm ca bază indicațiile lui I. V. Stalin, care a descoperit și semnalat existența fondului principal. Călăuzindu-ne după aceste indicații, vom ajunge să stabilim o linie de conduită în acord cu faptele reale.

M. Gurîceva [1] vorbește de criterii valabile pentru toate limbile, stabilite de I. V. Stalin: fondul principal lexical este mai puțin cuprinzător decît vocabularul, durează multă vreme, dă naștere la derivate. Acestea sînt adevărate, dar ele constituie definiția categoriei, nu un mijloc de a stabili situația fiecărui element în parte, așa încît trebuie să dăm dreptate lui P. I. Cernîh, care arată [2] că nu există criterii universale (trebuie să facem o deosebire între caracteristici și indicii). Același autor [3] lasă să se înțeleagă că nu avem încă criterii ferme. Totuși, în lucrările citate s-au precizat o serie de fapte care ne pot ajuta să ne apropiem de o soluție.

I. V. Stalin scrie că în fondul principal « intră și toate cuvintele radicale, ca nucleu al lui » [4]. De aici unii au tras concluzia că orice cuvînt radical, adică nederivat, face parte obligator din fondul principal. Urmează că, dacă se pierde sentimentul derivării sau compunerii, un cuvînt derivat sau compus intră în mod automat în fondul principal. Dar cuvinte derivate nu sînt în fondul principal? I. V. Stalin zice « și toate cuvintele radicale », deci nu numai cuvintele radicale. Apoi orice cuvînt nederivat este într-adevăr în fondul principal? Ar urma de aici că un cuvînt radical, odată intrat în fondul principal, sau rămîne acolo pe vecie, sau este eliminat din limbă dintr-odată, brusc, deoarece în masa vocabularului nu poate fi niciodată. Cuvintele împrumutate pot fi derivate în limba lor de origine, dar simțite ca radicale în limba care le-a împrumutat. De aici ar urma că ele nu erau în fondul principal al limbii care le-a creat, și unde trăiau de multă vreme, dar intră imediat în fondul principal al limbii care le-a împrumutat. Cred că pasajul citat din I. V. Stalin nu se poate înțelege decît într-un singur fel: că printre cuvintele din fondul principal trebuie să distingem un nucleu, anume cuvintele radicale, care dau naștere celorlalte cuvinte. Prin urmare, nu e vorba de toate cuvintele nederivate, ci numai de cuvintele care formează nucleul fondului principal,

---

[1] M. Gurîceva, art. cit. p. 8.

[2] P. I. Cernîh, în volumul colectiv Problemele lingvisticii, în lumina lucrărilor lui I. V. Stalin, p. 136.

[3] Ibidem, p. 150.

[4] I. Stalin, Marxismul și problemele lingvisticii. Ed. pentru literatură politică, 1953, p. 21. Am corectat traducerea după originalul rusesc.

şi, fiindcă sînt radicale, dau naştere altor cuvinte. Nu putem deci considera faptul că e radical ca un criteriu pentru a atribui un cuvînt fondului principal. Cred că are toată dreptatea P. I. Cernîh cînd interpretează acest pasaj astfel: « Fondul principal lexical nu constă numai din cuvinte radicale, dar cuvintele radicale (în special cele radicale « primitive », cu rădăcina primitivă neanalizabilă) constituie nucleul lui »[1].

Unii socotesc că fondul principal este partea cea mai bună sau mai esenţială a vocabularului[2]. Dar aceasta nu ne poate ajuta să stabilim componenţa lui, căci nu ne spune nimeni care cuvinte sînt cele mai bune sau mai esenţiale.

K. T. Baranţev[3] stabileşte două criterii: faptul că cuvintele din fondul principal exprimă noţiuni fundamentale şi că sînt radicale. E. Zusmanovskaia şi A. Iskoz[4], pe lîngă cuvintele radicale, mai admit derivatele care au importanţă pentru tot poporul (*obşcenarodnaia znacimost*), au importanţă vitală şi sînt durabile[5]; aceleaşi trăsături distinctive le recunoaşte E. M. Melţer[6], la care însă rezultă clar că e vorba de importanţa noţiunii pe care o denumeşte cuvîntul; în acelaşi fel vede problema M. Gurîceva[7].

O. S. Ahmanova, în « Izvestia Akad. Nauk SSSR », 1950 p. 478 şi urm., propune două criterii: cuvîntul să fie cunoscut şi întrebuinţat de toţi cei care vorbesc limba, şi forma lui să aibă caracter fundamental.

V. P. Vomperski (după rezumatul din « Izvestia Akad. Nauk SSSR », 1951 p. 610) pretinde ca cuvîntul să fie întrebuinţat de tot poporul, pe întreg teritoriul.

A. A. Reformatski (în « Voprosî iazîkoznaniia », 1952, nr. 4, p. 63) cere ca cuvîntul să fie stabil, întrebuinţat de toţi, să formeze baza pentru noi derivate (în special e vorba de « nucleul » fondului principal, cuvintele radicale), să fie stilisticeşte neutru.

I. V. Rahmanov («Inostrannîie iazîki...» 1953, nr. 1, p. 30) pretinde cuvîntului să aibă derivate, să fie în întrebuinţarea generală, în orice stil, să aibă capacitatea de a îndeplini o funcţie gramaticală (e vorba de uneltele gramaticale).

V. V. Vahmistrov, în articolul citat mai sus, a stabilit cinci criterii după care se poate stabili apartenenţa unui cuvânt la fondul principal lexical, şi anume primele două le socoteşte obligatorii, iar dintre ultimele trei, trebuie să existe cel puţin unul:

1. să fie folosite de întregul popor cu sensul lor fundamental, concret (sensurile secundare nu fac parte din fondul principal).

---

[1] P. I. Cernîh, art. cit, p. 137. Am adus unele modificări traducerii.
[2] A se vedea critica lui P. I. Cernîh, art. cit., p. 134, nr. 1.
[3] K. T. Baranţev, art. cit., p. 31.
[4] E. Zusmanovskaia şi A. Iskoz, art. cit., p. 25.
[5] Ibidem.
[6] E. M. Melţer, art. cit., p. 23.
[7] M. Gurîceva, art. cit., p. 12.

2. să fie vechi, deşi există şi cuvinte noi care pătrund în fondul principal.
3. să poată fi folosite pentru a exprima mai multe noţiuni concrete.
4. să servească de bază pentru formarea de derivate.
5. să intre ca element de bază în expresii uzuale.

Desigur, mai multe criterii, sau altele decît acestea nu a propus nimeni (de altfel, articolul e consacrat în întregime problemei alegerii criteriilor). Discutîndu-le deci pe acestea, cred că nu va rămîne nimic trecut cu vederea în această materie.

La condiţia întîi, V. V. Vahmistrov vorbeşte în treacăt de cuvinte-noţiuni. După cum s-a văzut însă mai sus, alţii pun categoric condiţia: pentru a face parte din fondul principal, cuvintele trebuie să exprime noţiuni importante (« noţiuni de importanţă vitală » spun autorii citaţi [1]). Şi la noi în diverse discuţii, s-a considerat că se poate porni de la noţiuni. Dar lingviştii nu operează cu noţiuni, ci cu cuvinte, iar acestea comportă, în afară de sens, şi o formă sonoră. Sensul nu e tot una cu noţiunea [2]. Nu orice cuvînt exprimă o noţiune [3]. Noţiunea este un « fapt nelingvistic » [4], iar fondul principal este un fapt esenţialmente lingvistic.

Prin urmare, nu este cazul să introducem în definiţia fondului principa termenul « noţiune », ci trebuie să vorbim de *cuvinte* importante în limbă. Noţiunile sînt obiectul altei ştiinţe decît lingvistica, de aceea ele nu pot fi studiate numai de lingvişti; dacă e vorba de noţiuni, trebuie să facem apel la filozofi [5].

Este foarte adevărat că, în marea majoritate a cazurilor, noţiunile de « importanţă vitală » pentru oameni sînt redate prin cuvinte care aparţin fondului principal, dar nu putem face din această afirmaţie un principiu obligator [6]. Pentru diverse motive, aceeaşi noţiune poate fi redată într-o limbă printr-un cuvînt din fondul principal, iar în altă limbă printr-un cuvînt din masa vocabularului (exemple convingătoare pentru diferenţele dintre limbi, din acest punct de vedere, dă R. Ghinzburg în articolul citat). Astfel, după cît se pare în franţuzeşte *arbre*, în nemţeşte *Baum* sînt în fondul principal (spun « după cît se pare » deoarece nu am cercetat lexicul complet al acestor limbi, iar pentru a mă pronunţa în deplină cunoştinţă de cauză ar fi trebuit să pot compara situaţia acestor cuvinte cu a tuturor celorlalte; în orice caz, ambele sînt mult

[1] M. Gurîceva, art. cit., p. 10; A. D. Grigorieva, art. cit., p. 12; la fel spune şi P. I. Cernîh, art. cit., p. 138 şi urm.
[2] V. V. Vinogradov, « Voprosî iazîkoznaniia », 1952, nr. 2, p. 32; R. Ghinzburg, Problema sensului cuvîntului în lumina învăţăturii staliniste despre limbă, în « Inostrannîie iazîki v şkole », 1952, nr. 4, p. 30 şi urm.
[3] A. A. Reformatski, « Voprosî iazîkoznaniia », 1952, nr. 4, p. 61.
[4] V. A. Zveghinţev, « Voprosî iazîkoznaniia », 1952, nr. 5, p. 107.
[5] Cum spune P. I. Cernîh, art. cit., p. 144.
[6] M. Gurîceva, art. cit., p. 12.

întrebuințate, au derivate numeroase, iar forma germană are și numeroase compuse). In acest timp, în romînește, corespondentul *arbore* nu e în fondul principal, deoarece el împarte sfera de răspîndire cu *copac*, cu *pom* iar în Transilvania și cu *lemn*. (Pentru motive pe care nu le cunosc,' se pare că nici rus. дерево nu e în fondul principal.) Totuși nimeni nu poate afirma că pentru un francez sau pentru un german noțiunea de « arbore » este mai importantă decît pentru un romîn. In englezește, lui *oaie* al nostru îi corespund două cuvinte (*sheep* și *mutton*); la fel lui *bou* (*ox*, *beef*): cum am putea pretinde că situația acestor cuvinte trebuie să fie egală în romînește și în englezește?

« Artă » se spune în rusește искусство; acest cuvînt face parte dintr-o mare familie de cuvinte slave formată în jurul rădăcinii кус-« gust » (astfel în rusește, вкус «gust», покушать «a gusta», искусный «priceput» și multe altele; din această familie provine și *iscusit* al nostru); prin aceasta cuvîntul rusesc este solid incrustat în limba rusă, face parte din fondul principal. Corespondentul romînesc *artă*, împrumutat de curînd, nu are altă familie decît derivatele împrumutate gata făcute odată cu el sau în urma lui; cuvîntul nu are deci ramificații proprii în limbă și, nefiind legat de cuvinte mai vechi, nici nu are circulație mare în lumea celor neinstruiți, nu este deci solid instalat în fondul principal.

Aceleași observații putem să le facem comparînd rus. пароход « vapor », compus din rus. пар « aburi » și ход « mers » (ambele cuvinte mult întrebuințate de întreg poporul) cu rom. *vapor*, cuvînt împrumutat și neanalizabil pentru un romîn; sau germanul *Handschuh* « mănușă » (format din *Hand* « mînă » și *Schuh* « gheată »), cu francezul *gant*, împrumut, ce e drept vechi, dar fără legătură cu alte cuvinte franțuzești. In franțuzește, cuvîntul *femme* « femeie » este mult întrebuințat, are derivate și intră în multe expresii. Aceeași este situația rusescului жена cu derivatul женщина (primul înseamnă «soție», și al doilea «persoană de sex feminin »). In romînește, *femeie* are cu totul altă poziție: în primul rînd, cu sensul actual, cuvîntul este recent în limbă (în secolul al XVI-lea însemna încă « familie », sensul primitiv, căci *femeie* provine din latinul *familia*); în al doilea rînd, *femeie* nu are decît o parte din sfera francezului *femme* (se folosește singur numai cu sensul rus. женщина), iar pentru altă parte (sensul rus. жена) se folosește mai mult *nevastă* sau *soție*; în al treilea rînd, chiar în întrebuințarea cu sensul de bază (rus. женщина), *femeie* mai suportă încă concurența lui *muiere* pe o parte întinsă a teritoriului țării noastre. Cum am putea deci cere acestui cuvînt să aibă aceeași situație în limbă ca echivalentele lui din rusește și din franțuzește? și totuși nimeni nu poate spune că în romînește noțiunea de « femeie » este mai puțin importantă decît în Uniunea Sovietică sau în Franța.

In romînește, verbul *a tunde* este fără îndoială în fondul principal; corespondentul lui francez, de aceeași origine, este *tondre*, dar acesta nu are nicidecum aceeași situație ca rom. *a tunde*, căci nu se mai întrebuințează decît pentru

animale (cu excepția unor sensuri figurate, nu prea frecvente), iar pentru oameni a fost înlocuit cu perifraza *couper les cheveux* « a tăia părul »; noțiunea e aceeași, iar situația cuvîntului e alta. Rom. *argint* și fr. *argent* au același sens de bază și aceeași origine; dar cuvîntul francez este foarte mult folosit cu sensul de « bani », pe care cuvîntul romînesc nu-l are, de aceea pentru limba franceză cuvîntul *argent* a devenit mult mai important decît e *argint* pentru limba noastră.

Dacă am admite că problema privește noțiunile, nu cuvintele, adică dacă am rupe problema fondului principal de istoria concretă a fiecărei limbi în parte și nu am ține seamă de amănuntele privitoare la fiecare cuvînt, de accidentele pe care le-a suferit, în ce privește sensul și forma, în cursul existenței lui, atunci stabilirea fondului principal ar fi într-adevăr în primul rînd sarcina filozofilor, și fondul principal ar putea fi determinat odată pentru toate limbile, sau cel puțin pentru un grup de populații care trăiesc cam în aceleași condiții și sînt pe aceeași treaptă de dezvoltare. Nu încape îndoială că, în linii mari, noțiunile care sînt foarte importante pentru noi, sînt foarte importante și pentru națiunile vecine cu a noastră. Constatăm însă că, printre exemplele de cuvinte care aparțin fondului principal, I. V. Stalin citează în limba rusă, pe производить și торговать; în romînește [1], aceste exemple au fost traduse cu *a produce* și *a face negoț*. Dar *a produce*, neologism recent, nu face încă parte din fondul principal al limbii romîne; *a face negoț*, nici măcar nu este un cuvînt, ci o expresie, și încă puțin învechită, căci *negoț* este puternic concurat de neologismul *comerț*. Iată deci că ceea ce într-o limbă este un cuvînt din fondul principal, în altă limbă nici măcar nu se poate reda printr-un singur cuvînt, deși noțiunea există și e la fel de importantă în ambele țări. Vorbind de noțiuni în loc de cuvinte, nesocotim tocmai ceea ce formează specificul național al fiecărei limbi în parte.

O noțiune poate să fie foarte importantă, și totuși cuvîntul care o denumește să nu fie în fondul principal. Cum arată L. I. Jirkov [2] *automobilul* e un lucru de importanță deosebit de mare, dar cuvîntul nu este prea mult întrebuințat, căci în locul lui se folosește *mașină* (în rusește și în alte limbi, ca și în romînește).

O noțiune poate să nu fie deosebit de importantă, și totuși cuvîntul care o exprimă să fie în fondul principal. Un cuvînt ca *doagă*, în romînește, nu redă o noțiune « de importanță vitală », dar *doagă* are multe derivate și mai ales intră în numeroase expresii, este deci un cuvînt important. Mai clare sînt lucrurile cînd e vorba de noțiuni ca «lumînare», «săgeată»; obiectele pe care le reprezintă au avut importanță mare în trecut, pe cînd astăzi au fost în mare

---

[1] I. Stalin, Marxismul și problemele lingvisticii. Ed. pentru literatură politică, 1953, p. 9.
[2] L. I. Jirkov, art. cit., p. 72.

parte scoase din uz, în special cel de al doilea; totuşi cuvintele *luminare* şi *săgeată* nu pot fi omise cînd se stabileşte fondul principal al limbii noastre, deoarece ele au căpătat derivate, uneori cu sensuri abstracte *(a săgeta prin inimă)* şi intră în diverse expresii care se păstrează.

In sfîrşit, ultim argument, din fondul principal fac parte fără nici o îndoială prepoziţiile, conjuncţiile etc., adică acele cuvinte care joacă rol de instrumente gramaticale. Ele ar fi însă excluse dacă am porni de la noţiuni, deoarece aceste cuvinte nu redau noţiuni, ci servesc numai pentru a lega între ele celelalte cuvinte sau pentru a le ajuta să-şi îndeplinească funcţiile în frază.

Departe de mine gîndul că ne-ar putea strica în vreun fel colaborarea cu filozofii şi cu specialiştii în alte discipline, în problema aceasta şi în alte probleme; cred, dimpotrivă, că e foarte necesară. Dar am ţinut să precizez că problema fondului principal priveşte cuvintele, nu noţiunile, şi că ea interesează în primul rînd pe lingvişti. De altfel, P. I. Cernîh admite el însuşi că « studiul lingvistic al acestei probleme îşi are sarcinile sale speciale »[1], care deci trebuie studiate de lingvistică.

In această ordine de idei, cred că nu greşesc reproducînd aici cuvintele lui V. V. Vinogradov: « Cauza uimitoarei stabilităţi a cuvintelor din fondul principal lexical este adesea căutată numai în semantica acestor cuvinte, în particularităţile noţiunilor desemnate de ele. Pe baza acestei « ideosemantice » anti-istorice continuă să se menţină reprezentările idealiste şi cosmopolite asupra comunităţii semantice şi a uniformităţii nucleului fondului lexical de bază în toate limbile lumii »[2].

Ne ocupăm deci de cuvinte, fără a uita că ele comportă un sens şi că, la toate cuvintele de sine stătătoare, sensurile desemnează noţiuni. Putem însă despica un cuvînt în mai multe felii, după numărul de sensuri pe care le are, sensurile poetice, stilistice etc. fiind excluse din fondul principal[3]? Astfel cuvîntul *alb*, când exprimă culoarea concretă bine ştiută, face parte din fondul principal, iar cînd constituie o poreclă pentru un contrarevoluţionar, nu mai e în fondul principal[4]. Problema omonimelor va fi pusă mai departe. Dar din articolul citat al lui R. Ghinzburg reiese că nu putem distinge la un cuvînt atîtea omonime cîte sensuri diferite are, în primul rînd pentru că de cele mai multe ori sensurile sînt strîns legate între ele şi nu putem trage între ele linii despărţitoare, decît în chip artificial. « Sensul unui cuvînt nu poate fi înţe-

---

[1] P. I. Cernîh, art. cit., p. 144.
[2] V. V. Vinogradov, « Voprosî iazîkoznaniia », 1953, nr. 1, p. 20.
[3] Vezi de exemplu A. D. Grigorieva, « Russkii iazîk v şkole », 1951, nr. 2, p. 19.
[4] V. V. Vahmistrov, art. cit., p. 8; E. M. Melţer, art. cit., p. 29.

les ca sensul cutărei sau cutărei variante particulare lexico-frazeologice a lui, ci sensul cuvîntului există numai ca sens al tuturor variantelor particulare lexico-frazeologice ale cuvîntului în limba dată »[1]. Astfel sensul de « contrarevoluționar » al cuvîntului *alb* este strîns legat de cel de bază, vorbitorul simte că în fond este unul şi acelaşi cuvînt (a se vedea contrariul: *roşu* « revoluţionar »). Se poate spune tocmai dimpotrivă, că apariția sensului nou constituie o întărire pentru cuvîntul vechi, o instalare a lui mai solidă în fondul principal, deoarece el a căpătat valori şi legături în plus pe lîngă cele pe care le avea dinainte. Dacă am socoti pentru fiecare sens un cuvînt aparte, am ajunge la milioane de cuvinte în fiecare limbă şi studiul lor ar deveni imposibil. Cînd vom ajunge la problema omonimelor, vom discuta situația acelor cuvinte la care legătura dintre diversele sensuri este ruptă. De asemenea vom discuta într-un capitol următor ideea că în fondul principal intră numai înțelesurile concrete. Cu rezervele pe care le-am făcut, sînt de acord cu primul criteriu stabilit de V. V. Vahmistrov, anume că intră în fondul principal numai acele cuvinte care sînt folosite de întregul popor. Se înțelege că excludem cuvintele de jargon, de argou, termenii tehnici[2], atîta timp cît ele sînt limitate la categoria socială care le-a creat. Dar nici celelalte cuvinte, înțelese de toată lumea dar folosite numai de o categorie, nu au dreptul la intrare; dacă regiuni întinse ale țării sau clase sociale productive nu le folosesc sau le folosesc foarte puțin, cuvintele trebuie socotite în afara fondului principal. Cuvîntul *cioban*, mult întrebuințat într-o parte a țării, n-a izbutit să înlocuiască pe *păcurar*, care subzistă într-o arie întinsă. Nici unul din ele nu e în fondul principal. Cuvîntul *axiomă* este foarte mult folosit de oamenii de ştiinţă, dar restul poporului nu-l cunoaşte decît cel mult cu totul vag. Orăşenii cunosc şi folosesc destul de mult cuvîntul *concert*; ţăranii însă nu-l cunosc decît prea puțin. Dacă, aşa cum ne învață I. V. Stalin, limba este « a întregului popor », apoi cu atît mai mult fondul principal lexical, « esența specificului » limbii (împreună cu structura gramaticală), trebuie să aparţină întregului popor.

Adaug însă că o aplicare absolut consecventă a principiului nu este posibilă. Vocabularul « se află într-o stare de schimbare aproape neîntreruptă »[3], un cuvînt care astăzi nu este cunoscut decît de o parte a populației va fi cunoscut mîine de întreaga populație, ceea ce ieri era folosit de toată lumea, astăzi nu mai e folosit decît de o categorie restrînsă. Chiar dacă privim limba într-o singură clipă a existenței ei, tot nu o putem privi static, tot trebuie să ținem seama de necontenita schimbare a elementelor ei. Avînd de ales între

[1] R. Ghinzburg, art. cit., p. 40.
[2] P. I. Cernîh, art. cit., p. 141.
[3] I. Stalin, Marxismul şi problemele lingvisticii. Ed. pentru literatură politică, 1953, p. 22.

limba literară şi graiurile locale, ne vom orienta, bineînţeles, mai mult după cea dintîi. Prin urmare, mai curînd vom trece la fondul principal un cuvînt literar care nu e încă folosit de toată populaţia ţării, dar are toate şansele să fie adoptat în anii imediat următori, decît un cuvînt care a fost folosit de toată lumea, dar începe să fie părăsit de limba literară. Astfel *risipă*, *chior*, nu sînt folosite în unele graiuri locale, dar limba literară le impune peste tot. *Muiere* este foarte răspîndit în unele regiuni, dar limba literară l-a condamnat.

In sfîrşit, la acelaşi punct, aş mai adăuga ceva, şi anume că nu e suficient ca un cuvînt să fie cunoscut şi folosit de toate categoriile populaţiei, ci trebuie să fie *mult* folosit. Astfel cuvîntul *coamă* este cunoscut, şi la nevoie folosit, de întreaga populaţie a ţării. Dar această nevoie se iveşte destul de rar şi, ca atare, cuvîntul nu poate fi socotit în fondul principal (de altfel îi lipsesc şi celelalte caracteristici).

De această folosire generală şi intensă a cuvîntului aş lega cel de al treilea indiciu propus de V. V. Vahmistrov (lăsînd şi aici la o parte termenul « concret », asupra căruia voi reveni într-un capitol următor): e vorba de faptul că cuvintele din fondul principal pot avea fiecare mai multe înţelesuri. Este evident că, cu cît are mai multe înţelesuri, cu atît cuvîntul este mai solid ancorat în mintea vorbitorilor şi deci în limbă, cu atît este mai important în limbă şi cu atît mai greu ar fi să fie părăsit sau uitat. Iată bunăoară cuvîntul *ochi*. In afară de sensul de bază, « organul vederii », în afară de o sumedenie de expresii (asupra acestui punct voi reveni mai jos), cu ajutorul lui *ochi* se formează nenumărate nume de plante, ca *ochiul boului* etc.; apoi, figurat, *ochi* mai înseamnă un punct unde apa unui rîu se învîrtejeşte, un loc deschis într-o pădure, o gaură în anumite feluri de brînză, un rotocol de grăsime pe suprafaţa supei sau a unui sos, un punct la zaruri sau la cărţile de joc, punctul de unde ies mugurii la plante, un laţ la o împletitură (de ex. la ciorapi), un pătrat de geam, o mîncare de ouă şi multe altele pe care nu le mai pot înşira aici. Se înţelege că un asemenea cuvînt nu e tot una ca valoare cu *frasin* de exemplu, care nu are decît un singur sens. Sînt însă de acord cu V. V. Vahmistrov că acest indiciu nu este obligator, pentru că există cuvinte foarte importante care totuşi nu au sensuri multe (dar comportă în schimb celelalte trăsături cerute), de exemplu *tovarăş*.

Sînt de asemenea întru totul de acord cu cel de al patrulea criteriu al lui V. V. Vahmistrov: cuvintele din fondul principal servesc ca bază pentru derivarea altor cuvinte, cu ajutorul sufixelor şi al prefixelor (şi adaug eu, al compunerii [1] (asupra formării cuvintelor revin mai departe într-un capitol special). Tocmai pentru că sînt foarte mult întrebuinţate şi foarte importante, aceste

---

[1] Vezi şi părerea lui P. I. Cernîh, art. cit., p. 137.

cuvinte dau numeroase derivate. In opoziție cu situația cuvintelor din masa vocabularului, « însăşi apartenenţa unui cuvînt la fondul principal lexical ne dă motiv să presupunem că are un sistem dezvoltat de variante lexico-frazeologice »[1]. Astfel un cuvînt ca *a sta* are numeroase derivate pe terenul limbii noastre; lăsînd la o parte formaţiile cu prefixe (de exemplu *nestatornic)*, compusele, cum şi cuvintele înrudite pe care le-am luat gata formate din alte limbi, putem cita: *stare, stărui, stăruință, stăruitor, stat, stătător, statornic, statornici, statornicie, stătut* etc. Acest criteriu nu e la fel de important în toate limbile şi nu se aplică peste tot la fel. De exemplu romîna are relativ puține formații cu prefixe şi încă mai puţine cuvinte compuse, deci nu vom pretinde să găsim multe exemple de aceste feluri. In schimb franceza are foarte puține derivate proprii cu ajutorul sufixelor. Aşa se explică faptul că M. Gurîceva (în articolul citat), discutînd fondul principal al limbii franceze, se mulţumeşte cu derivate pe care în romîneşte nici nu le-am lua în seamă, de exemplu de la verbul *hacher* « a toca » socoteşte că sînt destule derivate, pentru că există *haché, hachage, hachement*... (despre ultimele două de-abia dacă se poate spune că există).

Nici acest indiciu nu poate fi socotit ca obligatoriu, căci există cuvinte care intră neîndoios în fondul principal şi totuşi nu au derivate. Astfel în romîneşte, cuvinte ca *gură, mamă, pat, pîine, scoate, spinare, spune, vad, vită* nu au de loc derivate, dacă facem abstracţie de diminutive şi de participii, care se formează oarecum automat şi nu sînt propriu-zis desprinse de cuvîntul de bază. Totuşi ar fi imposibil să afirmăm că aceste cuvinte nu sînt în fondul principal. Iar greutatea de care ne lovim aici se elimină în parte cu ajutorul criteriului următor.

Al cincilea criteriu al lui V. V. Vahmistrov mi se pare de asemenea foarte just, şi el se leagă de fapt foarte strîns de al treilea şi de al patrulea: este vorba de capacitatea cuvîntului de a intra în multe expresii, unde capătă sensuri aparte. Aceste expresii înlocuiesc adesea, în fapt, derivatele: astfel de la *gură*, se formează *a face gură, a da gură, gura pînzei, în gura mare, mură-n gură, gură rea, gurile Dunării, gură de tun, gură de ham, gură spartă, de-ale gurii* şi foarte multe altele. E uşor de văzut că, în principiu, *a face gură, de-ale gurii* şi altele ar fi putut fi exprimate prin derivate. Cu cît o limbă are capacitate mai redusă de a forma derivate, cu atît dezvoltă mai mult capacitatea de a forma expresii, deci cele două criterii, în oarecare măsură se completează unul pe altul şi formează de fapt unul singur.

Toate criteriile pe care le-am discutat pînă aici s-ar putea rezuma într-unul singur mai general, anume importanța pe care o are cuvîntul în limbă. Această importanță se traduce în practică prin locul întins pe care-l ocupă cuvîntul în dicționare (bineînțeles, în cele alcătuite cum trebuie), fie singur, fie împreună

---

[1] O. S. Ahmanova, « Izvestiia Akad. Nauk SSSR », 1950, p. 479.

cu derivatele lui. Intr-adevăr, dacă deschidem dicționarul la unul dintre cuvintele pe care avem motive serioase să le socotim ca făcînd parte din fondul principal, aproape totdeauna constatăm că el ocupă un spațiu mult mai mare decît celelalte, şi acesta poate fi socotit un indiciu prealabil al justeței aprecierii noastre: locul mai întins se explică prin mulțimea sensurilor, a expresiilor, a derivatelor. Asupra rezervelor de făcut cu privire la folosirea dicționarelor existente, vezi capitolul următor.

A rămas nediscutat cel de al doilea indiciu al lui V. V. Vahmistrov, vechimea. De fapt, autorul nu foloseşte cuvîntul *vechime*, ci *stabilitate*, dar cum nu avem mijlocul să judecăm stabilitatea în viitor, nu poate fi vorba decît de stabilitatea în trecut, adică de vechime. Alții, în orice caz, o spun pe şleau: nu admit că un cuvînt este în fondul principal, dacă nu e vechi. Unii cred chiar că fondul principal este alcătuit din cuvintele care au format vocabularul primitiv [1]; alții admit în fondul principal al limbii ruse numai cuvintele moştenite din limba indo-europeană [2].

Şi la noi, în diverse discuții duse între lingvişti, s-a exprimat ideea că toate cuvintele din fondul principal trebuie să fie neapărat vechi, sau chiar că toate cuvintele vechi fac parte neapărat din fondul principal. Socotesc că amîndouă ideile, în forma în care au fost exprimate mai sus, sînt greşite (V. V. Vahmistrov face el însuşi rezerve, arătînd că există şi cuvinte noi în fondul principal, după cum implicit face rezerve asupra punctelor 3 — 5, atunci cînd admite că e suficient să existe unul dintre ele; şi ceilalți autori sovietici pe care i-am citat mai sus dau în general exemple de cuvinte recent intrate în fondul principal [3]).

I. V. Stalin ne învață că fondul principal « trăieşte multă vreme, de-alungul veacurilor ... » [4] şi nu încape nici un fel de îndoială că lucrul este adevărat: un cuvînt care face parte din fondul principal trăieşte mult. Dar este o gravă eroare de logică să răsturnăm judecata şi să spunem, fie că un cuvînt care trăieşte mult face parte din fondul principal, fie că numai acele cuvinte care au îndărătul lor o viață lungă fac parte din fondul principal. Un cuvînt care intră astăzi în fondul principal corespunde perfect enunțării staliniste, dacă el va trăi de aici înainte multă vreme, deoarece enunțarea nu face deosebire, pentru fiecare cuvînt în parte, între trecut şi viitor. Nu întîmplător I. V. Stalin întrebuințează în toate pasajele unde este vorba de durabilitatea fondului principal expresiile « se păstrează », « trăieşte multă vreme », şi niciodată nu spune « datează de mult ».

---

[1] Idee combătută de P. I. Cernîh, art. cit., p. 133.
[2] Idee combătută de V. V. Vinogradov, în « Problemele lingvisticii în lumina lucrărilor lui I. V. Stalin », p. 164.
[3] Vezi de exemplu, pentru S. M. Haidakov şi V. P. Vomperski, « Izvestiia Akad. Nauk SSSR », 1951, p. 610 şi 611.
[4] I. Stalin, Marxismul şi problemele lingvisticii. Ed. pentru literatură politică, 1953, p. 21.

Este foarte adevărat, şi cred că lucrul acesta va reieşi şi din prezenta lucrare, că marea majoritate a cuvintelor din fondul principal sînt foarte vechi în limbă, mai mult încă, ele sînt de multă vreme în fondul principal. Dar în fondul principal pătrund şi cuvinte relativ noi şi în afara lui există cuvinte foarte vechi.

B. A. Serebrennikov a făcut o critică severă celor care cred că fondul principal a fost dat odată pentru totdeauna [1].

Aici cred că putem să referim şi ideea lui T. A. Bertagaev că semantica elementelor din fondul principal rămîne aproape neschimbată, schimbări importante petrecîndu-se numai la cuvintele din masa vocabularului [2].

In limba noastră, fondul principal lexical cuprinde cuvinte de origine latină, între care multe chiar în latină erau foarte vechi, create pe vremea cînd încă nu existau limbi indo-europene deosebite una de alta. Astfel de cuvinte sînt *a da*, *a fi*, *eu*, *noi*, *frate*, *oaie* etc. Sînt şi cuvinte intrate mai târziu, dintr-o limbă slavă: *muncă*, *drag*, *a voi*, *a hrăni*. Altele au fost create în limba romînă, din materiale de origine latină, ca *alerga*, *deşi*, sau slavă ca *atîrna*. Din maghiară sînt cuvinte ca *hotar*, *oraş*, şi chiar din turcă au venit, mai tîrziu, unele elemente din fondul principal, ca *duşman*. In ultimul secol, sau chiar în ultimele decenii, au pătruns cuvinte internaţionale, de felul lui *comun*, *linie* şi altele. Prin urmare, mereu intră cuvinte noi. De altfel, ideea că fondul principal lexical se îmbogăţeşte mereu este exprimată chiar de I. V. Stalin, care spune că fondul principal « se păstrează în tot ce are esenţial » [3], deci nu neschimbat, şi că limba primitivă « avea un fond de cuvinte foarte sărac » [4], care nu s-ar fi putut îmbogăţi mai pe urmă fără să primească elemente noi.

Unii interpretează tezele staliniste care spun că fondul principal « trăieşte multă vreme de-a lungul veacurilor », că « se păstrează în tot ce are esenţial », în sensul că absolut toate elementele lui datează din timpuri străvechi. Fondul principal lexical este « produsul unui şir de epoci ». Dar aceasta îl caracterizează în ansamblu şi nu poate fi făcut un criteriu pentru fiecare dintre elementele lui.

S-ar putea susţine că vocabularul se îmbogăţeşte numai prin introducerea de cuvinte noi în masa lui, şi numai după ce aceste cuvinte fac un stagiu îndelungat în limbă, ele ajung să pătrundă în fondul principal. Astfel P. I. Cernîh [5] arată că împrumuturile pătrund în fondul principal numai după trecere de multe secole şi de obicei cu sens schimbat. Desigur, aşa se petrec lucrurile în marea majoritate a cazurilor (astfel cuvintele din fondul principal al limbii ruse sînt în

[1] Vezi rezumatul în « Voprosî iazîkoznaniia », 1952, nr. 4, p. 125.
[2] T. A. Bertagaev, « Izvestiia Akad. Nauk SSSR », 1951, p. 582.
[3] I. Stalin, Marxismul şi problemele lingvisticii. Ed. pentru literatură politică, 1953, p. 23.
[4] Ibidem, p. 24.
[5] P. I. Cernîh, art. cit., p. 143.

marea lor majoritate de origine slavă comună, cum arată P. I. Cernîh [1]), dar nu chiar în toate cazurile, cum se dovedeşte cu exemplele de cuvinte internaţionale, pătrunse în limba noastră acum aproximativ o sută de ani, şi în fondul principal în ultimele decenii. Nu se poate deci face din vechime o condiţie indispensabilă pentru inserarea unui cuvînt în fondul principal.

Cu atît mai puţin putem accepta ideea că orice cuvînt vechi face parte din fondul principal. Sînt în limba noastră relativ multe cuvinte moştenite din limba latină, deci vechi de cel puţin două mii de ani, şi care totuşi nu sînt în fondul principal. Astfel, în afară de cele cîteva exemple pe care le-am citat mai sus (*coamă*, *frasin*...), adaug pe *lăcustă*, *a pregeta* (o listă mai bogată se va găsi într-un capitol următor). Unele nu erau nici în latineşte în fondul principal: *leşie*, *nară*, *rînced*; altele erau în fondul principal în latineşte, dar nu mai sînt în romîneşte: *cină*, *fiară*. Unele au fost probabil şi în romîneşte, dar au ieşit apoi din fondul principal: *faur*, *a la*, sau chiar din limbă: *agru* (« ogor ») *e* (« şi »), *a deşidera* (« a dori »). Şi cuvinte de origine mai nouă au avut timpul să intre şi apoi să iasă din fondul principal, de exemplu *osîndi* (de origine slavă): *osîndi* a fost înlocuit de grecescul *pedepsi*, iar astăzi acesta, la rîndul lui, e concurat de internaţionalul *a condamna*. Chiar un cuvînt recent cum e *rege* a avut timp să intre în fondul principal în secolul trecut, iar astăzi, dacă mai este în fondul principal, în orice caz e foarte aproape de a ieşi. Fondul principal lexical este o categorie istorică, ne spune V. V. Vinogradov [2].

Dacă nu am considera că un cuvînt vechi poate să iasă din fondul principal, ar trebui sau să credem că un asemenea cuvînt nu piere niciodată din limbă, ceea ce ar fi în mod manifest fals, sau că sare dintr-o dată de la fondul principal la dispariţia din limbă, ceea ce de asemenea ar fi fals. Este deci neîndoios că nu orice cuvînt vechi face parte neapărat din fondul principal, ci numai acelea, vechi sau noi, care îndeplinesc condiţiile arătate mai sus. Cum spune E. M. Melţer [3] nu toate cuvintele moştenite sînt în fondul principal şi nu toate cuvintele din fondul principal sînt moştenite din limba de bază.

Din fondul principal fac parte nu numai cuvinte primare, adică acelea pe care noi nu le putem considera derivate de la altele mai vechi, ci şi cuvinte derivate. Nu e vorba aici numai de acele formaţii care sînt explicabile doar pentru lingvist, căci rădăcina de la care s-au format s-a pierdut în limba noastră (*cunoaşte* de la lat. *nosco*, cu acelaşi înţeles; *pătrunde* de la lat. *tundo* « a lovi »; *sălbatic* de la lat. *silua* « pădure »; *sănătate* de la lat. *sanus* « sănătos »; *îndrăzni*, vezi v. sl. дрьзнѫти cu acelaşi înţeles; *învîrti*, vezi v. sl. крътѣти cu acelaşi înţeles: acestea pot fi socotite astăzi ca radicale din punctul de vedere al vorbi-

---

[1] P. I. Cernîh, art. cit. p. 141.
[2] V. V. Vinogradov, art. cit., p. 168.
[3] E. M. Melţer, art. cit., p. 23.

torului actual. E vorba chiar de cuvinte care sînt derivate aparente şi pentru nespecialist: cuvîntul derivat ajunge tot atît de important, şi uneori chiar mai important, decît baza de la care s-a format. Astfel sînt *munci* alături de *muncă*, *lucru* alături de *lucra*, *sărbătoare* faţă de *a serba*. Am discutat mai sus pasajul din « Marxismul şi problemele lingvisticii » din care reiese clar că şi derivatele pot intra în fondul principal [1].

La fondul principal lexical aparţin şi instrumentele gramaticale şi cuvintele auxiliare; fiind foarte mult întrebuinţate (fără ele nici n-am putea vorbi), ele capătă foarte mare importanţă în limbă [2]. Intră deci de plin drept pronumele, numeralele, conjuncţiile, prepoziţiile, articolele, verbele ajutătoare.

De asemenea intră în fondul principal aproape fără excepţie cuvintele neregulate, printre care socotesc şi adverbele primare (adică acelea a căror formaţie nu e transparentă). Şi acestei chestiuni îi consacru un capitol special. Aici notez numai că cuvintele neimportante nu-şi pot păstra formele neregulate.

Acestea sînt toate indiciile asupra cărora m-am oprit pentru a stabili componenţa fondului principal al limbii romîne.

Ne mai rămîne să discutăm legătura dintre evoluţia fondului principal lexical şi evoluţia societăţii.

I. V. Stalin ne învaţă că limba evoluează împreună cu societatea pe care o serveşte: limba « se naşte şi se dezvoltă odată cu naşterea şi dezvoltarea societăţii. Ea moare odată cu moartea societăţii. In afara societăţii nu există limbă. De aceea limba şi legile ei de dezvoltare pot fi înţelese numai în cazul cînd sînt studiate în legătură indisolubilă cu istoria societăţii, cu istoria poporului căruia îi aparţine limba studiată şi care este creatorul şi purtătorul acestei limbi » [3]. Şi mai departe: « Dezvoltarea producţiei, apariţia claselor, apariţia scrisului, naşterea statului, care pentru administrare avea nevoie de o corespondenţă mai mult sau mai puţin ordonată, dezvoltarea comerţului, care avea şi mai mult nevoie de o corespondenţă ordonată, apariţia tiparului, dezvoltarea literaturii — toate acestea au determinat mari schimbări în dezvoltarea limbii » [4]. Reiese de aici că schimbările în organizarea societăţii, în relaţiile dintre oameni, în producţie, influenţează evoluţia limbii.

Cu atît mai mult lucrul este adevărat pentru vocabular: « Dezvoltarea continuă a industriei şi a agriculturii, a comerţului şi a transporturilor, a tehnicii şi a ştiinţei cere limbii completarea vocabularului cu cuvinte şi expresii noi,

---

[1] Vezi şi V. V. Vinogradov, «Voprosî iazîkoznaniia », 1952, nr. 2, p. 37.
[2] Vezi O. S. Ahmanova, « Izvestiia Akad. Nauk SSSR », 1950, p. 478; P. I. Cernîh, art. cit., p. 142; V. V. Vinogradov, în acelaşi volum, p. 182.
[3] I. Stalin, Marxismul şi problemele lingvisticii. Ed. pentru literatură politică, 1953, p. 20.
[4] Ibidem, p. 24.

necesare activităţii lor. Şi limba, reflectînd nemijlocit aceste nevoi, îşi completează vocabularul cu cuvinte noi, îşi perfecţionează structura ei gramaticală »[1]. Şi în alt loc: «...vocabularul, fiind cel mai sensibil la schimbări, se află într-o stare de schimbare aproape neîntreruptă, iar limba, spre deosebire de suprastructură, nu trebuie să aştepte lichidarea bazei, ea introduce schimbări în vocabular înainte de lichidarea bazei şi independent de starea bazei.

Vocabularul nu se schimbă în acelaşi fel ca suprastructura, nu se schimbă prin anularea vechiului şi construirea noului, ci pe calea completării vocabularului existent cu cuvinte noi, apărute în legătură cu schimbările orînduirii sociale, cu dezvoltarea producţiei, cu dezvoltarea culturii, a ştiinţei etc. »[2].

Care este însă situaţia fondului principal lexical? Se schimbă şi el în legătură cu evoluţia societăţii, sau nu? Adesea se pune înainte faptul că fondul principal « trăieşte multă vreme, de-a lungul veacurilor », că el « se păstrează în tot ce are esenţial », că e « produsul unui şir de epoci » şi se trage de aici concluzia că fondul principal este foarte stabil şi că schimbările pe care le sufere nu oglindesc schimbări în viaţa societăţii.

« Masa vocabularului se găseşte în stare de schimbare aproape neîntreruptă, în timp ce fondul principal lexical trăieşte foarte mult, de-a lungul veacurilor » [3], dar traiul îndelungat nu exclude schimbările.

Schimbarea bazei se oglindeşte în limbă[4], dar fără explozii şi numai în masa vocabularului. La acestea am de spus următoarele. In primul rînd, faptul că masa vocabularului se schimbă mult mai repede nu ne împiedică de a recunoaşte că şi fondul principal suferă schimbări în permanenţă: nu în sensul că s-ar transforma radical componenţa lui (fondul principal « trăieşte multă vreme, de-a lungul veacurilor » ne spune I. V. Stalin), ci în sensul că necontenit se produc mici schimbări în forma şi în sensul unora dintre elementele lui, că necontenit unele cuvinte din fondul principal sînt întărite sau slăbite în poziţia lor, că din cînd în cînd unele elemente ale lui ies din el şi unele cuvinte din masa vocabularului trec în fondul principal.

In felul acesta, după lungi intervale de timp, se poate constata că fondul principal s-a schimbat considerabil[5]. Această idee nu e cîtuşi de puţin în opoziţie cu învăţătura stalinistă, dimpotrivă: I. V. Stalin spune că vocabularul — nu

[1] I. Stalin, Marxismul şi problemele lingvisticii. Ed. pentru literatură politică, 1953, p. 10-11.
[2] Ibidem, p. 22-23.
[3] M. D. Kuzneţ şi I. G. Melţer, art. cit., p. 17.
[4] P. I. Cernîh, « Izvestiia Akad. Nauk SSSR », 1951, p. 242.
[5] B. A. Serebrennikov, rezumat în « Voprosî iazîkoznaniia », 1952, nr. 4, p. 25.

masa lui — deci împreună cu fondul principal, se află într-o stare de schimbare aproape neîntreruptă [1], iar despre fondul principal spune, în repetate rînduri, că se păstrează în ce are esenţial: « fără nici un fel de modificări serioase» [2]; «în tot ce are... esenţial» [3]; «în tot ce are esenţial» [4]; «s-au păstrat în esenţă» [5]; «fără schimbări esenţiale» [6]. Lucrurile mi se par deci clare: fondul principal se schimbă mai încet decît masa vocabularului, în linii mari el se păstrează, dar schimbări cunoaşte şi el în amănunte, şi încetul cu încetul se schimbă şi componenţa lui. Desigur, noutatea importantă pentru noi, în învăţătura stalinistă, este stabilitatea fondului principal, dar aceasta nu trebuie să ne facă să uităm variabilitatea lui.

Sînt însă aceste schimbări în fondul principal legate de evoluţia societăţii? Fără îndoială că da. Fondul principal poate fi studiat numai în perspectiva istoriei [7]; este o categorie istorică [8]; mai categoric se pronunţă P. I. Cernîh [9]: şi fondul principal se schimbă tot în legătură cu evoluţia societăţii. Ceea ce era de importanţă vitală pentru societate în evul mediu nu mai este la fel în secolul al XIX-lea, de aceea unele cuvinte se întrebuinţează mai puţin şi nu mai pot servi de bază pentru derivare [10] (trebuie făcută rezervă pentru cazul cînd cuvîntul şi-a schimbat între timp sensul şi continuă să fie folosit). Dacă în ultimele decenii cuvîntul *maşină* a intrat în fondul principal al limbii noastre, aceasta nu se poate explica altfel decît în legătură cu schimbările care au avut loc în modul de producţie, în mijloacele de transport etc., deci în legătură cu evoluţia societăţii; dacă cuvîntul *cîrciumă* va ieşi în foarte scurtă vreme chiar din vocabularul activ, aceasta este o consecinţă a transformării structurii statului nostru.

« Schimbările din fondul principal se petrec în conformitate cu legile interne de dezvoltare a limbii » [11]. Afirmaţia este fără îndoială justă, dar ea nu o contrazice pe cea făcută mai sus: legile interne de dezvoltare « n-au căzut nici ele din cer », în ultimă analiză şi ele se explică tot prin felul de viaţă al societăţii.

---

p. 125.

[1] I. Stalin, în Marxismul şi problemele lingvisticii. Ed. pentru literatură politică, 1953.
[2] Ibidem, p. 6.
[3] Ibidem, p. 9.
[4] Ibidem, p. 23.
[5] Ibidem, p. 24.
[6] Ibidem, p. 25.
[7] P. I. Cernîh, în Problemele lingvisticii în lumina lucrărilor lui I. V. Stalin, p. 138.
[8] V. V. Vinogradov, în acelaşi volum, p. 168.
[9] P. I. Cernîh, « Izvestiia Akad. Nauk SSSR », 1951, p. 247.
[10] M. Gurîceva, art. cit., p. 17.
[11] V. N. Iarţeva, « Izvestiia Akad. Nauk SSSR », 1952, p. 194; vezi şi B. A. Serebrennikov, loc. cit.

FONDUL PRINCIPAL LEXICAL AL LIMBII ROMÎNE

Intenţia mea iniţială a fost de a face un studiu asupra fondului principal lexical în general, cu unele aplicaţii la limba romînă. Am socotit însă că lucrarea aceasta trebuie neapărat să comporte un capitol în care să fie prezentat şi dezbătut fondul principal al limbii romîne, şi aceasta din mai multe motive. In primul rînd, cea mai mare parte a exemplelor cu care sînt ilustrate diversele teze provin din limba romînă, şi deci era necesar să existe un tablou, pentru a se putea vedea ce face şi ce nu face parte din fondul principal al limbii romîne, după părerea autorului. In al doilea rînd, chiar teoriile cu caracter general expuse în lucrare aveau nevoie de o aplicare concretă şi cel mai normal era să se facă această aplicare la limba romînă. In sfîrşit, ultimul motiv dar nu cel mai puţin important, un autor romîn este dator să contribuie în primul rînd, în măsura forţelor lui, la cunoaşterea mai adîncită a limbii romîne. Şi aşa, lucrarea s-a transformat treptat în studiul fondului principal al limbii romîne.

Cu voia sau fără voia mea, prezentul capitol (în oarecare măsură şi altele) trebuia să capete înfăţişare de statistică. Trebuie să spun de la început că nu-mi fac nici o iluzie asupra valorii unei astfel de statistici, pentru motive pe care le voi arăta mai departe. Dacă public listele de cuvinte pe care le-am întocmit, motivul nu este că le socotesc perfecte, şi deci acceptabile, aşa cum sînt, pentru toată lumea, ci că mă cred dator să pun la îndemîna cititorului materialele pe baza cărora am tras concluziile, pentru ca aceste materiale să poată fi controlate.

Statistici asupra vocabularului limbii romîne, s-au mai făcut şi în trecut. Am citat mai sus lucrarea lui Hasdeu, scrisă în mod special pentru a combate statistica publicată de Cihac în prefaţa la volumul al doilea al dicţionarului său etimologic. Discuţia asupra acestei probleme a fost reluată de S. Puşcariu în mai multe lucrări şi de D. Mazilu. Discuţia a fost în per-

manență viciată de faptul că ceea ce se urmărea nu era să se descopere adevărul, ci să se demonstreze o teză preconcepută, în vederea unui scop politic reacționar, deci opus științei.

Cihac, numărînd cuvintele pe care le inserase în dicționar, și împărțindu-le după limba de origine (conform etimologiei pe care o stabilise sau o acceptase) a găsit că, din totalul cuvintelor limbii romîne, 1/5 este de origine latină, 2/5 de origine slavă, aproape 1/5 de origine turcă, iar restul, ceva mai mult de 1/5, de origine greacă, maghiară și albaneză. Desigur, Cihac și-a făcut statistica în mod conștiincios și cinstit. Dar el n-a ținut seamă de ceea ce Hasdeu a numit « circulația » cuvintelor și, evident, nu putea cunoaște teoria stalinistă a fondului principal lexical. Pentru zilele noastre, statistica lui Cihac nu mai e valabilă nici din punctul de vedere al cifrelor brute. Numărul mic de cuvinte luate în considerare (5765) se explică pe de o parte prin starea înapoiată a lexicografiei noastre în vremea aceea, pe de altă parte prin faptul că în ultima sută de ani vocabularul romînesc s-a îmbogățit în mod foarte simțitor, în special cu elemente internaționale, cuvintele noi întrecînd cu mult în număr pe cele vechi (în special turcești), care între timp au ieșit din folosirea curentă. Dar defectul principal rămîne punerea pe același plan a cuvintelor de valoare inegală, lucru puternic scos la lumină de Hasdeu. Ajunge să comparăm situația stabilită de Cihac pentru elementele maghiare și turce cu situația reală pe care o putem recunoaște astăzi: cuvintele maghiare au pătruns în fondul principal al limbii noastre în număr de două sau trei ori mai mare decît cele turcești, iar Cihac acordă influenței turcești o importanță aproape de două ori mai mare decît celei maghiare.

Este incontestabil că Hasdeu a văzut lucrurile mai just decît Cihac (deși comparația pe care o face între circulația cuvintelor și circulația banilor poate lăsa multe îndoieli). El a pus lucrurile într-o lumină apropiată de cea justă atunci cînd a spus că, înainte de a trage concluziile statistice, trebuie să ne interesăm care cuvinte se întrebuințează mult și care nu. Cusurul principal al lucrării lui Hasdeu este că a pornit de la intenția de a combate cu orice preț teoria lui Cihac, pentru că acesta sublinia marea importanță a elementelor slave în limba romînă. Deși în dezacord, în multe privințe, cu latinomanii, totuși Hasdeu nu era suficient de avansat în gîndire pentru ca să accepte ușor adevărul asupra elementelor componente ale vocabularului nostru. Acest lucru se vede și din felul cum prezintă sondajele făcute în texte: a ales o doină din Dobrogea, constatînd că nu conține nici un cuvînt de origine nelatină. Apoi imediat alta, tot din Dobrogea, care conține 29 de cuvinte nelatine din 155, și cu aceasta cercetarea s-a încheiat, latinitatea totală a vocabularului romîn a căpătat cîștig de cauză, elementele slave și celelalte nu joacă aproape nici un rol în lexicul romîn! Poftiți să compuneți o frază fără nici un

element latin, dacă sînteți în stare, spune Hasdeu. Desigur, nici Cihac, nici altcineva, nu e în stare. Dar nu tocmai aceasta este problema.

Constatînd că într-un text proporția de cuvinte nelatine e de 0 la sută, iar în celălalt de aproape 20 la sută, Hasdeu nu avea dreptul să se mulțumească cu atîta, ci trebuia să ducă mai departe statistica, pentru a găsi procentul real. Dar cred că putem să ne întrebăm şi în ce chip a ales «la întîmplare» textele, astfel încît să anihileze complet elementul slav, care la Cihac constituie 40 la sută din vocabularul romîn.

Am luat şi eu, într-adevăr absolut la întîmplare, trei scurte poezii din «Materialurile Folkloristice», ale lui Gr. Tocilescu, pentru a verifica sondajele lui Hasdeu. Şi iată rezultatele: la p. 879 («Unde auzi...»), din 96 de cuvinte, numai 73 sînt de origine latină (76,04 la sută); la p. 1028 «Vin, mîndruțo»), din 87 de cuvinte, numai 59 sînt de origine latină (67,82 la sută); la p. 1425 («Dura, dura...»), din 25 de cuvinte, numai 16 sînt de origine latină (64 la sută). Nu am dus mai departe cercetarea, deoarece pe noi, astăzi, nu ne mai interesează acest procent brut, ci trebuie să privim vocabularul ținînd seama de raporturile între fondul principal şi masa vocabularului. M-am mulțumit deci cu trei poezii şi trebuie să remarc că, pentru a obține rezultate comparabile cu ale lui Hasdeu, am inclus, cum a făcut şi el, printre elementele latine cuvintele create în romîneşte, deşi nu sînt de acord cu acest procedeu. Chiar şi aşa însă, după cum se vede, rezultatul este altul decît cel la care a ajuns Hasdeu, proporția de elemente nelatine a crescut simțitor.

Dar e interesant să vedem şi felurile cuvintelor care se repartizează la cele două serii. Marea majoritate a cuvintelor trecute la fondul latin sînt conjuncții, prepoziții, verbe ajutătoare, pronume, numerale, adverbe primare, într-un cuvînt, aproape numai instrumente gramaticale. Iată situația din acest punct de vedere: la Hasdeu, în prima bucată, 16 cuvinte din 30 (deci 53,33 la sută) sînt cuvinte auxiliare, iar în cea de a doua, 70 din 155 (deci 45,16 la sută). In cele trei poezii cercetate de mine, sînt 88 de cuvinte auxiliare din 205 (adică 42,93 la sută). Sînt de acord că aceste cuvinte fac parte din fondul principal lexical (vezi p. 60 şi urm.) dar nu e mai puțin adevărat că ele ocupă o poziție specială, fiind în bună măsură apropiate de structura gramaticală. Uneori se pot scrie împreună cu cuvîntul precedent sau următor, de exemplu *s-* în *s-a uscat* (în ruseşte, pronumele reflexiv se scrie nedespărțit de verb şi poate fi considerat ca o parte a flexiunii). Şi dacă e adevărat că fără aceste cuvinte nu se poate scrie o pagină, e tot atît de adevărat că numai cu ele de asemenea nu se poate compune nici un text. Or, imediat ce printre ele introducem elemente de vocabular care denumesc noțiuni, deci reflectă viața în mişcare, apar cuvintele împrumutate, în număr relativ destul

de mare. Problema locului pe care-l ocupă în vocabular cuvintele ajutătoare va fi reluată mai departe.

Autorii din care cercetătorii noştri mai vechi extrăgeau materialul pentru sondaje erau toţi cam de acelaşi fel, în primul rînd poeţi. Am făcut o încercare cu opere în proză (căci desigur poezia nu este aspectul cel mai important pe care îl îmbracă limba). Am deschis astfel, la întîmplare, volumul al cincilea al « Operelor » lui Sadoveanu la pagina 116, şi am găsit, din 196 de cuvinte, 41 nelatine, deci altă proporţie (20,92 la sută) decît cea stabilită de Hasdeu, S. Puşcariu, D. Mazilu (10—12 la sută). Apoi am urmărit, tot la întîmplare, pagina 43 din « Vînătoare de lupi » a lui Petru Dumitriu, şi am găsit 69 de cuvinte nelatine dintr-un total de 298, adică 23,15 la sută (aici intervin şi cuvintele internaţionale). Iată deci că şi de data aceasta rezultatele nu confirmă pretenţiile autorilor mai vechi.

Desigur, nu-i putem reproşa lui Hasdeu că nu a cunoscut fondul principal lexical, de a cărui existenţă s-a aflat abia acum trei ani, prin publicarea lucrărilor lui I. V. Stalin cu privire la lingvistică. Dar putem să-i reproşăm că a făcut statistica pornind de la idei preconcepute. Cît despre S. Puşcariu, care stătea, bine înţeles, pe poziţia latinistă, el explică frecvenţa mare a unui mic număr de cuvinte de origine latină prin « starea inferioară de civilizaţie în care căzuse poporul nostru după decăderea vieţii latine » în regiunea noastră ! [1]. Iată cum şovinismul merge mînă în mînă cu dispreţul faţă de poporul propriu. E de altfel interesant să notăm că acelaşi autor, într-o notă adăugată la aceeaşi pagină, afirmă că celelalte limbi romanice nu au proporţional mai multe cuvinte de origine latină decît noi, ceea ce infirmă explicaţia dată în text.

Am lăsat intenţionat la o parte, în discuţia de mai sus, statistica făcută de D. Macrea în articolul « Circulaţia cuvintelor în limba romînă », publicat în revista « Transilvania », vol. LXXIII, nr. 4, pentru că autorul ei stă pe o poziţie deosebită de a celor citaţi mai sus. D. Macrea este fără îndoială de bună credinţă şi nu s-a lăsat condus de idei preconcepute. Totuşi şi lucrarea lui are un cusur grav, anume faptul că statistica este întemeiată, fără spirit critic, pe datele unei lucrări care nu este nici conştiincioasă, nici de bună credinţă, cu toate aprecierile favorabile ale lui Macrea. E vorba de « Dicţionarul limbii romîne din trecut şi de astăzi » de I. A. Candrea (Bucureşti 1931). Conducîndu-se după datele acestui dicţionar, Macrea ajunge la concluzii uluitoare: în limba noastră se găsesc elemente de origine latină, 20,58 la sută; elemente slave, 16,41 la sută; elemente franceze, 29,69 la sută. Restul sînt de origine necunoscută sau se împart între limbi care au dat fiecare un

---

[1] Études de linguistique roumaine, Cluj-Bucureşti, 1937, p. 48.

mic procent de cuvinte. Dacă ne gîndim că în dicţionarul lui Candrea se cuprind destul de multe cuvinte învechite (de altă origine decît franceză), care astăzi au ieşit din uz şi deci ar trebui scăzute din total, şi că, de acum vreo treizeci de ani, de cînd a fost lucrat dicţionarul, elemente « franţuzeşti » au mai intrat în număr mare, ajungem la concluzia că majoritatea cuvintelor din limba romînă actuală sînt de origine franceză. Aproape că nici nu mai există o limbă romînă!

Care este explicaţia? Dicţionarul cosmopolit al lui Candrea trece ca franţuzeşti fel de fel de cuvinte de altă origine. Incepînd cu primele noastre texte, dar din ce în ce mai masiv în ultimele două secole, pătrund în limba noastră cuvintele pe care le-am numit internaţionale. E vorba de elemente latineşti şi vechi greceşti, care s-au răspîndit în toate limbile de cultură europene, fiind mai mult sau mai puţin asimilate cu lexicul vechi al acestor limbi, formîndu-se derivate noi după modelul celor din limbile clasice şi creîndu-se chiar compuse noi din elemente vechi, de tipul lui *oxigen*, *fotograf* etc. Aceste elemente au devenit un bun comun european, şi rareori sîntem în măsură să spunem categoric din care limbă au pătruns la noi (de multe ori ne-au venit pe mai multe căi, din mai multe limbi, simultan sau succesiv). Astfel la început cuvintele de soiul acesta ne-au venit prin filiera bizantină (trecînd mai totdeauna prin bulgară), apoi prin limbile slave: polonă şi mai ales rusă [1]. Limba rusă are facultatea de a forma noi derivate de tip latinesc, dintre care multe intră ca împrumuturi şi în limba noastră: *cursant*, *diversant* etc.

A venit o vreme cînd asemenea cuvinte au fost luate din franţuzeşte, din talieneşte, din nemţeşte, şi chiar direct din latineşte. In ultimele decenii s-au fabricat nu puţine şi la noi (exemplele cele mai numeroase se găsesc în textele medicale). Toate aceste cuvinte, fără nici o distincţie, sînt trecute de Candrea la contul limbii franceze, chiar cînd există semne limpezi că la noi ele nu au venit din franţuzeşte, ci din altă limbă. De exemplu un cuvînt ca *administraţie* e trecut fără ezitare ca fiind de origine franceză, deşi atît împrejurările istorice cît şi terminaţia ne arată limpede că avem de-a face cu un element intrat la noi prin intermediul limbii ruse.

Nu mai spun că elementele create într-adevăr în frantuzeşte, dar venite la noi prin intermediul altei limbi, sînt clasate ca franţuzeşti, chiar cînd semnele împrumutului din altă parte sînt vizibile. De exemplu *dimicaton*, *pampon*, *scamator* sînt explicate prin fr. *demi-coton*, *pompon*, *escamoteur*, deşi schimbarea lui *o* în *a* şi a lui *e* în *i* înaintea accentului ne arată limpede că la noi aceste cuvinte au venit din ruseşte. In franţuzeşte se spune *connaissement*, în nemţeşte

[1] Vezi acad. Iorgu Iordan, Influenţe ruseşti asupra limbii romîne. Ed. Acad. R.P.R., 1949.

Konnossement, în ruseşte *konosament*: de unde vine la noi *conosament?* din franţuzeşte, răspunde cu îndrăzneală Candrea, în ciuda realităţii.

Derivatele de la cuvintele internaţionale au putut fi împrumutate de noi o dată cu baza lor, dar multe dintre ele pot tot aşa de bine să fi fost făcute în romîneşte, de vreme ce aveam la dispoziţie toate elementele necesare. De exemplu, dacă îl avem pe *imparţial*, iar sufixul *-itate* este cunoscut în limba noastră, nu avem nici o dovadă că derivatul *imparţialitate* nu a fost făcut de noi, deşi e tot aşa de posibil să fi fost împrumutat din fr. *impartialité* sau din it. *imparzialità*. Dacă *seriozitate* este sigur derivat de noi de la *serios* (căci derivatul nu apare în alte limbi), ce garanţie avem că şi *curiozitate* nu a fost făcut în romîneşte de la *curios* (deşi în cazul acesta derivatul e cunoscut şi în alte limbi)? In toate cazurile de acest fel (şi ele sînt extrem de numeroase) Candrea trece cuvîntul din oficiu la stocul de origine franceză. (Şi aici, bineînţeles, există posibilitatea ca derivatul să fie într-adevăr împrumutat, dar nu din franţuzeşte, ci din altă limbă modernă, sau uneori, direct din latineşte. Ipoteza aceasta nu se pune aproape niciodată pentru Candrea.)

Pentru a arăta cît de puţină încredere putem avea în acest dicţionar, mai trebuie să mai adăugăm că printre cuvintele de origine franceză figurează numeroase elemente care sînt într-adevăr de origine franceză, dar nu sînt romîneşti. Tot felul de cuvinte de jargon, ca de exemplu *a contra* (la bridge), pe care oamenii muncii nu le cunosc, nu le-au folosit şi nu le vor folosi niciodată, îngroaşă numărul elementelor franţuzeşti. In plus, folosindu-se de dicţionare franţuzeşti, Candrea a transpus pur şi simplu toate cuvintele pe care le-a găsit acolo, dîndu-le o terminaţie romînească, chiar atunci cînd nu le-a folosit nimeni niciodată în romîneşte. Astfel se face că în dicţionar apar cuvinte « romîneşti » ca *amuzator*, *asasinator* şi multe altele asemenea formaţiuni care pentru limba noastră apar ca monstruoase.

Prin astfel de procedee, numărul cuvintelor de origine franceză din limba noastră este exagerat colosal. N-am făcut socoteala exactă, dar sînt convins că elementele sigur franceze din limba noastră nu trec de 3 sau 4 la sută.

Alt cusur al dicţionarului lui Candrea (şi al celorlalte dicţionare ale noastre, cu excepţia celui al lui Tiktin) este că nu recunoaşte decît cu mare greutate că un cuvînt a putut fi format în romîneşte. Mare parte dintre derivatele romîneşti formate din elemente latineşti sînt trecute ca provenind din latineşte, chiar dacă e cel puţin tot atît de probabil că au fost făcute în romîneşte, chiar dacă în latineşte ele nici nu există. Astfel *aurar* e explicat prin lat. *aurarius*, deşi nimic nu dovedeşte că n-a fost făcut în romîneşte, aşa cum a fost făcut de pildă *pietrar* (cu acelaşi sufix). Un cuvînt ca *ascunsoare* e explicat prin lat. **absconsoria*, deşi acesta nu se găseşte în textele latineşti, iar în romîneşte formaţia e clară (vezi formaţii parelele ca *strînsoare* şi

altele). Ce e drept, **absconsoria* ar fi putut exista în latinește. Altele este sigur că nu au existat, și totuși sînt inventate, pentru a fi puse la originea derivatelor romînești. De exemplu cuvîntul nostru *a învia* ar proveni dintr-un latin **inuiuo* care nu e atestat nicăieri și nici nu ar putea fi atestat deoarece nu a putut exista; și chiar dacă ar exista, el nu ar putea explica forma romînească, de conjugarea I; aceasta însă se explică în chipul cel mai simplu ca derivată pe teren romînesc de la *viu*, în același chip în care *întîrzia*, de exemplu, e derivat de la *tîrziu*. Admițînd etimologii fanteziste, de felul arătat aici, negăm în chip neștiințific capacitatea limbii romîne de a se îmbogăți prin derivare din propriul ei fond lexical.

In statistica sa, D. Macrea ocolește greutatea, declarînd că trece la cuvintele de origine latină pe acelea făcute în romînește din elemente de origine latină. Dar e greu să ne lăsăm convinși că procedeul e just. Dacă *a trece* este pus la locul lui în categoria cuvintelor moștenite din latinește, derivatul *trecător*, creat pe teren romînesc, poate de mult, poate de curînd, nu are de ce să fie clasat ca latinesc. Și ce se întîmplă cu exemplele ca *amarnic*, *fetiță*, unde rădăcina e de origine latină, iar sufixul de origine slavă? De ce să le trecem, cu sufix cu tot, în contul limbii latine și să nu admitem o categorie, impusă de situația reală, a cuvintelor create în romînește?

Urmează să expun acum metoda de care m-am servit în alegerea și clasarea materialelor. De la început trebuie să spun că nu consider faptele expuse de mine ca avînd valoare absolută, adică mă aștept ca nu toată lumea să fie de acord cu mine. Intr-o materie ca aceasta am prefera să avem liste alcătuite de un colectiv cît mai larg, căci o singură persoană este fatal să se lase condusă de criterii subiective. Un oarecare ajutor am primit prin faptul că listele stabilite de mine au fost discutate în două ședințe de colaboratorii Institutului de lingvistică al Academiei R.P.R., la 29 octombrie și 3 noiembrie 1952. Dar nici o lucrare colectivă nu ar fi mulțumit pe toată lumea. In general, cînd e vorba de limbă, statisticile dau rezultate relative, iar cînd e vorba de vocabular, relativitatea rezultatelor devine mult mai mare. Lucrarea depinde de materialele oferite de dicționare, care niciodată nu pot cuprinde în întregime o limbă vie. Dicționarele noastre însă au și altfel de lipsuri, pe care urmează să le discutăm acum.

In primul rînd, dicționarele sînt destul de vechi (cel mai nou e tipărit de peste douăzeci de ani, și redactat de aproape treizeci). In al doilea rînd, multe dintre ele nu sînt terminate, astfel încît dispunem de un material relativ bogat pînă la o anumită literă, iar apoi trebuie să lucrăm pe baza unui material mult mai sărac. In al treilea rînd, dicționarele noastre sînt toate întoarse cu fața spre trecut, dau cea mai mare atenție cuvintelor și sensurilor vechi, cele noi nefiind de multe ori nici înregistrate, iar exemplele sînt în mare

parte extrase din textele religioase ale secolului al XVI-lea, de unde riscul de a ne forma o idee cu totul greşită despre ce e important şi ce nu e important în limba noastră şi mai ales în limba noastră de azi. Astfel, luîndu-ne după « Dicţionarul Academiei Romîne », ar trebui să dăm o mare atenţie cuvîntului *genunchi* şi derivatului lui, *a îngenunchea.* Dacă însă examinăm cu atenţie materialul, constatăm că e vorba aproape numai de exemple scoase din texte mai vechi, din vremea cînd *a sta în genunchi*, *a îngenunchea* erau acţiuni pe care omul era silit să le facă adesea, ceea ce astăzi nu mai e cazul. Alte cuvinte care ocupă în dicţionare un spaţiu neproporţionat cu valoarea actuală a materialului lexical sînt *călugăr*, *a mîntui*, *a peţi* şi altele.

Dar în afară de starea dicţionarelor, există şi alte cauze obiective care scad valoarea statisticilor făcute pe bază de vocabular. Vocabularul fluctuează neîncetat, « se află într-o stare de schimbare aproape neîntreruptă », cum spune I. V. Stalin [1], prin urmare e foarte greu să-l prinzi într-un instantaneu, şi acest instantaneu e valabil numai pentru momentul cînd a fost luat. Ce e învechit şi moare, ce e nou şi se dezvoltă în momentul de faţă? Care cuvînt este mai important şi care mai puţin important? Răspunsurile la aceste întrebări depind de înţelegerea subiectivă a autorului lucrării; dar ele depind şi de cultura şi de simţul limbii presupuse la cititor. Avînd în vedere că cuvintele sînt studiate pe familii (vezi mai departe), trebuie să contăm pe simţul etimologic al masei vorbitorilor: în care cazuri legătura etimologică este recunoscută şi în care nu, în care cazuri vorbitorii inventează o legătură etimologică, deşi aceasta nu există pentru lingvist? Toate aceste cazuri delicate fac să mă aştept ca uneori cititorul să fie de altă părere decît mine.

Cît e de extins fondul principal lexical al limbii noastre? Unii judecă foarte larg în această privinţă, îi atribuie toate cuvintele care desemnează noţiuni mai mult sau mai puţin uzuale, astfel încît s-ar aduna multe mii de cuvinte care ar alcătui fondul principal. Eu am fost mai puţin larg în această privinţă. Aplicînd cu oarecare stricteţe criteriile discutate în introducere şi acceptînd numai cuvintele care au cu adevărat importanţă în limbă, am ajuns la un număr mult mai mic de elemente. Am socotit la început că « e mai bine să nu ajungă decît să întreacă », adică e preferabil să introduc în liste numai acele cuvinte asupra cărora nu poate fi pentru nimeni nici o îndoială că sînt de prima importanţă, urmînd să-mi bazez numai pe acestea concluziile, care nu ar risca astfel să fie prea greşite. După ce mi-am stabilit astfel listele, mi-am schimbat întrucîtva punctul de vedere: avînd în vedere că prezenţa sau absenţa unui cuvînt în listă trebuia prin ea însăşi să antreneze unele concluzii, am adăugat

---

[1] I. Stalin, Marxismul şi problemele lingvisticii. Ed. pentru literatură politică, 1953, p. 22.

la prima listă una nouă, în care am încercat să cuprind tot ce mi s-a părut că are şanse serioase de a fi admis. Apoi am îngustat din nou cercul, scoţînd o parte dintre cuvintele pe care le admisesem pe lista a doua. In felul acesta am ajuns la trei liste diferite ca amploare, care se comportă între ele ca trei cercuri concentrice. După părerea mea, cea mai aproape de adevăr este lista a treia, cea mijlocie ca număr. Dar aproape totdeauna, în discutarea diferitelor probleme, am ţinut seama de toate cele trei liste. Asupra diferenţelor dintre ele voi mai avea deci ocazia să revin.

După ce am stabilit aceste liste, am căutat un mijloc de a verifica dacă avusesem dreptate cînd mă oprisem la un număr total variind între 1000 şi 1500 de cuvinte. Aici mi-a fost de folos experienţa pedagogilor sovietici care au studiat vocabularul de folosit în manualele de limbi străine pentru începători, socotind că în aceste manuale nu trebuie să intre decît cuvintele foarte des utilizate în limbă. Şi iată ce spune experienţa pedagogiei sovietice: « Incepînd cu cea de a doua mie, coeficientul de repetiţie al cuvintelor este atît de mic, încît nu poate constitui un indiciu convingător în folosul unui cuvînt într-o anumită limbă »[1]. Prin urmare numai aproximativ 1000 de cuvinte apar foarte frecvent în întrebuinţare; dar cuvintele care se repetă foarte rar nu pot avea pretenţia să figureze în fondul principal lexical. Există deci o potrivire între rezultatele cercetării mele şi cifra fixată de pedagogii sovietici; bine înţeles, această coincidenţă nu este absolută, între altele pentru că unele cuvinte foarte des întrebuinţate nu au intrat pe listele mele, deoarece sînt derivate transparente de la altele tot atît sau şi mai importante. Dar nici nu era vorba de o coincidenţă absolută.

Criteriile generale de care m-am folosit în alegerea cuvintelor sînt cele expuse în introducere, dar aplicarea lor nu s-a făcut în chip mecanic. Ele mi-au folosit pentru a-mi face o idee asupra importanţei cuvîntului în limbă, şi numai aceasta, în definitiv, a fost hotărîtoare pentru primirea sau pentru respingerea lui. Am acceptat, de pildă, cuvinte fără derivate, sau cu derivate puţine, dacă este limpede că, în ciuda acestui fapt, ele joacă un rol important în limbă (sînt folosite des, intră în compunerea multor expresii, au sensuri variate etc.). Am dat mai sus cîteva exemple de acest fel. Iată acum o listă mai bogată:

Intre cuvintele din cercul cel mai larg găsim în această categorie pe *fag*, *mistui*, *mustaţă*, *ogor*, *rîpă*, *stînă*, *vad*. In cercul mijlociu ca extindere găsim pe *copac*, *mînecă*, *oţet*, *par*, *prag*, *punte*, *rază*. Chiar în cercul cel mai restrîns care cuprinde cuvintele despre care cu greu s-ar putea îndoi cineva că intră în fondul principal lexical, găsim pe *an*, *ceapă*, *cuc*, *mal*, *masă*, *măsea*, *miere*,

---

[1] Citat după N. I. Feldman, « Voprosî iazîkoznaniia », 1952, nr. 2, p. 66 şi urm.

nas, necaz, nepot, os, pat, părăsi, păstra, perete, pîine, poală, scăpa, scoate, seamă, seară, sîn, spinare, spune, strat, toartă, vale, vas, vită, vîrf. N-am socotit că pot fi numite cuvinte cu derivaţie bogată acelea care prezintă numai diminutive, sau numele de arbori, de exemplu, care (ca *fag*) au derivate colective, căci acestea se formează aproape automat şi nu aduc nici o mărturie asupra importanţei cuvîntului. Mai adaug că listele date aici mai sus nu au pretenţia să fie absolut complete.

Dacă am admis ca făcînd parte din fondul principal unele cuvinte care nu au derivate multe, în schimb nu am acceptat pe altele care au derivate destul de multe, însă nesemnificative şi puţin întrebuinţate, care în general nu ies din sfera concretă a folosirii lor tehnice (a se compara de exemplu *cărămidă*, cu multe derivate neinteresante, şi *ceapă* fără derivate importante, dar izvor pentru numeroase expresii). Iată cîteva exemple şi de acest fel: *aşchie, cazan, cărămidă, haină, haită, măslin, mierlă.*

Am discutat pînă acum faptul că derivatele pot intra şi ele în fondul principal. Cîteodată derivatul, intrînd în fondul principal, goneşte de acolo forma de bază (cîteodată aceasta ajunge să iasă şi din limbă, cu totul; exemple se vor da mai departe), alteori, derivatul coexistă în fondul principal, alături de forma de bază. Ar urma ca, în unele cazuri, să fi trecut pe listă două sau mai multe cuvinte din aceeaşi familie. Nu am trecut însă, în principiu, decît unul singur, fie cel mai vechi, fie cel mai întrebuinţat. Problema comportă desigur o discuţie mai amplă.

Care este rostul fondului principal? El aduce două mari servicii: 1. dă stabilitate limbii; 2. serveşte de bază pentru îmbogăţirea limbii. Pentru aceasta şi prin aceasta cuvintele din fondul principal lexical trebuie să se menţină tot timpul în centrul atenţiei vorbitorilor, să aibă puternice legături în sînul vocabularului, ca să nu poată fi uşor dezrădăcinate şi îndepărtate. Să vedem pe rînd cele două puncte pomenite.

1. Nu încape nici o îndoială că derivatele dau şi ele concurs la stabilizarea limbii. Prin însăşi existenţa lor, ele consolidează un sector al vocabularului, unit în jurul unui centru, care este cuvîntul de bază (« centre semantice » numeşte A. D. Grigorieva cuvintele din fondul principal[1]). Fiind produse după reguli stabilite, după legile interne de dezvoltare a limbii, derivatele asigură stabilitatea cuvîntului de bază şi, prin faptul că la formarea lor se aplică regulile derivării, ele le consolidează şi pe acestea. Graţie derivatelor, vocabularul nu este o îngrămădire haotică de cuvinte, care să trebuiască memorate fiecare în parte, ci este organizat în aşa fel încît există o cheie pentru memori-

[1] A. D. Grigorieva, art. cit., p. 23.

zarea mai simplă şi mai rapidă a majorităţii cuvintelor, care chiar prin aceasta se păstrează mai bine.

Cu oarecare exagerare se poate spune că derivarea produce aceleaşi efecte ca şi flexiunea (legătura dintre formarea cuvintelor şi morfologie a fost în repetate rînduri accentuată de acad. V. V. Vinogradov, de exemplu în articolul său din « Problemele lingvisticii în lumina lucrărilor lui I. V. Stalin », şi de alţi lingvişti sovietici). După cum persoana a doua a unui verb nu poate fi socotită alt cuvînt decît persoana întîi, tot aşa, în oarecare măsură, şi derivatul este acelaşi cuvînt cu baza de la care porneşte. De la orice verb, formăm un participiu, care este o formă a verbului, dar poate servi, în acelaşi timp, ca adjectiv şi chiar ca substantiv (de exemplu, de la *a spune*, adjectivul *spus* şi substantivul *spusa*, *spusele*); de la orice verb, formăm un infinitiv lung, care nu încetează de a fi legat de verb, dar în acelaşi timp este şi substantiv (*a vedea*, *vedere*, *vederea*; infinitivul lung este categoric verb în formele inversate ale optativului, de tipul *fire-ai*); de la orice verb formăm un nume de agent, care, fără să piardă legătura cu verbul, este şi adjectiv şi substantiv (*a visa*, *visător*). Sînt aceste derivate cuvinte aparte, sau forme flexionare ale verbului? Ar fi greu de dat un răspuns global, căci de la situaţia de formă a verbului pînă la cea de cuvînt independent este o gradaţie infinită şi neîntreruptă, şi fiecare caz ar trebui discutat în parte.

Iată cazul formării femininului: nimeni nu va zice că femininul unui adjectiv este alt cuvînt decît masculinul, şi aceasta tocmai pentrucă femininul se formează de obicei de la masculin, după reguli bine precizate. La substantive însă, se socoteşte adesea că femininul e un cuvînt diferit de masculin, chiar dacă şi aici se aplică aceleaşi reguli. Astfel adjectivul *mort*, cu femininul *moartă*, e considerat un singur cuvînt; substantivul *doamnă* e considerat alt cuvînt decît masculinul *domn* şi e clasat separat în dicţionare. Ce facem însă în cazul unui adjectiv substantivat? pe *hoaţă*, dicţionarele nu-l mai clasează separat de masculinul *hoţ*; dar dacă femininul capătă o accepţie pe care masculinul nu o are? Rezultă de aici că între formarea cuvintelor şi flexiune este o mare asemănare şi că derivaţia constituie un procedeu care dă stabilitate limbii.

2. In multe cazuri, derivatele sînt atrase în mod aproape automat, ca şi formele flexionare; cîteodată nici nu ştii dacă există sau nu un anumit derivat, dar dacă ai nevoie de el îl poţi forma, el exista, ca să zic aşa, implicit, prin faptul că exista baza şi modul de derivare; în momentul cînd rosteşti un astfel de derivat, toată lumea înţelege ce ai vrut să spui. Cîteodată nu putem şti, dintre două cuvinte, care e baza şi care e derivatul, fie pentru că le-am împrumutat pe amîndouă şi nu avem cum să ştim care a fost luat întîi (de exemplu *muncă* şi *munci* există ambele în limbile slave), fie pentru că nici măcar în limba de origine a cuvintelor (care poate fi a noastră sau

alta) nu e clar care a apărut întîi. Am discutat situația din punctul de vedere al specialistului; dar nu interesează atît părerea acestuia, cît a marelui public, care se servește de limbă și, implicit, o modifică. Să întrebăm pe primul venit, care e primitivul, *goană*, sau *goni*, *guvern*, sau *guverna*, *aniversa*, sau *aniversare*? Ne va răspunde fără nici o ezitare că prima formă din fiecare pereche este primitivă; și totuși adevărul este tocmai contrariul (despre aceste formații vezi mai departe).

Se vede din exemplele de mai sus că derivarea se poate face și în sens invers decît cel socotit normal, adică ceea ce pare baza poate fi de fapt un derivat de la o formă mai dezvoltată (în ultimele decenii s-au creat astfel la noi cuvinte ca *audia* din *audiență*, după modele ca *neglija-neglijență*; *legisla*, în loc de *legifera*, de la *legislație*, după *administra-administrație*; *regiza* de la *regizor*, după *profesa-profesor* și multe altele). Care este în cazul acesta cuvîntul care formează centrul semantic? Sînt și cazuri mai clare încă de derivate care iau locul bazei lor, de exemplu *lamură* « partea cea mai curată a făinii » a produs derivatul *a lămuri*, care i s-a substituit întru totul în rolul de șef al familiei. Derivatele sînt astfel legate prin multe fire de cuvîntul bază, între ele au loc mereu acțiuni și reacțiuni. Chiar prin faptul că baza intră în fondul principal se creează derivatelor raporturi cu fondul principal, se poate spune deci că în oarecare măsură participă și ele la fondul principal, deoarece modul lor de formație este clar pentru oricine și prezența bazei este simțită în ele. In același timp, prezența derivatelor, la rîndul ei, ajută cuvîntul de bază să intre și să se mențină în fondul principal. Fiind baza în centrul atenției vorbitorilor, implicit este și derivatul.

Iată ce spune în această privință acad. V. V. Vinogradov[1]: «Diferitele sisteme sau categorii lexico-semantice sau de formare a cuvintelor ale vocabularului general se bazează, ca pe niște puncte de sprijin și în același timp ca pe niște puncte de plecare, pe cuvintele care aparțin fondului principal de cuvinte . . . In aceste serii sau sisteme de formare a cuvintelor, stabil nu e numai cuvîntul, radical sau nederivat, care, aparținînd fondului principal de cuvinte, consolidează oarecum unitatea interioară a fiecăreia dintre aceste serii, ci și unele cuvinte derivate . . . »[2].

Desigur, toate acestea nu m-ar fi împiedicat să trec în listă și derivatele, atunci cînd sînt foarte importante. Mai există însă și alt argument, mai puternic, împotriva acestui procedeu. Pentru a stabili dacă un cuvînt ocupă în vocabular un loc destul de larg, care să-i dea dreptul de a fi socotit ca făcînd parte din fondul principal, nu m-am putut mulțumi să analizez folosirea cuvîntului de bază, ci a fost necesar să examinez și derivatele: fondul principal « dă limbii

[1] V. V. Vinogradov, în volumul colectiv «Problemele lingvisticii...», p. 169 și 170.
[2] Am adus unele modificări traducerii.

o bază pentru formarea de noi cuvinte », spune I. V. Stalin. Un cuvînt care are derivate importante trece, prin urmare, înaintea altuia care nu are derivate, sau are derivate puţin importante. Deci faptul că alături de *trudă* avem pe *trudi* şi pe *trudnic* întăreşte poziţia lui *trudă*, îl ajută să-şi cîştige şi să-şi menţină poziţia în fondul principal. Cînd e vorba de cuvinte ca *muncă* şi *munci*, nimic nu ne-ar împiedica să le trecem pe amîndouă pe listă; dar dacă despărţim pe *rană* de *răni*, poate că nici unul din ele nu mai apare ca destul de folosit ca să fie primit pe listă, şi numai punîndu-le pe amîndouă împreună vom acoperi un loc destul de important din vocabular pentru ca familia să intre în fondul principal. Materialul lexical oferit de această familie, în ansamblul ei, este suficient ca să merite un loc, dar nu este suficient ca să merite două locuri în fondul principal. Un cuvînt ca *ramură*, de exemplu, este mai întrebuinţat, prin el însuşi, decît *rană*, dar nu are nici un derivat de importanţa lui *răni*; pentru aceasta, *ramură* nu poate trece înaintea lui *rană*, dar nici *rană* şi *răni* la un loc nu fac de două ori cît *ramură*.

Acest motiv, mai mult decît toate celelalte, m-a îndemnat să acord fiecărei familii un singur loc, şi socotesc că esenţialul este ca fiecare familie importantă să fie reprezentată. Desigur, mi s-ar putea răspunde că nu avem decît să acordăm un loc lui *rană-răni* şi două locuri lui *muncă-munci*. Se înţelege însă că şi aici realitatea nu este chiar atît de simplă şi că nu ar fi de loc uşor de stabilit o limită absolută între familiile care merită un loc şi cele care merită două sau trei locuri. Dacă sînt multe derivate, dacă derivatele, sau unele dintre ele, sînt foarte importante, aceasta înseamnă că baza, şi prin ea familia, este puternic legată de fondul principal. Iar dacă derivatele sînt multe şi puternice, ele se ajută şi unul pe altul şi nu pot fi scoase uşor, tocmai ca atunci cînd un cuvînt are sensuri multiple şi importante. Există prin urmare şi în sînul fondului principal o ierarhie, nu toate cuvintele sînt de aceeaşi tărie: unele se pregătesc să treacă înapoi în masa vocabularului, altele de-abia au intrat în fondul principal şi nu sînt încă bine consolidate, altele sînt solid instalate şi nu vor putea fi mişcate din locul lor multă vreme de aici înainte. Aceasta rezultă chiar din cuvintele lui I. V. Stalin, care vorbeşte de un « nucleu » al fondului principal[1] şi, în mai multe rînduri, de ceea ce e esenţial în fondul principal[2]. Este aici o problemă a cărei urmărire ar fi foarte interesantă, dar am socotit că ar fi prematur să o fac acum.

Am luat deci împreună, şi am trecut unul singur dintre ele, cuvintele ca *ajuta-ajutor*, *car-căra*, *dormi-adormi*, *fală-făli*, *jale-jelui*, *pod-podi*, *pom-poamă*, *rod-rodi*, *sec-seca* (numai primul din fiecare grup figurează pe listă).

---

[1] I. Stalin, Marxismul şi problemele lingvisticii. Ed. pentru literatură politică, 1953, p. 21.
[2] Ibidem, p. 23.

Urmează de aici că de multe ori un cuvînt nu va fi găsit pe listă, pentru că figurează altul din aceeaşi familie. Astfel *capăt* ar figura dacă nu ar fi *cap*, iar *căpătui* ar figura dacă nu ar fi *capăt* (cu care e pus în legătură de vorbitori); *călător* ar fi, dacă nu ar fi *cale*; nu apare pe listă *cerceta*, pentrucă este *cerca*; *supune* e simţit ca derivat al lui *pune*, de aceea nu a fost înregistrat. Apare însă uneori pe listă o formă derivată, pentru că cuvîntul de bază e mai puţin folosit: *rămîne* este, iar *mînea* nu; nu figurează *stîmpăra*, ci *astîmpăra*; nu apare *tabac*, dar *tăbăci* da; am admis pe *ticălos*, nu pe *ticală*, derivat la rîndul lui de la *ticăi*, care e încă şi mai rar.

In cazul verbelor perechi formate cu prefixele *în-* şi *des-*, am trecut numai pe cele dintîi, avînd însă în vedere şi pe cele din urmă. Am clasat însă separat cuvintele provenite din aceeaşi rădăcină, dacă pentru un motiv sau altul sentimentul etimologiei comune s-a pierdut. Aceasta se poate întîmpla din mai multe motive: 1) cuvîntul de bază sau derivatul sau ambele au suferit modificări fonetice, care le fac să nu mai semene între ele (*aşeza-şedea*, *face-fapt*); 2) modul de derivare nu se mai foloseşte şi a devenit ininteligibil pentru vorbitorul de azi (*fierbe-fierbinte*); 3) sensurile celor două cuvinte s-au îndepărtat prea mult unul de altul, lipseşte între ele o « verigă »[1]. Am considerat că veriga există în cazul grupurilor ca *rînd-orîndui*, *învîrti-vîrtej*, *voie-nevoie* şi nu am trecut pe listă decît primul cuvînt din aceste grupe. Am considerat, dimpotrivă, că veriga a dispărut în exemple ca cele următoare: *alege-culege*, *barbă-bărbat*, *bun-nebun*, *poartă-purta*, *toarce-întoarce*. Cam în acelaşi fel am tratat cuvintele compuse: dacă elementele componente sînt clare, n-am mai inserat compusul (de exemplu *bunăvoinţă*, *celălalt*); dimpotrivă, am trecut pe listă compusul, dacă vorbitorul de astăzi nu mai recunoaşte părţile lui componente (*mulţumi* din *mulţi ani*).

Cînd sentimentul etimologic s-a pierdut, rezultatul poate fi şi favorabil şi defavorabil pentru primirea cuvintelor pe listă. Unele cuvinte intră, pentru că s-a rupt legătura etimologică cu familia din care provin. Cum spune A. D. Grigorieva, cînd un cuvînt se rupe de centrul lui semantic, el formează un nou centru, care se înconjoară cu un nou cuib semantic[2]. In afară de exemplele pe care le-am dat mai sus, pot cita: *strîmt* (vezi varianta *strimt*, care vădeşte pierderea legăturii cu *strînge*); *cuptor* de la *coace*; *deprinde* de la *prinde*; *o* de la *un*; *spinare* de la *spin*; *unt* de la *unge*; *a se uita* de la *a uita*. Un dublet originar este *săvîrşi- sfîrşi*.

Alteori însă, prin faptul că sentimentul etimologiei s-a pierdut şi derivatele n-au mai putut fi legate de familia din care fac parte, această familie a fost slă-

---

[1] S. I. Ojegov, «Voprosî iazîkoznaniia», 1952, nr. 2, p. 101.
[2] A. D. Grigorieva, art. cit., p. 23.

bită şi poziţia ei zdruncinată. Sînt cazuri cînd cuvîntul bază a intrat pe listă, cu toată ruperea derivatelor; de exemplu *păgîn*, socotit fără derivatul lui *pîngări*, a pătruns totuşi în lista maximală. Sînt alte cazuri cînd cuvîntul de bază n-a mai putut pătrunde, dar un derivat, întărindu-se fără concursul bazei, a intrat în fondul principal: *atîrna* (derivat de la *tîrn*), *prieten* (din aceeaşi familie cu *prii*). Slăbirea familiei poate merge atît de departe, încît nici un membru al ei să nu figureze: *har* (*harnic*, *hărăzi*); *cîlţi* (*încîlci*); *ştreang* (*ştrengar*). Sînt familii care comportă foarte numeroşi membri, şi numai prin mulţimea lor ar fi izbutit să pătrundă în fondul principal, dacă legătura etimologică între ei ar fi fost simţită: *jig* — *jigală* — *jiganie* — *jigăraie* — *jigări* — *jigodie*; dacă legătura etimologică a lui *izbîndă* cu *izbuti* ar fi simţită, familia aceasta ar fi pătruns cu siguranţă în fondul principal.

Legătura dintre forma de bază şi derivate se poate ilustra şi în alt chip: prin slăbirea derivatelor, slăbeşte şi forma de bază. Astfel cuvîntul *undă* avea desigur poziţie solidă în fondul principal pe vremea cînd verbul derivat *unda* era întrebuinţat; cînd verbul a ieşit din uz, cuvîntul de bază a rămas izolat şi a fost trecut în masa vocabularului (astăzi însă el capătă o întărire prin faptul că i s-a adăugat recent un sens nou, foarte important, în radiofonie; apoi mai primeşte sprijin de la neologisme ca *inundaţie*, *abundent* etc.). In acelaşi fel *şiret* nu intră în listă, pentru că derivatele lui ca *şiretlic*, *şiretenie* încep să se învechească. Alta e situaţia lui *venin*: acest cuvînt, de origine latină, a fost puternic concurat de *otravă* (de origine slavă), care i-a luat locul în cel mai multe întrebuinţări; dar derivatele lui *venin*, ca *învenina*, *veninos*, sînt încă solide, prin urmare cuvîntul de bază mai poate figura în fondul principal.

Chiar din cele discutate mai sus a putut reieşi un fapt care nu trebuie înţeles greşit. Este evident că lingvistul trebuie să fie informat corect asupra legăturilor etimologice între cuvinte şi să cunoască adevărata origine a elementelor vocabularului. Marele public însă, de multe ori, are asupra originii cuvintelor alte idei decît lingvistul, îşi are propriile lui etimologii, populare. Astfel noi ştim că *umărul obrazului* este de fapt *mărul obrazului* (vezi sinonimul *pometă*, care înseamnă la început «merişor») şi, în lucrările etimologice, îl distingem de *umăr*; dar masa vorbitorilor nu are de unde să ştie acest lucru, pentru ea e vorba de două sensuri ale unui singur cuvînt. Deoarece aici ne interesează în primul rînd importanţa cuvintelor în graiul folosit de masa vorbitorilor, trebuie să ţinem seama de ideile lor, chiar cînd din punct de vedere istoric sînt greşite.

De asemenea, cînd e vorba de regulile fonetice, de regulile de derivare, masa vorbitorilor nu poate ţine seama de ele cu aceeaşi măiestrie ca un lingvist,

ci de multe ori se mulţumeşte cu asemănarea, acolo unde lingvistul pretinde tocmai o deosebire. Se ştie de exemplu că lingviştii nu admit înrudirea germanului *haben* cu latinescul *habeo* (ambele înseamnă « a avea »), tocmai pentru că seamănă prea bine: dacă realmente ar fi înrudite, germanului *h* ar trebui să-i corespundă în latineşte *c*, sau latinului *h* ar trebui să-i corespundă în germană *g*. Dar vorbitorul obişnuit nu are de unde să cunoască asemenea subtilităţi: pentru el, *a sătura* e derivat de la *sătul* (cele două cuvinte sînt înrudite la origine, dar legătura dintre ele e mai complicată), în schimb *saţ*, deşi e de aceeaşi origine, nu e simţit ca înrudit. De toate aceste fapte a trebuit să ţin seama la aprecierea legăturilor între cuvinte.

Mai trebuie discutate cuvintele pe care le-am numit internaţionale, adică cuvintele folosite de mai toate popoarele europene şi provenite din greacă şi latină sau create recent pe baza unor elemente greceşti şi latineşti. Aceste cuvinte nu pot fi puse în limba noastră pe acelaşi plan cu celelalte. De sigur, şi în acest caz, ca şi în cazul dialectelor, trebuie să ne orientăm spre viitor, adică să luăm în consideraţie acele cuvinte care au toate şansele să se menţină şi să se dezvolte din ce în ce (am acceptat astfel cuvîntul recent *gaz*). Dar trebuie să ţinem seamă că unele dintre aceste elemente sînt de cea mai largă întrebuinţare numai în vorbirea intelectualilor, în timp ce ţăranii nu le cunosc de loc sau aproape de loc. Iar ţăranii formează încă marea majoritate a populaţiei ţării noastre. Vom înregistra numai acele cuvinte internaţionale care sînt realmente folosite de masa poporului.

Care este, în cazul cuvintelor internaţionale, situaţia derivatelor? Desigur, cele mai multe dintre aceste cuvinte au numeroase derivate, de exemplu de la *circ*, avem pe *circula*, *circular*, *circulară*, *circulaţie*, *circumferinţă* şi atîtea altele; de la *cauză*, *cauza*, *cauzal*, *cauzalitate* etc.; de la *metal*, *metaloid*, *metalic*, *metalurgie*, *metalurgic*, *metalurgist* etc. Dar cîte dintre acestea au fost făcute de noi? Mare parte au fost luate gata făcute, din aceeaşi limbă din care provine cuvîntul de bază sau dintr-altă limbă europeană (de la *cauză*, numai *căuzaş* e făcut sigur în romîneşte). Pot fi socotite aceste derivate ca egale în valoare cu cele făcute în limba noastră acum zeci sau sute de ani? Fără îndoială că nu. Faptul că alături de forma de bază am împrumutat şi derivate nu poate aduce o mărturie puternică în favoarea solidităţii familiei în limbă în momentul de faţă, aşa cum aduce această mărturie prezenţa unei familii create de noi sau împrumutate acum multe sute de ani. Fiecare derivat creat şi păstrat în limba poporului mărturiseşte despre munca vorbitorilor pentru a-şi perfecţiona şi îmbogăţi vorbirea, mărturiseşte despre frămîntarea elementului lexical în practica vieţii, în activitatea de comunicare a gîndurilor între oameni: un om creează derivatul, ceilalţi îl aceptă sau îl resping, îl acomodează altfel, iar păstrarea derivatului dovedeşte că baza, afixul şi cuvîntul

nou format sînt mereu prezente în mintea oamenilor. Noul derivat intră în concurență cu alte cuvinte mai vechi, și se păstrează sau prosperă dacă corespunde exact pretențiilor pe care le are de la el poporul, sau, dimpotrivă, dispare, dacă nu corespunde acestor pretenții. Despre toate aceste legături nu putem vorbi cu privire la un derivat împrumutat de curînd, gata făcut.

Desigur, din toate acestea nu rezultă că derivatele cuvintelor internaționale sînt total lipsite de importanță. In primul rînd trebuie să ne gîndim care va fi situația acestor derivate în viitor: peste un timp mai mult sau mai puțin îndelungat, acelea dintre ele care se vor menține vor face parte din tezaurul limbii cu același titlu ca derivatele vechi; după cum astăzi nu putem distinge între derivatele făcute de noi și cele luate gata făcute din slavă sau maghiară acum cîteva sute de ani (de exemplu alături de *coș*, *coșniță*; alături de *trudă*, *trudi* și *trudnic*; alături de *făgădui*, *făgădău* etc.), tot așa nici *metalic*, *circular* sau *cauzalitate* nu vor prezenta nimic deosebit în masa derivatelor romînești. Prin aceasta trebuie să recunoaștem că împrumutarea de derivate împreună cu cuvîntul de bază îl ajută activ pe acesta să se instaleze în limbă, să pătrundă și să se întărească în fondul principal. Cuvîntul *activitate* nu poate fi considerat ca făcînd parte din fondul principal al limbii noastre. Dar alături de baza lui, *activ* și împreună cu alte derivate, ca *activist*, cuvîntul citat colaborează cu *acțiune* etc. la întărirea bazei lor comune, *act* care figurează pe lista stabilită de mine. Vom vedea mai departe că derivatele împrumutate dau ajutor uneori chiar cuvintelor indigene. De toate aceste fapte am ținut seamă în oarecare măsură la alegerea cuvintelor din fondul principal.

In tablourile de cuvinte care urmează, am notat cu o cruce înainte cuvintele care fac parte din cercul mijlociu ca întindere, iar cu o cruce după, pe cele care fac parte din cercul maximal. Cuvintele fără nici o cruce sînt cele mai importante, ele formează miezul fondului principal. Deoarece una dintre problemele cele mai imediate care se vor ridica este împărțirea după origini a cuvintelor din fondul nostru principal, am adăugat în dreptul fiecărui cuvînt o literă, care indică originea cuvîntului. Iată lista acestor litere cu explicația lor:

a.: autohton (se poate însă lua și ca albanez); e.: englez;
f.: francez; g.: grecesc; i.: internațional; l.: latin;
m.: maghiar; n.: necunoscut; o.: onomatopec;
r. (l.): format în romînește din elemente latine;
r. (s.): format în romînește din elemente slave;
s.: slav; t.: turcesc.

De notat că am trecut la elementele slave acele cuvinte care ne-au venit dintr-o limbă slavă, chiar dacă și acolo ele erau împrumutate dintr-o limbă germanică, din greacă etc. (de ex.: *ieftin*, *lipsi*, *șurub*, *tipar* etc.).

Urmează lista cuvintelor pe care le-am socotit ca făcînd parte din fondul principal lexical al limbii romîne:

a	l.
abia	l.
+abur	a.
ac	l.
acel	l.
acest	l.
acolo	l.
acru	l.
act +	i.
acum	l.
adăpost +	l.
adăuga +	l.
adevăr	l.
adică	n.
+adins	r. (l.)
adînc	l.
aer	i.
afară	l.
afla	l.
agăța +	l.
ager +	l.
aici	l.
aiurea +	l.
ajunge	l.
ajuta	l.
al	l.
alb	l.
albastru	l.
albie +	l.
+albină	l.
alcătui +	m.
+alde	r. (l.)
alege	l.
alerga	r. (l.)
alinta +	l.
alt	l.
altoi +	m.
alună +	l.
alunga +	l.
amar	l.
amănunt	r. (l.)
amenința +	l.
ameți	n.
amiază	l.
+amîna	r. (l.)
amîndoi	l.
an	l.
apă	l.
apăra	l.
apăsa	l.
apoi	l.
aprinde	l.
aproape	l.
apuca	n.
+ara	l.
aramă +	l.
arăta	n.
+arc	l.
arde	l.
+argint	l.
+arici	l.
aripă	l.
armă	l.
artă +	i.
arunca	l.
asculta	l.
ascunde	l.
ascuți	l.
aspru	l.
+astîmpăra	l.
astupa	l.
asupra	l.
așa	l.
așeza	l.
aștepta	l.
așterne	l.
atinge	l.
atîrna	r. (s.)
atît	l.
atunci	l.
ață	l.
ațîța +	l.
aur	l.
auzi	l.
avea	l.
azi	l.
ăl	l.
ăst	l.
ba	s.
babă	s.
bade	n.
baie	s.
baieră +	l.
baltă	n.
ban	n.
bancă	i.
barbă	l.
bate	l.
băga	n.
băiat	n.
bănui	m.
bărbat	l.
bășică +	l.
bătrîn	l.
+băț	n.
bea	l.
berbec +	l.
bici +	s.
bine	l.
birui +	m.
blană +	s.
blestema +	l.
+blînd	l.
boală	s.
bob	s.
boboc +	g.
boci +	r. (l.)
bogat	s.
boier	s.
bold +	s.
boltă +	s.
+bot	n.
boteza +	l.
bou	l.
+brad	a.
braț	l.
+brazdă	s.
+brîncă	l.
brînză	n.
brîu	n.
broască	l.
brumă	l.
+bubă	s.
bucată	l.
+bucă	l.
bucura	a.
bun	l.
+burduf	n.
burete +	l.
buric +	l.
burtă +	n.
bute +	l.
butuc +	n.
buză	a.
ca	l.
cafea +	t.
cal	l.
cald	l.
cale	l.
calic +	s.
cam	l.
+camion	f.
cap	l.
+capital	i.
capră	l.
car	l.
care	l.
carne	l.
carte	l.
casă	l.
caș +	l.
cauză +	i.
cazna +	s.
că	l.
căci	r. (l.)
căciulă	n.
cădea	l.
călca	l.
+căldare	l.
cămașă	l.

+căpăta	l.	
căpătîi	l.	
+căpitan	i.	
+cărare	l.	
+cărbune	l.	
cărunt+	l.	
căsca	l.	
către	l.	
cățel	l.	
căuta	l.	
ce	l.	
ceapă	l.	
ceară+	l.	
ceas	s.	
ceată+	s.	
ceață+	l.	
cel	l.	
+centru	i.	
cenușă	l.	
cer	l.	
cerc	l.	
cerca	l.	
cere	l.	
cerne+	l.	
cerși+	r.	(l.)
certa	l.	
+cheag	l.	
chef	t.	
cheie	l.	
cheltui	m.	
chema	l.	
chiar	l.	
+chibzui	m.	
chin	m.	
chingă+	l.	
chior	t.	
chip	m.	
chirie+	t.	
chiui+	o.	
ci	l.	
cinci	l.	
cine	l.	
cinste	s.	
+cioară	a.	
cioc+	o.	
ciocan	s.	
+ciolan	s.	
ciomag+	t.	
+ciopli	s.	
ciot+	n.	
cireș+	l.	
citi	s.	
ciudă	s.	
ciumă+	l.	
ciung+	n.	
ciupi+	n.	
ciur	l.	
civil+	i.	
cîine	l.	
cîmp	l.	
cînd	l.	
cînepă+	l.	
cînta	l.	
+cîntar	t.	
cîrciumă+	s.	
+cîrlig	n.	
+cîrmă	s.	
cîrn+	s.	
+cîrpă	s.	
cîștiga	l.	
cît	l.	
+claie	s.	
clasă	i.	
+clădi	s.	
clăti	s.	
clei+	s.	
clește	s.	
clipi	s.	
cloci+	s.	
clocot+	s.	
+clopot	s.	
coace	l.	
coadă	l.	
+coajă	s.	
coardă	l.	
+coasă	s.	
coase	l.	
coastă	l.	
coborî	s.	
cocoș	s.	
+codru	l.	
cojoc	s.	
colac	s.	
colindă+	s.	
colț	s.	
+comandă	i.	
comun	i.	
cont+	f.	
+contra	i.	
control+	f.	
+copac	a.	
coperi	l.	
copil	a.	
+corb	l.	
corn	l.	
corp+	i.	
coș	s.	
cot	l.	
crac	s.	
crăpa	l.	
+creastă	l.	
crede	l.	
crește	l.	
creț	n.	
+croi	s.	
cruce	l.	
crud	l.	
cu	l.	
cuc	l.	
cugeta	l.	
cui	l.	
+cuib	l.	
culca	l.	
culege	l.	
culoare+	i.	
+cult	i.	
cum	l.	
+cumpănă	s.	
cumpăra	l.	
+cumpăt	l.	
cunoaște	l.	
+cunună	l.	
cuptor	l.	
+curaj	f.	
curat	l.	
+curea	l.	
curge	l.	
+curma	n.	
curte	l.	
+cutare	l.	
cuțit	l.	
cuveni	l.	
cuvînt	l.	
da *(adv.)*	s.	
da *(vb.)*	l.	
dacă	r.	(l.)
dar *(conj.)*	n.	
dar *(sbst.)*	s.	
dată	l.	
dator	l.	
+dărîma	l.	
de[1]	l.	
de[2]	n.	
deal	s.	
+deci	r.	(l.)
deget	l.	
democrat+	i.	
deosebi	s.	
depozit+	i.	
deprinde	l.	
des	l.	
+despica	l.	
despuia+	l.	
+destrăma	l.	
destul	r.	(l.)
+deșert	l.	
+deși	r.	(l.)
deștepta	l.	
dezmierda+	l.	
dicta+	i.	
din	r.	(l.)
dinte	l.	
direct	i.	
dînsul	l.	
+doagă	l.	
doar	l.	
+dobitoc	s.	
+doctor	i.	
dogori+	s.	
doi	l.	
domn	l.	
dor	l.	
dormi	l.	
dos	l.	
dovedi	s.	
drac	l.	
drag	s.	
+drege	l.	
drept	l.	
drum	s.	
duce	l.	
+duh	s.	

+duios	l.	
dulce	l.	
duminică+	l.	
dumnezeu	l.	
după	l.	
durea	l.	
duşman	t.	
el	l.	
electric	i.	
eram	l.	
+erou	i	
eşti	l.	
eu	l.	
examen+	i.	
executa+	i.	
+exemplu	i.	
+exista	i.	
+explica	i.	
+exploata	f.	
fabrică	i.	
face	l.	
fag+	l.	
+falǎ	s.	
+falcă	l.	
familie+	i.	
fapt	l.	
farmec	l.	
fasole+	s.	
faşă	l.	
fată	l.	
faţă	l.	
făgădui+	m.	
făină	l.	
fără	l.	
fărîmă	n.	
făta+	l.	
fecior	l.	
fel	m.	
femeie+	l.	
+feri	n.	
ferice	l.	
fi	l.	
fie-	l.	
fier	l.	
fierbe	l.	
+fierbinte	l.	
fior+	l.	
fir	l.	
fiu+	l.	
fîn	l.	
fîntînă+	l.	
flacără+	l.	
flămînd+	l.	
floare	l.	
+fluier	n.	
fluture+	n.	
foaie	l.	
foame	l.	
foarfece+	l.	
foarte	l.	
foc	l.	
folos	g.	
+formă	i.	
+forţă	i.	
frate	l.	
frămînta+	l.	
freca	l.	
frică	g.	
frig	l.	
frige	l.	
frînge	l.	
frînghie+	l.	
frîu	l.	
frumos	l.	
frunte	l.	
frunză	l.	
fugi	l.	
+fulgera	l.	
fum	l.	
+funcţie	i.	
fund	l.	
funie+	l.	
fura	l.	
furcă	l.	
+furnică	l.	
fus+	l.	
galben	l.	
garant+	f.	
gard	a.	
gaură	l.	
+gaz	f.	
+gazdă	m.	
găină	l.	
găsi	n.	
găti	a.	
geamăn+	l.	
general	i.	
ger+	l.	
gheaţă	l.	
+ghem	l.	
ghimpe+	a.	
ginere+	l.	
gînd	m.	
gîrlă+	s.	
gîscă	s.	
gît	s.	
glas	s.	
glumă	s.	
gol	s.	
goni	s.	
gospodar	s.	
grad	i.	
grai+	s.	
gras	l.	
grăbi	s.	
+grădină	s.	
grămadă	s.	
greaţă+	r.	(l.)
greşi	s.	
greu	l.	
grijă	s.	
grîu	l.	
groapă	a.	
groază	s.	
gros	l.	
gură	l.	
gust	l.	
+guvern	i.	
hai	t.	
+hîrtie	g.	
hotar	m.	
hrăni	s.	
ia(că)	n.	
iapă	l.	
iar	n.	
iarbă	l.	
iarnă	l.	
iaz+	s.	
idee+	i.	
ieftin	s.	
iepure	l.	
ieri	l.	
ierta	l.	
ieşi	l.	
in+	l.	
+inel	l.	
inimă	l.	
inspecta+	i.	
instrui+	i.	
intra	l.	
iubi	s.	
iute	s.	
izbi	s.	
izvor	s.	
îl	l.	
îmbrăca	l.	
+împărat	l.	
împinge	l.	
împresura+	l.	
împreună	r.	(l.)
+împrumut	l.	
împunge	l.	
în	l.	
înainte	l.	
înalt	l.	
înăuntru	l.	
încă	l.	
încălţa	l.	
încăpea	l.	
încărca	l.	
începe	l.	
încet	l.	
încheia	l.	
închide	l.	
închina	l.	
+încinge	l.	
încît	r.	(l.)
încoace	l.	
înconjura	l.	
încotro	l.	
încurca	n.	
îndată	r.	(l.)
îndărăt	l.	
îndemna	l.	
îndrăzni	s.	
+îndupleca	l.	

+îndura	l.
îneca	l.
înfige	l.
îngădui	m.
înghiţi	l.
+îngîna	l.
+îngrădi	s.
îngust+	l.
înnota	l.
însă	l.
însumi	l.
+însura	l.
înşela	s.
întinde	l.
întîi	l.
întîlni	m.
+întîmpina	r. (s.)
întîmpla	l.
întoarce	l.
între	l.
întreba	l.
întreg	l.
întru	l.
întuneca	n.
întuneric	l.
înţelege	l.
învăţa	l.
înveli	s.
învinge	l.
învîrti	s.
+jaf	s.
jale	s.
jar+	s.
joc	l.
+joi	l.
jos	l.
judeca	l.
jug	l.
jumătate	a.
junc+	l.
jur	l.
jura	l.
la	l.
+lac	l.
lacăt+	m.
lacom	s.
lacrimă	l.
lanţ	s.
lapte	l.
larg	l.
lat	l.
latură	l.
lăsa	l.
lăuda	l.
leac	s.
leagăn	r. (l.)
lega	l.
lege	l.
legumă+	l.
lemn	l.
lene	s.
lepăda	n.
lesne	s.
leu	l.
liber	i.
limbă	l.
limpede	l.
+lin	l.
linge	l.
lingură	l.
linie	i,
lipi	s.
lipsi	s.
+lînă	l.
lîngă	l.
loc	l.
+logodi	s.
+lopată	s.
lovi	s.
lua	l.
luci	l.
lucra	l.
lume	l.
lumina	l.
+lumînare	l.
lună	l.
luneca	l.
lung	l.
luni+	l.
luntre+	l.
lup	l.
luptă	l.
lut+	l.
mai	l.
maimuţă+	s.
major+	i.
mal	a.
mamă	l.
manta+	f.
mare *(adj.)*	l.
mare *(sbst.)*	l.
marfă+	m.
margine	l.
martor	l.
+marţi	l.
masă	l.
maşină	f.
maţ+	l.
mazăre+	a.
mă *(pr.)*	l.
măcar	s.
măcelar+	l.
măcina	l.
măgar	l.
măiestru+	s.
+mălai	n.
mămăligă	n.
mănuşă+	r. (l.)
măr	l.
+mărita	l.
mărunt	l.
măsea	l.
măsură	l.
+mătură	n.
mecanic	i.
mereu	m.
merge	l.
mesteca	l.
meşter	m.
meu	l.
mic	l.
mie	l.
miel	l.
miercuri+	l.
miere	l.
miez	l.
miji+	s.
mijloc	l.
milă	s.
militar	i.
+mină	f.
minte	l.
minţi	l.
minune	l.
mira	l.
mirosi	s.
mistui+	m.
mişca	n.
mişel+	l.
mîine	l.
mîna	l.
mînă	l.
mînca	l.
mîndru	s.
+mînecă	l.
mîngîia	l.
mînie+	g.
mîntui	m.
+mînz	a.
moale	l.
moară	l.
+moare	l.
moarte	l.
+moft	t.
monta+	i.
+mormînt	l.
moş	a.
motor	i.
moţ+	n.
+muc	l.
mugur+	a.
muiere+	l.
+mulge	l.
mult	l.
mulţumi	r. (l.)
muncă	s.
munte	l.
murdar	t.
+murg	a.
muri	l.
muscă	l.
must+	l.
mustaţă+	l.
mustra+	l.
muşca	n.
+muşchi	l.
mut	l.
muta	l.
+muzică	i.

na	s.
+nadă	s.
nas	l.
naş+	l.
naşte	l.
naţiune+	i.
nădejde	s.
năduf+	s.
nărav	s.
năvăli	s.
neam	m.
nebun	r. (i.)
necaz	s.
negoţ	l.
negru	l.
nêgură+	l.
nene+	s.
nepot	l.
nerv+	i.
neted	l.
nicăieri	l.
nici	l.
nimeni	l.
nimeri	s.
nimic	l.
+ninge	l.
nisip	s.
nişte	l.
noapte	l.
nod	l.
noi	l.
nor	l.
+normă	i.
noroc	s.
nostru	l.
nou	l.
nouă	l.
nu	l.
+nuc	l.
numai	r. (l.)
număr	l.
nume	l.
nuntă	l.
o (*pr.*)	l.
o (*num.*)	l.
oaie	l.
oală	l.
oară	l.
oare	l.
oaspe	l.
oaste+	l.
obicei	s.
obosi+	s.
obraz	s.
obşte+	s.
ochi	l.
ocol	s.
ocupa+	i.
odihni	s.
+odinioară	l.
oglindă+	s.
ogor+	s.
om	l.
omorî	s.
opera+	i.
opri	s.
opt	l.
oră	i.
oraş	m.
orb	l.
+ordin	i.
+organ	i.
ori	l.
+orz	l.
os	l.
osteni	s.
otrăvi	s.
oţel	s.
+oţet	s.
ou	l.
pace	l.
pagubă	s.
pai	l.
palmă	l.
pană	l.
papură+	l.
+par	l.
para	t.
parcă	r. (l.)
parte	l.
+partid	i.
pas	l.
pasăre	l.
+pască	l.
paşte	l.
pat	g.
pată	l.
patimă	g.
patru	l.
păcat	l.
păcură+	l.
păduche+	l.
pădure	l.
păgîn+	l.
păianjen+	s.
pămînt	l.
păpa+	l.
+păpuşă	n.
păr[1]	l.
păr[2]	l.
părăsi	s.
părea	l.
părinte	l.
păsa	l.
păstra	s.
pătrunde	l.
+pătură	l.
păţi	l.
păzi	s.
pe	l.
pedepsi	g.
pentru	l.
pereche	l.
perete	l.
+perie	s.
peste	r. (l.)
+pestriţ	s.
peşte	l.
petec	l.
peţi+	l.
piatră	l.
pic	o.
picior	l.
piedică	l.
piele	l.
piept	l.
+pieptene	l.
pierde	l.
pieri	l.
+pilă	s.
+pildă	m.
pipăi	s.
piper+	g.
pisa	l.
pisică+	o.
pişca	n.
piti+	n.
pîine	l.
pînă	l.
pîndi	s.
pîntece+	l.
pînză	n.
+pîrî	s.
+pîrli	s.
placă+	f.
plan	i.
plată	s.
plăcea	l.
plăcintă+	l.
pleca	l.
plete	s.
plimba	l.
plin	l.
plînge	l.
ploaie	l.
plug	s.
+plumb	l.
pluti	s.
poală	s.
poartă	l.
pod	s.
podoabă	s.
poftă	s.
politic	i.
pom	l.
pomană	s.
popă	s.
popor	i.
porc	l.
porni	s.
porumb	l.
+porunci	s.
poştă	s.
+potcoavă	s.
potrivă	s.
poveste	s.
pradă	l.
praf	s.
+prag	s.
+praştie	s.

prăji	s.
prăpastie +	s.
prăpădi +	s.
prăvăli +	s.
prea	s.
preţ	l.
prezent +	i.
pricepe	l.
pricină	s.
prieten	s.
+ prim	l.
primejdie	s.
primeni +	s.
primi	s.
prin	r. (l.)
prinde	l.
printre	r. (l.)
pripi +	s.
prisos	g.
privi	s.
prînz	l.
proaspăt	g.
proba +	i.
procopsi +	g.
propriu	i.
propti +	s.
prost	s.
+ prund	s.
public +	i.
puf +	s.
pui	l.
+ pulbere	l.
pulpă	l.
pumn	l.
punct	i.
pune	l.
pungă	n.
+ punte	l.
pupa +	l.
+ purice	l.
purta	l.
pustiu	s.
puşcă	s.
putea	l.
putred	l.
puţi	l.
puţin	l.
+ rac	s.
rade	l.
radio +	i.
ramură	l.
rană	s.
raporta +	f.
rar	l.
raţă	s.
raţie +	i.
+ rază	l.
răbda	n.
răchită +	s.
rădăcină	l.
rămîne	l.
+ răpi	l.
răsări	l.
răspunde	l.
rătăci	l.
rău	l.
război	s.
rece	l.
rege +	i.
regulă	i.
repede	l.
respect +	i.
+ revoluţie	i.
+ rezema	n.
rezerva +	i.
ridica	l.
risipi	s.
rîde	l.
rîma +	l.
rînd	s.
rîpă +	l.
rîu	l.
+ rîvnă	s.
roade	l.
roată	l.
rob	s.
rod	s.
rost	l.
roşu	l.
+ rouă	l.
rudă	n.
ruga	l.
+ rugini	l.
+ rumega	l.
rumen +	s.
rupe	l.
ruşina	l.
+ sabie	s.
sac	l.
+ salcie	l.
sanie +	s.
sapă	l.
sarcină	l.
sare	l.
sat	l.
saţ	l.
sau	l.
să	l.
sădi +	s.
săgeată	l.
sălbatic	l.
sălta	l.
sănătate	l.
săpun	i.
sărac	s.
sărbătoare	l.
sări	l.
săruta	l.
sătul	l.
său	l.
+ săvîrşi	s.
scai +	s.
scară	l.
scaun	l.
scădea	l.
scălda	l.
scăpa	l.
+ scăpăra	n.
scăpăta +	l.
scărmăna +	l.
schimba	l.
+ scînteie	l.
scîrbă	s.
scoarţă	l.
scoate	l.
scobi	s.
scrie	l.
+ scuipa	l.
scula	l.
scump	s.
scurt	l.
scut	l.
scutura	l.
se	l.
seamă	m.
seară	l.
sec	l.
seceră	l.
semăna[1]	l.
semăna[2]	l.
semn	l.
senin	l.
+ servi	i.
sete	l.
sfat	s.
sfert +	s.
+ sfii	s.
sfînt	s.
sfîrşi	s.
sfoară	s.
+ sfredel	s.
sigur	g.
silă	s.
simţi	l.
sindicat +	i.
sine	l.
singur	l.
+ sită	s.
+ sîmbătă	l.
sîn	l.
sînge	l.
sînt	l.
+ sîrg	n.
slab	s.
slavă	s.
slobod +	s.
slut +	n.
sminti +	s.
smîntînă +	s.
+ smulge	l.
+ smuci	s.
+ snop	s.
soare	l.
soartă	l.
social	i.
socoti	m.
socru	l.
+ soi	t.
somn	l.
soră	l.

sorbi	l.
soroc +	s.
sosi	g.
soţ	l.
spaimă	l.
sparge	l.
spate	l.
spăla	l.
special +	i.
speria	l.
+spic	l.
spin	l.
spinare	l.
spinteca +	l.
spînzura	l.
spoi	s.
spor	s.
+sport	e.
spre	l.
sprijini	s.
sprinten +	s.
+sprînceană	l.
spumă	l.
spune	l.
spurca	l.
spuză +	a.
sta	l.
+stavilă	s.
stăpîn	s.
stărui	r. (l.)
stea	l.
steag +	s.
stejar +	s.
sterp	l.
sticlă	s.
stinge	l.
stingher +	l.
stîlp	s.
stînă +	s.
stîncă +	s.
stîng	l.
stoarce	l.
strajă +	s.
straşnic	s.
strat	l.
strădui	s.
străin	l.
strecura	l.
strica	l.
striga	l.
strîmb	l.
strîmt	l.
strînge	l.
strop	n.
strună	s.
strung	s.
+strungă	n.
stuf	l.
stup +	n.
sub	l.
subţire	l.
suci	s.
+sudoare	l.
suferi	l.
sufla	l.
suge	l.
sui	l.
sul +	l.
suliţă +	s.
suna	l.
supăra	l.
surd	l.
surpa +	l.
sus	l.
suspina +	l.
sută	s.
şa	l.
şapte	l.
şarpe	l.
şase	l.
şchiop	l.
şcoală	i.
şedea	l.
şi	l.
şir	n.
şoarece	l.
şoim +	m.
şold	n.
şopîrlă +	a.
şopti	o.
+şovăi	n.
şterge	l.
şti	l.
ştirb	s.
şuiera +	l.
şurub	s.
tabără +	s.
taină	s.
talpă	m.
tare	l.
tată	l.
taxă +	i.
tăbăci +	t.
tăcea	l.
tăciune +	l.
+tăgădui	m.
tăia	l.
tălmaci +	s.
tămîie	l.
tău	l.
tăvăli	n.
teasc +	s.
tei +	l.
telefon +	i.
telegraf +	i.
teme	l.
temei	s.
ticălos	n.
+tihnă	s.
timp	l.
tipar	s.
tîlhar +	m.
tînăr	l.
tîrg	s.
tîrî	s.
tîrziu	l.
toamnă	l.
toarce	l.
toartă	l.
+tobă	m.
toca	l.
toci	s.
tocmi	s.
topi	s.
topor	s.
tot	l.
totuşi	r. (l.)
tovarăş	s.
trage	l.
+traistă	g.
trăi	s.
trăsni	s.
treabă	s.
treaz	s.
trece	l.
trei	l.
treiera	l.
tremura	l.
trimite	l.
trist	l.
trîmbiţă +	s.
trînti	s.
trudi	s.
trunchi	l.
trup	s.
tu	l.
tufă	l.
tuna	l.
tunde	l.
turba	l.
turna	l.
turtă	l.
+ţap	a.
ţară	l.
+ţarc	a.
ţărm +	l.
ţeapă	s.
ţeapăn	s.
ţese	l.
ţine	l.
ţintă	s.
+ţipa	n.
ţînţar +	l.
ţîţă	o.
+ţol	n.
ucide	l.
ud	l.
uimi	s.
uita[1]	l.
uita[2]	l.
umăr	l.
umbla	l.
umbră	l.
umfla	l.
umple	l.
un	l.
+unchi	l.
undă +	l.

unde	l.
unealtă +	r. (l.)
unge	l.
unghie	l.
+ unghi	l.
unt	l.
urca	n.
ureche	l.
urî	l.
urla	l.
urmă	n.
urs	i.
ursi +	g.
urzi	l.
urzică +	l.
usca	l.
ustura	l.
ușă	l.
ușor	l.
vacă	l.
vad +	l.
val	s.
vale	l.
valma	s.
vamă	m.
var	s.
vară	l.
vargă	l.
varză	l.
vas	l.
+ vatră	a.
văduv	l.
văr	l.
vărsa	l.
+ vătăma	n.
veac	s.
vechi	l.
vecin	l.
vedea	l.
veghea	l.
veni	l.
venin	l.
verde	l.
vesel	s.
veste	s.
+ viclean	m.
vierme	l.
+ viespe	l.
+ vifor	s.
vin	l.
vină	s.
vinde	l.
vineri +	l.
vis	l.
+ viscol	n.
+ vișin	s.
vită	l.
viteaz	s.
viță	l.
vițel	l.
viu	l.
+ vîlvă	s.
vîna	l.
vînă	l.
vînăt	l.
vînt	l.
vîrf	s.
vîrstă	s.
vîrtos	l.
vîslă +	s.
vlagă +	s.
voi	l.
voie	s.
voinic	s.
vopsi	g.
vorbă	s.
vostru	l.
+ vrabie	s.
+ vrajă	s.
vrăjmaș +	s.
vre	l.
vrea	l.
vrednic	s.
vreme	s.
vulpe	l.
vultur	l.
zadar	s.
zahăr	g.
zare	s.
+ zăbavă	s.
zăcea	l.
zăpadă +	s.
zău	l.
+ zbîrci	s.
+ zbuciuma	r. (l.)
zbura	l.
+ zburda	n.
zdravăn	s.
zdreanță	s.
zdrobi	s.
+ zdruncina	n.
+ zeamă	l.
zece	l.
zestre +	l.
zgîrci	s.
+ zgîria	s.
zi	l.
zice	l.
zid	s.
+ zîmbi	s.
+ zor	t.
zori	s.
zvîrli	s.
zvon	s.

Numărul total al cuvintelor este de 1419. Dintre acestea 964 formează prima categorie, elementele cele mai sigure. La a doua categorie aparțin 217 cuvinte, iar la cea de a treia, cele mai puțin sigure, 238. Vezi la p. 56, tabloul lor, împărțit pe litere și categorii.

Urmează să vedem cum se repartizează toate aceste cuvinte după originea lor. Inainte de a da tabloul de repartiție, socotesc necesar să fac unele observații cu privire la gruparea cuvintelor după litera inițială. Se poate observa că la unele litere inițiale s-a produs o masare a cuvintelor de origine latină, la altele a cuvintelor de origine slavă, și, dimpotrivă, la unele litere elementele latine sau slave lipsesc aproape cu totul. Lucrul se explică prin unele aspecte fonetice ale limbii latine și ale limbii slave, cum și prin unele particularitățîi ale formării cuvintelor cu prefixe. Astfel în latinește sunetul *b* inițial este foarte rar, căci încă în limba indo-europeană comună erau foarte puține cuvinte cu *b* (în interiorul cuvintelor latine, *b* apare mai des, dar provine din *f*) ; în slavă cuvintele cu *b* iniția

Litera inițială	categoria I	categoria II	categoria III	Total
A	60	10	16	86
Ă	2	—	—	2
B	30	9	17	56
C	98	38	33	169
D	37	12	7	56
E	5	5	2	12
F	40	10	17	67
G	28	6	8	42
H	3	1	—	4
I	16	1	5	22
Î	51	9	2	62
J	8	2	2	12
L	40	6	5	51
M	60	15	21	96
N	33	4	6	43
O	25	5	7	37
P	110	22	25	157
R	31	9	10	50
S	120	22	27	169
Ș	16	1	3	20
T	51	4	11	66
Ț	6	4	3	13
U	26	2	4	32
V	51	11	5	67
Z	17	9	2	28
	964	217	238	1419

sînt numeroase, pentru că *bh* a devenit *b* (în unele cuvinte romînești, de origine latină, *b-* provine din *u-*). Cu *h* nu există nici un cuvînt latin, pentru că *h* latin nu s-a păstrat în limbile romanice. In schimb sînt multe cuvinte cu *f-* din latinește, pentru că aspiratele indo-europene (*bh*, *dh* etc.) au devenit *f* în latinește; dimpotrivă, din slavă nu sînt aproape de loc cuvinte cu *f-*, deoarece slava comună nu avea acest fonem (unde apare un *f-*, este sau un împrumut în slavă, sau o transformare a grupului *hv*, ca în *falā*). Și cu *e-* ar trebui să nu fie de loc cuvinte din latinește (*e-* a devenit în romînește *ie-*) și de fapt nici nu avem: *eu*, *el*, *ești*, *eram* se pronunță cu *ie-*, iar scrierea cu *e-* se explică prin latinizarea forțată a scrierii noastre de către oficialitatea șovină din trecut. Nici cuvinte slave nu avem cu *e-*, căci și în slavă *e-* a devenit *ie-*; singurele cuvinte care au realmente *e-* sînt cele internaționale. Cu *î-* avem aproape numai cuvinte de origine latină, căci fonemul *î* a apărut

prin prefacerea în *î* a lui *i* din prefixul latin (foarte frecvent în romîneşte) *in-* (*im-*). Cu *u-*, sînt multe cuvinte de origine latină, pentru că *o* neaccentuat latin a devenit în romîneşte *u*; apoi adesea cuvintele cu *u-* au avut în latineşte un *h* inițial, care a dispărut; în sfîrşit, în cîteva cuvinte, grupul *um-* provine din *im-*. Cu *a-* sînt foarte multe cuvinte de origine latină, între altele din cauza prefixelor *ab-*, *ad-*, foarte mult folosite de romani şi rămase în romîneşte în multe cuvinte unde nu se mai simte că avem de-a face cu un prefix (*ascunde*, *atinge* etc.). Tot aşa, printre elementele de origine slavă, mulțimea cuvintelor începătoare cu *o* şi cu *p* se explică în parte prin folosirea frecventă, în slavă, a unor prefixe care încep cu aceste sunete.

Felul cum se repartizează pe limbile de origine cuvintele din fondul principal a fost cercetat pe baza celor trei categorii stabilite mai sus. Iată tabloul repartizării cuvintelor din categoria întîi, cu procentul aproximativ pentru fiecare coloană:

	l.	r. (l.)	s.	r. (s.)	n.	i.	m.	a.	t.	g.	f.	o.	Total
A	52	2	—	1	4	1	—	—	—	—	—	—	60
Ă	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
B	12	—	7	—	7	1	1	2	—	—	—	—	30
C	72	1	15	—	2	2	3	1	2	—	—	—	98
D	23	3	7	—	2	1	—	—	1	—	—	—	37
E	4	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	5
F	35	—	—	—	1	1	1	—	—	2	—	—	40
G	10	—	12	—	1	1	1	3	—	—	—	—	28
H	—	—	1	—	—	—	1	—	1	—	—	—	3
I	9	—	5	—	2	—	—	—	—	—	—	—	16
Î	40	3	4	—	2	—	2	—	—	—	—	—	51
J	6	—	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	8
L	28	1	8	—	1	2	—	—	—	—	—	—	40
M	40	1	6	—	3	3	3	2	1	—	1	—	60
N	22	2	8	—	—	—	1	—	—	—	—	—	33
O	14	—	9	—	—	1	1	—	—	—	—	—	25
P	60	4	31	—	3	5	—	—	1	5	—	1	110
R	21	—	7	—	2	1	—	—	—	—	—	—	31
S	89	1	23	—	1	2	2	—	—	2	—	—	120
Ş	10	—	2	—	2	1	—	—	—	—	—	1	16
T	30	1	17	—	2	—	1	—	—	—	—	—	51
Ţ	3	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6
U	23	—	1	—	2	—	—	—	—	—	—	—	26
V	34	—	15	—	—	—	1	—	—	1	—	—	51
Z	6	—	10	—	—	—	—	—	—	1	—	—	117
	645	19	192	1	35	25	18	9	6	11	1	2	964
%	66	1.97	19.92	0.10	3.63	2.59	1.87	0.94	0.62	1.14	0.10	0.21	100

Am spus « aproximativ », pentru că nu am calculat a treia zecimală, rotunjind cifra a doua zecimală. In acelaşi fel am procedat şi la calculele următoare. Aşa se explică de ce uneori totalul nu este 100.

Iată acum tabloul cuvintelor din categoria a doua:

	l.	r(l)	s.	r(s)	n.	i.	m.	a.	t.	g.	f.	e.	Total
A	6	3	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	10
B	3	—	2	—	3	—	—	1	—	—	—	—	9
C	13	—	11	—	2	6	1	2	1	—	2	—	38
D	7	2	2	—	—	1	—	—	—	—	—	—	12
E	—	—	—	—	—	4	—	—	—	—	1	—	5
F	4	—	1	—	2	3	—	—	—	—	—	—	10
G	1	—	1	—	—	2	1	—	—	—	1	—	6
H	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1
I	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Î	7	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	9
J	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
L	4	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6
M	8	—	—	—	2	1	—	2	1	—	1	—	15
N	2	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	4
O	2	—	1	—	—	2	—	—	—	—	—	—	5
P	9	—	10	—	1	1	1	—	—	—	—	—	22
R	5	—	2	—	1	1	—	—	—	—	—	—	9
S	8	—	8	—	3	1	—	—	1	—	—	1	22
Ş	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
T	—	—	1	—	—	—	2	—	—	1	—	—	4
Ţ	—	—	—	—	2	—	—	2	—	—	—	—	4
U	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
V	2	—	5	—	2	—	1	1	—	—	—	—	11
Z	1	1	4	—	2	—	—	1	—	—	—	—	9
	86	6	53	1	21	23	6	10	3	2	5	1	217
%	39.63	2.78	24.42	0.46	9.68	10.60	2.78	4.61	1.38	0.92	2.30	04.6	100

Este însă interesant să punem la un loc categoria I şi a II-a, deoarece aceasta din urmă nu are nici un rost izolată. Obţinem următoarea situaţie:

	l.	r(l)	s.	r(s)	n.	i.	m.	a.	t.	g.	f.	e.	o.	Total
	731	25	245	2	56	48	24	19	9	13	6	1	2	1181
%	61.89	2.12	20.75	0.17	4.74	4.06	2.03	1.61	0.76	1.10	0.51	0.08	0.17	99.99

Mai am de făcut cîteva observaţii cu privire la toate aceste statistici. Procentul cuvintelor de origine latină ar fi fost uşor sporit (cam cu 6-7 la mie), dacă aş fi inserat cîteva cuvinte pe care buna cuviinţă m-a oprit de a le nota şi care sînt aproape fără excepţie de origine latină. O oarecare modificare a procentajelor ar fi adus socotirea derivatelor destul de importante ca să poată intra

prin ele înseşi în fondul principal şi pe care, conform celor arătate mai sus, nu le-am introdus. Acest fapt a micşorat în primul rînd procentul cuvintelor formate în romîneşte din elemente latine şi din elemente slave, în al doilea rînd procentul cuvintelor de origine latină şi în al treilea rînd pe al celor de origine slavă, deoarece aproape numai acestea ne-au dat mai multe cuvinte importante din aceeaşi familie. Dar nici în cazul acesta modificarea nu ar fi deosebit de importantă. Nu am făcut un calcul exact (deoarece nu am făcut lista derivatelor importante), dar e limpede că nu s-ar putea adăuga atît de multe derivate încît să se schimbe simţitor procentajele.

Urmează cuvintele din categoria a III-a:

	l.	r(l)	s.	n.	i.	m.	a.	t.	g.	f.	o.	Total
A	12	—	—	—	2	2	—	—	—	—	—	16
B	8	1	4	2	1	—	—	—	1	—	—	17
C	9	1	9	3	4	—	—	3	—	2	2	33
D	3	—	1	—	3	—	—	—	—	—	—	7
E	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	2
F	13	—	1	1	1	1	—	—	—	—	—	17
G	3	1	2	—	—	—	1	—	—	1	—	8
I	1	—	1	—	3	—	—	—	—	—	—	5
Î	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
J	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	2
L	4	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	5
M	9	1	2	1	2	2	2	—	1	1	—	21
N	2	—	2	—	2	—	—	—	—	—	—	6
O	1	—	4	—	2	—	—	—	—	—	—	7
P	9	—	8	1	3	—	—	—	2	1	1	25
R	2	—	2	—	5	—	—	—	—	1	—	10
S	7	—	15	2	2	—	1	—	—	—	—	27
Ş	1	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	3
T	2	—	4	—	3	1	—	1	—	—	—	11
Ţ	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	3
U	2	1	—	—	—	—	—	—	1	—	—	4
V	2	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	5
Z	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	2
	96	5	60	10	35	8	5	4	5	6	4	238
%	40.34	2.10	25.21	4.20	14.71	3.36	2.10	1.68	2.10	2.52	1.68	100

Şi de astă dată însă vom aduna cuvintele din categoria a treia cu celelalte:

	l.	r(l)	s.	r(s)	n.	i.	m.	a.	t.	g.	f.	e.	o.	Total
	827	30	305	2	66	83	32	24	13	18	12	1	6	1419
%	58.21	2.11	21.49	0.14	4.65	5.85	2.26	1.69	0.92	1.27	0.85	0.07	0.42	99.93

Statistica ar mai suferi unele schimbări dacă s-ar lua în considerație o serie de etimologii ca *arăta* ‹ *arrectare* sau *încurca* ‹ *incolicare* sau *incurricare* etc., pornind în general dela limba latină. Cine ia în serios etimologiile de felul acesta (părerea mea este că nu trebuie luate în serios) urmează să reducă procentul cuvintelor de origine necunoscută și să mărească în primul rând procentul cuvintelor de origine latină, deoarece majoritatea etimologiilor pe care le-am respins sînt inspirate de spiritul latinoman al lingviștilor noștri din trecut (sînt totuși și unele care pornesc de la slavă). Cum însă, în ipoteza maximală (adică incluzînd și categoria a treia), numărul cuvintelor de origine necunoscută este de 66, se vede ușor că prea mare schimbare n-ar putea aduce nici acceptarea etimologiilor de care am pomenit, mai ales că un număr de cuvinte de origine necunoscută ar rămîne în orice caz (cu atît mai mult cu cît pentru unele nici nu s-a emis pînă astăzi nici o ipoteză). Admițînd că am adăuga la cuvintele de origine latină încă zece unități, aceasta nu ar mări procentul lor nici măcar cu unu la sută.

Mai serioase obiecții ar putea face cineva dacă ar critica alegerea cuvintelor, și pentru acest motiv am prezentat trei liste diferite. Asupra acestui lucru mă voi opri ceva mai departe, după ce voi încerca să arăt ce ne învață rezultatele pe care le-am obținut cu ajutorul materialului discutat mai sus.

Este în afară de orice îndoială că împărțirea brută a cuvintelor pe origini, așa cum a făcut-o Cihac, fără să țină seama de importanța lor, duce la rezultate neconcludente și neinteresante; să se compare de exemplu locul pe care-l ocupă la Cihac limba turcă, cu aproape o cincime din vocabular și procentul apărut în urma cercetării mele, bazate pe învățătura lui I. V. Stalin: în cea mai favorabilă ipoteză, 1,69 la sută.

Dar nici metoda numărării cuvintelor care apar în anumite texte, așa cum a fost folosită de Hasdeu și de alții, iar mai de curînd de D. Macrea, nu se dovedește satisfăcătoare. Numărînd pur și simplu cuvintele unul lîngă altul, la aceeași valoare, acești autori au ajuns la concluzia că elementul latin din vocabularul romînesc însumează în dicționar 4.85 la sută (bineînțeles că nu pun la socoteală cuvintele formate în romînește, al căror procent este de 15.73), iar în vorbire și scriere, 72.37 (la care se mai adaugă 10.64 la sută pentru derivatele formate în romînește). Falsitatea acestui rezultat apare limpede dacă îl punem față în față cu statistica mea. Ținînd seama nu de numărul cuvintelor întîlnite pe o pagină, ci de numărul celor care fac parte din fondul principal lexical, ajungem la un rezultat cu totul diferit. Motivul principal mi se pare că este următorul: toți autorii care au făcut numărători de cuvinte au trecut la socoteală, cu multă complezență, puzderia de conjuncții, prepoziții, adică de instrumente gramaticale, așa cum am arătat mai sus cu cîteva cifre. Aceasta a umflat enorm procentul cuvintelor de origine latină.

Părerea mea este că instrumentele gramaticale, în măsura în care au un sens de sine stătător şi apar întrebuinţate autonom (adică nu se contopesc cu un cuvînt vecin, aşa cum e cazul de exemplu cu articolul nostru postpus), trebuie să figureze în fondul principal lexical[1], dar la egalitate cu celelalte cuvinte. Este adevărat că ele au o importanţă deosebită în limbă, ca instrumente gramaticale. Dar această influenţă o punem la socoteală atunci când stabilim originea structurii gramaticale a limbii. Faptul că în romîneşte *să* este semnul conjunctivului iar *pe* al acuzativului şi alte fapte de acest fel ne îndreptăţesc să afirmăm că structura gramaticală a limbii romîne este în cea mai mare parte de origine latină. Dar nu ne putem servi apoi de aceleaşi fapte pentru a susţine că şi vocabularul, în aproape totalitatea lui, este tot de origine latină (deşi pe o pagină găsim zeci de *să* şi de *pe*). Pentru a judeca vocabularul, nu se poate susţine că *să* şi *pe* au de zece ori mai mare importanţă decît *veste* sau *munci*: dacă e să facem o ierarhizare printre cuvinte, trebuie să spunem că din punct de vedere al vocabularului *veste* şi *munci* au mai mare valoare decît *să* şi *pe*. Numai învăţătura lui I. V. Stalin asupra fondului principal lexical a putut să aducă lumină în această chestiune atît de spinoasă.

Constatăm acum, aşa cum era de aşteptat, că majoritatea cuvintelor din fondul nostru principal este de origine latină. Era de aşteptat, pentru că structura gramaticală a limbii romîne este aproape pe de-a-ntregul de origine latină, şi dacă fondul principal lexical ar fi fost în majoritate de altă origine, aceasta ar fi însemnat că limba romînă este o limbă mixtă, ceea ce ar fi contrazis învăţătura stalinistă despre limbă şi învăţămintele istoriei. Dar din cercetarea cifrelor date mai sus se mai desprinde încă un adevăr, acela că influenţa slavă în vocabularul limbii noastre este foarte importantă, desigur mai importantă decît ne-am fi putut închipui înainte de a face statistica. Ştiam că avem foarte multe cuvinte slave în vocabular, dar nu puteam bănui că chiar în fondul principal au intrat atît de multe (19,92 la sută în ipoteza minimă, 21,49 la sută în ipoteza maximă).

Nu am văzut nici un fel de lucrare statistică asupra fondului principal al altei limbi, dar am socotit şi socotesc încă şi acum că procentul elementului moştenit din limba de bază trebuie să fie, în cele mai multe cazuri, mai mare decît la noi. Şi aceasta arată că influenţa slavă este enormă, nu numai în masa vocabularului nostru, ci şi în fondul lui principal. Sînt convins că nici elementul german în limba franceză, nici elementul arab în limba spaniolă nu se ridică la 20 la sută, probabil nici în masa vocabularului şi deci cu atît mai puţin în fondul principal. Prin urmare, din punctul de vedere al vocabularului, influenţa slavă este cu adevărat covîrşitoare în limba noastră. Acest lucru ar reieşi încă

---

[1] La fel V. V. Vinogradov, în Problemele lingvisticii în lumina lucrărilor lui I. V. Stalin, p. 182, şi P. I. Cernîh, în acelaşi volum, p. 142.

şi mai bine dacă am izbuti să separăm, printre elementele internaţionale, numărul relativ mare de cuvinte care, în total sau în parte, provin la noi din ruseşte, deşi originea lor ultimă este latină sau greacă.

Este semnificativ şi faptul că elementul maghiar în fondul principal este categoric mai numeros decît cel turcesc (este mai numeros decît cel turcesc şi cel grecesc luate împreună), deşi după statistica lui Cihac, în masa vocabularului sînt cam de trei ori mai multe cuvinte turceşti de cît maghiare. De unde însă turcii nu au fost aici decît cuceritori veniţi să exploateze, şi au adus cu ei elemente de vocabular superficiale, maghiarii, ca şi slavii, au trăit alături de noi, au împărţit munca cu romînii, şi cuvintele pe care ni le-au dat au fost de multe ori esenţiale pentru îmbunătăţirea vocabularului.

Şi acum, cu privire la cele trei categorii stabilite mai sus şi la diferenţa dintre ele. Am făcut statistica fără nici un fel de idee preconcepută şi fără să ţin seama de originea cuvintelor: singurele criterii de care m-am condus au fost cele arătate în introducere, adică semnele după care putem aprecia că un cuvînt este sau nu important în limbă. De ce atunci am ajuns la trei liste diferite? pentru că am aplicat o dată mai sever, altă dată mai puţin sever criteriile, pentru că am fost, în cazul unei liste, mai pretenţios, în cazul alteia, mai puţin pretenţios pentru a acorda importanţă cuvintelor.

Diferenţa procentuală între cele trei categorii este foarte instructivă. In primul rînd, ea arată că lista mijlocie, cea pe care o consider cea mai justă, este demnă de încredere cu privire la stabilirea procentelor pe limbile de origine: lărgind puţin sau strîmtînd puţin cercul, nu obţinem rezultate mult deosebite, în orice caz nu ne apropiem cîtuşi de puţin de procentele obţinute prin numărătoarea cuvintelor din cărţi. Totuşi, de la o listă la alta, există deosebiri: cînd mărim numărul total al cuvintelor, scade procentul elementelor latine şi creşte procentul celorlalte cuvinte. Acest rezultat este logic. Miezul fondului principal, centrul lui, îl formează cuvintele de origine latină. Printre acestea se găsesc în special cuvinte foarte mult întrebuinţate, cu numeroase înţelesuri, astfel încît ele ocupă un loc foarte întins în dicţionar. Se înţelege că, dacă facem selecţia mai severă, excludem alte cuvinte, nu pe acestea. E de observat că elementele slave, care vin în rîndul al doilea atît ca număr cît şi ca importanţă, nu scad decît în mică măsură dacă reducem numărul total, pe cînd cuvintele de alte origini arată diferenţe foarte serioase: la elementele internaţionale, procentul se reduce cu mai mult de 50 la sută. Intr-adevăr, acestea sînt cuvintele cele mai noi şi mai puţin consolidate.

Pentru a obţine, în ce priveşte repartizarea cuvintelor pe origini, rezultate mult deosebite de cele la care am ajuns eu, ar trebui sau să se pornească de la alte criterii decît cele pe care le-am folosit eu (şi care sînt în general cele propuse de toţi lingviştii sovietici), sau să fie aplicate aceste criterii mult mai sever sau

mult mai indulgent. In privinţa aceasta există însă limite peste care nu se poate trece (şi peste care eu am încercat să nu trec): deschizînd prea larg porţile, riscăm să desfiinţăm diferenţa dintre fondul principal şi masa vocabularului; strîngînd prea mult robinetul, reducem la nimic fondul principal. Pentru toate aceste motive am socotit că e de preferat lista mijlocie în ce priveşte întinderea fondului principal.

Trec acum la comentarii asupra cuvintelor din fondul principal. O primă observaţie este că diversele părţi ale vorbirii nu sînt reprezentate în fondul principal proporţional cu numărul lor în masa vocabularului. Las la o parte aici părţile de vorbire neflexibile, pronumele şi numeralele, pe care le-am introdus în liste aproape fără excepţie. Asupra lor mă voi explica în capitolul consacrat morfologiei. Mă refer acum la substantive, adjective şi verbe. Judecînd după proporţiile în care figurează aceste cuvinte în masa vocabularului, ar fi de aşteptat ca numărul substantivelor din fondul principal să întreacă de multe ori pe acela al verbelor şi adjectivelor. Situaţia nu este însă aceasta. Statistica, în această privinţă, nu e prea uşor de făcut, din cauză că am inserat numai cîte un singur cuvînt din fiecare familie: acolo unde există, din aceeaşi familie, un substantiv, un adjectiv şi un verb, pe listă figurează numai unul. Am căutat peste tot să notez acel cuvînt de la care derivă celelalte, afară de cazul cînd e flagrant că un derivat se întrebuinţează mult, iar cuvîntul de bază puţin (de exemplu am trecut pe *atîrna*, nu pe *tîrn*). Dar sînt cazuri cînd nu avem nici un mijloc să ştim care e forma primitivă şi ambele cuvinte înrudite sînt mult întrebuinţate. De exemplu, între *muncă* şi *munci*, care a fost întîi în limba noastră? Am recurs, în asemenea cazuri, la etimologie, adică am trecut acel cuvînt care în limba de bază a dat naştere celuilalt. Deşi cazurile de soiul acesta nu sînt prea numeroase, ele fac ca această statistică să nu poată fi luată în considerare decît cu oarecare rezerve.

In tabloul care urmează am trecut, pentru fiecare literă iniţială, în coloane separate substantivele, adjectivele, verbele, şi, pentru controlul totalului, toate celelalte cuvinte la un loc. In sînul primelor trei categorii, am despărţit în trei rubrici cuvintele, după cum provin din primul, al doilea sau al treilea tablou, stabilite mai sus. (Vezi tabloul de la p. 64.)

Se vede din această statistică că substantivele sînt într-adevăr mai numeroase decît verbele şi adjectivele, dar nici pe departe atît cît ne-am fi putut aştepta. Din totalul de 1419 cuvinte, am găsit 722 de substantive (adică 50,88 la sută), 149 de adjective (adică 10,50 la sută) şi 408 verbe (adică 28,75 la sută). Mai semnificativ este faptul că procentul substantivelor scade, iar al adjectivelor şi al verbelor creşte, pe măsură ce reducem numărul total al cuvintelor luate în consideraţie. In categoria I şi a II-a luate împreună, găsim, din totalul de 1181 de cuvinte, 565 de substantive (adică 47,84 la sută), 126 de adjective (adică 10,67 la sută) şi 351 de verbe (adică 29,72 la sută). In categoria I, din totalul de 964

de cuvinte, găsim 419 substantive (adică 43,45 la sută), 115 adjective (adică 11,93 la sută) şi 298 de verbe (adică 30,91 la sută). Faptul acesta dovedeşte că substantivele, în ansamblu, ocupă în fondul principal o poziţie mai puţin puternică decît adjectivele şi verbele. Asupra acestui fapt voi reveni, încercînd să

	Substantive			Adjective			Verbe			Altele	Total
	I	II	III	I	II	III	I	II	III		
A	11	5	6	6	—	1	24	3	8	22	86
Ă	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2
B	20	8	13	3	1	—	5	—	4	2	56
C	49	29	23	6	1	5	28	6	5	17	169
D	12	4	2	7	2	1	8	4	4	12	56
E	—	2	1	1	—	—	2	3	1	2	12
F	27	7	13	2	1	1	8	2	3	3	67
G	16	6	7	7	—	1	5	—	—	—	42
H	1	1	—	—	—	—	1	—	—	1	4
I	6	1	3	2	—	—	5	—	2	3	22
Î	1	2	—	3	—	1	31	7	1	16	62
J	5	2	2	—	—	—	2	—	—	1	12
L	18	4	5	7	1	—	13	1	—	2	51
M	27	12	14	11	1	3	15	2	4	7	96
N	15	3	6	4	—	—	3	1	—	11	43
O	14	4	4	1	—	—	5	—	3	6	37
P	64	17	12	7	2	3	30	3	10	9	157
R	13	5	7	5	—	1	13	4	2	—	50
S	48	15	15	20	—	5	43	7	7	9	169
Ş	7	—	2	2	—	—	4	1	1	3	20
T	17	3	10	7	—	—	23	1	1	4	66
Ţ	3	3	3	1	—	—	2	1	—	—	13
U	8	2	3	2	—	—	14	—	1	2	32
V	30	8	4	10	2	1	8	1	—	3	67
Z	7	3	2	1	—	—	6	6	—	3	28
	419	146	157	115	11	23	298	53	57	140	1419
	565			126			351				
	722			149			408				

dau o explicaţie, într-un capitol ulterior. Deocamdată mai adaug aici un fapt care coroborează concluzia de mai sus, anume că cuvintele care ocupă cel mai mare spaţiu în dicţionar sînt mai totdeauna verbe (*a da*, *a face*, *a fi* etc.).

Este foarte interesant să cercetăm care categorii de noţiuni sînt mai mult reprezentate în fondul principal. Nu trebuie să se vadă aici o contradicţie faţă de ceea ce am spus în introducere, anume că nu punem problema noţiunilor atunci cînd vrem să stabilim care cuvinte sînt în fondul principal: atunci era

vorba de a face din noțiunile importante un criteriu pentru a stabili că cuvintele corespunzătoare sînt în fondul principal, ceea ce nu era just; acum, după ce am stabilit, prin criterii lingvistice, care cuvinte trebuie să fie socotite ca făcînd parte din fondul principal, este interesant să cercetăm căror categorii de noțiuni le corespund aceste cuvinte.

Problema noțiunilor reprezentate în fondul principal a fost tratată pe larg de A. D. Grigorieva în articolul pe care l-am mai citat în cîteva rînduri și asupra căruia voi reveni la discutarea unor categorii de noțiuni[1]. Problema a fost pusă practic în broșura editată de Direcția Școlilor din Ministerul Învățămîntului al R.S.F.S.R.[2], unde se spune, la pagina 3 și următoarele, că cuvintele din fondul principal denumesc obiectele cu care omul are de-a face în permanență, denumesc calitățile acestor obiecte și acțiunile săvîrșite de oameni în procesul muncii și în viața socială, apoi numele diferitelor manifestări ale naturii și ale atitudinii oamenilor față de natură și manifestările ei, numele animalelor domestice, ale fiarelor, ale păsărilor, ale celor mai obișnuite instrumente de muncă și ale cerealelor, numele de rudenie etc. Am cercetat deci cum sînt reprezentate aceste categorii de noțiuni în listele mele.

Trebuie de la început să atrag atenția că această cercetare este foarte greu de făcut, iar rezultatele ei nu pot fi luate drept matematice. Cuvintele au diverse înțelesuri, așa încît același cuvînt poate fi clasat în mai multe categorii (de exemplu *leu* intră și la animale și la monede); ar urma să trecem fiecare cuvînt numai la sensul lui primitiv, dar uneori nu știm cu precizie care este acela, alteori sensul primitiv nu are nici o importanță în limbă și cuvîntul cîștigă teren numai cu un sens derivat (ca exemplu poate servi și aici tot *leu:* numele animalului este sensul primitiv, dar cu siguranță că dacă ar fi rămas numai cu acest sens, cuvîntul n-ar fi figurat pe listă, după cum nu figurează *tigru*). Nici sensul principal nu poate fi totdeauna stabilit cu strictețe, după cum nu e prea ușor nici de stabilit din ce categorie face parte un sens: *burduf*, de exemplu, poate fi trecut la obiectele uzuale, sau nu? Urmează din toate acestea că rezultatul cercetării va fi discutabil.

Prima sferă de noțiuni la care m-am gîndit a fost cea a agriculturii: doar reputația țării noastre, pînă nu de mult, era că e « eminamente agricolă » (numai mulțumită regimului de democrație populară producția industrială a întrecut-o pe cea agricolă). Termenii privitori la agricultură sînt însă reprezentați destul de slab. Dacă lăsăm la o parte acele cuvinte care se folosesc tot așa de bine și în afara agriculturii (*cîmp*, *culege*, *pămînt*, *pîine*, *răsări*), și care sînt, de altfel,

---

[1] Vezi și S. M. Haidakov și V. P. Vomperski, rezumate în « Izvestiia Akad. Nauk SSSR », 1951, p. 609 și 611.

[2] Studiul lexicului în lecțiile de limba rusă în școala începătoare nerusă, Ucipedghiz, 1952; citat mai departe ca Slovarnaia rabota na urokah russkogo iazîka v nacealnoi nerusskoi șkole (metodiceskoe pismo).

printre cele mai importante, găsim în categoria întîi numai cîteva nume de instrumente *(plug, sapă, seceră)*, puține nume de plante *(ceapă, fîn, grîu, porumb*, care are şi alte sensuri) şi încă puține cuvinte: *bob, făină, măcina, moară* (?), *pai, semăna, strat.* In categoria a II-a apar *ara, brazdă, claie, coasă, grădină, orz, snop, spic.* In sfîrşit, în categoria a III-a, *altoi, fasole, mazăre, ogor.* După cum se vede, destul de puține cuvinte.

De termenii agricoli sînt strîns legate numele de plante, dintre care unele au şi fost inserate în lista de mai sus. Aici adăugăm cîteva cuvinte care arată părți ale plantelor: *floare, foaie, frunză, ramură, rădăcină* şi sînt cuprinse în categoria I. In această categoric nu mai intră apoi decît *iarbă, tufă, varză, viță.* In categoria II-a am notat pe *copac, muşchi* (cu sensuri multiple în afara botanicii), *nuc, salcie, vişin*, iar în categoria a III-a, pe *alună, cireş, fag, ghimpe, in, mugur, răchită, scai, stejar.* Rezultatul nu este tocmai cel aşteptat.

Să trecem acum la numele de viețuitoare. Aici vom avea de făcut o deosebire netă între animalele domestice şi cele sălbatice. Toate numele de animale domestice sînt în fondul principal, ne spune P. I. Cernîh, în « Izvestiia Akad. Nauk SSSR», 1951, p. 247. Să notăm separat termenii generici *pasăre, peşte, pui, vită* în prima categorie, *dobitoc* în a doua. Rămîn următoarele nume specifice: animale crescute de om, în categoria I, *bou, cal, capră, cățel, cîine, cocoş, găină, gîscă, iapă, măgar, miel, oaie, porc, porumb* (cu diverse alte sensuri), *rață, vacă, vițel*; în categoria a II-a, *albină, mînz, țap*; în categoria a III-a, *berbec, junc, pisică.* Animale pe care nu le creşte omul: în categoria întîi, *broască, cuc, iepure, leu* (cu alte sensuri), *lup, muscă, şarpe, şoarece, urs, vierme, vulpe, vultur*; în categoria a II-a, *arici, cioară, corb, furnică, rac, viespe, vrabie*; în categoria a III-a, *fluture, maimuță, păduche, păianjen, şoim, şopîrlă, țînțar.*

Nici aici numărul nu este deosebit de mare. Avem însă cîteva observații interesante de făcut. Numărul animalelor domestice scade simțitor.cînd trecem de la categoria întîi la a doua şi a treia (17: 3 : 3), în timp ce al animalelor pe care nu le creşte omul scade mult mai puțin (12 : 7 : 7), în aşa fel încît în categoria întîi numărul numelor de animale domestice este cu mult superior celor de animale sălbatice (17 : 12), în categoria întîi şi a doua la un loc diferența se reduce aproape la zero (20 : 19), iar dacă luăm toate categoriile împreună, animalele sălbatice întrec în număr pe cele domestice (23 : 26). Rezultă de aici că numele de animale domestice sînt mai ferme în fondul principal decît ale celor de animale sălbatice, lucru normal, căci animalele sălbatice nu pot avea nici în viața omului, nici în limbă, importanța celor pe care le creşte omul.

Am văzut că proporția de substantive creşte cu cît mărim numărul total al cuvintelor din fondul principal. Cum în lista privitoare la animale nu am trecut decît substantive, e interesant să comparăm procentele pe categorii: în categoria întîi am găsit în totul 33 de nume (deci 3,42 la sută din totalul de 964 de cuvinte);

în categoria a doua, 11 nume (deci 5,07 la sută din totalul de 217 cuvinte); în categoria a III-a, 10 nume (deci 4,20 la sută din totalul de 238 de cuvinte). Socotind însă, aşa cum e mai just, procentul pentru categoria a doua la numărul total al categoriei întîi şi a doua, iar pentru categoria a III-a la numărul total al celor trei categorii, obţinem situaţia următoare: categoria I, 33 din 964, adică 3,42 la sută; categoria II (33 + 11 =) 44 din 1181, adică 3.73 la sută; categoria III (44 + 10 =) 54 din 1419, adică 3,81 la sută. Constatăm deci aceleaşi rezultate ca şi la substantive în general. In statistică am pus la socoteală şi termenii generici.

Ceva mai mare este numărul cuvintelor care desemnează obiecte uzuale, ceea ce nu e de mirare, ţinînd seama de faptul că aceste obiecte sînt în ansamblu mult mai numeroase decît animalele cu care omul are legături strînse. Găsim astfel în prima categorie 45 de cuvinte:

ac	ciur	furcă	puşcă	seceră	turtă
armă	cleşte	masă	roată	sfoară	ţeapă
aţă	coardă	maşină	sapă	sticlă	ţintă
car	coş	motor	săgeată	stîlp	vargă
ceas	cui	oală	săpun	strung	vas
cerc	cuţit	pat	scară	şa	
cheie	faşă	plug	scaun	şurub	
ciocan	frîu	pungă	scut	topor	

In a doua categorie de cuvinte se mai adaugă încă 24 de unităţi:

arc	cărbune	clopot	ghem	pătură	sabie
băţ	cîntar	curea	inel	pieptene	sfredel
burduf	cîrlig	doagă	par	pilă	sită
căldare	cîrpă	fluier	păpuşă	potcoavă	traistă

In sfârşit, în categoria a treia mai intră încă 27 de cuvinte:

albie	butuc	foarfece	luntre	stup	unealtă
bici	chingă	frînghie	oglindă	sul	vîslă
bold	ciomag	funie	placă	suliţă	
burete	ciot	fus	sanie	teasc	
bute	clei	lacăt	steag	trîmbiţă	

E de observat că am introdus pe liste termeni generici, ca *armă*, *unealtă*, *vas*, evident mai abstracţi decît majoritatea celorlalţi. Unele dintre cuvintele citate au fost odată obiecte uzuale, dar astăzi se folosesc mai mult cu sensuri abstracte (de ex. *scut*), sau sînt mai întrebuinţate cu sensuri figurate (de ex. *săgeată*). Şi aici constatăm o creştere a procentului, cu cît mărim numărul total:

categoria I, 4,67 la sută, categoria I şi a II-a, 5,84 la sută, iar toate cele trei categorii la un loc, 6,77 la sută.

Numele de rudenie sînt în general rare: nici în total nu sînt prea multe, pentru că numărul posibilităţilor de înrudire nu este atît de mare ca al obiectelor uzuale de pildă (în societatea feudală şi burgheză numărul termenilor de înrudire e mult mai mic decît în orînduirea gentilică). Lista creşte cu cuvinte care desemnează nu numai o rudă, ci şi o categorie de oameni (*bărbat*, *copil* etc.), cu termeni generici (*familie*, *neam*, *rudă*) etc. In categoria întîi am găsit 17 cuvinte:

băiat	fată	mamă	nepot	socru	văduv
bărbat	fecior	moş	părinte	soră	văr
copil	frate	neam	rudă	soţ	

In categoria a doua nu am găsit decît 3 verbe: *însura*, *logodi*, *mărita*, iar în categoria a treia, 6 cuvinte: *familie*, *femeie*, *fiu*, *ginere*, *muiere*, *naş*. Avem de-a face aici, evident, cu cuvinte dintre cele mai solid instalate în fondul principal. Şi pentru prima oară constatăm că procentul nu creşte constant cu cît mărim numărul total: 1.76 pentru prima categorie, 1.69 pentru întîia şi a doua la un loc, 1.83 pentru toate trei împreună.

Incă un grup de substantive care sînt, evident, solid instalate în fondul principal sînt cele care denumesc părţi ale corpului. Destul de puţine sînt acele părţi ale corpului ale căror nume nu figurează în liste (*ceafă*, *ficat*, *plămîni* etc.). Am admis şi aici cîţiva termeni generici şi cuvinte care circulă mai mult cu altă valoare (*dos*, *mijloc*, *organ*). N-am putut deosebi acei termeni care denumesc părţi ale corpului animalelor, pentru că mulţi termeni sînt comuni (*ochi*, *picior* etc.); de altfel, pentru a stabili proporţia pe liste, acest amănunt nu aduce nici o modificare. In prima listă am găsit 46 de cuvinte:

aripă	coastă	frunte	nas	piele	spinare
barbă	corn	gît	obraz	piept	talpă
brîu	cot	gură	ochi	plete	umăr
buză	crac	inimă	os	pulpă	unghie
cap	deget	limbă	palmă	pumn	ureche
carne	dinte	măsea	pană	sîn	vînă
chip	dos	mijloc	păr	sînge	
coadă	faţă	mînă	picior	spate	

In categoria a doua sînt numai opt substantive: *bot*, *brîncă*, *bucă*, *ciolan*, *creastă*, *falcă*, *muşchi*, *organ*. Iar în categoria a III-a, 11 : *băşică*, *blană*, *buric*, *burtă*, *cioc*, *maţ*, *moţ*, *mustaţă*, *nerv*, *pîntece*, *ţîţă*.

Aici proporţia scade cu creşterea numărului cuvintelor (dacă neglijăm creşterea de 0.01 de la categoria a II-a la a III-a), semn că majoritatea acestor cuvinte

sînt solide în fondul principal: categoria I, 4,77, categoria a II-a, 4,57, categoria a III-a, 4,58.

E remarcabil numărul mic de cuvinte privind îmbrăcămintea şi încălţămintea; şi chiar printre cele pe care le găsim, sînt mai multe verbe cu înţeles generic. In categoria I, 10 cuvinte: *brîu*, *căciulă*, *cămaşă*, *cojoc*, *îmbrăca*, *încălţa* *petec*, *pînză*, *poală*, *talpă* (de fapt, nume de obiecte de îmbrăcăminte propriu-zise sînt numai *căciulă*, *cămaşă* şi *cojoc*, la care se poate adăuga în parte *brîu*). In categoria a II-a, un singur cuvînt: *curea*. In categoria a III-a, 5 cuvinte: *blană*, *manta*, *mănuşă*, *primeni*, *tăbăci*. Explicaţia este simplă: puţine lucruri din societate se schimbă atît de repede ca îmbrăcămintea [1], de aceea termenii care desemnează obiecte concrete de îmbrăcăminte nu apucă să se instaleze în fondul principal. Dacă *opincă* ar fi ajuns să intre în fondul principal, acum ar trebui să iasă. Dacă în latineşte *toga* era în fondul principal, în romîneşte cuvîntul nu mai este nici în vocabularul pasiv. Rămîn cuvintele generale ca *îmbrăca*, *încălţa*, folosite indiferent de forma pe care o ia îmbrăcămintea sau încălţămintea. Vezi, în acelaşi sens, A. D. Grigorieva[2]: ce e legat de producţie, de viaţa de toate zilele etc., de relaţii de familie şi sociale e mai schimbător.

Voi mai discuta o singură categorie, aceea a termenilor religioşi, a căror puţinătate e caracteristică. In categoria I am găsit 19 cuvinte:

cer	închina	minune	păcat	ruga	taină
crede	jura	mîntui	pomană	sărbătoare	tămîie
cruce	martor	patimă	popă	sfînt	zău
dumnezeu					

In categoria a II-a, numai 4 cuvinte: *clopot*, *duh*, *pască*, *vrajă*, iar în categoria a III-a, 5: *blestema*, *boteza*, *colindă*, *păgîn*, *ursi*.

Trebuie să observăm că mai toate cuvintele din categoria întîi sînt cu totul discutabile. Unele au numai în treacăt sens religios, ele fiind întrebuinţate mai mult cu alte sensuri: *cer*, *clopot*, *crede*, *jura*, *mîntui*, *patimă*, *ruga*, *taină*. Altele au căpătat sensul religios alături de altul mai vechi, care persistă: *cruce*, *închina*, *pomană* (« amintire », vezi *pomeni*, apoi expresii ca *de pomană* « de geaba »). Altele, în sfîrşit, au astăzi mai ales sens religios, dar nu l-au avut de la început (*păcat*, *duh*; derivatele acestuia din urmă pornesc de la sensuri nereligioase). Este remarcabil că singurele cuvinte care au avut şi au sens preponderent religios sînt toate cele din categoria a III-a, adică cele mai puţin ferme în fondul principal. Aceasta demonstrează că religia nu a jucat în viaţa poporului romîn un rol atît de important cum se afirmă de obicei. Se mai poate

[1] Vezi V. V. Vinogradov, în Problemele lingvisticii în lumina lucrărilor lui I. V. Stalin, p. 169.

[2] A. D. Grigorieva, art. cit., p. 13.

semnala faptul că *martor*, cuvînt de origine greacă, s-a păstrat la noi cu sensul primitiv, nu cu cel posterior, de « martir », dat de biserică.

In legătură cu aceasta, trebuie să spun două vorbe şi despre interdicţia de vocabular. Se ştie că, din motive superstiţioase, oamenii evită uneori de a pronunţa numele accidentelor sau nenorocirilor, sau numele unor fiinţe, reale sau imaginare, pe care le cred periculoase. Prin aceasta se poate întîmpla ca aceste cuvinte să dispară din limbă, fiind înlocuite cu eufemisme. Astfel diverse limbi, între care şi multe europene, au pierdut vechiul nume al ursului, pe care l-au înlocuit cu epitete ca « mîncătorul de miere », « cafeniul » etc. In romîneşte există unele manifestări de acest fel (de exemplu ursului, în limbaj vînătoresc, i se zice *desculţul*) dar pentru a descoperi înlocuirea totală a unor cuvinte, trebuie să urcăm pînă la latină (de exemplu numele latin al nevăstuicii, al cîrtiţii nu s-au păstrat). Constatăm, dimpotrivă, că numele ca *urs*, *lup* etc. sînt solid instalate în fondul nostru principal.

Am discutat în introducere problema vechimii fondului principal şi am arătat acolo de ce cred că nu putem face din vechimea unui cuvînt o condiţie principală şi nici un semn hotărîtor pentru apartenenţa lui la fondul principal. Dar nu e mai puţin adevărat că, aşa cum ne învaţă I. V. Stalin, este normal să ne aşteptăm ca marea majoritate a cuvintelor din fondul principal lexical să fie vechi şi foarte vechi în limbă: fondul principal « trăieşte multă vreme, de-a lungul veacurilor »[1], « el se păstrează în tot ce are esenţial »[2], este « acumulat în decursul secolelor »[3], este stabil[4], este « produsul unui şir de epoci » şi exista deja în timpuri străvechi, înainte de epoca sclavagistă[5]. Este adevărat că în fondul principal pătrund mereu elemente noi, dar aceste elemente nu constituie decît un procent relativ mic din totalitatea fondului principal.

In ce priveşte fondul principal al limbii romîne, el constituie o dovadă peremptorie a justeţei teoriei lui I. V. Stalin. Chiar din faptul că aproximativ 60 la sută din elementele fondului principal al limbii noastre sînt de origine latină reiese limpede că majoritatea cuvintelor din fondul principal sînt vechi, căci ele trebuie să aibă, în cel mai rău caz, o vechime de aproape două mii de ani. La aceste elemente mai trebuie să le adăugăm pe cele autohtone, care desigur au intrat în limba romînă încă de la formarea ei, apoi multe dintre cuvintele slave, care poartă semne caracteristice ale vechimii lor (de exemplu *stînă*, cu *a* schimbat în *î*, ca în elementele latineşti) şi care datează cu siguranţă de mai mult de o mie

---

[1] I. Stalin, Marxismul şi problemele lingvisticii. Ed. pentru literatură politică, 1953, p. 21.
[2] Ibidem, p. 23.
[3] Ibidem.
[4] Ibidem, p. 24.
[5] Ibidem.

de ani. In sfîrşit, printre elementele pe care le-am clasat ca «necunoscute», unele sînt desigur de origine latină, altele autohtone sau slave, deşi specialiştii n-au ajuns încă la un acord în privinţa etimologiei lor; dar mai toate cuvintele de origine necunoscută sînt vechi, şi însuşi faptul că nu le cunoaştem originea este un indiciu în această privinţă, căci e greu să credem că un cuvînt intrat de curînd în limbă îşi poate ascunde atît de bine etimologia. Astfel, mai mult de trei sferturi din elementele fondului principal au o vechime mult mai mare de o mie de ani.

Dar se mai poate pune o întrebare: ce situaţie aveau în limba latină cuvintele de origine latină care sînt în fondul principal al limbii romîne? Erau ele recente în latineşte, sau şi limba latină le avea moştenite din timpuri mai vechi? erau ele în fondul principal al limbii latine, sau în masa vocabularului? Dacă aceste cuvinte au în latineşte origine indo-europeană, aceasta măreşte mult vechimea lor şi pentru limba romînă; dacă în latineşte erau deja în fondul principal, aceasta măreşte vechimea în fondul principal şi pentru limba romînă. Urmează deci să analizăm cuvintele alese şi din acest punct de vedere. Aici am trecut, printre cuvintele latine, şi pe cele romîneşti formate din elemente latine, deoarece şi aceste elemente pot fi de origine indo-europeană în latineşte.

Iată cuvintele din prima categorie care au în latineşte origine indo-europeană:

a	aprinde	bou	cine	cuveni
abia	arde	brumă	ciur	cuvînt
ac	aripă		cîine	
acel	armă	ca	cînd	da (*vb.*)
acest	ascunde	cald	cînta	dacă
acolo	ascuţi	cam	cîştiga	dată
acru	asupra	cap	cît	dator
acum	aşa	capră	coace	de[1]
adevăr	aşeza	care	coase	deprinde
adînc	aştepta	carne	corn	des
afară	aşterne	că	crăpa	destul
aici	atît	căci	crede	deştepta
ajunge	atunci	căpătîi	creşte	din
al	aţă	către	crud	dinte
alb	aur	căuta	cu	dînsul
albastru	avea	ce	cuc	doi
alege	azi	cel	cugeta	domn
alt		cerc	culege	dor
amănunt	ăl	cerca	cum	dormi
amiază	ăst	certa	cumpăra	dos
amîndoi		cheie	cunoaşte	drept
an	barbă	chema	cuptor	duce
apă	bărbat	chiar	curge	dumnezeu
apăra	bătrîn	ci	curte	după
apoi	bea	cinci	cuţit	durea

el
eram
eşti
eu

face
fapt
fată
faţă
făină
fără
fecior
ferice
fi
fie-
fierbe
fir
fîn
floare
foaie
frate
frig
frînge
frîu
fugi
fum
fund

gaură
gheaţă
greu
grîu
gură
gust

iapă
iarnă
ieri
ierta
ieşi
inimă
intra

împinge
împreună
în
înainte
înalt

înăuntru
încă
încăpea
începe
încet
încheia
închide
închina
încît
încoace
încotro
îndată
îndărăt
îndupleca
îneca
înfige
înghiţi
înota
însă
însumi
întinde
întîi
întîmpla
între
întreba
întru
întuneric
înţelege
învinge

jos
judeca
jug
jura

la
lacrimă
lapte
lăsa
lege
lemn
limbă
linge
lingură
lîngă
lua
luci
lume

lumina
lună
lung
lup

mai
mare (*sbst.*)
margine
mă
mărunt
măsură
merge
meu
miel
miere
miez
mijloc
minte
minţi
mînă
moale
moară
moarte
mult
mulţumi
munte
muri
muscă
muta

nas
naşte
nebun
nepot
nicăieri
nici
nimeni
noapte
nod
noi
nor
nostru
nou
nouă
nu
numai
nume
nuntă

o *(pron.)*
o *(num.)*
oaie
oală
oaspe
ochi
om
opt
orb
os
ou

pace
pai
palmă
pană
parte
paşte
patru
pădure
părinte
pătrunde
păţi
pe
pentru
peste
peşte
picior
piedică
piele
piept
pierde
pieri
pisa
pîine
pînă
pleca
plimba
plin
plînge
ploaie
poartă
porc
porumb
pradă
pricepe
prin
prinde

printre
pui
pumn
pune
purta
putea
putred
puţi
puţin

rade
ramură
rădăcină
rămîne
răsări
răspunde
rătăci
rău
repede
ridica
rîu
roade
roată
rost
ruga
rupe

sare
sat
saţ
sau
să
sălta
sărbătoare
sări
săruta
sătul
său
scară
scaun
scălda
scoarţă
scrie
scurt
scut
se
seară
sec

semăna[1]
semăna[2]
semn
sine
singur
sînt
soare
soartă
socru
somn
soră
sorbi
soţ
sparge
spăla
spre
spumă
spune
sta
stărui
stea
strat

străin
strecura
strîmt
strînge
sub
subţire
suferi
suge
sui
suna
supăra
sus

şa
şapte
şarpe
şase
şedea
şi

tare
tăcea

tău
teme
trece
trei
treiera
tremura
tu
tuna

ţară
ţese
ţine

uita[1]
uita[2]
umăr
umbla
umbră
umple
un
unde

unge
unghie
unt
ureche
urs
usca
ustura
uşă
uşor

vacă
vară
vas
văduv
văr
vărsa
vechi
vecin
vedea
veni
venin

vierme
vinde
vis
vită
viţă
viţel
viu
vîna
vînt
voi (*pr.*)
vostru
vre
vrea
vulpe
vultur

zăcea
zău
zece
zi
zice

Celelalte cuvinte de origine latină, din categoria întîi, le-am împărţit în două grupe: de o parte cuvintele cărora li s-a dat o etimologie indo-europeană, însă nu toată lumea este de acord asupra ei, de altă parte cele care nu au sau cărora nu li s-a găsit originea indo-europeană. Din primul grup fac parte următoarele:

afla
amar
apăsa
aproape
asculta
auzi
cădea
căţel
cenuşă
coastă
coperi

deget
dulce
faşă
foarte
frige
găină
împunge
îndemna
joc
lat
leagăn

lega
limpede
lucra
luneca
mic
minune
mira
mîine
mîna
mînca
neted

nimic
număr
prînz
rar
rece
scădea
scăpa
spin
spinare
stinge
sufla

şchiop
şoarece
trage
trunchi
tunde
turba
umfla
urzi
vale
veghea
zbura

In grupa următoare intră cuvinte cu situaţii foarte variate. Unele sînt atestate în oscă sau umbriană (ca *păcat*, *pereche*), altele chiar şi în celtică *(latură)*, deci

sîntem îndreptăţiţi să le considerăm mai vechi decît limba latină. Altele sînt «imitative» (ca *urla*), expresive (ca *mut*), sau provin din «graiul copiilor» (ca *mamă*, *tată*) şi au paralele în alte limbi indo-europene, dar nu avem garanţia că nu au fost refăcute în latineşte într-o perioadă relativ recentă, sau chiar că nu au fost create în fiecare limbă separat. Altele sînt manifest împrumutate din greacă (*braţ*, *măr* etc.), din celtică (*cămaşă*, *car*) etc. Unele nici nu sînt atestate în latineşte, ci sînt reconstruite prin comparaţia cu celelalte limbi romanice (*stîng*, *turtă* etc.). Cele mai multe însă constituie încă enigme pentru lingvişti în ce priveşte etimologia. Iată lista tuturor cuvintelor de felurile arătate aici:

ajuta
alerga
arunca
aspru
astupa
atinge

bate
bine
braţ
broască
bucată
bun

cal
cale
car
carte
casă
călca
cămaşă
căsca
ceapă
cer
cere
cîmp
coadă
coardă
cot
cruce
cui
culca
curat

doar
drac

farmec
fier
foame
foc
freca
frumos
frunte
frunză
fura
furcă

galben
gras
gros

iarbă
iepure

îmbrăca
încălţa
încărca
înconjura
întoarce
întreg
învăţa

jur

larg
latură
lăuda
leu
loc
luptă

mamă
mare *(adj.)*
martor
masă
măcina
măr
măsea
mesteca
mie
mîngîia
mut

negoţ
negru
nişte

oară
oare
ori

parcă
pas
pasăre
pată
păcat
pămînt
păr[1]
păr[2]
părea
păsa
pereche
perete
petec
piatră
plăcea
pom
preţ
pulpă

rîde
roşu
ruşina

sac
sapă
sarcină
săgeată
sălbatic
sănătate
schimba
scoate
scula
scutura
seceră
senin
sete
simţi
sîn
sînge
spaimă
spate
speria
spînzura
spurca
sterp
stîng
stoarce
strica
striga
strîmb
stuf
surd

şterge
şti

tată
tăia
tămîie
timp
tînăr
tîrziu
toamnă
toarce
toartă
toca
tot
totuşi
trimite
trist
tufă
turna
turtă

ucide
ud
urî
urla

vargă
varză
verde
vin
vînă
vînăt

Urmează acum aceeaşi socoteală pentru cuvintele din categoria a doua şi a treia. In categoria a doua sînt următoarele cuvinte de origine latină, care au în latineşte origine indo-europeană.

adins	cutare	împărat	ninge	salcie
albină		împrumut	nuc	smulge
alde	dărîma	încinge		sprînceană
amîna	deci	îndupleca	orz	sudoare
ara	deşert	însura		
arc	deşi	joi	par	unchi
argint	drege		pieptene	unghi
arici	duios	lac	prim	
		lînă	pulbere	viespe
		lumînare	punte	vîrtos
căldare	falcă		purice	
căpăta	fierbinte	mînecă		
cheag	fulgera	mormînt		zbuciuma
codru	furnică	muc	răpi	
corb		mulge	rouă	
cumpăt	ghem	muşchi	rugini	

Cuvinte a căror origine indo-europeană este discutabilă se găsesc în această categorie numai următoarele: *astîmpăra*, *lin*, *mărita*.

Cuvinte de origine latină fără etimologie sau împrumutate de romani sînt următoarele:

blînd	cuib	inel	odinioară	scînteie
brîncă	cunună		pască	scuipa
bucă	curea	îndura	pătură	sîmbătă
		îngîna	plumb	spic
cărare	despica			
cărbune	destrăma	marţi	rază	zeamă
creastă	doagă	moare	rumega	

Trec acum la categoria a treia. Iată cuvintele care în latineşte au etimologie indo-europeană:

adăpost	ceaţă	ger	măiestru	stingher
adăuga	cerne	ginere	mănuşă	sul
agăţa	chingă	greaţă	mustra	surpa
ager				
aiurea	despuia	in	negură	ţărm
albie	duminică			
		îngust	oaste	undă
alunga	fag			
aramă			păcură	unealtă
	făta	junc	păgîn	
boci	fiu		păţi	vad
buric	flămînd	luni		vineri
	frămînta	lut	scăpăta	
cărunt			scărmăna	zestre

Cu etimologie indo-europeană discutabilă sînt, în această categorie, numai următoarele cuvinte: *alinta*, *foarfece*, *geamăn*, *legumă*, *rîma*, *rîpă*.

Fără etimologie, sau împrumutate în latineşte:

alună	caş	frînghie	muiere	spinteca
amenința	ceară	funie	must	suspina
ațîța	cerşi	fus	mustață	
	cireş			şuiera
baieră	ciumă	împresura	naş	
băşică	cînepă			tăciune
berbec	dezmierda	luntre	papură	tei
blestema			păduche	
boteza	femeie	maț	păpa	țînțar
burete	fior	măcelar	pîntece	
bute	fîntînă	miercuri	plăcintă	urzică
	flacără	mişel	pupa	

Inainte de a trece la comentarii asupra acestor liste, trebuie să atrag atenția că şi această statistică implică anumite serioase rezerve, în afara acelora pe care le ridică orice statistică privitoare la vocabular. In primul rînd, trebuie să ținem seamă de faptul că la multe dintre cuvintele discutate sensul s-a schimbat destul de mult de la perioada indo-europeană comună pînă astăzi, ceea ce statistica nu a luat în considerație. Apoi se cuvine să ne gîndim că etimologia indo-europeană se face în condiții mult mai grele decît a limbilor moderne (şi aceasta din urmă comportă, totuşi, multe puncte discutabile), prin urmare ne putem aştepta ca cercetări ulterioare să modifice părerile actuale asupra cutărui sau cutărui cuvînt. In majoritatea cazurilor însă, aceste modificări vor însemna o creştere a numărului elementelor indo-europene, căci e mult mai de crezut că se vor găsi corespondențe noi pentru cuvinte care astăzi nu au etimologie, decît că se vor infirma etimologiile actuale, dintre care cele mai multe sînt solide. Am trecut, de exemplu, la cuvintele fără etimologie pe unele care, într-adevăr, nu au nici un corespondent cunoscut în altă limbă indo-europeană, dar, prin aspectul lor arhaic, nu lasă nici o îndoială că aparțin fondului primitiv al limbii latine (de exemplu *şterge*, *şti*, *toarce*). Ne putem deci aştepta ca destul de multe cuvinte clasate ca neindo-europene să îngroaşe cu timpul lista celor cu etimologie indo-europeană, aşa încît procentul stabilit de mine pentru aceste din urmă cuvinte trebuie socotit ca minimal. Mai adaug că avem şi un cuvînt de origine mixtă, adică provenit din două origini diferite: *mesteca* se trage pe de o parte din lat. *mixtico*, de origine indo-europeană, pe de altă parte din lat. *mastico*, împrumutat de romani din greceşte. Pentru a nu complica lucrurile, am trecut acest cuvînt în categoria celor fără etimologie indo-europeană.

Cele 664 de cuvinte din lista întîi (645 moştenite din latineşte şi 19 formate în romîneşte din elemente de origine latină), se repartizează, în conformitate cu listele stabilite mai sus, în modul următor:

	indo-europene	dubioase	neindo-europene	Total
A	42	6	6	54
Ă	2	—	—	2
B	6	—	6	12
C	49	5	19	73
D	22	2	2	26
E	4	—	—	4
F	22	3	10	35
G	6	1	3	10
I	7	0	2	9
Î	34	2	7	43
J	4	1	1	6
L	17	6	6	29
M	24	6	11	41
N	18	3	3	24
O	11	—	3	14
P	45	1	18	64
R	16	2	3	21
S	55	6	29	90
Ş	6	2	2	10
T	10	4	17	31
Ţ	3	—	—	3
U	17	2	4	23
V	26	2	6	34
Z	5	1	—	6
	451	55	158	664
%	67,92	8,28	23,80	100

După cum se vede, un total destul de ridicat în prima coloană.

O primă constatare care se desprinde din tablourile prezentate la p. 77-79 este că şi în privinţa vechimii cuvintelor procentul se ridică cu cît limităm numărul total al elementelor admise în fondul principal: 47,52 la sută în categoria a III-a, 66,30 la sută în categoria a II-a şi 67,92 la sută în categoria întîia sînt elemente care în latineşte au origine indo-europeană. Sau, calculînd ca şi în cazurile de mai înainte, în categoria I 67,92 la sută, în categoria a II-a împreună cu categoria I, 67,72 (512 cuvinte din totalul de 756), iar în toate categoriile la un loc, 65,34 la sută (560 de cuvinte din totalul de 857). Aceasta arată odată mai mult că criteriile după care au fost grupate cuvintele în cele trei categorii au fost în ansamblu

Situaţia în categoria a II-a:

	indo-europene	dubioase	neindo-europene	Total
A	8	1	—	9
B	—	—	3	3
C	7	—	6	13
D	6	—	3	9
F	4	—	—	4
G	1	—	—	1
I	—	—	1	1
Î	5	—	2	7
J	1	—	—	1
L	3	1	—	4
M	5	1	2	8
N	2	—	—	2
O	1	—	1	2
P	6	—	3	9
R	3	—	2	5
S	4	—	4	8
U	2	—	—	2
V	2	—	—	2
Z	1	—	1	2
	61	3	28	92
%	66,30	3,26	30,43	99,99

juste, căci în toate aplicările pe care le-am făcut am constatat acelaşi lucru, şi anume că cele mai demne de a figura pe liste sînt cuvintele din categoria întîi şi cele mai puţin demne sînt cele din categoria a treia.

A doua constatare. Etimologiile cuvintelor latine au fost judecate în mod foarte strict. Călăuză mi-a fost în această privinţă dicţionarul etimologic al limbii latine de A. Ernout şi A. Meillet, de la indicaţiile căruia nu m-am abătut decît în puţine cazuri. Se ştie că acest dicţionar este lucrat după criterii foarte severe în ce priveşte admiterea etimologiilor, iar eu însumi, aşa cum am arătat mai sus, am mai dat la o parte unele elemente care, cu puţină bunăvoinţă, şi-ar fi găsit locul pe lista întîi. Cu toate acestea, cuvintele de origine latină care au etimologie indo-europeană sînt relativ foarte numeroase. E interesant de calculat procentul acestor cuvinte faţă de întregul fond principal al limbii romîne: în categoria I, 46,78 la sută (451 din 964), în categoria a II-a împreună cu întîia, 43,35 la sută (512 din 1181), iar în categoria a III-a împreună cu celelalte două, 39,46 la sută (560 din 1419). Ţinînd seama că e vorba de elemente care datează în cel mai rău caz de 5-6.000 de ani, cifra lor mi se pare uimitor de mare.

Situaţia în categoria a III-a:

	indo-europene	dubioase	neindo-europene	Total
A	8	1	3	12
B	2	—	7	9
C	4	—	6	10
D	2	—	1	3
F	5	1	7	13
G	3	1	—	4
I	1	—	—	1
Î	1	—	1	2
J	1	—	—	1
L	2	1	1	4
M	3	—	7	10
N	1	—	1	2
O	1	—	—	1
P	3	—	6	9
R	—	2	—	2
S	5	—	2	7
Ş	—	—	1	1
T	—	—	2	2
Ţ	1	—	1	2
U	2	—	1	3
V	2	—	—	2
Z	1	—	—	1
	48	6	47	101
%	47,52	5,94	46,53	99,99

Desigur, nu sînt acestea singurele cuvinte de origine indo-europeană din fondul principal al limbii noastre. Ar trebui să mai adăugăm un număr destul de mare dintre cuvintele latineşti, împrumutate din greacă sau celtică, unde ele provin din indo-europeană; apoi cuvintele pe care le-am clasat ca internaţionale cuprind un mare procent de elemente de origine indo-europeană; în sfîrşit, printre elementele autohtone şi mai ales printre cele de origine slavă foarte multe sînt de dată indo-europeană. Am ţinut însă să calculez procentul numai pentru cuvintele indo-europene păstrate direct în latină şi trecute din latină direct în limba noastră, căci acestea sînt cele mai semnificative şi ele ilustrează perfect teza stalinistă asupra vechimii fondului principal lexical: « Trebuie să presupunem că elementele limbii contemporane datează încă din timpuri străvechi, dinainte de epoca sclavagistă »[1]. Pentru limba romînă, constatăm că cel

[1] I. Stalin, Marxismul şi problemele lingvisticii. Ed. pentru literatură politică, 1953, p. 24.

puțin 40 la sută din elementele fondului principal lexical își au rădăcinile în societatea străveche, dinainte de epoca sclavagistă. Acest procent ar putea fi mărit ușor, fără a forța cîtuși de puțin nota.

Nu trebuie înțeles că toate aceste cuvinte, clasate ca fiind de origine indo-europeană, au fost formate în limba indo-europeană comună. Unele datează de atunci (eventual cu schimbări de sens), altele au fost formate în latinește, iar altele, în sfîrșit, chiar în romînește, dar din materiale transmise neîntrerupt, din generație în generație, din vremea orînduirii primitive. Aceste materiale formează un nucleu, care « dă limbii o bază pentru formarea de noi cuvinte ».

In cele din urmă trebuie să spun cîteva cuvinte și în legătură cu faimoasa teorie a latinei « vulgare ». Se accentuează uneori că limba romînă vine din latina populară, nu din latina clasică, și aceste două aspecte ale limbii latine unice sînt considerate ca două limbi foarte diferite una de alta. Se poate vedea acum, dacă examinăm listele de cuvinte citate mai sus, că majoritatea cuvintelor de origine latină din limba noastră sînt de o foarte mare vechime și nu au nimic de-a face cu inovațiile populare din timpurile mai noi. Numai un mic procent este susceptibil de a fi fost format în latinește în epoca tîrzie. Prin urmare nici măcar din punctul de vedere al vocabularului latina populară nu are nici pe departe importanța care i s-a atribuit, și aceasta este în perfect acord cu teoria stalinistă a limbii unice și comune pentru întreaga colectivitate. Fondul principal lexical al limbii noastre nu este nici de origine latină populară, nici de origine latină clasică, ci, în majoritatea lui, este de origine latină pur și simplu.

LIMBA NAŢIONALĂ ŞI RAMIFICAŢIILE EI

Raporturile între limba naţională şi ramificaţiile ei nu erau de loc limpezi pentru lingvişti înainte de intervenţia lui I. V. Stalin, în vara anului 1950. In lingvistica burgheză s-a vorbit adesea de mai multe limbi ale aceleiaşi comunităţi lingvistice; vezi de exemplu cazul latinei clasice şi vulgare de care a fost vorba la pagina precedentă. Eu însumi am vorbit în mai multe rînduri (sub influenţa lui A. Meillet) despre limba şefilor în opoziţie cu limba maselor (şi aceasta chiar pentru perioada indo-europeană comună, adică pentru vremea orînduirii primitive, când nu existau clase sociale!) sau despre diferite limbi, repartizate pe clase, ale aceluiaşi popor. Se înţelege că « noua teorie a limbii » a lui N. I. Marr nu a putut aduce decît mărirea confuziei în această privinţă.

Lumina ştiinţei marxiste a fost adusă şi în această problemă de I. V. Stalin. In « Marxismul şi problemele lingvisticii », marele corifeu al ştiinţei contemporane arată insistînd mult asupra acestei chestiuni, care este, vizibil, de o foarte mare importanţă, că limba naţională, ca una dintre cele mai importante caracteristici ale naţiunii, nu poate fi decît unică pentru întreaga naţiune. Chiar şi pe vremea cînd nu existau încă naţiuni, limba era a întregului popor, iar înainte de formarea popoarelor, era a întregului trib: de comunitatea de limbă depindea comunitatea societăţii. Pentru a nu da decît două citate, mă rezum să reproduc următoarele pasaje din lucrarea lui I. V. Stalin: « ... limba, ca mijloc de comunicare, este totdeauna limba întregului popor »[1]; « limba, ca mijloc de comunicare, a fost totdeauna şi rămîne o limbă unică pentru societate şi comună pentru membrii ei »[2].

Care este însă situaţia dialectelor şi a jargoanelor? Tot I. V. Stalin ne lămureşte complet şi în această privinţă: dialectele sînt ramificaţii teritoriale ale

[1] I. Stalin, Marxismul şi problemele lingvisticii. Ed. pentru literatură politică, 1953, p. 18.

[2] Ibidem, p. 20.

limbii, care deservesc populația de pe o anumită porțiune a teritoriului națiunii, poporului sau tribului. Ele îşi au structura lor gramaticală şi fondul lor principal lexical şi, în condiții favorabile pentru ele, se pot transforma în limbi de sine stătătoare. Jargoanele sînt ramificații sociale, încercări ale vîrfurilor claselor exploatatoare de a-şi fabrica o limbă a lor, mai elegantă, mai distinsă decît limba « grosolană » a întregului popor. Aceste încercări sînt însă sortite unui eşec total, pentru că jargoanele nu au structură gramaticală proprie şi fond principal lexical propriu, ci le folosesc pe ale limbii naționale; şi nu pot să nu o facă, pentru că, cu toată dorința lor de a se singulariza, vîrfurile claselor exploatatoare nu se pot rupe de restul societății, deci nu pot să nu folosească elementele limbii comune. Insă atît dialectele cît şi jargoanele sînt în orice caz subordonate limbii naționale. Mă mulțumesc şi aici cu două citate care mi se par esențiale: « Marx recunoştea necesitatea unei limbi naționale, *unice*, ca o formă superioară căreia îi sînt subordonate dialectele, ca forme inferioare »[1], « existența dialectelor şi jargoanelor nu neagă, ci confirmă existența unei limbi a întregului popor; dialectele şi jargoanele sînt ramificații ale ei şi îi sînt subordonate »[2].

Felul cum I. V. Stalin a rezolvat chestiunea dialectelor şi a jargoanelor ne va ajuta să înțelegem şi chestiunea argourilor şi a limbajurilor profesionale despre care nu a vorbit în mod explicit. Este evident că nici acestea nu pot fi altceva decît tot ramificații ale limbii unice şi comune a întregului popor. Şi este tot atît de evident că ele nu au şi nu pot avea structură gramaticală proprie şi fond principal lexical propriu, ci le folosesc pe ale limbii naționale (deşi între jargoane, argouri şi graiurile profesionale există diferențe capitale în alte privințe). V. A. Zveghințev stabileşte trei categorii: lexicul periferic, condiționat de factori de clasă şi profesionali, vocabularul, condiționat de interesele economice, sociale şi culturale ale întregului popor, şi fondul principal, condiționat de întreaga istorie a poporului[3].

In munca lor, specialiştii se folosesc de termeni de specialitate, de cea mai mare importanță pentru meserie. Cu toate acestea, ei nu ajung să construiască un fond principal lexical al profesiunii, din două motive:

1. Trăind în societate, specialiştii nu se pot izola de ceilalți oameni, trebuie să comunice cu ei, prin urmare trebuie să folosească fondul principal al limbii comune, şi pe acesta îl folosesc chiar şi în conversațiile între muncitori din aceeaşi meserie.

2. Trăind în societate, profesioniştii nu sînt numai pasivi, ci şi activi: cuvintele mai importante dintr-o meserie ajung să se răspîndească în graiul întregii

---

[1] I. Stalin, Marxismul şi problemele lingvisticii. Ed. pentru literatură politică, 1953, p. 14.
[2] Ibidem, p. 20.
[3] V. A. Zveghințev, « Izvestiia Akad. Nauk SSSR », 1951, p. 328 şi urm.

populații și izbutesc uneori să pătrundă chiar în fondul principal al limbii comune (deci încetează, în orice caz, de a mai fi specifici profesiunii); rămîn prin urmare mărginite la uzul profesioniștilor tocmai cuvintele mai puțin importante, care chiar prin faptul că sînt mai puțin importante nu au nici un motiv să fie socotite ca demne de fondul principal. Aș mai adăuga și un al treilea motiv: termenii tehnici sînt printre cele mai mobile elemente ale vocabularului (« limba reflectă schimbările din producție imediat și nemijlocit »), deoarece se schimbă de obicei odată cu fiecare invenție și perfecționare. Astfel ei nu ajung să se consolideze în limbă, să-și formeze o familie, căci sînt repede înlocuiți.

O aparentă excepție o formează dialectele țigănești, împărțite pe profesiuni: ursari, rudari, lingurari. Excepția este numai aparentă, pentru că țiganii nomazi, neavînd o bază teritorială, trăiesc în cete împărțite după meseria pe care o exercită; dar diferența între dialecte nu se mărginește cîtuși de puțin la vocabular (ea cuprinde și fonetica, morfologia, sintaxa) și mai ales nu este constituită de termenii profesionali, ci se întinde la întregul lexic, întocmai ca la dialectele teritoriale, fiind motivată de despărțirea spațială a diverselor grupuri lingvistice.

Diferența esențială între graiul profesional pe de o parte, jargoane și argouri pe de altă parte, este că specialiștii într-o profesiune nu țin să aibă un grai al lor, neînțeles sau nefolosit de profani (excepție fac uneori medicii, al căror limbaj tehnic conține elemente de jargon), așa cum țin cei care vorbesc argouri sau jargoane. Termenii profesionali nu izvorăsc nici din snobism, nici din dorința de a ascunde ceva, ci din nevoile producției.

Argourile sînt ramificații cu caracter social, dar nu aparțin unor clase delimitate. In societatea împărțită pe clase antagoniste, există numeroase categorii care nu constituie clase sociale și au ca singur lucru comun între ele faptul că membrii lor, fiind în dependență de șefi temuți sau în conflict cu organele statului sau chiar cu masa locuitorilor, țin să se exprime, în conversațiile din sînul fiecărei categorii, în așa fel încît cei din afara cercului intim să nu înțeleagă despre ce e vorba. Tipul cel mai clar îl formează argoul hoților: aceștia trebuie să evite de a fi înțeleși nu numai de poliție, ci și de victimele lor, oameni din marele public, în timp ce, în societatea bazată pe exploatare, militarii se feresc numai de superiori, elevii de profesori etc. Dar pentru a nu fi înțeles de cei neinițiați nu e nevoie să schimbi structura gramaticală și fondul principal lexical, lucru de altfel imposibil de realizat, ci ajunge să înlocuiești un mic număr de cuvinte cheie. In loc să zici *poliție*, zici *22*, iar din restul frazei poți suprima o parte, care va fi subînțeleasă de cel care cunoaște sensul cuvîntului înlocuit.

De ce nu se formează un fond principal lexical al argoului? Din două motive principale:

1. Cei care vorbesc un argou nu sînt izolați de societate, trăiesc în mijlocul societății, care ajunge să prindă sensul cuvintelor de argou: diversele argour

împrumută termeni unele de la altele, cum și din graiuri profesionale, ceea ce îi împiedică de a fi cu totul secreți. Folosirea unui cuvînt de argou poate da expresivitate limbajului, tocmai pentru atmosfera particulară pe care o evocă, și sînt unii care urmăresc această expresivitate, astfel încît, fără a aparține unui anumit grup social, caută să cunoască și să folosească cuvinte de argou care aparțin acelui grup. Dar în momentul în care un cuvînt de argou este cunoscut de multă lume, el nu mai corespunde scopului special pentru care a fost creat și trebuie înlocuit cu altul, secret.

2. Chiar și cei care folosesc cuvintele de argou de dragul expresivității lor trebuie să le părăsească imediat ce încep să se răspîndească, pentru că odată ce sînt întrebuințate frecvent cuvintele pierd culoarea particulară care le făcea expresive.

La aceasta mai trebuie adăugat faptul că, în general, categoriile care folosesc argourile nu-și păstrează multă vreme compoziția: situația de elev, de militar etc. este trecătoare în viața unui om, mereu vin alte serii să le înlocuiască pe cele vechi.

Caracteristica principală a argoului este faptul că cei care-l vorbesc caută să nu fie înțeleși, ceea ce nu este cazul nici măcar cu cei care vorbesc un jargon.

Care este însă situația dialectelor? Acestea au propriul lor fond principal lexical și propria lor structură gramaticală. Atunci cum se face că dialectele nu constituie limbi deosebite, de vreme ce caracteristica unei limbi este tocmai faptul că are structură gramaticală proprie și fond principal lexical propriu? Explicația este că, de fapt, structura gramaticală și fondul principal lexical al dialectelor sînt aceleași cu ale limbii comune. Afirmație paradoxală: sînt proprii ale dialectelor și totuși sînt ale limbii comune. Dar paradox nu înseamnă minciună. Dialectele, fiind o «ramificație a limbii naționale»[1], n-ar avea de unde să-și ia fondul principal și structura gramaticală, decît din limba de bază din care s-au desprins prin segmentare. Dar limba națională nu este altceva decît o transformare a aceleiași limbi de bază. Desigur, atît limba națională cît și dialectele introduc cu timpul unele modificări în structura gramaticală și în fondul principal, dar una din două: sau aceste modificări nu devin prea importante, deosebirea dintre felurile de a vorbi nu devine prea mare, și atunci putem spune că structura gramaticală și fondul principal sînt în esență aceleași, sau deosebirile devin mari, și atunci nu mai putem vorbi de dialecte, diversele ramificații ale limbii de bază s-au transformat în limbi independente. Prin urmare, atît timp cît se poate vorbi de dialecte, fondul principal și structura gramaticală rămîn în esență aceleași [2].

Atunci de ce putem spune că dialectele au fond principal propriu și struc-

---

[1] I. Stalin, Marxismul și problemele lingvisticii. Ed. pentru literatură politică, 1953, p. 14.

[2] La fel, G. D. Sanjeev, rezumat în « Izvestiia Akad. Nauk SSSR », 1951, p. 429.

tură gramaticală proprie? Pentru că, în primul rînd, ele nu o iau de la limba națională, ca jargoanele și argourile, ci o au dinainte, din limba de bază; în al doilea rînd pentru că dialectele, în împrejurări favorabile pentru ele, se diferențiază puternic între ele și față de limba națională, fondul lor principal și structura lor gramaticală, comune la origine, ajung să se deosebească mult, și cu timpul ajung să formeze baza unor limbi de sine stătătoare, ceea ce nu se poate întîmpla niciodată cu jargoanele și cu argourile. Cu cît starea de diferențiere a dialectelor e mai avansată, cu atît e mai vizibil că ele au fond principal propriu și structură gramaticală proprie.

Care dintre ramificațiile pomenite pot da elemente de îmbogățire a fondului principal al limbii naționale? In primul rînd, graiurile profesionale. Desigur, cuvintele tehnice nu intră în masă în fondul principal, și nici măcar în vocabularul activ al întregii populații, pentru motivele pe care le-am arătat mai sus. Se întîmplă totuși destul de des ca ele să fie cunoscute de toată populația, să devină astfel elemente importante ale masei vocabularului, de unde pot apoi pătrunde în fondul principal. Aceasta se întîmplă mai ales atunci cînd, schimbîndu-se obiectul, se schimbă numai sensul numelui, iar forma lui rămîne aceeași, deci cuvîntul are timpul să se înrădăcineze în limbă. Astfel de cuvinte se găsesc multe pe listele stabilite de mine. Trebuie să ne gîndim că un cuvînt ca *cheie* (care la început însemna « cui ») sau *coasă* (coasa de azi nu mai e ca cea de acum o mie de ani, dar cuvîntul a rămas aproximativ același în ce privește forma) a avut la început sens tehnic, pe vremea cînd aceste instrumente, îndată după inventarea lor, nu erau cunoscute de toată lumea.

Și cuvintele ca *electric*, *mecanic*, *motor*, *radio* erau pînă nu de mult folosite numai de specialiști. In același fel putem prevedea că, nu peste multă vreme, unele cuvinte care astăzi sînt folosite numai de profesioniști vor deveni curente și vor intra în fondul principal (cuvinte de felul lui *grafic*, *chimie* etc.). Graiurile profesionale nu sînt rupte de limba națională, aceiași indivizi care alcătuiesc comunitatea națională de limbă formează și grupurile speciale pe profesiuni, și este natural ca expresiile create de ei în meserie să pătrundă în limba comună. Exemple de asemenea cuvinte, aparținînd limbii ruse, a citat S. I. Ojegov[1].

Ceva mai complicată, din acest punct de vedere, este situația dialectelor. Este adevărat că grupurile regionale care folosesc dialectele fac parte din comunitatea mai mare a națiunii, iar dialectele sînt subordonate limbii naționale. Cu toate acestea, în principiu cel puțin, oamenii care vorbesc un dialect trăiesc între ei și au mai rar ocazia să influențeze limba națională; iar cînd ies din regiunea lor și se instalează, pentru mai multă sau mai puțină vreme, în altă regiune, ei se silesc în general să părăsească obiceiurile lingvistice ale dialectului

---

[1] S. I. Ojegov, în « Izvestiia Akad. Nauk SSSR », 1951, p. 31.

lor, să se adapteze la graiul care se vorbeşte în noul lor mediu. Cuvintele dialectale au deci mai rar ocazia să pătrundă în fondul principal al limbii naţionale; cînd acest lucru se întîmplă, el se datoreşte mai ales scriitorilor, care, folosind acele cuvinte în opere durabile, le fac cunoscute în toată ţara. Pe de altă parte, este destul de greu să dăm de urma unor astfel de cuvinte, pentru că de multe ori nu le deosebeşte nimic de forma cuvintelor din dialectul care a stat la baza limbii literare.

Argourile ar trebui, în principiu, să aibă o situaţie asemănătoare cu lexicul profesional, deoarece cei care le folosesc trăiesc amestecaţi în marea masă a comunităţii naţionale. In practică însă lucrurile nu stau aşa. Insuşi caracterul argoului face ca elementele lui să fie efemere, şi numai rareori ele se răspîndesc în graiul general (de exemplu: *a ciordi*). Ceva mai uşor se generalizează sensurile metaforice date, sub influenţa argoului, cuvintelor existente de mai înainte. De exemplu în limbile romanice apusene, alături de lat. *caput* « cap », a pătruns în fondul principal şi lat. *testa* (fr. *tête*, it. *testa*), de origine argotică (în latineşte cuvîntul însemna « hîrb »; forma paralelă romînească *ţeastă* nu am primit-o pe listă).

De asemenea jargoanele, fiind o ramificaţie a limbii întregului popor, pot furniza uneori limbii naţionale unele elemente ale lor, care de obicei se transformă în ce priveşte sensul [1], şi pot intra, astfel modificate, chiar în fondul principal al limbii comune, deşi acest lucru se întîmplă destul de rar. De exemplu *prost*, care însemna la început « curat », « simplu » a luat în jargonul aristocraţiei feudale sensul de « ţăran », apoi pe acela de « neinteligent », şi cu acest din urmă sens s-a răspîndit în limba comună şi a intrat în fondul principal, pierzînd însă toate sensurile anterioare. In regim socialist, din cuvintele de argou şi de jargon nu se mai păstrează decît resturi răzleţe, folosite în literatură numai pentru a da un colorit ironic stilului cînd e vorba să fie caracterizate elemente ale fostelor clase exploatatoare sau tipuri de declasaţi [2].

Existenţa mai multor cuvinte pentru a reda aceeaşi noţiune este o piedică pentru pătrunderea sau rămînerea lor în fondul principal. Este uşor de înţeles că mai multe cuvinte pentru aceeaşi noţiune se stingheresc reciproc. Problema va fi tratată în capitolul despre sinonime, parţial şi în cel despre arhaisme. Aici vreau să discut numai situaţia acelor sinonime care se delimitează teritorial: nici unul dintre ele nu cuprinde întregul spaţiu lingvistic al limbii, de aceea destul de greu pătrunde unul sau (şi mai rar) mai multe dintre ele în fondul principal al limbii comune. Iată exemple:

N-a intrat nici unul dintre sinonimele *barză-cocostîrc*, *bîlci-iarmaroc*, *bostan-*

---

[1] Vezi S. I. Ojegov, art. cit., p. 27.
[2] Ibidem, p. 31.

dovleac-lubeniță, boți-mototoli, bumb-nasture, cătană-soldat, cearceaf-prostire-lepedeu, chel-pleșuv, chibrit-aprinjor-lemnuț etc. etc., *cioban-păcurar-păstor, ciorap-colțun, cizmă-ciubotă, coșciug-sicriu-raclă-ladă-copîrșeu* etc., *ficat-mai, prună-perjă* și multe altele.

A intrat unul singur dintre sinonime (primul din fiecare grup): în categoria a III-a, *albie-balie-copaie-covată, pisică-mîță, zăpadă-nea*; în categoria a II-a, *pătură-cergă*; în categoria I, *gaură-bortă, porumb-cucuruz-păpușoi* (dar *porumb* comportă și alte sensuri decît *cucuruz* și *păpușoi*, iar acesta din urmă e derivat de la *păpușă*, care figurează în categoria a II-a), *puțin-oleacă-o țîră*. Sînt rare cazurile cînd mai mult decît unul din termeni intră în fondul principal: *praf* (categoria I) *pulbere* (categoria a II-a), *colb* (nu intră).

Se înțelege din cele spuse că lichidarea fărîmițării dialectale duce la consolidarea fondului principal lexical al limbii comune, pe de o parte prin faptul că se adaugă pe liste unele dintre cuvintele care înving în lupta dintre formele dialectale (din prima serie de exemple date mai sus), pe de altă parte prin faptul că acele cuvinte care au intrat în fondul principal (din cea de a doua serie de exemple date mai sus), scăpînd de concurența formelor paralele regionale, își întăresc poziția și capătă astfel o situație mai stabilă. Faptul că la noi dialectele încep să-și piardă vitalitatea transpare chiar din seria de exemple pe care am dat-o aici: dacă, cu toată existența sinonimelor regionale, cuvinte ca *praf*, *puțin* etc. au pătruns și s-au menținut în fondul principal, aceasta se explică, între altele, prin situația lor de elemente ale limbii literare sau ale dialectului învingător în luptă.

Limba literară poate fi și ea socotită tot ca o ramificație a limbii naționale, desigur mult mai apropiată de norma spre care se tinde. Deoarece limba literară se formează pe baza unui dialect care, din anumite motive, este superior celorlalte, se înțelege că ea își ia structura gramaticală și fondul principal lexical, gata constituite, din limba întregului popor, reprezentată de un dialect. Aceasta nu înseamnă, bineînțeles, că structura gramaticală și fondul principal lexical al limbii literare sînt fixate o dată pentru totdeauna, ci ele evoluează, în acord cu evoluția societății pe care o servește limba. Prin faptul că limba literară se creează pe baza unui anumit dialect, se exclud în linii mari materialele celorlalte dialecte. Dar se exclud în parte chiar și materialele dialectului luat ca bază, deoarece limba literară nu poate să nu aibă un aspect deosebit de al limbii vorbite curent. De exemplu, înainte de crearea unei limbi literare, populația avea în fondul principal al idiomului ei cuvinte indecente, care, bineînțeles, nu pătrund în limba literară. Dar chiar și în afară de cuvintele de acest soi, pur și simplu pentru că crearea limbii literare presupune preocupări mai generale, mai abstracte, unele dintre elementele fondului principal al limbii vorbite trebuie să cadă, ele neprezentînd suficient interes. Astfel cred că se

explică de ce nu figurează pe listele mele cuvinte de origine latină, ca *colastră*, *fuscei*, *ghindă*, *lăcustă* sau chiar *trepăda*, care în latinește are etimologie indo-europeană și făcea parte din fondul principal al limbii latine. Dacă prezenta anchetă s-ar fi făcut înainte de constituirea și consolidarea limbii noastre literare, nu încape îndoială că termenii agricoli, de pildă, ar fi fost mult mai bine reprezentați pe liste.

Spuneam mai sus că fondul principal al limbii literare este și el în permanentă evoluție. Se poate spune mai mult: deoarece limba se perfecționează, se șlefuiește în permanență, iar limba literară este aspectul cel mai perfecționat și mai șlefuit, ea are în urma ei o evoluție mai bogată în evenimente decît celelalte aspecte ale limbii naționale. Cuvinte care se mențin în fondul principal al dialectelor au fost excluse din fondul principal al limbii literare, fie că locul lor a fost luat de altele, fie că nu. Cuvinte care nu au intrat încă în fondul principal dialectal figurează în fondul principal al limbii literare.

Fiindcă am vorbit de limba literară, se cuvine să discut și limba folosită de scriitori. Mi-am închipuit că ar fi cazul să cercetez în ce măsură scriitorii trebuie să țină seama, în alegerea cuvintelor, de fondul principal al limbii literare, nu numai pentru a fi mai bine înțeleși de toată populația țării, ci și pentru a da opere mai valabile. Cercetarea s-a dovedit repede mai puțin interesantă decît crezusem, căci fondul principal este, în linii mari, același la toți scriitorii. In primul rînd, dialectele noastre nu oferă deosebiri prea mari între ele, așa încît se poate spune că fondul lor principal este aproape același cu al limbii naționale. In al doilea rînd, textele înțesate de elemente dialectale prezintă interes pentru dialectologi, dar nu pentru iubitorii de literatură, deci nu aparțin propriu-zis limbii literare. De obicei este citat Creangă, ca exemplu de scriitor dialectal. Operele lui se publică în general însoțite de glosar și unii susțin că nici nu pot fi înțelese, fără explicații, de cei care nu cunosc graiurile moldovenești. De aceea am făcut un sondaj în opera lui, iar rezultatul, care s-a arătat deosebit de concludent, l-am comparat cu faptele prezentate de alți autori.

Am urmărit un pasaj, pe care l-am luat absolut la întîmplare, din opera lui Creangă [1]. Am găsit 360 de cuvinte trecute de mine în categoria I (ce e drept, dintre acestea, mai mult de jumătate sînt conjuncții, prepoziții, adverbe primare, pronume, numerale), 3 din categoria a doua, 6 din categoria a treia și 31 de cuvinte care nu au fost înserate de mine pe liste. (Trebuie să mai notez că, la fiecare dintre cele trei liste ale cuvintelor din fondul principal, am înglobat și derivatele transparente de la cuvintele respective.) Mărturisesc că am rămas

---

[1] Ediția Kirileanu, 1932, p. 26 — de la cuvintele « peste iarnă » — și p. 27, în total 400 de cuvinte, excluzînd numele proprii.

surprins de acest rezultat. Am repetat experienţa, numărînd 400 de cuvinte de la pagina 204 a aceleiaşi ediţii, şi am găsit 372 de cuvinte din prima categorie, 6 din a doua, 1 din a treia, şi 21 de cuvinte din afara fondului principal. Deci în primul pasaj am găsit numai 7,75 la sută cuvinte din masa vocabularului, iar în cel de al doilea, numai 7 la sută. Şi încă trebuie să mai ţinem seamă de faptul că unele din aceste cuvinte, pe vremea lui Creangă, mai erau încă în fondul principal, de exemplu *dascăl*, care în primul pasaj apare de două ori, *tîlc* etc.

Am făcut acelaşi calcul pentru Mihail Sadoveanu. Am luat la întîmplare volumul al cincilea din « Operele » tipărite de Editura de stat pentru literatură şi artă, şi l-am deschis la pagina 324. Am găsit, din 400 de cuvinte, 363 din categoria întîi, 3 din a doua, 4 din a treia şi 30 (7,5 la sută) din masa vocabularului. La pagina 540, din 400 de cuvinte, am găsit 374 din categoria întîi, 3 din a doua, 3 din a treia şi 20 din masa vocabularului, deci, de astă dată, numai 5 la sută.

In sfîrşit, am făcut aceeaşi cercetare pentru « Vînătoare de lupi » de Petru Dumitriu [1]. La pagina 64 şi următoarele, am găsit, din 400 de cuvinte, 359 din categoria întîi, 14 din categoria a doua, 6 din a treia, şi 21 din masa vocabularului, iar la pagina 109 şi urm., 339 de cuvinte din categoria întîi, 8 din a doua, 6 din a treia, şi 47 din masa vocabularului. Proporţia acestor din urmă cuvinte în cel de al doilea pasaj (11,75 la sută), fără să fie mare, este totuşi mai mare decît la Creangă şi Sadoveanu, deşi autorul scrie limba literară curentă, fără regionalisme (în schimb are neologisme).

Acestor cercetări li se poate obiecta faptul că mare parte dintre cuvintele luate în discuţie sînt instrumente gramaticale, cuvinte neflexibile etc. Pentru a răspunde la această obiecţie, am reluat toate pasajele pomenite, din toate trei operele, şi am refăcut statistica, omiţînd de astă dată cuvintele neflexibile şi pronumele, numeralele, adică m-am mărginit la verbele predicative, substantive şi adjectivele propriu-zise. Am găsit astfel, la Creangă, în primul pasaj, 117 cuvinte din categoria întîi, faţă de cele 3 din categoria a doua, 6 din a treia şi 31 din masă; în al doilea pasaj, cifrele sînt respectiv 139 — 6 — 1 — 21. La Sadoveanu: 166 — 3 — 4 — 30 şi 164 — 3 — 3 — 20. La Petru Dumitriu: 134 — 14 — 6 — 21 şi 143 — 8 — 6 — 47. Se vede deci că chiar şi aşa (deşi nu este just ca instrumentele gramaticale şi celelalte cuvinte clasate împreună cu ele să nu figureze de loc), procentul cel mai mare la care pot ajunge cuvintele din masa vocabularului este de 23,04 (în al doilea pasaj din Petru Dumitriu, 47 din 204, în timp ce procentul cel mai mic este de 10,05, în al doilea pasaj din Sadoveanu, 20 din 190).

---

[1] Ed. Tineretului, 1949.

Aceste socoteli ne arată că scriitorii buni, fără să aibă nevoie de sfaturile lingviştilor, folosesc în mare majoritate cuvintele din fondul principal lexical. Desigur, există şi texte în care procentul de cuvinte din masa vocabularului este foarte ridicat (în special din cauza numeroaselor regionalisme folosite), dar acele texte nu merită numele de literare (împotriva regionalismelor în literatură, se pronunță, pe baza învățăturii staliniste, P. I. Cernîh [1]).

Am avut curiozitatea de a cerceta şi un text scris de un autor cosmopolit, care caută « cu lumînarea » cuvintele pretențioase. Am luat volumul al VI-lea al operelor lui I. L. Caragiale, editate de Editura pentru literatură şi artă, şi am citit prefața, scrisă în 1939: la paginile XVII-XVIII, am găsit, din 400 de cuvinte, numai 295 din categoria întîi, 2 din a doua, 9 din a treia, şi 94 din masa vocabularului, iar fără cuvintele auxiliare, 91 din categoria întîi, 2 din a doua, 9 din a treia şi 94 din masă. Prin urmare, masa covîrşeşte fondul principal. Aici se arată diferența dintre un scriitor bun şi unul care nu e bun.

Dar sondajele făcute în operele scriitorilor buni mai dovedesc, indirect, încă ceva: că listele stabilite de mine sînt, în linii generale, corecte. Diferența esențială în ce priveşte proporția cuvintelor din categoria întîi şi cele din categoria a doua şi a treia este peremptorie, ca şi diferența dintre cuvintele socotite în masa vocabularului şi cele trecute în fondul principal lexical. Desigur, se pot face unele modificări în aceste liste, dar fără a modifica mult procentele stabilite.

[1] P. I. Cernîh, în Problemele lingvisticii în lumina lucrărilor lui I. V. Stalin, p. 153.

RAPORTURILE FONDULUI PRINCIPAL LEXICAL CU CELELALTE COMPARTIMENTE ALE LIMBII

MASA VOCABULARULUI

I. V. Stalin subliniază cu toată tăria importanța pentru limbă a fondului principal lexical și diferența dintre acesta și masa vocabularului: « esențialul în vocabular este fondul principal de cuvinte »[1]; « structura gramaticală a limbii și fondul ei principal de cuvinte alcătuiesc temelia limbii, esența specificului ei »[2]. Această importanță nu poate fi supraapreciată, și cred că datoria lingviștilor este să studieze cu toată rîvna fondul principal lexical, ceea ce încerc să fac și eu aici. Dar cred că ar fi greșit să se tragă concluzia că fondul principal se poate desprinde net de masa vocabularului și că masa vocabularului nu prezintă nici un interes pentru cercetător. I. V. Stalin nu spune aceste lucruri și nu este cazul să le spunem nici noi. Dimpotrivă, în « Marxismul și problemele lingvisticii », ni se spune că « cu cît vocabularul este mai bogat și mai variat, cu atît limba este mai bogată și mai dezvoltată »[3], prin urmare ar fi greșit să se creadă că masa vocabularului poate fi neglijată.

Impotriva acestei greșeli ne previne acad. V. V. Vinogradov, care arată că « schimbările în partea mobilă, inconstantă a lexicului „nu hotărăsc în nici o măsură soarta limbii". Insă printr-o anumită orientare, și schimbările lexicale pot, în procesul abstractizării lor gramaticale sau al generalizării lor semantice, să ducă la formarea elementelor unei noi calități, ale unei noi structuri a limbii »[4]. Asupra acestei chestiuni voi reveni în capitolul privitor la legătura fondului principal lexical cu morfologia. In capitolul de față vreau să mă opresc puțin asupra

---

[1] I. Stalin, Marxismul și problemele lingvisticii. Ed. pentru literatură politică, 1953, p. 21.

[2] Ibidem, p. 23.

[3] Ibidem, p. 21.

[4] V. V. Vinogradov, « Voprosî iazîkoznaniia », 1952, nr. 2, p. 38.

celeilalte erori posibile, aceea de a crede că fondul principal poate fi desprins net de masa vocabularului, cum şi a altor probleme privind raporturile fondului principal cu masa vocabularului.

Intre cele două categorii ale vocabularului, după cum am încercat să arăt şi mai sus, nu se poate trage o linie de demarcaţie tranşantă: situaţia unui cuvînt se schimbă cu timpul [1], cuvintele intră în fondul principal sau ies din el [2]. Chiar în acelaşi moment însă, este imposibil de stabilit o linie netă: avem de-a face cu o gradaţie neîntreruptă, de la cuvîntul care se naşte astăzi şi se găseşte la extrema periferie a limbii, pînă la cel care se află în centrul fondului principal; unele cuvinte se pregătesc să intre, altele sînt gata să iasă din fondul principal; unele au fost dar nu mai sînt, altele nu au fost, dar vor fi. Chiar în sînul fondului principal trebuie să distingem o majoritate de cuvinte solid instalate, cu rădăcini adînci, şi o minoritate care se înrudeşte de aproape cu cele mai importante cuvinte din masa vocabularului. Şi există cuvinte despre care nimeni nu poate spune cu certitudine de care parte a baricadei se găsesc.

Intre fondul principal lexical şi masa vocabularului există permanente influenţe reciproce [3], asupra cărora voi căuta să dau indicaţii mai precise în cele ce urmează. In capitolul despre semantică se va vorbi de raporturile dintre sinonime, omonime, antonime: este clar că aceste categorii cuprind perechi strîns legate între ele; deşi nu totdeauna ambii termeni sînt în fondul principal sau în afara lui, ei se influenţează reciproc. Dar aceste influenţe determină pînă la un punct însăşi structura fondului principal: « Schimbările mai rapide ale fondului principal, în raport cu structura gramaticală, sînt condiţionate de legătura lui strînsă şi nemijlocită cu vocabularul general, cu părţile lui cele mai mobile, deosebit de sensibile la schimbări » [4].

Am arătat mai sus că e foarte greu de fixat locul derivatelor: în listele mele nu am trecut derivatele, considerînd că dacă am trecut pe *mînca*, de exemplu, nu mai e nevoie să trec şi pe *mîncare*; dar prin aceasta, implicit, am admis că derivatele de felul lui *mîncare* sînt, în oarecare măsură, cuprinse în fondul principal, chiar prin faptul că este cuprinsă baza lor. Se poate spune însă acelaşi lucru despre un derivat ca *mîncător*? Desigur, nu, dar limita între derivatele mai apropiate de bază şi cele mai depărtate de ea nu poate fi precizată cu stricteţe. Apoi cuvintele compuse sînt formate uneori numai din elemente aparţinînd fondului principal *(batjocură)*, alteori numai din elemente aparţinînd masei vocabularului *(aprozar)*; dar există compuse la care un element aparţine fondului principal, iar celălalt nu *(linge-blide)*: pe acestea unde le vom clasa?

---

[1] Vezi V. A. Zveghinţev, « Inostrannîie iazîki v şkole », 1951, nr. 2, p. 18.
[2] P. I. Cernîh, în Problemele lingvisticii în lumina lucrărilor lui I. V. Stalin, p. 50.
[3] Vezi P. I. Cernîh, loc. cit.
[4] V. V. Vinogradov, « Voprosî iazîkoznaniia », 1952, nr. 2, p. 37.

In sfîrşit, toate elementele vocabularului, şi cele din fondul principal şi cele din afara lui, sînt legate între ele prin gramatică. Felul în care sînt folosite sau formate unele le influenţează pe celelalte, analogia intervine cu putere, stabilind categorii de formare sau de întrebuinţare în care intră şi elemente din fondul principal şi elemente din masa vocabularului. Urmează din toate acestea că, acordînd atenţia principală fondului principal, nu vom pierde totuşi din vedere nici masa vocabularului.

Nici raporturile dintre fondul principal şi masa vocabularului luate în ansamblu nu rămîn neschimbate. In perioada formării limbii, în timpuri străvechi, cînd nu exista decît « un fond de cuvinte foarte sărac »[1], nu putea fi încă vorba de a se delimita un fond principal. Cum accentuează P. I. Cernîh,[2] I. V. Stalin, în pasajul citat, nici nu vorbeşte pentru acea perioadă de un fond principal, ci zice numai « fond lexical » *(slovarnîi fond)*, care era foarte sărac. Abia după ce vocabularul se dezvoltă, după ce elementele lui se înmulţesc simţitor, se poate delimita un fond principal. Vocabularul continuă să se îmbogăţească, pe măsură ce activitatea şi gîndirea oamenilor se dezvoltă, şi odată cu aceasta se îmbogăţeşte şi fondul principal. Se pune însă întrebarea: fondul principal creşte în aceeaşi măsură în care creşte masa vocabularului? Răspunsul trebuie să fie negativ, căci dacă fondul principal nu s-ar schimba mai încet decît restul vocabularului, nici n-am fi avut o diferenţiere între ele. Intre cele două categorii ale vocabularului se deschide un « foarfece », ale cărui braţe se depărtează necontenit unul de altul. Acest lucru decurge cu necesitate chiar din faptul diferenţei de importanţă între ele[3].

Ideea aceasta, care pare foarte logică, are nevoie să fie totuşi dovedită practic, cu material din istoria limbii. Ar trebui deci să comparăm componenţa fondului principal de astăzi cu cel de acum, să zicem, patru sute de ani. Ne lipseşte însă pentru aceasta un dicţionar al limbii romîne vechi, iar fără acest dicţionar, statistica nu e posibilă. Am recurs, de aceea, la o statistică mai puţin concludentă, dar pe care o pot face, anume am comparat situaţia din limba romînă actuală cu cea din limba latină, stabilind mai întîi şi pentru latină, după criteriile pe care le-am folosit pentru limba noastră, o listă de cuvinte aparţinînd fondului principal. Urmează deci să vedem dacă în latineşte sînt mai puţine cuvinte decît în romîneşte în fondul principal, apoi dacă diferenţa numerică între fondul principal şi masa vocabularului a crescut de la limba latină pînă la limba romînă de azi.

---

[1] I. Stalin, Marxismul şi problemele lingvisticii. Ed. pentru literatură politică, 1953, p. 24.

[2] P. I. Cernîh, art. cit., p. 148.

[3] Vezi şi S. M. Haidakov, rezumat în « Izvestiia Akad. Nauk SSSR », 1951, p. 609.

Inainte de a da lista fondului principal latinesc, trebuie să atrag atenția asupra faptului că nu avem condiții de lucru și de situație egale pentru latină și pentru romînă. Ne așteptăm ca fondul principal să fi crescut, în principiu, de acum două mii de ani pînă astăzi. Pe de altă parte însă, trebuie să ne gîndim că avem o literatură latină bogată, care se întinde pe cel puțin 800 de ani (ceea ce nu e cazul pentru literatura romînă), deci avem texte mai variate și aceasta mărește în ansamblu numărul cuvintelor, căci nu stabilim fondul principal dintr-un anumit deceniu sau secol, ci îl stabilim în bloc, pentru toată perioada latinității antice. In afară de aceasta, latina a fost o limbă de mare circulație (imperiul a ajuns la vreo 85 de milioane de locuitori, iar latina era vorbită, ca limbă internațională, și de oameni din afara imperiului). Aceasta de asemenea mărește posibilitățile latinei în comparație cu romîna.

Vocabularul latin a fost studiat cu mare atenție, timp de două mii de ani, toate elementele lui, păstrate în texte, au fost strînse cu îngrijire, așa încît avem clasate și tipărite sensurile cele mai rare, fiecare cuvînt ocupă un spațiu imens, iar dicționarele formează volume enorme, care ne dau tentația de a exagera rezultatele statisticii în favoarea latinei. Pe de altă parte, caracterul livresc al informației noastre face ca unele cuvinte să nu fie admise, pentru că, deși erau foarte mult folosite, prin însuși sensul lor ele n-au pătruns des în texte literare (de exemplu *asinus* « măgar », pe care nu l-am primit pe listă). La o limbă vie, lipsa cuvîntului în texte poate fi reparată prin informație directă asupra uzajului vorbirii.

Totuși, dacă lăsăm la o parte faptul că nu putem avea simțul unei limbi moarte în măsura în care avem simțul limbii noastre actuale, trebuie să spun că fondul principal al limbii latine, după criteriile și metodele pe care le-am adoptat, este mai ușor de studiat decît al limbii romîne. In latinește, legătura dintre compusele și derivatele din aceeași familie este mai strînsă decît în romînește, acolo se întîmplă mai rar ca vorbitorul să nu-și dea seama de legătura etimologică între două cuvinte. Verbele compuse formează un corp masiv în jurul formei simple, cu care sînt legate prin fire foarte vizibile. Orice roman își dădea seama că *exeo*, *pereo*, *subeo* sînt compuși ai lui *eo*, pe cînd romînului nici prin gînd nu-i trece că *a ieși*, *a pieri* și *a sui* sînt înrudite între ele. Aceasta se explică nu numai prin faptul că derivarea cu prepoziții este un procedeu mult mai folosit în latinește decît în romînește, ci prin încă două fapte:

1. Cuvintele fiind mai puțin evoluate, asemănarea între ele nu a avut timpul să se ștargă atît de mult ca în romînește; de exemplu oricine își dă ușor seama că *cum*, *cur*, *qui*, *quia*, *qualis*, *quam*, *quid*, *quod* sînt de fapt un singur cuvînt (chiar în cazul acelor forme care au pierdut consoana inițială ca *ubi*, *unde*, *ut*, legătura se putea restabili grație compușilor: *ali-cunde* etc.);

în romîneşte, nimeni afară de specialişti nu vede că *ca*, *care*, *că*, *ce*, *cine* etc. sînt înrudite.

2. Flexiunea latină fiind mult mai puţin uniformizată, compusele verbelor neregulate se trădează imediat, prin unele forme ale lor, ca fiind legate de formele simple: deşi *surgo* seamănă foarte puţin cu *rego*, ajunge să examinăm perfectul (*surrexi* de la *surgo*, *rexi* de la *rego*), ca să ne dăm seama că *surgo* este un compus al lui *rego*. In romîneşte, flexiunea fiind mult mai normalizată, pe de o parte la acele verbe care se păstrează neregulate, diversele forme pierd legătura dintre ele (de exemplu nimeni nu mai simte că *drept* este participiul lui *drege*, sau *treaptă* al lui *trece*), pe de altă parte acele verbe care se normalizează nu mai au de multe ori în flexiunea lor nici un semn că aparţin bazei lor; astfel un roman putea uşor să-şi dea seama că *abscondo* şi *perdo* sunt înrudite cu *do*, din cauza formelor asemănătoare la perfect, cu reduplicaţie (*abscondidi*, *perdidi*, *dedi*), pe cînd un romîn nu poate vedea nici o legătură între *ascunde*, *pierde* şi *da*, căci perfectul celor două compuse s-a normalizat, la fiecare după alt tip răspîndit în limbă (*ascunsei*, *pierdui*, fără reduplicaţie), nemaiprezentînd nimic specific pentru compusele lui *do*. Aceasta explică de ce nu am primit unele verbe compuse pe listele latineşti, dar le-am primit pe listele romîneşti.

Iată acum lista cuvintelor latineşti:

+ab	ango	audio	caelum	+celer
aceo	anima	+aueo	caleo	+-cello
ad	annus	augeo	+caligo	+celo
+aedes	ante	+auis	+callum	+cena
+aeger	+aperio	auris	calx[1]	+censeo
+aequus	+apio	aurum	+calx[2]	+centum
aes	+apud	+aut	campus	cerno
+aestas	aqua	+auxilium	+candeo	+ceruix
+aestimo	+arbiter		canis	+ceterus
+aeuum	+arcesso	+barbarus	cano	cieo
+ager	arcus	+bellum	caper	cingo
ago	areo	+beo	capio	circus
+aio	+arguo	bibo	caput	+cis
ala	arma	+bis	careo	+ciuis
+alacer	aro	blandus	caro s.	clamo
albus	+ars	bonus	+carpo	clarus
alius	+artus s.	bos	+castra	clauis
alo	+artus a.	bracchium	cauda	- clino
ambo	+arx	breuis	caueo	+colo
ambulo	+as		+causa	+color
+amo	asper	cado	cauus	+conor
+amplus	+at	caecus	+cedo	+consulo
+an	+ater	caedo	+celeber	contra

+contumelia
coquo
+cor
+coram
cornu
corona
+corpus
+cras
crassus
+creber
credo
crepo
cresco
crudus
crux
cubo
+culpa
+cumulus
+cunctor
+cupio
cura
+curia
curro
+curuus
+custos

+damnum
de
+debilis
decem
+decet
+delecto
+demum
+denique
dens
densus
deus
dexter
dico
dies
digitus
+dignus
+disco
+diu
+diues
+diuido
do
+doceo

doleo
+domo
domus
+donec
dormio
+dubius
duco
dulcis
+dum
duo
durus

ecce
+edo
+egeo
ego
+emineo
+emo
+en
+enim
eo
equus
+ergo
erro
est
+et
+ex
+exemplum
+exploro
+exuo

+faber
facio
+fallo
famulus
+fanum
far
fascis
+fastus s.
+fatigo
+faueo
+faux
felix
+femina
+ -fendo
+fenus
+fere
+feriae

fero
ferrum
ferueo
+ferus
fetus
+fido
figo
+findo
+fingo
+finis
fio
+firmus
+flagito
flagro
+flecto
+fligo
flo
flos
+fluo
fodio
+for
foris
forma
+fors
+forum
+foueo
frango
frater
+fraus
+fremo
frendo
+frequens
frigus
frons, -tis,
+fruor
fugio
fui
fulgeo
fumus
+fundo
fundus
+fungor
+funus
fur
+furo

+gaudeo
gelu

+gemo
+gero
gigno
+gladius
+globus
+gloria
+gnarus
+gradus
+gratus
grauis
+grex
+ -gruo
+guberno
gustus

habeo
+haereo
+hasta
+haud
+haurio
+hebeo
herba
+heres
heri
+hic
hiems
+hio
homo
+honos
horreo
+hortor
hortus
hospes
hostis
+humus

iacio
+iam
+ibi
+ico
+idoneus
+igitur
+ignis
ille
+imago
+immo
+imus
in

+inferus
+inquam
+instar
+interpres
intro
+inuito
iocus
ipse
is
+ita
+iubeo
iugum
ius
iuuenis
iuuo

+labo
+labor
lac
+lacer
lacrima
lacus
+laedo
+laetus
lana
+langueo
+lapis
+lateo
+latro v.
latus a.
latus s.
lauo
laus
lax
laxus
+lectus
lĕgo
lenis
lĕuis
lex
liber a.
+liber s.
+libo
+libra
+licet
ligo
lingua
lino

+linquo
linum
+liqueo
+littera
locus
longus
+loquor
+lubet
lucrum
luctor
+ludus
lupus
lutum
lux

+madeo
magis
+malus
mane
maneo
manus
mas
+mater
+materies
+maturus
me
+medeor
medius
mel
+melior
+membrum
+memini
+memor
+mendum
mens
+meo
+mereo
mergo
merx
metior
+meto
+metus
+mico
+migro
+miles
mille
minae
minor
mirus
misceo
miser
+mitis
mitto
modus
+moene
+moles
mollis
molo
moneo
mons
+mora
+mordeo
morior
+mos
+moueo
+mox
multus
+mundus
+munus
muto

+nam
+nauis
ne
+ -ne
+necesse
+necto
+nego
+nempe
+nequam
nex
niger
+nihil
+nimis
niteo
+nitor
no
noceo
nodus
nos
nosco
nouem
nouus
nox
nubes
nubo
+nudus
+num
numerus
+nuo
+nutrio

+ob
+obscurus
octo
oculus
+odi
+odor
+olim
+omnis
+onus
+opinor
+ops
+optio
+opus
+orbis
ordior
+ordo
+orior
+orno
+os, -ris
os, -sis
ostium
ouis
ouum

paene
+paenitet
+palam
palma
pando
pango
par
+parco
pareo
pario
paro
pars
+paruus
pasco
+pateo
patior
+patro
+paucus
paueo
pax
+pecus
+peior
pellis
+pello
pendo
+penes
per
+periculum
+persona
pes
peto
+piger
pinso
piscis
+pius
placeo
+planus
+plaudo
plecto
pleo
+ploro
pluo
+plus
+poena
+polio
pono
+populus
+porro
porta
+posco
post
potis
+poto
+prae
praeda
praehendo
+praeter
+praetor
premo
+prex
+prior
+priuus
+pro
+probus
+procul
prope
+properus
+proprius
+propter
+publicus
+pudet
+puer
pugnus
pungo
+purus
puteo
+puto

quaero
quatio
quattuor
+ -que
+queror
qui
quies
quinque

rado
rapio
rarus
rego
+religio
+reor
+res
retro
rideo
riuus
+robur
rodo
rogo
rota
+ruber
+rudis
rumpo
+ruo
+rus

+sacer

+saepe
sal
salio
+saltem
salus
sanguis
sanus
+sapio
sarcio
satis
+scalpo
scando
+scelus
+scindo
scio
scribo
+scruta
se
+seco
+secus
+sed
sedeo
+semel
+semi-
+senex
sentio
septem
+sequor
+sermo
sero[1]
sero[2]
serpo
seruus
+seuerus
sex
si
siccus
+sidus
signum
+sileo

silua
similis
+sine
+sino
sinus
socius
sol
+soleo
+solidus
+sollus
+solor
+solum
+soluo
+solus
somnus
sono
+sordes
soror
sors
spargo
+spatium
specio
+sperno
+spes
spiro
spondeo
+spons
+squalus
sterno
stigo
+stips
sto
+strepo
stringo
+struo
+studeo
+stupeo
+suadeo
sub
sucus

sudo
+suesco
sum
+sumo
suo
super
+supplex
surdus

+tabeo
+taberna
+tabula
taceo
tam
tango
tardus
+tego
+temno
tempero
templum
+tempto
tempus
tendo
tenebrae
+tenuis
+tenus
terminus
tero
terra
+terreo
+testis
texo
timeo
+tollo
tondeo
tono
torqueo
totus
traho

+trans
tremo
+trepidus
tres
+tribus
tristis
tu
+tueor
+tumeo
tundo
turba

+uaco
uado
+uagus
+ualeo
+uallus
+uanus
+uarius
uas n.
+uastus
+ueho
+uel
+uello
+uelum
uenio
uenor
uentus
uenum
uenus
+uerbera
+uerbum
+uereor
uerto
uerus
+uesper
+uestigo
+uestis
uetus

+uia
+uicis
uicus
uideo
uieo
uigeo
+uiginti
+uincio
uinco
+uindex
uinum
uir
uireo
+uis
uitium
uiuo
uix
+ultra
umbra
+unda
unguis
unguo
unus
+uolgus
+uolnus
uolo[1]
uolo[2]
+uoluo
+uoluptas
+uomo
+uoro
uos
+uoueo
uox
+urbs
uro
+ut
+utor

Sînt în total 767 de cuvinte. Nu tăgăduiesc că altcineva ar putea ajunge la un număr întrucîtva diferit, deoarece orice alegere comportă o doză de înclinare personală. Dar între acest număr şi numărul cuvintelor romîneşti din categoria a II-a (cea mijlocie) diferenţa este de mai mult de 400 de cuvinte. Cred deci că, menţinînd criteriile pe care le-am folosit pentru alegerea cuvintelor, nu se poate nega că fondul principal romînesc este mult mai bogat decît al

limbii latine, ceea ce se explică ușor prin faptul îmbogățirii activității umane, deci și al gîndirii și al limbii, prin faptul perfecționării limbii.

Nici comparația între numărul total al cuvintelor latine și romînești nu este ușor de făcut, deoarece nici mijloacele de comparație, nici atitudinea față de vocabular nu este aceeași la autorii de dicționare. Dicționarul latin cuprinde aproximativ 50.000 de cuvinte, iar dicționarul limbii romîne literare contemporane, alcătuit actualmente de institutele de lingvistică ale Academiei R.P.R., va avea aproximativ tot 50.000 de cuvinte. S-ar părea deci că numărul total al cuvintelor nu a crescut din antichitate pînă azi. Dar în dicționarele latinești se cuprind toate numele proprii, care sînt destul de numeroase, și se înregistrează toate formele dialectale, raritățile, aberațiile lingvistice, cuvintele de argou, de jargon, etc., cu un cuvînt tot ce se găsește scris în manuscrise sau inscripții. Dacă am proceda așa și pentru limba romînă, numărul total ar crește colosal. Vechiul dicționar al Academiei Romîne, care nu înregistra chiar toate cuvintele (de exemplu numele proprii nu erau cuprinse), urma să ajungă la aproape 100.000. Se vede prin urmare ușor că, dacă luăm aceeași atitudine față de vocabularul latin și de cel romîn, vom constata că masa vocabularului a crescut într-o proporție mult mai mare decît fondul principal, că « foarfecele » a continuat să se deschidă de la perioada latină și pînă astăzi.

Imbogățirea fondului principal se mai poate demonstra și în alt chip: se poate vedea cîte dintre cuvintele din fondul principal al limbii latine au rămas fără reprezentant în fondul principal al limbii romîne și cîte cuvinte străine, nemoștenite din latinește, au intrat în fondul nostru principal. In felul acesta, se va constata că numărul celor nou intrate depășește cu mult pe al celor pierdute, chiar dacă pe lîngă cuvintele moștenite am adăuga și pe cele de origine latină pe care le-am clasat ca internaționale, adică cele intrate recent în limbă. Dintre cele 767 de cuvinte latinești pe care le-am grupat în listele de mai sus 396 (însemnate pe tabloul de mai sus cu o cruce) nu au fost moștenite sub nici o formă de limba romînă, sau au fost moștenite, dar apoi au ieșit din fondul principal al limbii noastre, sau chiar din limbă (exemple pentru această din urmă categorie: *aut*, *et* etc.). Sînt în schimb 263 de cuvinte de origine latină, care sînt în cele trei categorii ale fondului principal al limbii noastre dar nu erau în fondul principal al limbii latine (lista lor urmează mai jos). Diferența rămîne numai de 133. Din această diferență mai trebuie scăzut un număr de unități, reprezentînd cuvintele de origine latină care sînt reproduse prin mai multe reflexe în listele mele de cuvinte romînești (de exemplu *cald*, *căldare*, *scălda* au în lista latină un singur corespondent, *caleo*). Astfel ajungem ca numărul cuvintelor de origine latină, în categoria întîi stabilită de mine, să fie numai cu 122 mai mic decît tot fondul principal al limbii latine (645:767), în categoria întîi și a doua la un loc, numai cu 36 mai mic (731:767), iar în toate cele

trei categorii la un loc, numărul cuvintelor romîneşti de origine latină este mai mare cu 60 decît numărul total al cuvintelor din fondul principal al limbii latine (827:767). La aceasta mai putem adăuga cele 30 de cuvinte formate în romîneşte din elemente de origine latină. Dar îmbogăţirea cea mai substanţială a fondului principal romînesc se manifestă în alt chip: numărul cuvintelor noastre din fondul principal împrumutate din slavă sau formate în romîneşte din elemente de origine slavă este, în toate cele trei categorii, de 307, deci aproape jumătate din numărul total admis pentru fondul principal al limbii latine.

Lista cuvintelor din fondul principal al limbii latine, reprodusă mai sus, ne poate servi pentru a stabili şi alte fapte, folosindu-ne de comparaţia cu listele romîneşti. Diverse afirmaţii pe care le-am făcut mai sus numai pe baza materialului din limba romînă pot fi acum verificate cu ajutorul materialelor latine. In primul rînd mi se pare interesant să vedem cîte cuvinte din fondul principal al limbii romîne erau deja în fondul principal al limbii latine. Aceasta ne va ajuta să ne dăm seama cît de justă este teza stalinistă asupra vechimii fondului principal lexical. Se înţelege că multe dintre aceste cuvinte şi-au schimbat considerabil sensul, altele s-au păstrat numai sub formă de derivate, dar în orice caz ceva din celula lor primitivă subsistă. In listă sînt cuprinse şi cîteva cuvinte de origine latină neatestate în latineşte (reconstruite cu ajutorul metodei comparative-istorice, de exemplu *ascuţi* din rădăcina lui *aceo*), cum şi cuvintele create în romîneşte din elemente de origine latină. Iată deci cuvintele din fondul nostru principal care se trag din cuvinte aparţinînd fondului principal al limbii latine:

a
abia
ac
acel
acest
acolo
acru
acum
adăpost +
adăuga +
adevăr
+adins
afară
afla
agăţa +
ager +
aiurea +
aici
ajunge
ajuta
al
alb
albastru
+alde
alege
alinta +
alt
alunga +
amănunt
ameninţa +
amiază
+amîna
amîndoi
an
apă
apăra
apăsa
apoi
aprinde
aproape
+ara
aramă +
+arc
arde
+argint
aripă
armă
ascunde
ascuţi
aspru
+astîmpăra
asupra
aşa
aşeza
aştepta
aşterne
atinge
atît
atunci
aţă
aur
auzi
avea
azi

ăl
ăst
bătrîn
bea
bine
+blînd
boci +
bou
braţ
brumă
bun

ca
cald
cam
cap
capră
care
carne
că
căci
cădea
călca
+căldare
+căpăta

căpătîi
către
căuta
ce
ceaţă +
cel
cer
cerc
cerca
cere
cerne +
cerşi +
certa
+ cheag
cheie
chema
chiar
chingă +
ci
cinci
cine
ciur
cîine
cîmp
cînd
cînta
cîştiga
cît
coace
coadă
coase
+ codru
coperi
corn
cot
crăpa
crede
creşte
cruce
crud
cu
cugeta
+ cuib
culca
culege
cum
cumpăra
+ cumpăt

cunoaşte
+ cunună
cuptor
curat
curge
curte
+ cutare
cuţit
cuveni
cuvînt

da
dacă
dată
dator
de
+ deci
deget
deprinde
des
destul
+ deşert
+ deşi
deştepta
din
dinte
dînsul
doi
domn
dor
dormi
dos
+ drege
drept
duce
+ duios
dulce
duminică +
dumnezeu
după
durea

el
eram
eşti
eu

face

fapt
faşă
fată
faţă
făină
fără
făta +
fecior
femeie +
ferice
fi
fie-
fier
fierbe
+ fierbinte
fiu +
fîn
flacără +
flămând +
floare
frate
frămînta +
frig
frînge
frîu
frumos
frunte
fugi
+ fulgera
fum
fund
fura

gaură
ger +
gheaţă
ginere +
gras
greaţă +
greu
gust

iapă
iarbă
iarnă
ieri
ierta
ieşi

in +
inimă
intra

îl
+ împărat
împinge
împresura +
împreună
+ împrumut
împunge
în
înainte
înalt
înăuntru
încă
încălţa
încăpea
începe
încet
încheia
închide
închina
+ încinge
încît
încoace
încotro
îndată
îndărăt
îndemna
+ îndupleca
+ îndura
îneca
înfige
îngust +
înota
însă
însumi
întinde
întîi
întîmpla
întoarce
între
întreba
întreg
întru
întuneric
înţelege

nvăţa
învinge

joc
+ joi
jos
judeca
jug
junc +
jura

la
+ lac
lacrimă
lapte
lat
latură
lăsa
lăuda
leagăn
lega
lege
limbă
+ lin
+ lînă
lîngă
loc
lua
luci
lucra
lume
lumina
+ lumînare
lună
lung
luni +
lup
lupta
lut +

mai
mare a.
mă
măiestru +
mănuşă +
+ mărita
mărunt
măsură

merge
mesteca
meu
mie
miercuri +
miere
miez
mijloc
minte
minţi
minune
mira
mişel +
mîine
mîna
mînă
+ mînecă
moale
moară
moarte
+ mormînt
mult
mulţumi
munte
muri
mustra +
muta

naşte
nebun
negoţ
negru
neted
nicăieri
nici
nimeni
nişte
noapte
nod
noi
nor
nostru
nou
nouă
nu
numai
număr
nume

nuntă

o (*pr.*)
o (*num.*)
oaie
oaspe
oaste +
ochi
om
opt
os
ou

pace
palmă
pană
+ par
parcă
parte
pas
paşte
patru
păgîn +
pămînt
părea
părinte
păsa
pătrunde
păţi
pe
pentru
pereche
peste
peşte
peţi +
picior
piedică
piele
pierde
pieri
pisa
pîine
pînă
plăcea
pleca
plimba
plin
ploaie

poartă
pradă
pricepe
+ prim
prin
prinde
printre
pumn
pune
purta
putea
putred
puţi

rade
rar
rămîne
+ răpi
răsări
răspunde
rătăci
repede
rîde
rîu
roade
roată
rost
ruga
+ rugini
rupe

sarcină
sare
sat
saţ
sau
să
sălbatic
sălta
sănătate
sărbătoare
sări
săruta
sătul
său
scară
scădea
scălda

scăpăta +
scoate
scrie
scula
scutura
se
sec
semăna[1]
semăna[2]
semn
simţi
sine
sîn
sînge
sînt
soare
soartă
somn
soră
soţ
spaimă
sparge
spăla
speria
spînzura
spre
spune
sta
stărui
stinge
stoarce
strat
străin
strecura
strîmt
strînge
sub
subţire
+ sudoare
suferi
sufla
suge
sui
sul +
suna
supăra
surd
surpa +

sus
suspina +

şa
şapte
şarpe
şase
şedea
şi
şti

tare
tăcea
tău
teme
timp
tîrziu
toarce
toartă
tot
totuşi
trage
trece
trei
treiera
tremura
trimite
trist
tu
tuna
tunde
turba

ţară
ţărm +
ţese
ţine

ucide
uita[1]
uita[2]
umbla
umbră
umfla
umple
un
undă +
unde

unealtă +	uşor	veghea	viţel	zăcea
ungè		veni	viu	zău
unghie	vad +	venin	vîna	zbura
unt	varză	verde	vînt	zece
ureche	vas	vin	+ vîrtos	zestre +
urî	văr	vinde	voi	zi
urzi	vărsa	vineri +	vostru	zice
usca	vechi	vis	vre	
ustura	vecin	vită	vrea	
uşă	vedea	viţă		

Sînt în total 595 de cuvinte. Faţă de numărul total de cuvinte de origine latină cuprinse în liste, adică 857 (între care se cuprind şi cele 30 de cuvinte formate în romîneşte din elemente de origine latină), procentul cuvintelor care erau deja în fondul principal al limbii latine este de 69,43, procent deosebit de ridicat, după cum se vede, iar faţă de totalul cuvintelor din cele trei categorii luate la un loc (1419), procentul este de 41,83. Dacă ne referim numai la cuvintele din categoria întîi şi a doua luate împreună, constatăm că numărul cuvintelor care se găseau în fondul principal al limbii latine este de 547, ceea ce face în procente, faţă de numărul total al cuvintelor de origine latină din aceste două categorii (756), 72,35, iar faţă de numărul total de cuvinte cuprinse în aceste două categorii (1181), 46,32. Procentul creşte, bineînţeles, dacă ne referim numai la categoria întîi: găsim aici 505 cuvinte din fondul nostru principal care erau deja în fondul principal al limbii latine, ceea ce face în procente, faţă de numărul total de cuvinte de origine latină găsite în această categorie (664), 76,05 iar faţă de numărul total al cuvintelor romîneşti din această categorie (964), 52,39. Acest procent este extraordinar de mare şi, arătînd că mai mult de jumătate din cuvintele acestei categorii au o vechime mai mare de două mii de ani în fondul principal, el demonstrează în chip strălucit justeţea tezei staliniste asupra durabilităţii fondului principal lexical.

Este interesant acum să vedem care cuvinte romîneşti de origine latină sînt în fondul nostru principal şi nu erau în fondul principal al limbii latine. Iată lista lor:

adînc	asculta	băşică +	burete +	casă
albie +	astupa	berbec +	buric +	caş +
+ albină	aţîţa +	blestema +	bute +	cămaşă
alerga		boteza +		+ cărare
alună +	baieră +	+ brîncă	cal	+ cărbune
amar	barbă	broască	cale	cărunt +
+ arici	bate	+ bucă	car	căsca
arunca	bărbat	bucată	carte	căţel

ceapă
ceară +
cenuşă
cireş +
ciumă +
cînepă +
coardă
coastă
+ corb
+ creastă
cuc
cui
+ curea

+ dărîma
dezmierda +
+ despica
despuia +
+ destrăma
+ doagă
doar
drac

fag +
+ falcă
farmec
fior +
fir
fîntînă +
foaie
foame
foarfece +
foarte
foc
freca
frige
frînghie +
frunză
funie +
furcă
+ furnică
fus +

galben
găină
geamăn +
+ ghem
grîu

gros
gură

iepure
+ inel

îmbrăca
încărca
înconjura
înghiţi
+ îngîna
+ însura

jur

larg
legumă +
lemn
leu
limpede
linge
lingură
luneca
luntre +

mamă
mare s.
margine
martor
+ marţi
masă
maţ +
măcelar +
măcina
măr
măsea
mesteca
mic
miel
mînca
mîngîia
+ moare
+ muc
muiere +
+ mulge
muscă
must +
mustaţă +
+ muşchi
mut

nas
naş +
negură +
nepot
nimic
+ ninge
+ nuc

oală
oară
oare
+ odinioară
orb
ori
+ orz

pai
papură +
pasăre
+ pască
pată
păcat
păcură +
păduche +
pădure
păpa +
păr[1]
păr[2]
+ pătură
perete
petec
piatră
piept
+ pieptene
pîntece +
plăcintă +
plînge
+ plumb
pom
porc
porumb
preţ
prînz
pui
+ pulbere
pulpă
+ punte
pupa +

+ purice
puţin

ramură
+ rază
rădăcină
rău
rece
ridica
rîma +
rîpă +
roşu
+ rouă
+ rumega
ruşina

sac
+ salcie
sapă
săgeată
scaun
scăpa
scărmăna +
schimba
+ scînteie
scoarţă
+ scuipa
scurt
scut
seară
seceră
senin
sete
singur
+ sîmbătă
+ smulge
socru
sorbi
spate
+ spic
spin
spinare
spinteca +
+ sprînceană
spumă
spurca
stea
sterp

stingher +
stîng
strica
striga
strîmb
stuf

şchiop
şoarece
şterge
şuiera +

tată
tăciune +
tăia
tămîie
tei +
tînăr
toamnă
toca
trunchi
tufă
turna
turtă

ţînţar +

ud
umăr
+ unchi
+ unghi
urla
urs
urzică +

vacă
vale
vară
vargă
văduv
vierme
+ viespe
vînă
vînăt
vulpe
vultur

+ zbuciuma
+ zeamă

Avem în această categorie 263 de cuvinte. Nu ne va mira, după cele arătate mai sus, marea proporţie de cuvinte de categoria a doua şi a treia: 50 de cuvinte de categoria a doua şi 53 de categoria a treia. In procente, aceasta înseamnă 60,84 pentru categoria întîi, 19,01 pentru a doua şi 20,15 pentru a treia; printre cuvintele de origine latină care se găseau în fondul principal al limbii latine şi sînt şi în fondul principal al limbii noastre, proporţiile sînt următoarele: categoria întîi, 84,67 la sută (505 din 595), în categoria a doua, 7,06 (42 din 595), iar în categoria a treia, 8,07 (48 din 505). Diferenţa e izbitoare.

De asemenea nu este de loc de mirare că unele dintre cuvintele înşirate în lista de mai sus aparţineau în latină vorbirii populare; ele erau poate în fondul principal, dar sursele noastre, aproape exclusiv literare, nu ne permit să o constatăm (am inserat aici şi cîteva cuvinte neatestate în latineşte, ca *martor*, *papură*). Mai interesant este să semnalăm alte două categorii de cuvinte destul de numeroase aici: onomatopeele şi cuvintele din «graiul copiilor», care se aseamănă, în ce priveşte caracterul lor instabil, cu cuvintele populare:

corb	îngîna	păpa	şchiop	toca
cuc	mamă	puţin	şuiera	ţînţar
înghiţi	mut	scuipa	tată	urla

In sfîrşit, foarte numeroase sînt cuvintele de împrumut. Putem neglija cele cîteva cuvinte de origine celtică (*car*, *cămaşă*, *îmbrăca*, *schimba* etc.) oprindu-ne numai la cele de origine greacă, într-adevăr numeroase. Ele se pot asemăna, ca rol şi situaţie, cu cele pe care, pentru limba noastră, le-am numit «internaţionale»:

astupa	coardă	maţ +	oară	+ sîmbătă
blestema +	+ doagă	măcelar +	oare	spate
boteza +	doar	măcina	+ odinioară	striga
bute +	drac	măr	papură +	strîmb
carte	farmec	mesteca	pată	tăia ?
căsca	jur	mic ?	+ pătură	tămîie
cireş +	leu	mîngîia	petec	turna
cînepă +	luntre +	+ moare	piatră	+ zeamă
ciumă +	martor	mustaţă +	plăcintă +	

In total, 44 de cuvinte, adică 16,73 la sută din totalul cuvintelor care au intrat în fondul principal al limbii noastre, iar în latineşte erau în masa vocabularului. Procentul acesta este semnificativ. De asemenea e interesant de văzut felul cum sînt reprezentate aici categoria a doua şi a treia: de categoria a doua sînt numai 6 (13,64 la sută), iar de categoria a treia, 12 (27,27 la sută).

O ultimă observaţie: dacă adunăm cuvintele care erau în fondul principal al limbii latine (595) cu cele care nu erau (263), trebuie să găsim cifra totală

a cuvintelor romîneşti, de origine latină, intrate în fondul nostru principal. Dar această cifră este de 857, nu 858. Diferenţa se explică prin faptul că pe *mesteca* l-am numărat în amîndouă seriile latineşti, conform cu dubla lui origine.

Am arătat mai sus că, printre cuvintele din fondul principal romînesc, substantivele ocupă un loc mult mai restrâns decît ne-am aştepta, dacă ţinem seama de proporţia în care se găsesc ele în masa vocabularului. Faptele se prezintă în acelaşi fel în limba latină (statistica a fost făcută cu aceleaşi metode ca pentru limba romînă): 205 substantive, 108 adjective şi 253 verbe. După cum se vede, rezultatele sînt încă şi mai concludente decît cele obţinute pentru limba romînă. Cel puţin în parte, acest fapt se datorează formării verbelor cu preverbe, care face pe de o parte ca numărul total al verbelor să nu fie prea mare, dacă nu numărăm şi derivatele, ci numai verbele de bază, iar pe de altă parte face ca mai toate verbele să aibă o familie bogată şi deci să merite să intre pe listă. Cauzele comune pentru situaţia din latineşte şi din romîneşte le voi discuta mai departe.

Urmează să vedem acum în ce raport se găsesc, pe de o parte cuvintele simple şi cele derivate, pe de altă parte cuvintele derivate de la elemente ale fondului principal şi cele derivate de la elemente din masa vocabularului.

In fondul principal lexical « intră şi toate cuvintele radicale, ca nucleu al lui », el « dă limbii o bază pentru formarea de noi cuvinte »[1]. Fondul principal lexical « este folosit ca temelie a vocabularului »[2]. Urmează de aici că ne aşteptăm ca derivatele să fie formate în primul rînd de la cuvintele din fondul principal[3]. Unii lasă să se înţeleagă că nici nu ne-ar interesa derivatele formate de la cuvinte din masa vocabularului, că acestea ar fi într-un număr neînsemnat, lucru care a priori nu pare verosimil. P. I. Cernîh[4] atrage atenţia că derivate se formează nu numai de la cuvintele indigene, ci şi de la cuvinte împrumutate. Dar, în orice caz, ne aşteptăm ca mai importante în ce priveşte numărul şi situaţia în limbă să fie derivatele de la cuvinte din fondul principal[5].

Pentru a demonstra această teză, am procedat la o statistică asupra derivatelor din limba romînă. Am numărat pe de o parte cuvintele derivate de la elemente din fondul principal, pe de altă parte pe cele derivate de la elemente

---

[1] I. Stalin, Marxismul şi problemele lingvisticii. Ed. pentru literatură politică, 1953, p. 21.
[2] Ibidem, p. 23.
[3] Vezi A. A. Reformatski, « Voprosî iazîkoznaniia », 1952, nr. 4, p. 63; T. A. Bertagaev, « Izvestiia Akad. Nauk SSSR », 1951, p. 574; pentru limba chineză, N. I. Konrad, « Voprosî iazîkoznaniia », 1952, nr. 5, p. 123.
[4] P. I. Cernîh, în Problemele lingvisticii în lumina lucrărilor lui I. V. Stalin, p. 137.
[5] V. N. Iarţeva, «Izvestiia Akad. Nauk SSSR », 1952, p. 194.

din masa vocabularului. Rezultatul ne va arăta că cele din urmă sînt mai numeroase în mod absolut, ceea ce este explicabil dacă ne gîndim că masa vocabularului este infinit mai bogată la număr decît fondul principal. Dacă socotim că în fondul principal intră aproximativ o mie sau o mie cinci sute de cuvinte, iar vocabularul în întregimea lui cuprinde multe zeci de mii de cuvinte, printre care multe mii simple, adică nederivate, e uşor de înţeles de ce în număr absolut vom găsi mai multe derivate din masa vocabularului decît din fondul principal [1]. Este adevărat că derivatele de la cuvintele din masa vocabularului sînt de obicei mai puţin importante, mai puţin întrebuinţate decît derivatele de la cuvintele din fondul principal.

Dar problema care se pune este, cred, nu aceea a numărului total, ci a procentului: proporţional cu numărul de cuvinte simple, cîte derivate avem din fondul principal şi cîte din masa vocabularului. De fapt, răspunsul principial îl ştim dinainte: deoarece am socotit că numărul mare de derivate este o dovadă a apartenenţei la fondul principal, este normal să constatăm acum că cuvintele din fondul principal au relativ mai multe derivate decît cele din masa vocabularului. Din acest punct de vedere, cercetarea pe care am întreprins-o a fost mai mult o verificare a listelor. Ne interesează însă să vedem cît e de mare diferenţa. Pentru a răspunde la această întrebare, am despuiat dicţionarul lui I. A. Candrea, împărţind cuvintele în şase categorii: primare din fondul principal, primare din masa vocabularului, derivate de la elemente ale fondului principal, împărţite după cele trei categorii, şi derivate de la elemente din masa vocabularului.

Am explicat mai sus de ce a trebuit, în statisticile mele, să folosesc dicţionarul lui Candrea, cu toate evidentele lui cusururi serioase. In ce priveşte statistica de care mă ocup acum, principalul păcat al acestui dicţionar este cosmopolitismul: apar, cum am arătat, fel de fel de cuvinte de jargon, care n-au circulat niciodată în limba naţională. Se înţelege că aceste cuvinte au trebuit trecute cu vederea, căci luarea lor în considerare ar fi falsificat statistica. Pentru a ajunge la cifre comparabile, a trebuit să mă opresc la vocabularul curent al limbii literare, lăsînd la o parte cuvintele învechite şi dialectale, care formează o bună parte a elementelor cuprinse în dicţionarul lui Candrea. M-am oprit deci la acele cuvinte care, împreună cu cele din fondul principal, sînt folosite şi înţelese de toată lumea, şi aceasta explică numărul relativ mic al cifrelor totale. Trebuie să adaug că acest fel de a lucra a avut ca efect majorarea procentului derivatelor de la cuvinte din masa vocabularului. Dacă aş fi luat în consideraţie şi cuvintele care circulă numai în dialecte, proporţia de derivate

---

[1] Probabil în acest sens trebuie luată afirmaţia făcută de M. Gurîceva, art. cit., p. 15, că posibilitatea de derivare e mai mică în fondul principal decât în masa vocabularului.

ar fi scăzut pentru rădăcinile din masa vocabularului, căci s-ar fi mărit mai mult numărul cuvintelor primare decît al celor derivate.

Şi în alte feluri am făcut să scadă proporţia în defavoarea fondului principal. In primul rînd e vorba de neologismele derivate. Dacă m-aş fi luat după etimologiile lui Candrea, aş fi trecut toate neologismele derivate la cuvintele primare, deoarece nu au fost formate în romîneşte, şi astfel aş fi scăzut simţitor procentul derivatelor din masa vocabularului. Un cuvînt ca *nervozitate*, de exemplu, e considerat de Candrea ca împrumutat din franţuzeşte; ce dovadă avem însă că nu a fost derivat în romîneşte de la *nervos*, independent de limba franceză? Dacă aş fi acceptat etimologia lui Candrea, cuvîntul ar fi îngroşat numărul elementelor primare din masa vocabularului, scăzînd astfel proporţia derivatelor. E foarte adevărat că nu putem dovedi nici contrariul, nu avem cum să înlăturăm ipoteza împrumutului din franţuzeşte. Soluţia la care m-am oprit a fost următoarea: indiferent de originea reală, am trecut ca derivate romîneşti toate acele cuvinte pe care vorbitorul le poate simţi ca derivate în romîneşte din elemente existente în limba noastră, ceea ce a îngroşat procentul derivatelor de la cuvinte din masa vocabularului.

In al doilea rînd, în fondul principal am trecut şi cuvinte derivate, iar derivatele acestora au fost clasate deosebit de ale cuvîntului de bază, ceea ce reduce procentul în defavoarea fondului principal. De exemplu de la *a sta* e derivat *a stărui*; aş fi putut trece pe *stărui*, împreună cu toate derivatele lui, printre derivatele lui *sta*; dar deoarece *stărui* ocupă un loc aparte pe listele mele, l-am despărţit, împreună cu derivatele lui,de *sta*. In toate aceste feluri am scăzut cifrele fondului principal şi le-am crescut pe ale masei vocabularului.

Iată acum rezultatele cifrice. Faţă de numărul total de 1419 cuvinte din cele trei categorii, numărul derivatelor de la aceste cuvinte este de 6816, revin deci în medie cîte 4,80 derivate la un cuvînt de bază; faţă de cele 1181 de cuvinte de categoria întîi şi a doua la un loc, numărul total al derivatelor de la cuvintele din această categorie este de 5820, revin deci în medie cîte 4,93 derivate de fiecare cuvînt de bază; faţă de cele 964 cuvinte de categoria întîi, sînt în total 4892 de derivate, revin deci în medie cîte 5,08 derivate de fiecare cuvînt de bază. In acest timp, la un total de 9008 cuvinte nederivate din masa vocabularului, găsim 7412 derivate, deci în medie cîte 0,82 derivate de fiecare cuvînt de bază.

Diferenţa între categoria întâia pe de o parte, a doua şi a treia pe de altă parte, este aici mult mai mică decît în alte cazuri. Explicaţia este că în categoria întîi se găsesc aproximativ o sută de cuvinte neflexibile (conjuncţii, prepoziţii etc.) care în general nu au derivate, dar au fost puse la socoteală cînd am stabilit proporţia. In schimb diferenţa dintre cuvintele pe care le-am admis în fondul principal şi celelalte este tranşantă. Ea apare astfel, în ciuda condiţiilor defavorabile pentru fondul principal pe care le-am expus mai sus.

ARHAISME ŞI NEOLOGISME

Prin arhaisme se înţeleg pe de o parte cuvintele care au ieşit din vocabularul activ al majorităţii vorbitorilor sau chiar din limbă, apoi sînt reintroduse, aproape totdeauna pe calea scrisului, pe de altă parte cuvintele care, fără să fie ignorate de masa vorbitorilor, nu mai sînt folosite decît foarte rar. Neologismele sînt cuvintele noi, fie formate prin mijloacele proprii ale limbii (derivare etc.), fie împrumutate din alte limbi. In cele ce urmează vom înţelege prin neologisme numai cuvintele recent împrumutate. Prin urmare arhaismele reprezintă în limbă vechiul, iar neologismele noul, dar această afirmaţie e valabilă numai în linii mari, nu şi pentru oricare cuvînt în parte, adică nu trebuie înţeles că absolut orice arhaism trebuie combătut, şi în orice condiţii, şi că orice neologism este bun şi trebuie apărat.

Cuvinte care la o anumită epocă fac parte din fondul principal, cu toată durabilitatea acestuia, pot ieşi mai târziu din fondul principal şi ajung chiar să fie considerate arhaisme, devenind uneori de neînţeles pentru generaţiile următoare. Am întocmit, pentru exemplificare, o listă sumară de cuvinte care, foarte probabil, au făcut parte din fondul principal al limbii noastre în secolele trecute, iar astăzi pot fi considerate ca ieşite din fondul principal: majoritatea au devenit arhaisme, celelalte vor deveni şi ele, în mare parte dacă nu toate, arhaisme.

ademeni
amăgi
anina
apostol
aprig
arendă
argat
argăsi
arhon
armaş
asfinţi
atare

baci
ban[2]
basm
băcan
băjenie
bălţat
beteag
bir
boia
bour
breaslă
brodi
buche
bucium

călugăr
cătuşă
chezaş
cină
cinge
ciocoi
cislă
ciubuc
clacă
cleveti
cocon
conac
condei
corabie
crai
creştin
crunt
cuceri
cumătru
cumplit
cuscru

dascăl
desfăta
deştinde
dijmă
dobîndi

e (« şi »)

faur

haiduc

ie
iscoadă
iscusi
ispăşi
ispită
ispravă
istov
izbîndi
izvod

îmbi
îmbia
încinde
înde

jertfă
jitar
jude
judeţ
june
jupîn

la *(vb.)*
logofăt

mazil
merinde

opincă

păstor
pecete
pedestru
pită
piuă
pizmă
pîngări
plod
ponor
ponos
proroc
prunc
purcede

răzeş

sălaş
sînt *(adj.)*
sluji
staroste

tîlc
tîngui

ucenic

vătaf
vistier
vornic

zavistie
zimţ
zodie

Evident, această listă nu are pretenția de a fi completă. Din ea extrag unele exemple pentru a ilustra diferitele cazuri de eliminare a unui cuvînt din fondul principal și de trecere în categoria arhaismelor. Iată în primul rînd noțiuni (instituții, obiceiuri, obiecte, ființe) care au dispărut: *arendă, argat, băcan, băjenie, bour, breaslă, ciocoi, cislă, clacă, dijmă, haiduc, județ, răzeș* (aici se poate adăuga *corabie*, care, evident e mult mai puțin însemnat decît în trecut: în rusește, корабль, în franțuzește *bateau*, în nemțește *Schiff* se mențin pentru că au căpătat și sensul de « vapor »). In legătură cu aceasta sînt titlurile, rangurile dispărute: *arhon, armaș* (cred că legătura etimologică cu *armă* nu se mai simte, pentru că nu se prea știe nici ce era armașul), *ban, jupîn, logofăt, mazil, staroste, vătaf, vistier, vornic* (aici se va adăuga în scurtă vreme și *rege)*. Apoi noțiuni care au rămas, dar pierd treptat din importanță: *creștin, cumătru, cuscru, dascăl.*

Intervin și fapte de ordin lingvistic: cuvintele pot scădea în importanță pentru că își pierd derivatele, de exemplu *ispravă* nu mai e sprijinit de *ispravnic, isprăvnicel* etc. Dacă ar fi să facem un loc în fondul principal acestei familii mai curînd am porni de la derivatul *isprăvi*, care are un sens secundar devenit mai important decît cel primar. Cuvîntul vechi poate fi învins de un sinonim mai nou: *chezaș (garant), deștinde (coborî), condei (toc), bir (impozit), buche (literă), jertfă (sacrificiu).* In sfîrșit, unele cuvinte sînt neviabile din cauza lipsei de substanță, prin pierderea unora dintre sunete: *e* (« și »), *la* (« spăla »). Un verb simplu poate fi izgonit de un compus al lui: *cinge (încinge)*. Exemple de cuvinte rusești care au ieșit din fondul principal citează V. V. Vinogradov [1].

Se discută uneori dacă arhaismele aparțin limbii naționale sau nu și se arată că, limba națională fiind una și comună pentru întreaga națiune, în timp și în spațiu, arhaismele fac parte și ele din ea și nu pot fi tratate ca niște corpuri străine. Cred că această argumentare nu e tocmai corectă: dacă arhaismele de care vorbim sînt cuvinte învechite, dar se păstrează în vocabularul pasiv, ele mai aparțin limbii naționale; dacă însă au dispărut și din vocabularul pasiv (exemple romînești: *gint* « popor », *vergură* « fecioară ») și nu mai sînt știute decît de filologi, ele aparțin limbii naționale cam în măsura în care unghiile tăiate și aruncate aparțin corpului nostru. Desigur, comparația nu e perfectă, căci unghiile, odată tăiate, nu mai pot fi reluate, pe cînd arhaismele sînt uneori puse din nou în circulație. Dar nici reluarea unui arhaism nu e recomandabilă în orice condiții: dacă a ieșit din întrebuințare, trebuie să fi existat un motiv pentru aceasta, și deci reintroducerea lui este acceptabilă numai dacă acel motiv a dispărut.

Un caz concret cînd arhaismele sînt admisibile este acela al scrierilor care

---

[1] V. V. Vinogradov, în Problemele lingvisticii în lumina lucrărilor lui I. V. Stalin, p. 168 și urm.

reproduc fapte sau imagini din trecut. Pentru a reda culoarea locală, arhaismele folosite cu măsură sînt binevenite. Dimpotrivă, folosirea arhaismelor fără necesitatea de a reda culoarea locală sau fără a evoca o situaţie din trecut trădează în cel mai bun caz preţiozitatea autorului, iar în cel mai rău caz, spiritul lui reacţionar (preţiozitatea nu exclude, desigur, reacţionarismul). Astfel acei cronicari din vremea burgheziei care nu spuneau *tipografie*, ci *tiparniţă* şi pentru care cărţile nu apăreau, ci ieşeau de sub *teascuri*, acei scriitori care în împrejurări banale înlocuiau pe *la fel* cu *aşijderea* trădau prin folosirea acestor cuvinte dorinţa lor de a se distinge de «vulg», adică de cei care au ca instrument de comunicare limba naţională actuală, iar pe de altă parte trădau că sînt orientaţi spre trecut, nu spre prezent şi cu atît mai puţin spre viitor. Dacă cuvintele citate ar fi fost potrivite pentru limba de azi, de ce au dispărut?

Deci folosirea arhaismelor poate fi utilă, dar în unele cazuri este dăunătoare. Prezenţa pe planul al doilea al minţii noastre a cuvintelor învechite împiedică să se consolideze în fondul principal cuvintele noi şi necesare. Am arătat mai sus cum se jenează reciproc sinonimele dialectale; aceeaşi este situaţia pentru sinonimele care se succed în timp. Faptul că unele cuvinte sînt repede înlocuite de altele nu le dă timpul necesar să se consolideze, să-şi formeze derivate, să intre în expresii, să capete sensuri figurate etc. De exemplu în romîneşte dintre *dare*, *dajdie*, *bir*, *impozit*, numai primul ar putea fi socotit, cu multă indulgenţă, în fondul principal, în măsura în care e simţit ca legat de *a da*; dar întrebuinţarea lui foarte rară pledează mai curînd împotrivă. Evident, cuvîntul actual este *impozit*; dar faptul că sinonimele lui arhaice mai apar uneori în vorbire îl împiedică de a se stabiliza şi de a prinde rădăcini.

Urmează de aici că atenţia trebuie să fie îndreptată şi în altă privinţă: să nu scoatem din uz un cuvînt (mă refer mai ales la termenii administrativi, căci aceştia sînt mai susceptibili de a fi înlocuiţi pe cale de dispoziţie), dacă el nu a devenit inapt de a servi (fie şi cu sens schimbat), căci cuvîntul înlocuit din terminologia oficială slăbeşte, totuşi cel nou nu se poate întări din cauza lui.

In ce priveşte neologismele, spuneam mai sus că ele reprezintă noul, dar nu orice neologism e bun. Excludem de la început din discuţie termenii de jargon, despre care a fost vorba mai sus şi care trădează, în măsură însă mai mare decît arhaismele, dorinţa vorbitorului de a se distinge de restul poporului printr-un vocabular preţios şi pretenţios. Dar chiar şi în privinţa celorlalte cuvinte împrumutate trebuie făcute distincţii. In trecut la noi vedeam foarte des publicişti care tunau în teorie contra neologismelor, iar în practică introduceau necontenit noi şi noi neologisme, împrumutate din limbile apusene.

Desigur cuvintele noi, fie ele şi împrumutate, sînt adesea folositoare. Dar pletora de neologisme nu e fără dezavantaje pentru limbă: ca şi arhaismele, care

stînjenesc cuvintele noi, neologismele pot slăbi valoarea cuvintelor vechi, fără să intre ele înşişi în loc în fondul principal lexical. O dovadă categorică a faptului că nu toate neologismele sînt sortite să se dezvolte şi să prospere, deci nu toate constituie noul în sensul marxist, ne-o dă cercetarea stărilor de pînă acum. De mii de ani se introduc neologisme în limbă, în permanenţă numărul cuvintelor împrumutate este mai mare decît al celor păstrate din fondul primitiv al limbii, totuşi în fondul principal cuvintele vechi continuă să formeze marea majoritate. Mai mult decît atîta, cuvintele noi dispar de cele mai multe ori mai repede decît cele vechi. Dintre miile de neologisme introduse într-o perioadă istorică, multe sute şi chiar mii devin arhaisme în perioada istorică următoare. Dacă urmărim un dicţionar istoric al limbii noastre numai din secolul al XVI-lea (pentru că texte mai vechi nu avem) pînă azi, ne găsim în prezenţa unui adevărat cimitir (cuvintele învechite sînt însemnate cu o cruce): de multe ori numărul lor depăşeşte pe al celor care s-au păstrat. E vorba de cuvinte care au fost aduse de o modă, de un accident oarecare, de un obiect sau o instituţie care şi-a avut timpul său de înflorire şi apoi a decăzut etc. Iar neologismele care continuă să fie necesare, care îşi formează o familie şi prind rădăcini adînci în limbă sînt o mică minoritate.

S-a discutat mai sus problema neologismelor care intră în limbă cu derivate gata făcute; de asemenea s-a discutat faptul că nu totdeauna putem stabili care derivate au fost formate în romîneşte şi care au pătruns în limba noastră gata formate, odată cu baza de la care derivă sau separat de ea. Urmează să discutăm acum raportul între neologisme, în special derivate, şi cuvintele vechi.

Este normal şi înţelege oricine că de multe ori cuvintele împrumutate intră în contradicţie cu cele vechi, pe care încearcă şi uneori reuşesc să le înlăture din fondul principal, apoi chiar din masa vocabularului. Astfel verbul *a drege* a intrat numai în categoria a doua stabilită de mine, nu în prima, deşi e vechi în limbă (moştenit din latineşte), pentru că este din ce în ce mai mult concurat de neologismul *a repara*. Acesta nu a intrat nici în categoria a treia, dar, după părerea mea, este destul de aproape de a intra, iar *drege*, ale cărui poziţii sînt relativ slăbite, ar putea să iasă într-un viitor mai mult sau mai puţin îndepărtat. Vechiul *pecete* (de origine slavă) a fost desigur în fondul principal al limbii noastre mai vechi, cînd era singurul cuvînt folosit cu acest sens, dar astăzi nu mai figurează pe listă, din cauza concurenţei lui *stampilă*; acesta n-a reuşit să intre, dar a reuşit să-l scoată pe rivalul său, astfel că în momentul de faţă ambele sînt în afara fondului principal. *A servi* a reuşit să-l scoată pe *a sluji* şi să-i ia locul în fondul principal. Desigur, nu toate neologismele reuşesc în această luptă pe care o dau, ba se poate spune că majoritatea eşuează şi

multe ies complet învinse, astfel încît trebuie să părăsească scena. Dar este incontestabil că lupta are loc.

Toate acestea nu sînt noi. Dar nu s-a băgat de seamă că există şi faptul contrar, că se întîmplă adesea ca neologismele să contribuie la consolidarea şi la menţinerea cuvintelor vechi. Neologismele, mai ales cele care se păstrează, nu pătrund în limbă ca nişte corpuri străine, ele reunesc noutatea cu tradiţia anterioară a limbii [1] astfel încît ele pot aduce şi servicii cuvintelor vechi. Subiectul acesta a fost dezvoltat, în înţelegere cu mine, de Elena Slave, într-o şedinţă de comunicări a Institutului de lingvistică din Bucureşti, în martie 1952. Cum această comunicare nu a fost publicată, reiau subiectul ei aici. Exemplele pe care le-am ales nu fac parte toate din fondul principal: dacă demonstrez că un cuvînt din masa vocabularului este întărit şi se apropie de fondul principal, aceasta contribuie la lămurirea situaţiei tuturor cuvintelor, deci şi a celor din fondul principal.

Unele cuvinte capătă, prin împrumut, numai un « adaos de înţeles ». Astfel cuvîntul *legumă*, de origine latină, era desigur mult mai puţin întrebuinţat în trecut decît astăzi, cînd i s-au adăugat noi sensuri (şi derivate) sub influenţa franţuzescului *légume*. *Arie* (din lat. *area*) era mai înainte numai locul unde se treieră bucatele; prin influenţa corespondentului francez *aire*, a început să însemne şi « suprafaţa de răspîndire a unui fenomen » etc. *Carte* însemna mai ales « scrisoare »; după modelul francezului *carte*, *charte*, el a căpătat multe sensuri noi (*carte* de vizită, de joc, poştală, de alegător etc.). Un cuvînt poate fi întărit prin adăugarea de sensuri şi sub influenţa unui cuvînt străin neasemănător ca formă: rom. *lume* însemna numai « lumină » iar sensul cel mai răspîndit actualmente se datoreşte influenţei vechiului slav свѣтъ, care însemna şi « lumină » şi « lume ».

Un cuvînt poate fi întărit sub influenţa unui cuvînt străin prin procedeul numit calc. După germanul *Jahreszeit* s-a format în romîneşte compusul *anotimp* care întăreşte în limbă poziţia celor două elemente componente ale sale, *an* şi *timp*. După modelul rusescului хвостизм s-a creat în romîneşte *codism*, care a întărit poziţia radicalului *coadă*. In toate aceste cazuri, deşi nu au fost adoptate elemente sonore străine, avem totuşi de-a face cu împrumuturi, şi acestea au consolidat poziţia unor cuvinte vechi.

Mai concludente pot părea cazurile de etimologie populară: adaptarea unui cuvînt (de obicei străin), în aşa fel încît, prin schimbarea formei sau a sensului, să fie încadrat într-o familie bine cunoscută. Exemplu de modificare a formei: bulg. лунишa « pată pe corp » (de fapt un diminutiv de la « lună » a fost transformat în *aluniţă*, intrînd astfel în familia cuvîntului *alună*, cu care

[1] Vezi R. A. Budagov, « Izvestiia Akad. Nauk SSSR », 1952, p. 105 şi urm.

nu avea nimic de-a face, şi întărind-o pe aceasta. Exemplu de modificare a sensului: *draconic* înseamnă « după modelul lui Draco », adică foarte sever; vorbitorul romîn, luîndu-se după cuvîntul romînesc *drac*, consideră că *draconic* înseamnă « al dracului » şi astfel iese întărit cuvîntul *drac* (care, de altfel, în ultimă analiză, este identic cu numele miticului legiuitor atenian). Cuvîntul nostru *arămie* « căldare de aramă » provine din bulg. арания, iar transformarea lui *n* în *m* se explică prin faptul că cuvîntul a fost socotit derivat de la *aramă*, care cîştigă astfel un nou derivat. *Rariţă* este bulg. ралица (derivat de la рало « plug ») ; în romîneşte el a întărit familia lui *rar*. Iată şi un exemplu de cuvînt creat în romîneşte şi supus apoi etimologiei populare: *a răzui* e derivat dela *raz* « fier cu care se curăţă coaja pomilor » (de origine slavă), dar a fost pus în legătură cu *a rade*.

Mai important este faptul că verbele noi de origine latină sînt acomodate în ce priveşte flexiunea după modelul celor moştenite din aceeaşi familie. Acolo unde legătura etimologică nu se simte, verbul nou ia forma normală pentru toate verbele de dată recentă în romîneşte, adică trece la conjugarea I-a sau a IV-a. Astfel verbul *a ceda* şi compuşii lui *a conceda*, *a deceda*, *a proceda*, *a succeda* au trecut la conjugarea I-a, pentru că vorbitorul nu simţea în *a purcede* (de altfel învechit) o formă înrudită. In schimb *conduce*, *deduce*, *induce*, *produce*, *reduce*, *seduce* s-au orientat după *a duce*, care este vechi dar viu, şi au format o familie în jurul acestui cuvînt, mai bine zis au reformat familia pe care o avea în latineşte. Observaţia e valabilă nu numai pentru infinitiv, ci şi pentru perfect şi participiu. Cazuri de acestea avem relativ destul de numeroase şi ele constituie aproximativ singurele exemple de verbe romîneşti noi care nu intră în sistemul conjugării I-a sau a IV-a. Cînd prefixul este viu în romîneşte sub aceeaşi formă ca în latineşte sau într-o limbă romanică apuseană, nici nu ne dăm uşor seama că avem de-a face cu neologisme. Astfel *a deplînge* poate fi foarte uşor luat drept o creaţie romînească din *plînge* şi prefixul *de-*. In schimb *a răsfrînge*, format în romîneşte, face impresia de neologism, de aceea mulţi îl scriu *resfrînge* (cf. *respinge*, care e împrumutat şi adaptat după *împinge*). Asemănarea prefixelor noastre cu cele romanice apusene permite ca, prin uşoare adaptări, să dăm cuvintelor împrumutate formă pe de-a-ntregul romînească, de exemplu *dezgusta* faţă de fr. *dégoûter*.

Astfel verbele romîneşti de conjugarea a II-a şi a III-a, care constituie rămăşiţe ale unui sistem de mult sfărîmat, şi care sînt sortite pieirii, mai rapide sau mai lente, au căpătat o nouă vigoare şi au întinerit graţie numeroaselor forme compuse cu prepoziţii care au pătruns în limba noastră în ultimele două secole.

Se întîmplă să intre în limbă cuvinte străine care seamănă perfect în ce priveşte forma cu unele indigene, fără să fie prea depărtate în ce priveşte

înțelesul. Astfel vorbitorul crede că are de-a face cu un singur cuvînt cu două sensuri, de aceea aceste două sensuri se întrepătrund şi se înlănţuiesc, ducînd astfel la formarea unui cuvînt într-adevăr unic, mult mai puternic decît fusese la început. Cuvîntul nostru *cep* vine poate din lat. *cippus* « coloană »; în orice caz, dacă aceasta este originea primă, peste vechiul cuvînt s-a suprapus bulg. *cep* « dop de lemn », apoi magh. *csap* « cracă ». De la *creastă*, s-a format adjectivul *crestat* (care ar putea fi şi participiul verbului *a cresta*); la aceasta s-a adăugat neologismul *crestat* « colac împletit », care reprezintă bulgărescul *krăstat* « în formă de cruce ». *Răscoală* reprezintă pe v. sl. *raskola* « schismă », sau e un derivat postverbal al lui *răscula*? poate şi una şi alta în acelaşi timp. Alături de cuvîntul nostru vechi *casă* (din lat. *casa*), avem astăzi pe *casă* (scris de mulți cu doi *s*), cuvînt internațional, a cărui origine ultimă e lat. *capsa*. Este limpede că pentru masa vorbitorilor cele două cuvinte formează unul singur, cu toată ortografia cosmopolită a celui de al doilea (cu doi *s*), căci consoana dublă pătrunde în scris şi la primul, atunci cînd se scrie *Cassa Armatei* etc. Prin urmare, prin introducerea noului cuvînt, se întăresc pozițiile celui vechi.

Se poate întîmpla ca elemente de întărire de acest fel să vină din mai multe limbi în acelaşi timp. De exemplu cuvîntul nostru *cupă* este, după cît se pare, moştenit din latineşte *(cupa)*; dar, cu diferite sensuri apropiate, cuvîntul a venit din nou pe numeroase căi: bulg. *kupa*, sîrb. *kupa*, magh. *kupa*, fr. *coupe*, n. gr. κοῦπα. Toate aceste cuvinte de împrumut nu au mărit numărul cuvintelor romîneşti, ci numai au întărit situația vechiului cuvînt *cupă*.

Faptele discutate pînă aici privesc numai cazuri izolate. Ele iau însă proporții de masă cînd e vorba de derivate. De la un cuvînt romînesc, putem forma, cu ajutorul prefixelor şi sufixelor, un număr de derivate romîneşti. Dar adesea se introduc din alte limbi derivate gata făcute, care intră în sistemul lexical al limbii noastre şi întăresc cuvintele noastre vechi. Vom face şi aici mai multe categorii.

Sînt derivate împrumutate care se potrivesc perfect cu elementele indigene, astfel încît nici nu e uşor să-ți dai seama că ai de-a face cu cuvinte de origine străină. Astfel *marinar*, care vine după toate probabilitățile din greceşte (μαρινάρο), s-ar putea tot aşa de bine explica şi ca un derivat romînesc de la *marină*. *A mărturisi* este de origine slavă (v. sl. мартоурисати), dar poate fi înțeles şi ca un derivat romînesc de la *martor* (de origine latină) cu sufixul *-isi*.

Alte derivate împrumutate, pentru a fi confundate cu cuvintele indigene, au nevoie de o oarecare adaptare, care se îndeplineşte sau pe cale de analogie, sau pe cale de etimologie populară şi priveşte fie rădăcina, fie prefixul sau sufixul, fie toate aceste elemente.

Modificarea rădăcinii: *atrage* (fr. *attirer*, it. *attrarre*, rom. *trage*), *demers* (fr. *démarche*, rom. *mers*), *ochelari* (pol. *oculary*, rom. *ochi*), *ierbar* (germ. *Her-*

barium, rom. *iarbă*), *semnal* (fr. *signal*, rom. *semn*), *apărea*, *dispărea* (fr. *apparaître*, *disparaître*, rom. *părea*), *deține* (fr. *détenir*, rom. *ține*), *unghiular* (fr. *angulaire*, rom. *unghi*).

Modificarea prefixului: forma populară *dezmonta* pentru *demonta*, *submarin* (fr. *sous-marin*, rom. *sub*).

Modificarea sufixului: *butnar* (germ. *Buttner*, rom. *-ar*), *ochean* (it. *occhiale*, rom. *-an*), *dosar* (fr. *dossier*, rom. *-ar*), *oseminte* (fr. *ossement*, rom. *-mînt*).

Modificarea și a rădăcinii și a afixului: *focar* (fr. *foyer*, rom. *foc*, *-ar*), *mușchiulos* (fr. *musculeux*, it. *muscoloso*, rom. *mușchi*, *-os*), *ședință* (fr. *séance*, rom. *ședea*, *-ință*).

De multe ori adaptarea nu este de fapt decît reluarea, în total sau în parte, a formei latine: *judiciar* (fr. *judiciaire*, lat. *iudiciarius*), *latitudine* (fr. *latitude*, lat. *latitudo*, *-inis*), *uman* (fr. *humain*, lat. *humanus*).

Afixul poate fi străin, dar, deoarece între timp a devenit productiv în romînește, vorbitorul nu-și mai dă seama că e nou, și leagă derivatele împrumutate direct de baza romînească: *absorbi*, *abține*, *seral* (din it. *serale*), *serată* (it. *serata*) pot fi puse în legătură directă cu *sorbi*, *ține*, *seară*.

Diferența de sens eventuală a derivatului străin poate fi anulată prin faptul că radicalul romînesc își însușește o nouă nuanță: *scadență* (fr. *échéance*, it. *scadenza*) are aceeași rădăcină ca *scădea*, de aceea acest verb a căpătat și sensul de « a expira », vorbind despre o cambie.

Toate aceste cuvinte, pentru masa vorbitorilor, pot părea derivate romînești și ele vin să consolideze familia din care par că fac parte. Dar trebuie să adaug că nu este necesar ca adaptarea să fie totală: nu totdeauna vorbitorul are conștiința exactă a ceea ce este formarea cuvintelor. De aceea, chiar dacă sufixul nu este productiv în romînește, ajunge să fie recunoscută rădăcina, și legătura e stabilită (doar există și sufixe romînești devenite neproductive). Astfel, pentru vorbitorul care nu e lingvist, *carnivor*, *ierbivor* sînt derivate de la *carne*, *iarbă* (cel de al doilea a fost adaptat în ce privește rădăcina) *barbișon* și *barbetă* de la *barbă*, *cartofor* de la *carte*, *costeliv* de la *coastă*, *fratern* de la *frate*, *frigorifer* de la *frig*, *grosolan* de la *gros*, *guraliv* de la *gură* (aici s-a produs o adaptare), *legitim* de la *lege*, *osatură* de la *os*, *somnambul* de la *somn*, *stabil* de la *sta*, *țarină* de la *țară*, *umbrelă* de la *umbră*. Așa se face că nu au fost rezistențe pentru adoptarea adjectivului *partinic*, care a fost simțit ca derivat de la *partid*. De asemenea se poate ca prefixul să nu existe în romînește, fără să se desființeze prin aceasta sentimentul etimologiei: *asalt* (cf. rom. *salt*), *iluminație*, *menține*, *surîde*, *surprinde*, *susține* etc.

Se poate întîlni și cazul contrar: sufixul corespunde bine (sau, deși recent, este ușor de recunoscut) dar rădăcina nu este tocmai ca cea din romînește, fără ca sentimentul legăturii (cel puțin la unii vorbitori) să fi dispărut total:

asperitate (aspru), *auditor*, *audiență*, *audiție (auzi*, dar forme de conjugare ca *aude)*, *dentist (dinte)*, *digital (deget)*, *facial (față)*, *ferat (fier)*, *fricțiune (freca*; mulți pronunță *frecție)*, *inteligent (înțelege)*, *lactat (lapte)*, *mental (minte)*, *ocular (ochi)*, *pectoral (piept)*, *sanatoriu*, *sanitar (sănătate)*, *satura (sătura*, dar vezi forma *satur*), *scolaritate (școală)*, *sedentar (ședea)*, *sentiment (simți) singular (singur)*, *uman (om)*. Sufixul de origine străină, înțeles sau nu, nu împiedică tema de a rămîne neadaptată: *calorifer*, *fratricid*, *responsabil*, *vermifug*.

Sînt și cazuri cînd rădăcina se deosebește destul de mult de cea indigenă, și totuși masa vorbitorilor vede legătura dintre ele, de exemplu între *bovin*, și *bou*. Se întîmplă chiar ca legătura să nu fie justificată istoricește, de exemplu masa vorbitorilor apropie pe *maică*, *taică* de *mamă*, *tată*, deși primele două sînt de origine slavă, iar ultimele două de origine latină. *Feminin* este pronunțat de mulți *femenin*, prin apropiere cu *femeie*, cu care totuși, din punct de vedere etimologic, nu are nimic comun.

In sfîrșit, există cazuri cînd rădăcina străină nu este perfect identică cu cea indigenă, sufixul nu este clar, și totuși apropierea se face, de exemplu între *taciturn* și *tăcea*.

Influențele pot veni și în această situație din mai multe limbi deodată: cuvîntul de origine latină *loc* este întărit de romanicele *local*, *localitate*, *localiza* etc., de rusescul *localnic* (rus. локальный, care e format pe aceeași bază latină) și de maghiarul *locaș* (mai vechi *lăcaș*, din magh. *lakás*, care are cu totul altă origine).

Bineînțeles, prin acest adaos de derivate gata făcute sînt întărite în primul rînd cuvintele de origine latină, adică în general cele mai vechi în limbă, care dau un procent mai mare de cuvinte din fondul principal. La fel se întîmplă lucrurile în rusește, unde cuvintele vechi slave au venit adesea să le întărească pe cele rusești [1]. Dar se întîmplă și cazuri contrare: rom. *umili*, de origine slavă, a fost întărit de neologismul *umil*, c. lat. *humilis*), cu care nu are legătură etimologică. Se vede astfel că neologismele pot adesea juca un rol pozitiv în consolidarea cuvintelor vechi din fondul principal, fapt care merita să fie pus în lumină.

Mai adaug că, grație sentimentului etimologic difuz, este posibil ca și dubletele recente să întărească cuvintele vechi. Astfel neologismul *coroană* poate întări cuvîntul vechi *cunună* (vezi și derivatele *încununa*, *încorona*), *maestru* sprijină pe mai vechiul *măiestru*. Aici ar putea fi pus și *matur* care a venit la noi din vechea slavă *(mator)*, iar acolo din lat. *maturus* (această etimologie este însă contestată), apoi în romînește cuvîntul a intrat din nou, împrumutat

---

[1] V. V. Vinogradov, în Problemele lingvisticii în lumina lucrărilor lui I. V. Stalin, p. 180 și urm.

dintr-o limbă apuseană sau din latinește. De asemenea *cămin*, cuvînt latin, a ajuns la noi prin slavă, apoi a fost luat încă odată, cu unele sensuri noi, din apus.

Deoarece această teorie, a întăririi cuvintelor indigene prin neologisme, este nouă, și nu a avut încă posibilitatea să fie acceptată sau respinsă de specialiști, nu am ținut seamă de ea decît în oarecare măsură cînd am stabilit listele de cuvinte care aparțin fondului principal lexical al limbii romîne. Dacă însă se admite argumentarea prezentată în acest capitol, va trebui să se țină seamă în viitor de derivatele străine, fiind trecute la familiile romînești de care se leagă.

SEMANTICA

« Semantica (semasiologia) este una din părțile importante ale lingvisticii. Latura sensului cuvintelor și expresiilor are o serioasă însemnătate în studiul limbii. De aceea semanticii (semasiologiei) trebue să i se asigure locul cuvenit în lingvistică » [1]. Se înțelege că atunci cînd studiem problemele vocabularului trebuie să acordăm un loc de cinste semanticii, căci nu putem studia cuvintele numai din punctul de vedere al formei lor, ci trebuie să ne oprim cu atenție și asupra conținutului. Să vedem deci în ce măsură problemele sensului influențează asupra componenței fondului principal lexical.

M-am ocupat mai sus — și nu puteam să nu mă ocup acolo — de categoriile de noțiuni care dau cuvinte mai multe fondului principal. Aici, deși voi încerca să trag concluzii cu caracter general lexical, urmează să discut faptele care privesc cuvintele luate unul cîte unul: să vedem în ce măsură lupta care se dă între cuvinte (considerate sub aspectul lor sonor) pentru a obține sau a menține dreptul de a exprima un anumit sens, influențează componența fondului principal, care dintre cuvinte, abstractele sau concretele, sînt mai bine înarmate pentru a intra și a rămîne în fondul principal etc. Prima problemă asupra căreia mă voi opri este aceea a intrării cuvintelor în fondul principal și a ieșirii din el, în urma modificării sensului lor.

Discutînd criteriile după care stabilim dacă un cuvînt este sau nu în fondul principal, am precizat că în general cerem cuvintelor din fondul principal să aibă sensuri multiple și variate, căci aceasta este o dovadă și de întrebuințare frecventă și de legătură durabilă cu restul vocabularului și cu gramatica, cu limba în general. Urmează de aici că dacă un cuvînt își îmbogățește conținutul cu sensuri noi, el se apropie prin aceasta de fondul principal, sau se

---

[1] I. Stalin, Marxismul și problemele lingvisticii. Ed. pentru literatură politică, 1953, p. 34.

consolidează înăuntrul fondului principal, şi invers, dacă un cuvînt pierde o parte din sensuri, poziţia lui slăbeşte, el este împins spre periferia limbii. « Schimbarea fondului principal lexical constă nu numai din completarea lui, din îmbogăţirea lexicală, ci şi din dezvoltarea sensurilor cuvintelor care fac parte din el, şi de asemenea din diferenţierea înţelesurilor, din perfecţionarea semantică a seriilor lexicale care-l compun »[1]. De asemenea o perfecţionare poate constitui slăbirea sensurilor la cuvintele care şi-au trăit traiul, căci aceasta duce la eliminarea lor din fondul principal. Astfel, după cum arată S. I. Ojegov[2] în ultimul timp au ieşit din fondul principal al limbii ruse cuvinte ca coxa (« plug de lemn »), царь, бес (« drac ») şi au intrat cuvinte ca партия, коммунизм, трактор.

In paginile care urmează nu dau exemple numai din materialul care compune fondul principal lexical: cu acelaşi interes ca şi mişcarea cuvintelor în interiorul fondului principal, întărirea sau slăbirea sensurilor lor, se poate urmări şi mişcarea cuvintelor care au ieşit din fondul principal sau a celor care nu au făcut parte din fondul principal, dar se apropie treptat de el, mulţumită întăririi sensurilor lor.

Iată cîteva exemple de cuvinte care, din cauza unor întîmplări legate de realitatea concretă, cîştigă sensuri noi şi îşi întăresc poziţia. *Cărbune* nu era în fondul principal al limbii latine; în limba romînă, l-am trecut în categoria a doua, şi cuvîntul a cîştigat această poziţie prin faptul că astăzi avem numeroase noi întrebuinţări ale cărbunilor şi numeroase noi feluri de cărbuni. Astfel cuvîntul *cărbune* intră în felurite combinaţii de cuvinte necunoscute înainte: *cărbune animal*, *cărbune de pămînt*, *cărbune alb* (metaforă) etc. *Coardă*, de asemenea, nu era în fondul principal al limbii latine (era neologism, împrumutat din greceşte) şi s-a păstrat în romîneşte cu un mic număr de înţelesuri concrete. Cu timpul însă s-au adăugat noi sensuri şi combinaţii de cuvinte: *coardele vocale*, *coardele* de la instrumentele muzicale cu care poporul nostru a făcut cunoştinţă în ultimele secole, *coardele* geometrice, ba şi *coarda simţitoare*, s-au dezvoltat şi derivatele, şi rezultatul a fost că cuvîntul a intrat în prima categorie romînească. *Colonie*, fără să fi intrat în fondul principal, a progresat în această direcţie cînd a căpătat sensul de « grup de copii, instalaţi pentru vilegiatură într-o localitate climaterică ». *Leu*, dacă ar fi păstrat numai sensul vechi (nume de animal), cu greu ar fi intrat sau s-ar fi menţinut în fondul principal în ţara noastră, unde nu se văd lei decît la menajerie. Dar întîmplarea a făcut ca pe monedele de metal să se graveze un leu (după model turcesc) şi astăzi cuvîntul a devenit foarte important în limbă şi a pătruns în

---

[1] V. V. Vinogradov, « Voprosî iazîkoznaniia », 1952, nr. 2, p. 37 şi urm.
[2] S. I. Ojegov, « Izvestiia Akad. Nauk SSSR », 1952, p. 34.

categoria întîi. *Ţap* şi-a cîştigat locul în categoria a doua atunci cînd, după model german (iar în limba germană printr-un accident, greşita înţelegere a unui nume propriu), a început să figureze pe paharele de bere. *Zmeu* nu e în fondul principal, dar s-a apropiat de el atunci cînd a fost dat ca nume unei jucării de copil.

Alte cuvinte, în urma unor întîmplări de acelaşi fel, pierd teren. Astfel *băcan*, cu derivatele, lui, a fost odată un cuvînt destul de important în limba noastră; astăzi el a ieşit din vocabularul activ, prin slăbirea sectorului comercial particular şi prin înmulţirea magazinelor de stat care poartă nume noi (*alimentară*, *aprozar*; încă de mai înainte *băcănie* fusese subminat de *coloniale şi delicatese*). Nu pot spune dacă *cocon* a fost vreodată în fondul principal, dar în orice caz a fost un cuvînt foarte important, pe vremea cînd însemna « copil »; cînd a ajuns să însemne « copil de boier », el nu a scăzut mult în însemnătate, a căpătat derivate, dar astăzi, cu toate derivatele lui, e pe cale de a ieşi din vocabularul activ, în urma schimbării orînduirii sociale în ţara noastră. *Dascăl* însemna « învăţător »; avînd în vedere slaba dezvoltare a învăţămîntului în secolele trecute, în ţara noastră, cuvîntul nu putea fi prea important; cînd a căpătat şi sensul de « cîntăreţ de biserică » (prin faptul că aceşti cîntăreţi învăţau carte pe copii), *dascăl* a devenit mai important; astăzi, prin reorganizarea învăţămîntului, *dascăl* rămîne numai cu sensul lui bisericesc şi, evident, pierde mult din însemnătate. Cam la fel stau lucrurile cu *econom*, ale cărui sensuri concrete au pierdut importanţa pe care o aveau. *Judeţ* însemna « judecată », « judecător » şi « district », era deci un cuvînt important; primele două sensuri au fost preluate de derivate ale lui *judeca* (din aceeaşi familie cu *judeţ*), dar rămăsese al treilea, destul de însemnat; prin reforma administrativă, a dispărut şi acesta şi cuvîntul a ieşit foarte repede din vocabularul activ.

Cuvintele pot cîştiga sau pierde teren din cauză că derivatele lor se întăresc sau slăbesc (am citat mai sus exemple, la care le mai adaug pe cele care urmează). *Cămară*, în afară de sensurile pe care le are azi, mai avea pe acela de « cameră » şi de « administraţie », de la acest din urmă sens a pornit derivatul *cămăraş*, care astăzi e învechit, ceea ce scade şi importanţa cuvîntului de bază. *A cuceri* era un cuvînt însemnat cînd derivatul lui, *cucernic*, juca un rol mare în limbă, pe cînd astăzi el nu mai face parte din fondul principal. *Scaun* avea mai mare însemnătate pe vremea cînd se folosea curent derivatul *a înscăuna*, ieşit din uz astăzi. Dacă *paharnic* s-ar fi păstrat, el ar fi întărit considerabil poziţia lui *pahar*.

Unele cuvinte îşi întăresc poziţia pentru că, adesea după modelul altei limbi, capătă sensuri noi, legate de modificări în ideologia poporului. Astfel *pătură* nu şi-ar fi meritat locul în categoria a doua, dacă nu ar fi fost aplicat la categorii sociale (mai puţin largi decît clasele). Cuvîntul *critică* se apropie

de fondul principal, de cînd desemnează cea mai importantă metodă de îmbunătățire a muncii. *Foarfece* a fost întărit prin sensul nou primit în lucrările economice (pe care l-am folosit şi eu mai sus). *Verigă* era un cuvînt neînsemnat în romîneşte, pînă cînd a început să traducă pe rusescul звень, folosit în lucrările ideologice. Insuşi cuvîntul *partid* nu intra în fondul principal pe vremea partidelor burghezo-moşiereşti, dar astăzi a căpătat o mare însemnătate în viața țării, şi deci şi în limbă, datorită rolului uriaş pe care-l joacă Partidul Muncitoresc Romîn în construirea unei vieți mai bune pentru toți cei care muncesc. Aceste exemple ne apropie de problema, dezbătută mai sus, a întăririi cuvintelor vechi prin cuvinte noi.

Iată alte cîteva cuvinte în care nu sînt amestecate schimbări ideologice. *Fum* nu juca un rol mare în limba romînă şi ar fi ieşit probabil din fondul principal, dacă nu ar fi intervenit verbul, construit după model franțuzesc, *a fuma*, care a întărit considerabil familia. *Magazie* şi *magazin*, primul mai vechi, al doilea mai nou (în ultimă analiză, originea celor două cuvinte este aceeaşi, arabă, dar ele au ajuns la noi pe căi diferite), se sprijină reciproc. *Mesteca*, după cum s-a mai arătat, provine în acelaşi timp din două cuvinte diferite, unul latinesc, altul grecesc, cu sensuri destul de apropiate între ele şi care se consolidează unul pe altul. In sfîrşit, *muşchi* provine în acelaşi timp din două cuvinte latine diferite.

Sînt cuvinte care pierd şi cîştigă alternativ în importanță, şi astfel ies, apoi intră înapoi în fondul principal. Pe *cetate* nu l-am trecut pe listă: cetățile nu mai au astăzi mare importanță militară; dar derivatele *cetățean*, *cetățenesc*, *cetățenie*, sînt din ce în ce mai mult întrebuințate, şi astfel cuvîntul ar putea recîştiga terenul pierdut. *Arc* nu se mai foloseşte cu valoarea lui veche de armă, dar capătă înțelesuri noi, importante, în mecanică, în geometrie etc., aşa încît cuvîntul a reintrat în fondul principal. *Cămin* a pierdut mult odată cu dispariția derivatelor *căminar*, *căminărit*, dar astăzi el recîştigă terenul din cauza *căminelor* culturale, studențeşti, de zi etc. şi-şi reface şi derivate: *căminist*, *căministă*. *Curte* şi-a pierdut din valoare cînd a dispărut sensul de unitate militară pe care-l avea în latineşte; a recîştigat importanță cînd a fost aplicat locuinței şi reşedinței domneşti, apoi şi celei a boierilor. Pe urmă, cu toate *curțile* de justiție şi cu tot sensul galant pe care i l-a dat feudalismul francez, cuvîntul începe să scadă în importanță, odată cu decăderea şi dispariția feudalismului, şi se poate prevedea că va ieşi din fondul principal.

Nu orice adaos de înțeles este neapărat o îmbogățire a fondului principal: este necesar ca legătura dintre sensuri să fie simțită, astfel încît să putem considera că e vorba de un singur cuvînt cu mai multe înțelesuri. Cuvîntul nostru *curent* este întrebuințat în electricitate şi în medicina empirică şi mai are şi valoare de adjectiv (*luna curentă*). Dar vorbitorii nu-şi dau seama că

sub toate aceste aspecte avem unul şi acelaşi cuvînt, prin urmare *curent* nu iese întărit din această înmulţire a sensurilor lui. De asemenea un cuvînt poate scădea în importanţă pentru că îşi pierde legătura cu derivatele lui. *Bucium* nu a fost trecut pe listă, pentru că legătura lui etimologică cu *zbuciuma* nu mai e simţită. *Cerni* ar merita un loc pe listă, dacă vorbitorii l-ar pune în legătură cu *cerneală*; de asemenea *drob*, dacă s-ar simţi că de la el derivă *zdrobi*. Acelaşi lucru e valabil pentru *măduvă*, de la care provine *mădular*, pentru *mîlci*, de care e legat etimologiceşte *molcom*. *Pensie*, *pensiune*, *pension* sînt de fapt acelaşi cuvînt, dar vorbitorii nu sînt conştienţi de aceasta.

Se întîmplă şi fenomenul opus: derivatele nu intră în fondul principal, pentru că li s-a pierdut baza, iar singure nu sînt destul de importante. Astfel nu au pătruns pe listă *bucher* (*buche* nu se mai întrebuinţează decît rar) şi *păcurar* (« cioban »: baza lui a dispărut complet din limba noastră şi, pentru a o găsi, trebuie să recurgem la latină). Uneori, chiar dacă se rupe legătura între bază şi un derivat, cele două cuvinte sînt destul de puternice pentru ca să se menţină fiecare separat. Aşa se întîmplă cu *a cere* (categoria I) şi *a cerşi* (categoria a III-a), *mira* şi *minune* (ambele în categoria I).

SINONIMELE

Se spune în principiu, cu drept cuvînt, că nu există sinonime absolute. Dacă două cuvinte au la început exact acelaşi înţeles, ele ajung foarte repede să se diferenţieze. Chiar dacă nu reprezintă două obiecte diferite, ele au fiecare altă atmosferă înconjurătoare, unul e « distins », altul « vulgar », unul e arhaic, altul modern, unul se foloseşte mai mult într-o regiune, altul într-alta (şi aduc astfel fiecare o notă particulară: *scuipa* şi *stupi* exprimă exact aceeaşi acţiune, dar cel de al doilea, fiind folosit de preferinţă în Moldova, dă o anumită nuanţă frazei în care se găseşte). Pînă şi termenii tehnici pot fi coloraţi prin întrebuinţarea lor de preferinţă într-o întreprindere sau alta.

Inseamnă oare aceasta că nu există sinonime? fără îndoială că nu, mai cu seamă din punctul de vedere care ne preocupă aici. Nu întotdeauna vorbitorul ţine să dea o anumită coloratură expresiei sale, nu întotdeauna vrea să evoce o anumită atmosferă. De cele mai multe ori cuvintele sînt folosite în sensul lor tehnic, ceea ce face să nu se simtă nevoia nuanţelor expresive. Mai mult, chiar nuanţele de fond (vezi mai jos) nu sînt totdeauna simţite ca necesare. Intre *pat*, *divan*, *canapea*, *dormeză*, *laviţă* etc. există diferenţe serioase, şi cu toate acestea omul spune că *l-ai sculat din pat*, indiferent pe care dintre mobilele pomenite dormea cînd ai venit să-l trezeşti. Prin urmare, atunci cînd sensurile a două cuvinte concordă în linii mari, putem spune că ele sînt sinonime, neglijînd nuanţele.

Ce se întîmplă deci cînd o noţiune poate fi redată prin două sau mai multe cuvinte sinonime? Care este efectul acestei stări de lucruri pentru fondul principal lexical? E de aşteptat ca între aceste cuvinte să se dea o luptă înverşunată pentru a se înlocui unul pe celălalt în fondul principal şi chiar în limbă, şi această luptă nu poate să nu aibă ca rezultat progresul vocabularului: înving acele cuvinte care sînt mai potrivite pentru a exprima noţiunea în cauză. Dar pînă la victoria parţială sau totală a unuia dintre sinonime sau pînă la diferenţierea lor atît de radicală încît ajung să nu-şi mai facă concurenţă unul altuia, ce se întîmplă? Ele trebuie să-şi împartă, mai mult sau mai puţin echitabil, cîmpul de activitate, adică coeficientul de frecvenţă a întrebuinţării, numărul derivatelor şi frecvenţa întrebuinţării acestora etc. « Unul dintre sinonime, fiind dominant, intră în fondul principal lexical, pe cînd celelalte sinonime din serie sînt în afara lui [1] ». Evident, se poate ca lucrurile să se petreacă şi altfel: o noţiune importantă poate fi exprimată prin mai multe cuvinte, dintre care nici unul luat în parte nu este destul de important ca să figureze în fondul principal. Ce e drept, se poate pune şi întrebarea dacă nu cumva sînt mai multe cuvinte în întrebuinţare pentru că noţiunea nu a fost destul de importantă ca să impună un singur cuvînt pentru toţi vorbitorii.

Lingviştii sovietici împart sinonimele în « ideografice » şi « stilistice », după cum diferenţa dintre ele priveşte fondul semantic sau numai nuanţele secundare. Teoria a făcut-o acad. V. V. Vinogradov, în lucrarea sa « Importanţa lucrărilor tovarăşului Stalin pentru lingvistica sovietică » [2].

Iată acum exemple de cuvinte care au fost în fondul principal, apoi au fost înlocuite, cîteodată chiar izgonite din limbă, de rivali mai norocoşi, eventual cu schimbarea relativă a sensului acestora [3]. « Gol » se spunea în latineşte *nudus* (în înţelesul de « deşert » mai erau *uacuus* şi *inanis*), cuvînt care a fost părăsit în limba romînă, intrînd în loc slavul *gol*. « Sfînt » se zicea în latineşte *sanctus* (din aceeaşi familie cu *sacer*), păstrat în romîneşte sub forma *sînt*; dar *sînt* a fost înlocuit în fondul principal cu *sfînt*, de origine slavă, care l-a izgonit aproape complet şi din masa vocabularului. *Copil*, care nu apare în textele romîneşti decît în secolul al XVII-lea, a înlocuit în fondul principal pe *cocon* şi pe *prunc*, ambele puţin întrebuinţate astăzi.

Chiar sinonime provenind din aceeaşi limbă intră în conflict între ele. « Joc »

---

[1] E. M. Melţer, art. cit., p. 29.

[2] Această lucrare nu am putut-o vedea, din păcate, astfel încît o citez după alte lucrări ale altor lingvişti sovietici (V. A. Zveghinţev, « Inostrannîie iazîki v şkole », 1951, nr. 2, p. 19; mai pe larg, A. D. Grigorieva în articolul pe care l-am citat de mai multe ori). « Fondului principal lexical îi aparţin mai ales sinonimele ideografice » spune V. V. Vinogradov, art. cit., p. 33 (vezi A. D. Grigorieva, art. cit., p. 22; M Gurîceva, art. cit., p. 13; V. A. Zveghinţev, loc. cit.).

[3] Vezi R. A. Budagov, « Voprosî iazîkoznaniia », 1952, nr. 4, p. 74 şi urm.

se spunea în latineşte *ludus*, dar acest cuvînt nu mai există azi la noi, fiind înlocuit cu *joc*, tot de origine latină (*iocus*, care însemna « glumă »). Latinul *sidus* « stea » a fost înlocuit de latinul *stella*, care, sub forma *stea*, a intrat la noi în categoria întîi. Slavul *obosi* a fost concurat în limba noastră de slavul *osteni*, astfel că primul nu e decît în categoria a treia, în timp ce ultimul a ajuns în categoria întîi. Uneori cuvinte de origine slavă, care au izgonit din limbă cuvinte latineşti, sînt la rîndul lor expuse atacurilor din partea altor cuvinte: latinul *occasio* nu s-a păstrat (decît sub forma derivatului *a căşuna*), fiind înlocuit de slavul *prilej*; acesta, la rîndul lui, a fost săpat de internaţionalul *ocazie*, astfel că azi nici unul din ele nu e în fondul principal.

Lupta între sinonime se dă şi pentru derivate. Astfel atît *punte* (de origine latină), cît şi *pod* (de origine slavă) figurează în fondul nostru principal, primul în categoria a II-a, iar al doilea în categoria I, pentru că *punte* a rămas fără derivate, pe care le-a cucerit *pod (podi, podeţ, podişcă* etc.*)*. Şi între cuvinte de aceeaşi origine lucrurile se petrec la fel: *spune* şi *zice* sînt ambele de aceeaşi origine (latină), şi ambele foarte importante; dar primul nu are aproape de loc derivate, pentru că le are cel de al doilea *(zicere, zicală, zicătoare* etc.*)*, care e şi mai vechi în latineşte şi are şi mai de mult sensul actual. Pînă şi locuţiunile sînt teren de luptă. *A trage nădejde* este o expresie bine instalată în limbă; am auzit totuşi oameni care, voind să vorbească « distins », spun *a trage speranţă*, deoarece cuvîntul nou *speranţă* are în ochii lor prestigiu mai mare.

Contradicţiile dintre sinonime se pot rezolva prin diferenţierea sensurilor, astfel încît amîndouă cuvintele rămîn în fondul principal, fiecare cu altă valoare. Astfel latinescul *a cugeta* a fost concurat de maghiarul *a gîndi*, şi pînă la urmă au rămas amîndouă, (subst.) *gînd* în categoria întîi, *a cugeta* în categoria a doua, cu o diferenţă de sens netă între ele. *Pulbere*, de origine latină, a fost concurat de *praf*, de origine slavă; amîndouă figurează în fondul principal, primul în categoria a doua, al doilea în categoria întîi, cu sensuri oarecum diferite. *Vechi* şi *bătrîn* sînt amîndouă de origine latină şi chiar din aceeaşi familie (*bătrîn* provine din *ueteranus*, iar *vechi* din *uetulus*), dar ele nu se pot înlocui unul pe altul decît rareori. *Ingust* şi *strîmt* sînt amîndouă de origine latină, dar primul este mai vechi; astăzi el nu mai e decît în categoria a III-a, în timp ce *strîmt* a ajuns în categoria I. Pentru o noţiune atît de importantă cum e « a spune » s-au putut păstra două cuvinte de categoria întîi (pentru exemple similare din ruseşte vezi P. I. Cernîh, în Problemele lingvisticii în lumina lucrărilor lui I. V. Stalin p. 144), dar *a spune* şi *a zice* sînt diferenţiate între ele prin legăturile lor sintactice. Tot aşa îşi împart între ele terenul, diferenţiindu-se numai prin locuţiuni sau prin legăturile sintactice, *timp* (latin) şi *vreme* (slav), *ceas* (slav) şi *oră* (internaţional).

Contradicţiile se mai pot rezolva şi prin eliminarea din fondul principal sau chiar din limbă a unuia dintre concurenţi. In afară de exemplele date mai

nainte, se mai pot cita următoarele: latinul *a cuteza* a fost înlocuit de slavul *a îndrăzni*; de cele mai multe ori, învins iese cuvîntul nou: *vindeca* (latin) şi *lecui* (slav) au izbutit să înfrîngă pe *tămădui* (maghiar), *porumb* (latin) a căpătat superioritatea asupra lui *păpuşoi* (făcut în romîneşte) şi *cucuruz* (slav).

Există întotdeauna contradicţii în curs [1]. Se pot stabili mai multe categorii de situaţii:

1. Un cuvînt din fondul principal este slăbit de concurenţa unuia dinafară, care ajunge să-l depăşească în importanţă: *alunga*, format în romîneşte la o dată veche (de la *lung*), nu mai figurează decît în categoria a treia, locul lui în categoria întîi fiind luat de slavul *a goni*, cu perspectiva ca *alunga* să iasă de tot în viitor. Intre *cătană* (maghiar), mai vechi şi *soldat* (internaţional) mai nou, se dă de mai multă vreme o luptă pentru întîietate, dar *militar*, care e şi mai nou (internaţional) le-a luat-o înainte, ocupînd un loc în categoria întîi. După ce *vopsea* (format în romîneşte dintr-o rădăcină de origine grecească) a reuşit să cîştige întîietatea asupra lui *boia* (turcesc), acesta a fost întrecut şi de *culoare* (internaţional), astfel încît *boia* nu mai e de loc în fondul principal, iar *culoare*, din categoria a treia, luptă să-l înlocuiască pe *vopsea* (care e în categoria întîi prin baza lui, *vopsi*). *Trup* se mai menţine în categoria întîi, dar poziţia lui e minată de *corp* (din categoria a treia).

2. Un cuvînt din masa vocabularului luptă să învingă pe unul din fondul principal, pe care izbuteşte să-l slăbească, fără ca el însuşi să-i fi putut lua locul: *muiere*, mai vechi, *femeie*, mai nou (cel puţin cu acest sens), nu au intrat decît în categoria a treia, deoarece sînt concurate de *nevastă* şi de *soţie* (primul dintre acestea nu este în fondul principal, iar al doilea numai întrucît e legat de *soţ*, care e în categoria întîi). *A drege* a rămas numai în categoria a doua, pentrucă e săpat de *a repara*. *A asuda* e în categoria a doua (prin legătura lui etimologică cu *sudoare*), *a năduşi* e în categoria a treia (prin legătura cu *năduf*), şi ambele sînt serios concurate de recentul *transpira*, considerat ca mai « distins ». *Negoţ* se mai menţine în categoria întîi, dar începe să fie slăbit de *comerţ*, care nu e în fondul principal.

3. Forţele celor doi concurenţi se echilibrează în aşa fel încît amîndouă scad în importanţă. Astfel *negură* şi *ceaţă*, ambele de origine latină, nu pot urca mai sus de categoria a treia. Alteori nici unul din cei doi termeni nu mai e sau nu e încă în fondul principal, noţiunea pe care o reprezintă nefiind destul de importantă ca să fie exprimată prin două cuvinte din fondul principal. De exemplu: *arvună* şi *acont*; *gheb* şi *cocoaşă*; *grapă* şi *boroană*; *noroi* şi *nămol*, *glod*, *tină*; *odaie* şi *cameră*, *sobă* (în multe părţi însă se zice *casă*); *pleşuv* şi *chel*;

---

[1] Vezi P. I. Cernîh, loc. cit.

sfredel şi *burghiu*. *Stampilă* a reuşit să gonească din fondul principal pe *pecete*, fără însă a fi reuşit el însuşi să intre în loc.

Urmează din cele arătate că existenţa sinonimelor este un factor de îmbogăţire a limbii literaturii, care capătă posibilitatea de a exprima nuanţe foarte fine, şi este un factor de îmbogăţire a limbii în general, în măsura în care sinonimele, pînă la urmă, se diferenţiază, creîndu-se astfel din ele cuvinte cu valori diferite. Dar este în acelaşi timp un factor de sărăcire a fondului principal, şi acesta nu progresează decît în măsura în care contradicţia dintre sinonime se rezolvă, fie prin diferenţiere totală a sensului, fie prin eliminarea unuia dintre concurenţi.

OMONIMELE

După cum se ştie, omonimele sînt cuvinte formate din aceleaşi foneme, dar cu înţelesuri deosebite. De exemplu *brîncă*, în sensul de « labă », reprezintă un cuvînt latinesc, iar ca nume de boală, provine din slavă. *A încinge*, cu sensul de « a înconjura », provine din lat. *incingo*, iar cu sensul de « a înfierbînta », provine din lat. *incendo*. (Vezi mai sus exemple de felul lui *crestat* etc.)

In timpul din urmă, există tendinţa de a se considera că, dacă un cuvînt îşi diversifică sensurile, se produce o omonimie, că pentru fiecare sens avem de-a face cu un cuvînt deosebit, omonim cu cele care exprimă celelalte sensuri. Desigur că în principiu această teorie este justă: *boia* însemna la început numai « vopsea » (indiferent de culoare), apoi a căpătat înţelesul de « praf de ardei roşu »; putem deci spune că astăzi avem două cuvinte diferite, două omonime *boia*, cu sensuri diferite. Dar lucrurile nu sînt totdeauna atît de simple. De la un sens la altul există treceri gradate, care fac să nu le putem despărţi radical. Cuvîntul *unitate*, de exemplu, printre alte sensuri, îl are pe acela de « magazin », « atelier » la cooperativele de frizerie. Un afiş lipit pe pereţii acestor ateliere spune « nu răspundem pentru obiectele uitate în unitate ». Putem considera oare că avem aici un nou cuvînt, deosebit de vechiul *unitate?* Nu, pentru că sensul de « atelier de frizerie » se împleteşte cu toate celelalte sensuri ale cuvîntului, noţiunea de bază « ceea ce formează un tot aparte » este prezentă peste tot, se simte limpede atît valoarea rădăcinii *un*, cît şi a sufixului, *-itate*. Organele superioare ale cooperativei, vorbind de diversele ei *unităţi*, atribuie cuvîntului înţelesul obişnuit. Astfel diferitele sensuri se leagă unul de altul, evocîndu-se, ele formează o sinteză superioară fiecăruia în parte, sau, dimpotrivă, se atrag unul pe altul în minte pentru a se delimita între ele, dar legătura continuă să se simtă [1].

---

[1] R. Ghinzburg, « Inostrannîie iazîki v şkole », 1952, nr. 4, p. 30 şi urm. arată foarte convingător că, cu toate sensurile lui diferite, cuvîntul poate continua să formeze o unitate.

Socotesc deci că trebuie să admitem mai multe feluri de omonime:

1. Cuvinte care au aceeaşi formă, dar etimologii diferite, de exemplu *lin*, cu sensul de « blînd », « uşor », « încet », vine din lat. *lenis*, ca nume de peşte, vine din slav. линъ, iar cu sensul de « vas în care se presează strugurii », vine din gr. ληνός.

2. Cuvinte care provin din aceeaşi origine, dar ale căror sensuri au ajuns să se rupă total unul de altul, de exemplu *a uita* şi *a se uita*: între sensurile celor două omonime lipsesc « verigile dezvoltării semantice »[1] şi vorbitorul nelingvist nu are de unde să ştie că cele două sensuri au fost la început unul singur. De multe ori nici lingvistul nu e sigur dacă are a face cu un singur cuvînt sau cu două, de exemplu în cazul lui *îndura* « a suporta » şi *a se îndura* « a se milostivi ».

3. Cuvinte care sînt omonime numai la unele forme ale lor, de exemplu *cap*, cu trei valori diferite, deosebite prin trei forme de plural, *capete*, *capi*, *capuri*, — *corn*, cu pluralele *coarne*, *cornuri*, *corni*, sau *masă* cu pluralele *mese*, *mase*. Acestea din urmă sînt desigur cel mai uşor de distins între ele.

Confuzie se poate produce şi în cazul cuvintelor de origini diferite, dacă sînt destul de asemănătoare ca sens, aşa încît vorbitorul poate crede că are de-a face cu un singur cuvînt. Am citat mai sus cazuri ca *mesteca*, *muşchi*, *casă*. Cînd se vorbeşte de *căsuţă poştală*, cine îşi dă seama dacă diminutivul e format de la *casă* « locuinţă » sau de la *casă* « ladă »?

In ce priveşte relaţiile omonimelor cu fondul principal, trebuie să distingem mai multe cazuri:

1. Cuvinte cu aceeaşi origine: *a)* veriga de legătură s-a rupt, de exemplu la *boltă* « acoperiş boltit », « prăvălie » etc., sau *făgădui* « a promite », « a primi ca oaspe » etc. *b)* veriga de legătură se păstrează, ca la *ochi* «organ al vederii», « mîncare de ouă » etc.

2. Cuvinte cu origini diferite: *a)* omonime care diferă ca sens, dar nu atît de mult încît să nu se poată face confuzii, să nu se stingherească unul pe altul. Rezultatul este că unul, sau chiar amîndouă, trebuie să dispară. Exemple sigure e greu de dat, pentru că nu avem cum dovedi că un cuvînt a dispărut din cauza omonimiei. S-a citat astfel *păcurar* « cioban », care, pe o mare parte a teritoriului ţării noastre, ar fi dispărut din cauza omonimiei cu derivatul omonim de la *păcură*. Lucrul nu e prea verosimil, căci ar fi fost de aşteptat să dispară cel de al doilea omonim, mai nou şi mai puţin important. Poate lat. *sanus* « sănătos » a dispărut din romîneşte, pentru că a devenit *sîn*, confundîndu-se cu substantivul omonim. In franţuzeşte există exemple sigure de omonime eliminate: cu ajutorul geografiei lingvistice, se poate dovedi că

---

[1] S. I. Ojegov, « Voprosî iazîkoznaniia », 1952, nr. 2, p. 101.

unele cuvinte au dispărut numai în acele localităţi unde, prin evoluţie fonetică, ele deveniseră omonime cu alte cuvinte; *b)* omonime total diferite în ce priveşte sensul, în aşa fel încît între ele nu poate exista nici o confuzie şi cele două sau mai multe cuvinte se pot dezvolta fiecare pe linia lui, fără să se stingherească: *cer* (persoana I a verbului *a cere*), *cer* (« firmament »), *cer* (arbore); *cursă* « fugă », « capcană », « pastilă parfumată » etc.; *jale* « supărare » şi nume de plantă; *neam* « familie » şi « nu »; *păr* « arbore » şi « plete »; *post* « nemîncare » şi « funcţie »; *rudă* « persoană înrudită » şi « prăjină »; *somn* « adormire » şi « peşte »; *c)* omonimele se confundă într-un singur cuvînt. Inafară de exemplele date mai sus, mai pot cita pe *alcătui* « a forma » şi *a se alcătui* « a se aranja », care provin din două cuvinte maghiare diferite; *urcior* « oală » şi « umflătură la ochi » reprezintă primul pe lat. *urceolus*, al doilea pe lat. *hordeolus*; *roată* « cerc » vine din latineşte, iar *roată* « unitate militară », din slavă.

In ce priveşte faptele clasate la 1, cuvintele din seria *a)* slăbesc ca valoare, prin ruperea legăturii între sensuri, de aceea atît *boltă*, cît şi *făgădui*, cuvinte foarte importante altădată, n-au intrat decît în categoria a treia; cele din seria *b)*, dimpotrivă, sînt cu atît mai tari cu cît au mai multe sensuri noi. Cît despre faptele clasate la 2, aici cele din seria *a)*, după cum s-a arătat, se stingheresc reciproc, ceea ce duce la slăbirea şi chiar la eliminarea lor; cele din seria *b)* sînt indiferente din punctul de vedere al situaţiei cuvintelor în fondul principal; cea mai bună dovadă o constituie chiar faptul că subsistă amîndouă. Astfel *a semăna* are în romîneşte două origini (lat. *semino* şi *similo*) şi două sensuri (« a arunca seminţe » şi « a fi asemănător »); faptul că se poate face gluma *seamănă, dar nu răsare* (cînd se întreabă dacă un lucru « seamănă » cu altul) arată că cele două sensuri sînt păstrate distincte unul de celălalt şi că vorbitorul este conştient de acest lucru. Insfîrşit cele din seria *c)* se ajută reciproc, se întăresc unul pe altul; din două sau mai multe cuvinte slabe, se face unul singur mai puternic. Un derivat format de la unul dintre ele poate fi luat ca model pentru a forma şi celuilalt derivatul similar, sau chiar poate fi atribuit celuilalt; de la care dintre cuvintele cu forma *corn* este derivat *coarnă* în expresia *poamă coarnă?* desigur e greu pentru un vorbitor neprevenit să dea răspunsul, şi derivatul se poate lega de două din ele, întărindu-le astfel şi pe unul şi pe celălalt. « Veriga » între cuvintele de bază se poate stabili ulterior, graţie legăturii dintre derivate. Am citat mai sus exemplul derivatului *căsuţă*, despre care nu se poate spune cu uşurinţă dacă e derivat de la *casă* « locuinţă » sau *casă* « ladă ». *Bancă* (pe care se şade, din fr. *banc*) şi *bancă* (pentru operaţii financiare, din it. *banco* etc.) se întîlnesc în forma diminutivului *băncuţă*, la care se adaugă şi numele piesei de 50 de bani. Dicţionarul lui Candrea le înglobează pe toate într-un singur articol, şi într-adevăr, n-ar fi uşor de spus dacă în fiecare caz în parte avem sau nu influenţa uneia dintre cele trei forme de bază. La fel *bucăţele* este diminutiv şi de la *bucăţi*

şi de la *bucate*. Astfel, încetul cu încetul, cele două omonime se pot transforma într-un singur cuvînt, mai puternic decît fiecare dintre ele luat în parte.

Se vede prin urmare că, în ciuda unei păreri pe care am putea să ne-o formăm la o considerare superficială a faptelor, în timp ce sinonimele se contrazic şi se slăbesc reciproc, omonimele pot fi în înţelegere, ajutîndu-se şi întărindu-se reciproc.

Este adevărat, în ce priveşte derivatele, că se poate întîmpla şi cazul contrar celui prezentat mai sus: apariţia unui derivat de la unul dintre omonime poate împiedica formarea unui derivat de formă identică de la celălalt omonim. De la *curent* (electric) avem derivatul *a curenta*; cînd am auzit pe cineva spunînd *nu sta în dreptul geamului, că te curentează*, am înţeles că verbul derivă de la *curent* (de aer), dar am avut sentimentul precis că acest cuvînt nu trebuie admis, deoarece derivatul a fost format de mai înainte cu alt sens. E de remarcat, de altfel, că în sensul de curent electric cuvîntul e mai nou în limba noastră decît în sensul de curent de aer. Sensul mai nou a izbutit să acapareze el derivatul.

ANTONIMELE

Antonimele sînt cuvinte de formă diferită şi opuse între ele în ce priveşte sensul, de exemplu *amar-dulce*, *aprinde-stinge*, *gros-subţire*, *înăuntru-afară*, *lumină-întuneric*. La prima vedere s-ar părea că aceste cuvinte trebuie să fie în conflict între ele, aşa cum noţiunile pe care le exprimă se opun una alteia. Lucrurile nu stau însă aşa. Se ştie că de fapt cuvintele care exprimă noţiuni opuse se atrag de cele mai multe ori unul pe altul. Pentru aceasta avem chiar probe formale: lat. *grauis* « greu », de exemplu, s-a schimbat în *greuis* (care explică forma romînească *greu)*, după modelul antonimului său, *leuis*. Antonimele formează de fapt grupuri corelative.

Există mai multe moduri de a forma expresii antonime; urmează să le cercetăm pe rînd, făcînd totodată aprecieri cu privire la poziţia cuvintelor respective faţă de fondul principal lexical.

Incep cu cazul cel mai puţin cristalizat, acela al noţiunii opuse care nu poate fi exprimată printr-un singur cuvînt şi e nevoie de o perifrază: *a ascunde — a da pe faţă*; *a dormi — a fi treaz* : *a opri — a da drumul*; *sărbătoare — zi de lucru*. Categoria aceasta procură cele mai puţine avantaje fondului principal: dacă perifraza cuprinde întîmplător cuvinte din fondul principal (în cazul nostru, *a da*, *faţă*, *a fi*, *treaz*, *drum*, *zi*, *lucru*, (vezi *lucra*), *pe*, *de)*, acestea capătă o oarecare întărire prin crearea expresiilor pomenite, dar numai oarecum indirect. Nici cuvîntul luat ca punct de plecare pentru a crea expresia antonimă nu cîştigă nimic prin aceasta, nici nu se formează un nou cuvînt apropiat de fondul principal.

Al doilea caz este acela al antonimelor formate cu prefix de la un cuvînt cu sens lexical opus: *bucura* — *întrista* (de la *trist*); *certa* — *împăca* (de la *pace*). Aceste cuvinte, pe de o parte constituie o întărire pentru baza de la care au fost formate (*întrista* pentru *trist* etc.), iar pe de altă parte, constituie elemente de vocabular noi, care, puse față în față cu antonimul lor, pot ajunge să capete importanță prin ele înseși. Dacă, eventual, se pierde cuvîntul pe baza căruia au fost formate, noile creații subsistă și pot prelua locul vechii baze în fondul principal. In plus, în condiții pe care le vom vedea ceva mai jos, ele pot constitui o întărire și pentru antonimul lor.

Al treilea caz este al verbelor care nu au un antonim dintr-o familie diferită și nici nu sînt puse în opoziție cu o perifrază, ci, drept antonim servește propria lor formă pasivă: *a învinge* — *a fi învins*. In această situație are loc numai o relativă întărire a cuvîntului de bază, în ipoteza că forma pasivă capătă importanță prin faptul că se opune activului și deci verbul respectiv ajunge să fie mai mult întrebuințat.

Al patrulea caz este acela al antonimelor formate cu prefix de la cuvîntul căruia i se opun: *cinste* — *necinste*; *a coase* — *a descoase*; *cult* — *incult*; *a face* — *a desface*. Aici avem de fapt de-a face cu o îmbogățire a familiei cuvîntului care servește de punct de plecare și deci cu o întărire a poziției lui cu privire la fondul principal. Trebuie însă să facem două observații:

1. Uneori este greu de spus care din cei doi termeni antonimici constituie baza, pentru că amîndoi sînt formați cu prefix de la o bază care nu se mai întrebuințează sau se întrebuințează foarte puțin: *a acoperi* — *a descoperi*; *a îmbrăca* — *a dezbrăca*; *a încălța* — *a descălța*. In cazul cuvintelor formate cu *în-* și cu *des-* am trecut de obicei pe listă pe primul.

2. Antonimele formate cu prefix de la cuvîntul luat ca punct de plecare pot evolua diferit față de acesta, astfel încît să nu mai fie simțite ca derivate, și chiar să intre separat în fondul principal: *vrednic* « harnic » — *nevrednic* « nedemn »; *tot* — *netot*; *bun* — *nebun*.

In sfîrșit, al cincilea caz este acela al cuvintelor obișnuite, primare sau derivate amîndouă, care se opun unul altuia. In afară de exemplele de mai sus, citez pe *bun* — *rău*, *mare* — *mic*, *a da* — *a lua*. Insuși faptul că nu sînt formate cu un procedeu simplu și clar este în general un semn de vechime și de importanță a lor în limbă. Despre acest soi de antonime urmează să discutăm ceva mai mult.

Se înțelege de la sine că o listă completă a antonimelor nu se poate stabili, și nici măcar o listă a celor cuprinse în fondul principal. Fiecare cuvînt poate avea mai multe nuanțe și, ținînd seama de acestea, poate intra în diverse combinații antonimice. Astfel lui *plin* i se opune pe de o parte *gol*, pe de altă parte *deșert*; lui *coborî*, atît *sui*, cît și *urca*. Pentru *drept* găsim ca antonime și *strîmb*

şi *stîng*; pentru *odihnă, oboseală* şi *muncă*; în faţa lui *urît*, avem pe *frumos* şi pe *drag*, în faţa lui *slăbiciune*, pe *tărie* şi pe *forţă*. Acelaşi cuvînt poate juca două roluri morfologice, şi pentru fiecare din ele poate avea alt antonim: *cald* se opune pe de o parte adjectivului *rece*, pe de altă parte substantivului *frig*. Sînt şi cuvinte care au mai mult decît două antonime, de exemplu *cîştiga* are pe *pierde, păgubi* şi *prăpădi*. Trebuie să ţinem seama prin urmare de două serii de fapte deosebite: de relaţiile unui cuvînt cu contrariul lui şi de relaţiile între ele ale diverselor sinonime ale acelui contrariu. Astfel, antonimele lui *încet* sînt, pentru cele două sensuri principale ale lui, *repede* şi *tare*, dar *repede* mai are şi sinonimul *iute*, care trebuie luat şi el în seamă. Există apoi relaţii şi mai complexe: *bucurie* e sinonim cu *veselie* şi ambele îşi împart antonimele *necaz, supărare, tristeţe, mîhnire, ciudă, jale*. Tot aşa se comportă *aspru* şi *crud* faţă de *blînd* şi *milos*; *larg* şi *lat* se opun împreună lui *îngust* şi *strîmt*. Situaţie şi mai complicată: *prost* se opune lui *deştept*, care mai are ca antonim şi pe *adormit*, iar acesta se opune şi lui *treaz*, care la rîndul lui este contrariul lui *beat*. In sfîrşit, se pot forma şi grupuri mai mari de două antonime: *ieri, azi, mîine*, fiecare dintre ele fiind opusul celorlalte.

Multe dintre antonimele de acest fel sînt vechi în limbă, fie moştenite, fie create de noi sau împrumutate. Ele intră de obicei în fondul principal. Dar se întîmplă ca unul dintre cuvintele opuse să fie concurat şi cu timpul înlocuit de un cuvînt nou, eventual să fie înlocuit numai într-o parte a înţelesurilor sale de un sinonim nou. Atunci cuvîntul nou pătrunde în fondul principal, sau singur, sau alături de cel vechi. Exemple: *greu — uşor*, apoi *lesne*; *începe — înceta*, apoi *sfîrşi*, iar azi se introduce şi *termina*. Opusul lui *bonus* « bun » în limba latină era *malus*, care nu s-a păstrat în romîneşte, fiind înlocuit cu *rău* (din lat. *reus*); alături de vechiul *curat*, antonimul nou *murdar* (de origine turcească) a pătruns şi el în fondul nostru principal. Cîteodată, cînd un antonim format cu prefix evoluează în mod deosebit de forma lui de bază, aşa cum am văzut mai sus, se simte nevoia unui nou antonim. Astfel, faţă de *simţitor*, *nesimţitor* nu este totdeauna utilizabil, căci a căpătat un înţeles prea tare, de aceea apare în loc neologismul *insensibil* (care, bineînţeles, nu este încă în fondul principal).

Se poate întîmpla ca, dintre două antonime, numai unul să fie în fondul principal, pentru că cele două cuvinte nu au aceeaşi importanţă. Astfel *major* a intrat în categoria a treia, iar *minor* nu, pentru că cel dintîi se întrebuinţează la gradele militare, unde cel de al doilea nu este folosit. De asemenea *prezent* este mult mai puternic în limbă (e în categoria a treia) decît *absent*, graţie derivatelor ca *a prezenta* (mai important şi cu alte valori decît *absenta*), *prezentabil* etc. *Cavalerie* e mai aproape de fondul principal, fiindcă îl are la bază pe *cavaler*, decît *infanterie*, care nu are asemenea sprijin. *Imbătrîni* e mult mai important şi îl sprijină mai serios pe *bătrîn*, decît *întineri*, căci acţiunea de *a îmbătrîni* este

normală pentru toate ființele, iar aceea de *a întineri* apare aproape numai la figurat.

In principiu însă, cum spuneam mai sus, este normal să ne așteptăm ca, dacă un termen este în fondul principal, să fie și antonimul lui, și lucrul este în general adevărat. Aceasta nu numai pentru că cele două cuvinte se află în general în același cerc de noțiuni, ci și pentru motive pur lingvistice. Cînd unul din cei doi termeni intră într-o locuțiune, foarte adesea îl atrage și pe antonimul său. Astfel *bun* și *rău* intră împreună în numeroase expresii ca *bun și rău* (« toată lumea »), *bună credință, rea credință*; *voie bună, voie rea*; *de bine, de rău*; *nici mai bine, nici mai rău* etc. La fel cu *deal* și *vale*: *ce mai la deal, la vale*; *dealu-i deal și valea-i vale*; *rău la deal, rău la vale*; *nici la deal, nici la vale* etc.

Cînd unul din cei doi termeni capătă un sens nou, foarte adesea i se dă și antonimului lui sensul contrar. De exemplu cînd *a cumpăra* a ajuns să însemne « a afla o știre », *a vinde* a devenit « a o comunica mai departe »: *cum am cumpărat-o, așa o vînd.* Derivatele și compusele antonimelor sînt adesea paralele, ceea ce înseamnă că unul se conduce după modelul celuilalt: *bun, rău, bunătate, răutate, îmbunătăți, înrăutăți, bunăvoință, rea-voință, bună-credință, rea-credință, binefăcător, răufăcător* etc.

Astfel un cuvînt mai vechi face loc pentru antonimul său mai nou, îl atrage în antiteze, în locuțiuni, îl face necesar; apoi îi dă model pentru derivate și compuse, care, virtual sînt oarecum gata existente, prin însuși faptul că există derivatul antonim. Uneori derivatele sau locuțiunile apar în același timp, fără să putem spune care a dat modelul, de exemplu atunci cînd două comune învecinate se numesc *Breaza de sus* și *Breaza de jos*. Se poate deci spune că în general antonimele se sprijină și se întăresc unul pe celălalt în limbă.

In aceeași situație sînt cuvintele care nu sînt propriu-zis antonime, dar se leagă între ele și se opun printr-o anumită trăsătură a lor, de exemplu femininul și masculinul animalelor (*bou — vacă, cal — iapă, capră — țap, găină — cocoș* etc.), al numelor de rudenie (*mamă — tată, frate — soră*, apoi, pe alt plan, *băiat — fată, bărbat — femee* etc.) ș.a. Și aici, dacă al doilea termen este derivat de la primul, el întărește familia (*gîscă — gîscan, urs — ursoaică*), iar dacă aparține altei familii, chiar prin aceasta se dovedește vechimea și importanța amîndorora. In tabloul care urmează, am inclus exemple și din acest fel de cuvinte opuse între ele.

Am ales din listele fondului principal un număr de cuvinte opuse, dintre care unul este vizibil mai vechi iar celălalt mai nou (criteriul vechimii este etimologia: un cuvînt de origine latină, de exemplu, este mai vechi decît unul autohton sau slav). Este caracteristic faptul că cele mai multe exemple le-am găsit în categoria întîi și cele mai puține în categoria a treia. Iată în primul rînd perechile în care amîndoi termenii sînt în categoria întîi. Primul cuvînt din grup

este totdeauna cel mai vechi (am dat uneori şi un derivat de la cuvîntul care figurează în listele fondului principal):

(a)mesteca	—	deosebi	lumina	—	întuneca	scoate	—	băga
amîna	—	grăbi	mijloc	—	colţ	scrie	—	citi
căuta	—	găsi	pierde	—	găsi	sui	—	coborî
curat	—	murdar	plăcere	—	chin	tăcea	—	vorbi
fată	—	băiat	plin	—	gol	teme	—	îndrăzni
găină	—	cocoş	prieten	—	duşman	urî	—	iubi
gras	—	slab	ruşine	—	cinste	urît	—	drag
încet	—	iute	sănătate	—	boală	vale	—	deal
întreg	—	jumătate						

Termenul mai vechi e în categoria întîi, cel mai nou e în categoria a doua:

capră — ţap miez — coajă frică — curaj

Termenul mai vechi e în categoria întîi, cel mai nou e în categoria a treia:

bărbat — femeie greoi — sprinten
frumos — slut legat — slobod

Termenul mai vechi e în categoria întîi, cel mai nou e în afara fondului principal:

apăra — ataca (în) glumă — (în) serios lăuda — bîrfi

Termenul mai vechi e în categoria a treia, cel mai nou e în afara fondului principal:

aţîţa — potoli

Nu am găsit nici un exemplu pentru cazul invers, adică un cuvînt mai nou într-o categorie superioară antonimului său mai vechi. Cu greu s-ar putea crede că această situaţie este întîmplătoare. Ea dovedeşte în primul rînd ceea ce am afirmat mai sus, anume că în general cuvintele care au antonime din altă familie sînt vechi şi solid instalate în fondul principal (antonimele mai noi se formează mai mult cu prefixe); în al doilea rînd situaţia arătată dovedeşte că un antonim vechi atrage după el în fondul principal antonimul mai nou, şi în al treilea rînd, că antonimul mai vechi are o situaţie mai bună în limbă, ceea ce nu are de ce să ne surprindă.

ETIMOLOGIA POPULARĂ

Vorbitorii manifestă în permanenţă tendinţa de a îngloba fiecare cuvînt într-o familie cunoscută. Cuvintele vechi în limbă sînt în general legate de altele şi situaţia lor este relativ clară: chiar dacă nu se vede de unde provin,

cel puţin se cunosc alte cuvinte care derivă de la ele şi vorbitorul este satisfăcut fiindcă poate stabili un grup legat. La cuvintele noi însă, mai ales la cele împrumutate din limbi străine, problema se pune foarte acut: cuvintele acestea sînt de multe ori greu de memorat, tocmai pentru că nu se găseşte în limba proprie nimic de care să fie legate. Vorbitorii repară această situaţie cu mijlocul care le stă la dispoziţie, adică cu etimologia populară: ei aduc o oarecare modificare cuvîntului, pentru a-l lega astfel de ceva de mai înainte cunoscut.

Nu totdeauna modificarea dovedeşte perspicacitate lingvistică (uneori poporul manifestă şi umor, de exemplu atunci cînd se spune cuiva *să te însori cînd n-o mai fi soare*, ca şi cum *însura* ar deriva de la *soare*); de multe ori cuvîntul nu are nimic de-a face cu familia în care este introdus, dar, oricum, el nu mai este izolat. Inafară de exemplele citate la capitolul despre neologisme, adaug aici pe *reclamaţie* care se transformă în *lăcrămaţie* (după *lăcrăma*), pe *pelagră* care devine *piele-largă*, pe *cărdăşie*, scris adesea *cîrdăşie* (după *cîrd*), pe *calorifer* transformat în *calu-de-fier* etc. Dacă etimologia populară prinde, şi cuvântul se menţine sub noua formă care i s-a dat, rezultă, bineînţeles, o stîlcire a limbii, dar fondul principal iese întărit, deoarece mai totdeauna familiile cărora li se atribuie cuvintele nou venite aparţin fondului principal lexical şi importanţa lor în limbă creşte prin crearea de noi derivate şi compuse sau prin atribuirea de noi sensuri. Cu cît însă se răspîndeşte cultura, cu atît şansele de răspîndire şi de încetăţenire a etimologiilor populare scad, deoarece, graţie revoluţiei culturale iniţiate de partidul clasei muncitoare, oamenii au tot mai des ocazia să vadă cuvintele scrise şi să le audă pronunţate în forma lor corectă şi prin aceasta să şi-o însuşească şi ei. Astăzi, tot mai mult, se corectează şi greşelile făcute în trecut, astfel încît etimologiile populare recente sînt pe cale să fie anulate.

CONCRETE ŞI ABSTRACTE

Cuvintele sînt mai concrete sau mai abstracte, după cum sînt mai direct şi mai imediat legate sau nu de realitatea pe care o exprimă şi după cum însăşi această realitate este mai direct perceptibilă cu simţurile sau nu. Intre *a umbla* şi *picior*, mai abstract este cel dintîi, căci piciorul cade direct sub simţurile noastre, în forma unor exemplare individuale, care pot fi pipăite, în timp ce umbletul cade sub simţurile noastre numai în forma unei comparaţii a situării în spaţiu a unui obiect la diferite momente, şi nu poate fi individualizat sub forma unui exemplar separat. Pe de altă parte, cu cît sfera unei noţiuni este mai largă, cu atît cuvîntul corespunzător este mai abstract, de exemplu *găină* este mai concret decît *pasăre*, iar *pasăre* mai concret decît *vieţuitoare*: pentru a ajunge la noţiunile cu sfera largă a fost nevoie de o muncă uriaşă de abstracţie a minţii

omeneşti, de neglijarea detaliilor neinteresante şi de extragerea caracteristicilor importante, comune.

Care dintre cuvinte sînt mai numeroase în fondul principal, cele concrete sau cele abstracte? In general se crede că cele concrete: fiind mai legate de realitatea materială, acestea par mai importante pentru viaţa de toate zilele a omului, pentru a cărei înregistrare şi comunicare serveşte în primul rînd fondul principal. Astfel V. V. Vahmistrov [1] spune că « dintre cuvintele întregului popor fac parte cuvintele folosite cu sensul lor fundamental, adică cuvintele care nu numai că corespund noţiunilor concrete ale realităţii înconjurătoare şi ale activităţii productive a societăţii omeneşti, legate de realitate, ci sînt deopotrivă de necesare tuturor claselor societăţii. Asemenea cuvinte-noţiuni trăiesc secole de-a rîndul şi se transmit din generaţie în generaţie ». Şi mai departe acelaşi autor vorbeşte de « posibilitatea folosirii lui [a cuvîntului] pentru a exprima diferite noţiuni concrete »[2]. Probabil că în acelaşi fel trebuie înţeles pasajul în care P. I. Cernîh [3] spune că cuvintele cu sens abstract fac parte din masa vocabularului. Incă din 1908, lingvistul rus D. K. Zelenin declara că cele mai constante sînt cuvintele care denumesc instrumentele şi obiectele de uz casnic, pe cînd pentru exprimarea unor verbe ca « a lovi », « a bate » etc., există foarte multe sinonime (rezumat după citatele reproduse de V. V. Vinogradov [4]).

Există însă şi punctul de vedere opus. In lucrarea sa « Importanţa lucrărilor tovarăşului Stalin... »[5], acad. V. V. Vinogradov scrie că în fondul principal intră cuvinte « cu sensuri foarte variate şi cu conţinut foarte abstract » [6]. Din citirea paginilor care preced s-a putut străvedea că sînt de acord cu acest din urmă punct de vedere. Urmează să arăt argumentele care m-au călăuzit.

Problema este foarte complicată, întîi pentru că, după cum am arătat mai sus, abstracţia se găseşte peste tot în limbă, fără abstracţie nu s-ar putea vorbi (de fapt, orice cuvînt este o abstracţie); al doilea, pentru că în limbă abstractul şi concretul nu sînt despărţite prin limite abrupte: acelaşi cuvînt are mai multe sensuri, dintre care unul este mai concret, altul mai abstract; al treilea, pentru că felul în care am grupat mai sus cuvintele din fondul principal ne obligă să ţinem seama de derivate, iar acestea nu sînt totdeauna la fel de abstracte sau de concrete ca bazele de la care s-au format. De exemplu, substantivul *ocol* are în special sensuri concrete, pe cînd derivatul lui verbal, *a ocoli*, este în general

---

[1] V. V. Vahmistrov, art. cit., « Inostrannîie iazîki v şkole », 1951, nr. 4, p. 8.

[2] V. V. Vahmistrov, art. cit., p. 9.

[3] P. I. Cernîh, în Problemele lingvisticii în lumina lucrărilor lui I. V. Stalin, p. 145.

[4] V. V. Vinogradov, în Problemele lingvisticii în lumina lucrărilor lui I. V. Stalin, p. 157.

[5] V. V. Vinogradov, Importanţa lucrărilor tovarăşului Stalin pentru lingvistica sovietică, p. 28.

[6] Citat după A. D. Grigorieva, « Russkii iazîk v şkole », 1951, nr. 2, p. 23.

mult mai abstract. *A drege* este, prin cele mai multe sensuri ale lui, legat de realitatea materială, pe cînd fostul lui participiu, *drept*, conține numeroase note neconcrete. Chiar diversele derivate de la aceeaşi bază diferă între ele în această privință: *a încheia* se întrebuințează pentru fel de fel de acțiuni unde nu se mai simte nici o legătură cu *cheotoarea*, pe cînd *a descheia* nu are aproape nici un sens nelegat de ea; la fel *a împiedica* poate pierde orice aluzie la *piedica* de legat picioarele, pe cînd *a despiedica*, nu. Pe de altă parte, multe cuvinte au fost trecute pe listă numai din cauză că au derivate importante; se poate însă ca cuvîntul de bază să aibă sens concret, iar derivatele, sens abstract, sau invers; ar trebui prin urmare reluată întreaga cercetare.

In cursul istoriei limbii, după cum se ştie, se întîmplă ca unele cuvinte concrete să devină abstracte şi ca unele cuvinte abstracte să devină concrete. Mai răspîndit este primul dintre cele două procese [1]. Cuvintele concrete devin abstracte fie prin schimbarea sensului lor, fie prin înlocuirea lor cu derivate ale lor cu sens abstract. Pentru primul tip poate servi de exemplu substantivul *scut*, care desemna mai de mult un obiect de metal, de lemn, de piele etc. cu ajutorul căruia luptătorii îşi acopereau corpul, în total sau în parte, contra săgeților, iar astăzi el înseamnă « protecție ». Pentru al doilea tip, se poate cita verbul *a ridica*, derivat de la lat. *radix* « rădăcină ». Un fel foarte obişnuit de schimbare de sens este adoptarea unui sens figurat, iar acesta este, din principiu, mai abstract, de vreme ce nu e legat decît printr-o comparație de realitatea de la care porneşte. Cînd un cuvînt capătă mai multe sensuri, rareori se întîmplă să nu fie vorba de sensuri figurate, prin urmare însuşi faptul că un cuvînt are mai multe sensuri arată de obicei că a devenit mai abstract. Dar am văzut că polisemia este unul dintre criteriile apartenenței la fondul principal lexical.

Abstractele sînt mai solid instalate în fondul principal. Cuvintele concrete, tocmai pentru că sînt mai direct legate de realitatea materială, sînt mai supuse modificărilor şi dispariției, odată cu modificarea sau cu dispariția faptului material pe care îl reflectă. Iată exemplul familiei *jude*, *județ*, *judeca*. Intre ele, cel mai vechi este *jude*, care a desemnat un fel de judecător (şi cu alte atribuții decît aceea de a judeca), astfel încît, odată cu modificarea sistemului judiciar, cuvîntul a trecut în umbră, fiind folosit tot mai rar. Derivatul (de dată latină) *județ* (lat. *iudicium*) a însemnat « judecată », « judecător », şi a urmat, cu aceste sensuri soarta lui *jude*; dar ajunsese să însemne şi teritoriul pe care se extindea autoritatea unui jude, apoi o subîmpărțire administrativă, sens relativ destul de concret. Odată cu reforma administrativă, care a împărțit țara în raioane, suprimînd județele, cuvîntul *județ* s-a prăbuşit brusc: în cîteva luni a încetat

---

[1] Vezi exemple la P. I. Cernîh, « Izvestiia Akad. Nauk SSSR », 1951, p. 249; Vezi şi V. I. Abaev, « Voprosî iazîkoznaniia », 1952, nr. 5, p. 60.

aproape complet de a mai fi pronunţat. In acest timp, verbul *a judeca*, folosit nu numai pentru procesele judecătoreşti, ci şi pentru activitatea, mai abstractă, a minţii omeneşti, continuă să fie folosit şi, cu toată pierderea unei părţi însemnate a familiei lui, rămîne solid în fondul principal: nefiind legat direct de fapte concrete, el nu este atît de expus schimbărilor ca urmare a schimbărilor din societate.

La aceeaşi concluzie ajunge şi L. I. Jirkov [1], care arată că substantivele, fiind mai direct legate de schimbările din viaţă, constituie elementul cel mai schimbător al vocabularului.

Alt exemplu: cuvîntul *car*, împrumutat de romani din celtică, fiind foarte mult întrebuinţat pentru a desemna un obiect concret de întrebuinţare zilnică, a pătruns în fondul principal al limbii noastre; dar obiectul pe care-l desemnează începe să fie înlocuit cu altele, perfecţionate: *camion* etc. Se poate deci prevedea slăbirea cuvîntului şi ieşirea lui din fondul principal; deja majoritatea orăşenilor nu-l mai folosesc decît aproape exclusiv cu sensuri figurate. Derivatul lui, *a căra*, nu înseamnă numai «a transporta cu carul»: se poate căra şi cu spinarea, şi cu camionul, şi cu trenul, prin urmare, fiind mai abstract, mai puţin legat de un obiect concret, el nu este expus să dispară odată cu scăderea utilităţii acelui obiect.

Materiale asemănătoare s-au prezentat în capitolul în care am discutat împărţirea pe noţiuni a cuvintelor din fondul principal al limbii romîne. Ele se pot înmulţi uşor. Am încercat să fac şi statistici pe baza listelor stabilite mai sus. In paginile următoare dau rezultatele acestor cercetări, atrăgînd însă atenţia că în nici un capitol proporţia de arbitrar nu e atît de mare ca în acesta. Motivele le-am arătat mai sus. Pentru cuvintele din fondul principal, m-am menţinut peste tot la forma de bază, cea care figurează pe liste.

In primul rînd am trecut în revistă toate cuvintele de origine latină (moştenite) ale limbii noastre, care nu au fost inserate în nici una dintre cele trei categorii ale fondului principal romînesc, iar printre ele am stabilit procentul de concrete şi abstracte. Dau mai jos lista substantivelor abstracte care au dispărut din limba noastră din secolul al XVI-lea pînă azi, sau mai tîrăsc o existenţă precară prin vreo regiune îndepărtată, sau, în sfîrşit, mai există în limba literară, dar nu au pătruns sau au ieşit din fondul principal. Şi aici am trecut peste tot numai cuvîntul principal din fiecare familie:

agust	defaimă	furtună	merinde	săptămînă
ajun	dimineaţă	gint	nutreţ	sîmcea
austru	falce	judeţ	op	tuse
boace	freamăt	lîngoare	păresimi	urgie
căroare	frupt	marţ	prier	vipt
culme				

[1] L. I. Jirkov, art. cit., p. 73.

Desigur, *merinde*, *nutreț*, *vipt* ar putea fi cu ușurință considerate și concrete. Totalul este de 26 de cuvinte și se poate ușor vedea că majoritatea lor se grupează în anumite categorii, în special termeni de calendar sau de împărțire a timpului. Iată acum, adunate în aceleași condiții, și substantivele concrete de origine latină care au ieșit din fondul nostru principal sau nu au reușit să intre în el:

aceră
agest
agru
ai
alior
altar
aluat
amnar
anin
arbore
arete
arie
arină
arm
armăsar
asin
așchie
auș

bale
balț
barbur
barbută
bată
biserică
bour
bracă
brăcie
broatec
bucium

calce
cari
carpen
cauc
căldăraș
căpistere
cătin
cătușă
cățin
celar
cep
cer (arb.)
cerb
cerbice
cerințel
cetate
ceteră
cicoare
cină
cîrnat
cîrpător
coamă
coapsă
coif
coraslă
corn
corombă
creier
cuc
cucurbetă
cucută
cumnat
cupă
curcubeu
curechi
cuscru
cută
cute

drepnea

fachie
fagure
famen
faur
fereastră
ferigă
fiară
ficat
fiere
fin
foale
fragă
frasin
fuior
fulg
funingine
fuște

gaie
găleată
geană
genunchi
ghindă
gingie
grangur
gratie
graur
greier
grindină
gruie

iască
iederă
ied
ie
im
iță

înger

jneapăn
jude
județ
jugastru

lard
laț
laur
lăcustă
lăptucă
lături
lăurușcă
leșie
limbric
lindină
linte
luceafăr

mai
marmură
mascur
măciucă
măduvă
mădular
mărăcine
mărgea
mătreață
mătrice
mătușă
mei
mesteacăn
mierlă
mistreț
mișină
miț
moșoroi
mură

nalbă
nap
nară
nămaie
nea
neg
neghină
noaten
noră
nuia
nun

osînză

paltin
păcurar
păducel
pănură
părinc
păringă
păsat
păstaie
păstor
pătlagină
pecingine
pepene
piedin
piersic
pin
piuă
plop
potîrniche
preot
prun
puroi
pușchea
puț

rărunchi
rășină
rețea
ridiche
rîie
rînă
rîndunică
rinichi
rug[1]
rug[2]

scîndură

scroafă	subsuoară	taur	turmă	vergea
secară	sugel	tăun	turturea	vergură
secure	sulă	teacă		vie
seu	surcea	tindă	ţeastă	vier
soc		tindeche	ţest	vintre
staul	şerb	tîmplă		viperă
strămurare	şes	treaptă	uger	
sturz	şterc	trepăda	ulm	zînă

Sînt în total 221 de cuvinte. Disproporţia este concludentă. Substantivele concrete sînt mai mult decît de opt ori şi jumătate mai numeroase decît cele abstracte. Am făcut cercetarea numai pentru substantive, unde ea prezintă mai mult interes şi unde este şi mai puţin anevoioasă.

Este neîndoios că evoluţia generală a limbii duce de la concret la abstract, că primii oameni nu aveau o putere mare de abstractizare, astfel încît cuvintele lor erau mult mai direct legate de realitatea pe care oamenii o aveau sub simţuri decît sînt cuvintele de astăzi. De aceea e de crezut că fondul principal, la începuturile formării lui, cuprindea în cea mai mare parte cuvinte concrete, cele abstracte adăugîndu-se treptat, cu timpul. Mi s-a părut deci interesant să cercetez cum se repartizează în limba noastră cuvintele abstracte şi concrete în raport cu vechimea lor: ne putem aştepta să constatăm că, pe măsură ce trece timpul, cuvintele care se adaugă la fondul nostru principal sînt tot mai abstracte. Bineînţeles, trebuie să avem în vedere că multe dintre cuvintele vechi care astăzi sînt abstracte erau concrete în momentul cînd au intrat în fondul principal. Cu toate acestea, cercetarea ne arată că printre cuvintele mai vechi procentul de concrete e mai mare decît cel de abstracte.

Cele mai noi cuvinte ale noastre sînt cele pe care le-am numit « internaţionale ». Am adăugat la acestea şi pe cele franţuzeşti, care din punctul de vedere al vechimii nu se deosebesc de ele, şi am făcut proporţia de substantive concrete şi abstracte, pentru cuvintele de această origine cuprinse în fondul nostru principal. Cuvintele abstracte sînt următoarele:

act +	culoare +	+ funcţie	+ normă	radio +
aer	+ curaj	garant +	oră	raţie +
artă +	+ erou	+ grad	+ ordin	regulă
cauză +	examen +	+ guvern	+ organ	+ revoluţie
+ centru	+ exemplu	idee +	+ partid	sindicat +
clasă	familie +	linie	plan	taxă +
cont +	+ formă	+ muzică	popor	
control +	+ forţă	naţiune +	punct	

In total 38 de cuvinte (8 din categoria întîi, 15 din a doua şi 15 din a treia). Se înţelege că unele dintre ele ar fi putut trece şi la concrete, de exemplu *act*, *erou*.

Iată acum substantivele concrete de aceeaşi origine:

bancă	depozit +	manta +	nerv +	şcoală
+ camion	+ doctor	maşină	placă +	telefon +
+ căpitan	fabrică	+ mină	rege +	telegraf +
corp +	+ gaz	motor	săpun	

Cu totul 19 cuvinte (6 în categoria întîi, 5 în a doua, 8 în a treia). Urmează că printre aceste cuvinte abstractele sînt de două ori mai numeroase decît concretele (38: 19, adică respectiv 66,67 la sută şi 33,33 la sută).

Mai vechi decît cuvintele internaţionale sînt în general cuvintele de origine turcească. Printre acestea găsim 5 substantive abstracte: *chef*, *chirie* +, *duşman*, + *soi* şi + *zor*, şi 4 concrete: *cafea* +, *ciomag* +, + *cîntar*, *para*. Proporţia este aici de 55,56 la sută abstracte şi 44,44 la sută concrete.

Mai vechi decît cuvintele turceşti sînt în general cele de origine maghiară. Aici găsim următoarea situaţie: 8 abstracte şi 8 concrete. Iată pe cele abstracte:

chip	gînd	neam	seamă
fel	marfă +	+ pildă	vamă

Iată şi pe cele concrete:

+ gazdă	lacăt +	şoim +	tîlhar +
hotar	oraş	+ talpă	+ tobă

Proporţia este deci de 50 la sută pentru fiecare din cele două feluri de substantive.

Anterioare cuvintelor maghiare sînt în general cele de origine slavă. Găsim aici următoarele substantive abstracte:

boală	grijă	obicei	scîrbă	+ vifor
	groază	obşte +	sfat	vină
cazņă +		ocol	sfert +	+ vîlvă
ceas	+ jaf		silă	vîrstă
ceată +	jale	pagubă	slavă	vlagă +
cinste		plată	soroc +	voie
ciudă	leac	podoabă	spor	vorbă
clocot +	lene	poftă	stăpîn	+ vrajă
colindă +		pomană	strajă +	vreme
	milă	potrivă	sută	
dar	muncă	poveste		
+ duh		pricină	taină	zadar
	+ nadă	prieten	temei	zare
+ fală	nădejde	primejdie	tovarăş	+ zăbavă
	năduf +		treabă	zori
glumă	nărav	război		zvon
gospodar	necaz	rînd	valma	
grai +	nene +	+ rîvnă	veac	
grămadă	noroc	rod	veste	

În total 78 de cuvinte (57 din categoria întîi, 9 din a doua şi 12 din a treia). Iată şi lista celor concrete:

babă	colţ	nisip	+rac	tabără+
baie	coş		rană	tălmaci+
bici+	crac	obraz	raţă	teasc+
blană+	+cumpănă	oglindă+	răchită+	tipar
bob		ogor +	rob	tîrg
boier	deal	oţel		topor
bold+	+dobitoc	+oţet	+sabie	trîmbiţă+
boltă+	drum		sanie+	trup
+brazdă		păianjen+	scai+	
+bubă	fasole+	+perie	sfoară	ţeapă
		+pilă	+sfredel	ţintă
ciocan	gîrlă+	plete	+sită	
+ciolan	gîscă	plug	smîntînă+	val
cîrciumă+	gît	poală	+snop	var
+cîrmă	+grădină	pod	+stavilă	+vişin
+cîrpă		popă	steag+	vîrf
+claie	iaz+	poştă	stejar+	+vrabie
clei+	izvor	+potcoavă	sticlă	
cleşte		praf	stîlp	zăpadă+
+clopot	jar+	+prag	stînă+	zdreanţă
+coajă		+praştie	stîncă +	zid
+coasă	lanţ	prăpastie+	strună	
cocoş	+lopată	+prund	+strung	
cojoc		puf+	suliţă+	
colac	măgar	puşcă		

Aici sînt 106 substantive (48 în categoria întîi, 29 în categoria a doua şi 29 în categoria a treia). Pentru prima oară numărul cuvintelor concrete întrece pe al celor abstracte. Proporţia este de 57,61 concrete şi 42,39 abstracte.

Mai rămîne să vedem situaţia cuvintelor de origine latină, cele mai vechi din limba noastră. Iată mai întîi substantivele abstracte:

adăpost+	cuvînt	foame	+joi	mie
adevăr		frig	jur	miercuri+
amănunt	dată	fund		mijloc
amiază	domn	ger+	latură	minte
an	dor	greaţă+	lege	minune
	dos	gust	loc	moarte
+brîncă	drac		lume	negoţ
bucată	duminică+	iarnă	luni+	noapte
	dumnezeu			număr
cale		+împrumut	margine	nume
cer	fapt	întuneric	martor	+nuntă
cerc	farmec		+marţi	
+cumpăt	fior+	joc	măsură	oară

pace
parte
pas
păcat
pereche
ploaie
pradă

preţ
prînz

rost

sarcină
saţ
sănătate

sărbătoare
seară
semn
sete
+ sîmbătă
soartă
somn

soţ
spaimă

timp
toamnă
ţară

+ unghi

vară
vineri +
vis
vînt

zece
zi

In total, 87 de substantive (71 de categoria întîi, 8 de a doua şi 8 de a treia). Iată acum şi substantivele concrete de origine latină:

ac
albie +
+ albină
alună +
apă
aramă +
+ arc
+ argint
+ arici
aripă
armă
aţă
aur

baieră +
barbă
bărbat
băşică +
berbec +
bou
braţ
broască
brumă
+ bucă
burete +
buric +
bute +

cal
cap
capră
carne
carte
casă
caş +
+ căldare

cămaşă
căpătîi
+ cărare
+ cărbune
căţel
ceapă
ceară +
ceaţă +
cenuşă
+ cheag
cheie
chingă +
cireş +
ciur
cîine
cîmp
cînepă
coadă
coardă
coastă
+ codru
+ corb
corn
cot
+ creastă
cruce
cuc
cui
+ cuib
+ cunună
cuptor
+ curea
curte
cuţit

deget

dinte
+ doagă

+ falcă
faşă
fată
faţă
făină
fecior
fier
fir
fiu +
fîn
fîntînă +
flacără +
floare
foaie
foarfece +
foc
frate
frînghie +
frîu
frunte
frunză
fum
funie +
furcă
+ furnică
fus +

gaură
găină
+ gheaţă
+ ghem
ginere +
grîu

gură

iapă
iarbă
iepure
in +
+ inel
inimă

+ împărat

jug
junc +

+ lac
lacrimă
+ lapte
+ leagăn
legumă +
lemn
leu
limbă
lingură
+ lînă
+ lumînare
lună
luntre +
lup
lut +

mamă
mare
masă
maţ +
măcelar +
mănuşă +
măr
măsea

miel
miere
miez
mînă
+ mînecă
moară
+ moare
+ mormînt
+ muc
muière +
munte
muscă
must +
mustaţă +
+ muşchi

nas
naş +
negură +
nepot
nod
nor
+ nuc

oaie
oală
oaspe
oaste +
ochi
om
+ orz
os
ou

palmă
pană

papură +
+ par
pasăre
+ pască
pată
păcură +
păduche +
pădure
pămînt
păr[1]
păr[2]
+ părinte
+ pătură
perete
pește
petec
piatră
picior
piedică
piele
piept
+ pieptene
pîine
pîntece +

plăcintă +
+ plumb
poartă
pom
porc
porumb
pui
+ pulbere
pulpă
pumn
+ punte
+ purice

ramură
+ rază
rădăcină
rîpă +
rîu
roată
+ rouă

sac
+ salcie
sapă

sare
sat
săgeată
scară
scaun
+ scînteie
scoarță
scut
seceră
sîn
sînge
soare
socru
soră
spate
+ spic
spin
spinare
+ sprînceană
spumă
stea
strat
stuf
+ sudoare

sul +

șa
șarpe
șoarece

tată
tăciune +
tămîie
tei +
toartă
trunchi
tufă
turtă

țărm +
țînțar +

umăr
umbră
+ unchi
undă +
unealtă +
unghie
unt

ureche
urs
urzică +
ușă

vacă
vad +
vale
vargă
varză
vas
văr
venin
vierme
+ viespe
vin
vită
viță
vițel
vînă
vulpe
vultur

+ zeamă
zestre +

Sînt în total 283 de substantive (177 în categoria întîi, 53 în a doua, 53 în a treia). Proporția de data aceasta este de 23,51 la sută pentru substantivele abstracte și 76,49 la sută pentru cele concrete. Cifrele mi se par concludente.

E interesant de făcut proporția și pe categorii:

	Abstracte			Concrete		
	I	II	III	I	II	III
i.	21,05	39,47	39,47	31,58	26,31	42,11
t.	40,00	20,00	20,00	25,00	50,00	25,00
m.	75,00	12,50	12,50	25,00	37,50	37,50
s.	73,08	11,54	15,38	45,28	27,36	27,36
l.	81,61	9,20	9,20	62,54	18,73	18,73

Desigur, absolut concludente nu sînt decît cifrele mari, adică cele care privesc elementul slav și latin. Proporția de abstracte e mai mare în categoria întîi decît în celelalte.

S-ar zice că rezultatele cercetărilor asupra substantivelor infirmă ideea mea privitoare la importanța mai mare a cuvintelor abstracte în fondul principal:

de vreme ce cuvintele mai vechi sînt cele concrete, înseamnă că acestea sînt cele mai importante. Dar am făcut şi trebuie să mai fac rezerve cu privire la aceste cercetări. In primul rînd am arătat, pe bază de materiale, că proporţia de substantive abstracte creşte pe măsură ce ne apropiem de vremea noastră, căci cu cît ne adresăm unei categorii de cuvinte mai recente, cu atît proporţia de abstracte creşte. Este vorba însă, la împrumuturile mai noi, de cuvinte care au intrat în limba noastră cu sens abstract de la început; cît priveşte cuvintele mai vechi, le-am trecut la concrete, dacă la început au avut sens mai mult concret, de multe ori însă ele au căpătat mai tîrziu sens preponderent abstract. Aproape oricare dintre substantivele clasate la concrete are şi sensuri abstracte pe care nu le avea la început. La multe am ezitat destulă vreme înainte de a mă hotărî unde să le inserez. Un cuvînt ca *limbă*, de exemplu, a început desigur prin a fi concret, dar astăzi sensurile abstracte nu precumpănesc oare?

Dar problema nu se limitează la substantive. Am avut mai sus ocazia să spun că în general verbele şi adjectivele sînt mai abstracte decît substantivele (deşi printre verbe sau printre adjective există unele mai abstracte decît altele). Am făcut statistica celor trei părţi ale vorbirii, printre cuvintele din fondul nostru principal, şi am arătat că în ansamblu verbele şi adjectivele prezintă un procent mai mare decît substantivele, în comparaţie cu numărul lor în masa vocabularului. Mai rămîne să vedem situaţia cuvintelor noastre de origine latină, care nu sînt sau nu mai sînt în fondul principal al limbii romîne. Faţă de totalul de 247 de substantive în această situaţie (26 abstracte şi 221 concrete), găsim 59 de verbe şi 17 adjective. Iată lista verbelor:

adăsta	custa	împlînta	mînea	screme
agura	cuteza	împuta	mugi	strănuta
aiepta[1]	dărăpăna	încinge	murseca	sufleca
aiepta[2]	depăna	încumeta	pănăta	sughiţa
amăgi	deşidera	întărîta	pregeta	sumete
astruca	deştinde	învesţi	purcede	sumuţa
aţipi	dura	învita	rage	trepăda
căşuna	fereca	învoalbe	răposa	tuşina
comînda	geme	junghi	răşchia	ura
cuceri	îmbina	la	rîncheza	urdina
cufuri		lătra	rugi	vindeca
cumineca		leşina	scărpina	zbura
cumpli				

Iată şi adjectivele:

creştin	june	mîrced	roib	veşted
crunt	lînced	plăpând	sînt	vitreg
dumesnic	macru	rînced	umed	zănatic
fraged	measer			

Am dat mai sus în procente față de numărul total al cuvintelor din fondul principal al limbii noastre, substantivele, verbele şi adjectivele. Putem acum face şi alt calcul. In fondul principal al limbii latine am numărat 205 substantive, 253 de verbe şi 108 adjective. E interesant de văzut în ce proporție s-au păstrat în fondul principal al limbii noastre cuvintele din fiecare fel. Am pus la socoteală toate acele cuvinte latine din fondul principal care au unul sau mai mulți reprezentanți în fondul principal al limbii noastre (fără să țin seamă de schimbările gramaticale, prin urmare am trecut la substantive acele substantive latineşti care în romîneşte sînt reprezentate printr-un verb etc.) şi marcînd peste tot numai cuvîntul bază din latineşte. Rezultatul este următorul: substantivele s-au păstrat în proporție de 55,70 la sută (114 din 205), verbele 58,10 la sută (147 din 253), iar adjectivele, 39,81 la sută (43 din 108).

Cînd e vorba însă de cuvintele care erau în fondul principal latin dar n-au pătruns sau n-au rămas în fondul principal al limbii romîne, proporția e cu totul alta: din totalul de 323 de cuvinte (n-am pus la socoteală cîteva cuvinte auxiliare ca *au*, *e*, *iuo*, *îmbi)*, sînt 247 de substantive (adică 76,47 la sută), 59 de verbe (adică 18,26 la sută) şi 17 adjective (adică 5,26 la sută).

Pentru a avea un tablou complet al cuvintelor abstracte în romîneşte, ar trebui să adăugăm că toate cuvintele afară de substantive, verbe şi adjective, din fondul principal sînt cuvinte auxiliare şi ca atare sînt cele mai abstracte dintre toate cuvintele, căci de multe ori şi-au pierdut complet legătura cu noțiunea pe care o exprimau la început, transformîndu-se în simple instrumente gramaticale.

Şi substantivele se pot « gramaticaliza », intrînd în locuțiuni în care devin neflexibile sau chiar instrumente gramaticale golite de conținutul propriu. Astfel de cazuri ne prezintă cuvinte ca *dată*, *oară*, *fapt* în expresia *de fapt*, *valma* « grămadă » în *de-a valma*, apoi comparațiile scurtate ca *a privi țintă*, unde *țintă* nu mai păstrează nimic din sensul lui concret, expresiile ca *o carte făcută varză* etc. Multe substantive, în combinație cu prepoziții, devin adverbe *(în lături*, *de obicei*, *de obşte*, *departe*, *pe loc)*, ba chiar locuțiuni prepoziționale *(în chip de*, *în ciuda*, *în jurul*, *din pricina)*. Chiar substantive concrete pot deveni adverbe *(afară)*, pronume nehotărîte *(nimeni*, *nimic* însemnau la origine « nici un om », « nici o firimitură »), ba chiar prepoziții *(fără* însemna la început « la uşă »). Gramaticalizare înseamnă abstractizare prin golirea cuvîntului de conținut propriu. In general, instrumentele gramaticale, cu cît sînt mai abstracte, cu atît sînt mai necesare şi mai solid instalate în fondul principal.

Pentru toate aceste motive socotesc că nu este justă ideea că din fondul principal lexical fac parte mai ales cuvintele concrete.

FORMAREA CUVINTELOR

Vocabularul, după cum se ştie, se poate îmbogăţi pe de o parte prin împrumuturi, pe de altă parte prin crearea de noi cuvinte cu ajutorul materialului de mai înainte existent în limbă. Această din urmă categorie ne interesează în capitolul de faţă. « Formarea cuvintelor este pe de o parte veriga de legătură între fondul principal lexical şi gramatică, pe de altă parte determină formele şi aspectele legăturilor şi influenţelor reciproce între fondul principal lexical şi masa vocabularului » [1].

Cuvintele se formează fie cu ajutorul afixelor (prefixe, sufixe, infixe), fie fără afixe (derivare regresivă, compunere sau schimbarea categoriei gramaticale). De exemplu, cu prefix, e format *dez-lega* de la *lega*; cu sufix, *căr-uţă* de la *car*; cu infix, lat. *iu-n-go* de la *iug-um*; prin derivare regresivă, *îngheţ* de la *îngheţa*; prin compunere, *batjocură* de la *bat* şi *joc*; prin schimbarea categoriei gramaticale, apare adjectivul *călător (păsări călătoare)*, alături de substantivul *călător*, şi astfel avem două cuvinte în loc de unul singur. Urmează să vedem în ce raporturi stau toate aceste procedee cu fondul principal lexical.

Acad. V. V. Vinogradov socoteşte că în fondul principal lexical intră nu numai cuvintele, ci şi mijloacele de a le forma, deci şi afixele [2]. Ideea este exprimată sub altă formă de V. A. Zveghinţev [3]: trebuie studiată odată cu fondul principal şi variabilitatea mijloacelor de formare a cuvintelor [4].

Intr-adevăr, proporţia în care diferitele limbi folosesc procedeele de îmbogăţire a vocabularului diferă: unele au numeroase cuvinte compuse (sanscrita, greaca veche, rusa, germana, maghiara), altele nu au aproape de loc (romîna, franceza); unele au numeroase prefixe (sanscrita, greaca veche, latina, rusa, germana, maghiara), altele relativ puţine (romîna, franceza); unele au numeroase sufixe (limbile slave, romîna), altele foarte puţine (engleza, franceza) etc. De exemplu, M. Gurîceva, studiind, în articolul citat, fondul principal al limbii franceze, se mulţumeşte cu foarte puţine şi palide derivate cu sufixe (dacă am fi la fel de puţin pretenţioşi pentru limba romînă, am putea spune că nu este nici un cuvînt romînesc care să nu aibă derivate). Toate diferenţele arătate se răsfrîng asupra consistenţei şi bogăţiei fondului principal al diverselor limbi.

Există cazuri cînd nu se pot forma derivate şi limba e silită să recurgă la locuţiuni. Dacă de la *părinte* putem forma adjectivul *părintesc (grijă părintească)*,

---

[1] V. V. Vinogradov, Lucrarea lui I. V. Stalin « Marxismul şi problemele lingvisticii » şi dezvoltarea lingvisticii sovietice, p. 20, citat de M. Gurîceva, « Inostrannîie iazîki v şkole », 1952, nr. 2, p. 10.

[2] Vezi de exemplu V. V. Vinogradov, în Problemele lingvisticii în lumina lucrărilor lui I. V. Stalin, p. 156 şi passim.

[3] V. A. Zveghinţev, « Inostrannîie iazîki v şkole », 1951, nr. 2, p. 18.

[4] Vezi şi K. A. Levkovskaia, « Inostrannîie iazîki v şkole », 1951, nr. 3, p. 22 şi urm.: în fondul principal intră cuvinte derivate care servesc de model pentru celelalte.

de la *mamă* sau de la *tată* nu putem forma asemenea adjective; pentru a traduce lat. *paternus*, *maternus* sau rus. отеческий, материнский sîntem siliţi să folosim expresii formate cu prepoziţii: *de tată*, *de mamă*, sau genitive: *al tatei*, *al mamei* (*inimă de tată*, *sînul mamei* etc.). Sînt cuvinte care nu se pretează la formarea de derivate cu anumite sufixe, de exemplu de la *deal* nu putem forma un diminutiv în *-l*, din cauza prezenţei fonemului *-l* care se găseşte atît în cuvîntul de bază cît şi în sufix. Acestea sînt accidente care afectează, ca să zic aşa, personal cuvintele în cauză şi nu modifică structura generală a limbii.

Sînt însă limbi care în general folosesc foarte puţin sufixele. De exemplu limba franceză are un număr mic de sufixe productive şi chiar şi de acestea se serveşte destul de rar. Faţă de profuziunea de sufixe cu care se formează în romîneşte diminutivele, în franţuzeşte sînt numai cîteva sufixe diminutivale, şi acelea puţin întrebuinţate. Pentru a reda ideea de diminutiv se foloseşte cuvînt *petit* «mic» adăugat înaintea substantivului de bază (*petit homme* « omuleţ »). Diverse limbi au sufixe cu ajutorul cărora, de la verbe obişnuite, formează cauzative, deziderative. Cauzativul arată că subiectul face pe cineva să execute acţiunea verbului (sanscr. *vartati* « învîrteşte », *varta-ya-ti* « face să se învîrtească »). Deziderativul arată că subiectul doreşte să facă acţiunea verbului (lat. *edo* « mănînc », *es-urio* « doresc să mănînc, sînt flămînd »). Mai există apoi verbe iterative, care arată că acţiunea se face de mai multe ori (lat. *ago* « mîn », *agito* « mîn mereu », « mîn încoace şi încolo »). Alte limbi, cum e a noastră, exprimă aceste nuanţe prin cuvinte adăugate, cum se vede din traducerea exemplelor date între paranteze. Este şi aceasta o trăsătură analitică a limbii noastre.

Trebuie să adăugăm însă că limbile care nu prea folosesc sufixele, ca franceza, au totuşi destul de multe cuvinte derivate, numai că nu le formează singure, ci le împrumută. Astfel franceza împrumută derivate cu nemiluita din latineşte, în aşa fel încît, în faţa locuţiunilor romîneşti citate mai sus, formate cu *tată*, *mamă*, franceza poate cita derivate ca *paternel*, *maternel*, inexplicabile prin cuvintele de bază franţuzeşti *père*, *mère*; pentru « omuleţ », de care a fost vorba mai înainte, poate zice *homuncule* (lat. *homunculus*), neanalizabil în franţuzeşte. Cred că nu exagerez dacă spun că derivatele împrumutate gata făcute din latineşte sînt mai numeroase decît cele create în franţuzeşte.

Un cuvînt din fondul principal este probabil mai mult întărit de crearea unui derivat, care poate la rîndul lui intra în diverse legături cu alte cuvinte (asupra acestei probleme voi reveni îndată), decît de crearea unei locuţiuni în care intră acel cuvînt din fondul principal. Totuşi, cum am mai spus, şi prezenţa locuţiunilor poate întări situaţia unui cuvînt. In schimb împrumutarea de cuvinte gata formate din alte limbi este o armă cu două tăişuri. In oarecare măsură,

şi aceste derivate pot întări cuvîntul de bază indigen, cum am arătat în capitolul despre neologisme, cu exemple romîneşti. Dar în acelaşi timp, prin faptul că elementele de derivare nu sînt totdeauna clare, aceste împrumuturi slăbesc coeziunea grupurilor de cuvinte, distrug sentimentul derivării. Mai gravă este însă situaţia la acele derivate care nici nu pot fi legate de un cuvînt de bază indigen: *maternel* e prea departe de *mère* ca să fie simţit ca un derivat al acestuia, astfel încît face figură de cuvînt primar, nederivat. Astfel derivatele împrumutate nu întăresc fondul principal, ci duc la slăbirea lui, micşorează diferenţa dintre el şi masa vocabularului. Aici se vede unul dintre dezavantajele elementelor analitice în limbă.

In ce priveşte rolul afixelor, trebuie să facem o deosebire între prefixe şi sufixe pe de o parte şi infixe pe de altă parte. Să le vedem însă pe rînd, pe toate.

Dacă comparăm limbile care folosesc mult prefixele cu cele care le folosesc puţin, constatăm o netă superioritate a celor dintîi. In aceste limbi fondul principal este de obicei foarte solid şi diferenţa între el şi masa vocabularului e netă: din fiecare cuvînt care aparţine fondului principal se formează numeroase derivate cu prefixe, pentru redarea cărora limbile de tipul fără prefixe sînt silite să facă apel la cuvinte din alte familii. Astfel, în aceste din urmă limbi, fondul principal devine mai diluat, mai puţin bine delimitat faţă de masa vocabularului. Iată un singur exemplu care mi se pare suficient pentru a îndreptăţi aprecierea de mai sus: faţă de verbul simpl. ходить « a merge », limba rusă are următoarele derivate cu prefixe: выходить « a ieşi », доходить « a ajunge », заходить « a intra », находить « a găsi », обходить « a înconjura », переходить « a se muta », подходить « a se apropia », походить « a se asemăna », приходить « a sosi », проходить « a străbate », сходить « a se scufunda », уходить « a pleca » şi altele. Dacă dăm la o parte pe *străbate* şi *scufunda*, derivate şi ele cu prefix, toate celelalte verbe cu care am tradus derivatele ruseşti sînt independente unele de altele, cuvinte din fondul principal al limbii noastre. Evident, fiecare din ele mai are şi alte valori decît cele corespunzătoare derivatelor ruseşti, dar nu e mai puţin adevărat că masa uriaşă de sensuri exprimate în ruseşte prin verbe grupate în jurul rădăcinii *hod-* s-a difuzat în romîneşte la mai mult de 12 radicale diferite din fondul principal, dintre care deci nici unul nu poate ajunge la soliditatea corespondentului rusesc. In exemplul luat situaţia este încă destul de bună, deoarece toate corespondentele romîneşti sînt în fondul principal al limbii noastre. In alte cazuri putem însă avea a face cu paralele împrumutate recent şi deci în afara fondului principal.

Prezenţa prefixelor ajută mult la folosirea procedeului numit « calc ». Un termen tehnic dintr-o limbă este împrumutat nu prin adoptarea sunetelor din

care e compus, ci prin transpunerea fiecărui element în parte în limba proprie. De exemplu în latinește, din *pressio* « apăsare » s-au format cuvintele *im-pressio* și *ex-pressio*, literalmente « apăsare înăuntru » și « apăsare afară ». Aceste cuvinte au căpătat apoi sensuri abstracte pe care franceza și romîna le exprimă prin cuvintele împrumutate *impresie*, *expresie* (fr. *impression*, *expression*). Astfel s-au introdus în romînește și în franțuzește materiale străine, greu de adaptat și de digerat, greu de introdus în vocabularul omului care nu a învățat latinește. In nemțește s-a folosit procedeul calcului: *Ein-druck*, *Aus-druck*, care redau exact elementele cuvintelor latinești prin material german (« apăsare înăuntru », « apăsare afară »), avînd și sensul abstract de « impresie », « expresie ». La fel în maghiară (*be-nyomás* « impresie », *ki-nyom-* « a exprima », de la *nyom-* « a apăsa ») și în alte limbi. Prin aceasta, noile idei sînt redate cu cuvinte care îmbogățesc elemente vechi ale fondului principal.

Din acest punct de vedere, trebuie să considerăm ca un fapt pozitiv pentru limba noastră introducerea a numeroase prefixe, întîi de origine slavă (*răz-*, *ne-*, *pre-* etc.), apoi de origine internațională (*con-*, *ex-*, *in-* etc.), care dau astăzi limbii romîne posibilitatea să formeze numeroase derivate de la principalele verbe romînești (de exemplu se zice *a răzbate*, *consătean* etc.). Este aici un punct de plecare pentru o întărire ulterioară a fondului principal al limbii noastre.

In ce privește sufixele, lucrurile se prezintă cam în același fel, cu deosebire că aici limba romînă are de la început o poziție mai bună. Cu ajutorul sufixelor moștenite din latinește, s-au format de multă vreme numeroase derivate solide în jurul cuvintelor importante din fondul principal, apoi s-au adăugat foarte numeroase sufixe de origine slavă, rămase productive în limba noastră, iar mai de curînd sufixe internaționale. Din acest punct de vedere deci, romîna nu are nimic de regretat.

In opoziție cu prefixele și sufixele, trebuie să socotim că infixele sînt un element dizolvant, cel puțin în situația la care au ajuns limbile indo-europene cunoscute de noi. Infixul distruge unitatea rădăcinii, îngreuiază menținerea coeziunii între cuvintele din aceeași familie. Este, de exemplu, destul de greu pentru un om de azi să realizeze că lat. *pingo* « a picta » are drept nume de agent pe *pictor*, căci diferența de structură a rădăcinii e destul de mare la cele două cuvinte. De aceea procedeul a și fost părăsit, în multe cazuri infixul a fost generalizat la întreaga familie (de exemplu *punct* l-a primit pe *n* după modelul temei prezentului latin *pungo*), sau, dimpotrivă, a fost suprimat peste tot (lat. *rumpo* a devenit *a rupe*, după modelul perfectului *rupi*). Limbile indo-europene actuale nu mai folosesc procedeul.

Concurența pe care am constatat-o între cuvintele din fondul principal și cele din masa vocabularului cînd a fost vorba de folosirea lor în vorbire se

poate constata şi în privinţa creării derivatelor. Cuvintele din masa vocabularului au puţine derivate, şi adesea de la cîte un cuvînt este un singur derivat, sau chiar nici unul, în timp ce de la cuvintele din fondul principal sînt de cele mai multe ori numeroase derivate (mai ales în limbile care folosesc mult prefixele; pentru limba romînă, vezi statistica de la pagina 108). Aceste derivate sînt strîns legate între ele şi întăresc situaţia familiei din care fac parte. Aşa se explică, că « fondul principal de cuvinte influenţează formele şi procedeele de îmbogăţire a vocabularului general, şi determină legile interne ale dezvoltării lui istorice »[1] şi că « pe baza fondului principal lexical, sub influenţa stimulelor şi impulsurilor pornind de la el se îmbogăţeşte vocabularul... »[2].

Totuşi nu trebuie să se creadă că nu există şi altă posibilitate. Cu sufixele şi prefixele vechi se formează mai ales derivate de la elemente din fondul principal; de asemenea cu sufixe noi, formate printr-un accident, de exemplu prin falsă despărţire (după un cuvînt ca *fruit-ier* « fructifer », « fructar », în care *-t-* aparţine rădăcinii, s-au format în franţuzeşte derivate ca *bijou-tier*, unde *-t-* nu mai aparţine rădăcinii, deci sufixul a devenit *-tier* în loc de *-ier*). Dar sufixele împrumutate intră de obicei în limbă împreună cu cuvintele străine pe care le-au format, şi multă vreme ele nu produc cuvinte indigene [3]. De exemplu în romîneşte sufixul *-abil*, *-ibil* apare în cuvinte ca *lavabil* (nu *spălabil*), *comestibil* (nu *mîncabil*), *divizibil* (nu *împărţibil*) şi numai după multă vreme au început să apară rare derivate de la cuvinte romîneşti: *lăudabil*, *plătibil*. Există sufixe pe care vorbitorul le simte ca străine, aşa încît formează cu ele cuvinte derivate numai de la rădăcini străine, indiferent dacă aparţin limbii din care provine sufixu sau alteia (am dat altă dată, pentru aceasta, exemple din diverse limbi). Bineînţeles, toate aceste fapte afectează numai periferia vocabularului. Treptat însă, sufixele noi, sau dispar, sau ajung să se generalizeze, afectînd şi rădăcinile din fondul principal. Se dă, prin urmare o luptă între sufixele noi şi cele vechi, din care în majoritatea cazurilor ies învingătoare acestea din urmă.

Concurenţa apare însă şi între derivate şi cuvintele de bază. Există, după cum s-a mai spus, derivate care pătrund în fondul principal, alături de forma de bază, iar cîteodată izgonind forma de bază, făcînd-o să iasă chiar din vocabularul activ. M. Gurîceva [4] arată că în franţuzeşte cuvîntul bază *mont*

[1] V. V. Vinogradov, în Problemele lingvisticii în lumina lucrărilor lui I. V. Stalin, p. 169.

[2] Ibidem, p. 176. Am modificat aici traducerea tipărită, care se abate prea mult de la original.

[3] A se vedea V. M. Jirmunski, « Voprosî iazîkoznaniia », 1953, nr. 1, p. 128 şi 129.

[4] M. Gurîceva, art. cit., p. 14 şi urm.

« munte » nu se mai întrebuințează de loc cu sensul lui principal, fiind înlocuit de derivatul *montagne* (de asemenea derivatul *monter* « a urca » este în fondul principal). Astfel întărirea derivatului poate însemna în același timp întărirea cuvîntului bază, dar poate însemna și slăbirea sau izgonirea lui. Acest din urmă fapt se întîmplă atunci cînd derivatul aparține aceleiași categorii gramaticale ca și cuvîntul bază. Două tipuri sînt mai frecvente: diminutivele și verbele formate cu prefix. Mai ales în trecerea de la limba latină la limbile romanice se observă multe cazuri de acestea: rom. *ureche*, *vechi* ș.a. reproduc diminutivele latine *auricula*, *uetulus*, nu formele simple *auris*, *uetus*; *a coase* provine din forma cu prefix *con-suo*, nu din cea simplă *suo*, care nu s-a păstrat; verbul latin *fligo* « a lupta » a fost gonit din limbă de formele cu prefix ca *infligo*, *confligo* etc.

Iată exemple de cuvinte care, în decursul istoriei limbii romîne, au dispărut din fondul principal, sau chiar din limbă, fiind înlocuite de formații cu prefixe: *la (spăla)*, *cinge (încinge)*, *tinde (întinde*; *tinde* a fost reluat în secolul al XIX-lea, sub influența neolatină, dar n-a reintrat în fondul principal), *osebi (deosebi)*. Există și cazuri cînd derivatul aparține altei categorii gramaticale decît cuvîntul bază, dar aceste cazuri sînt mai rare: *mărit* « bărbat, soț » a dispărut, iar derivatul lui, *a mărita*, este în fondul principal (categoria a doua). Alte cazuri unde derivatul e mai solid decît cuvîntul bază: *zdrobi (drob)*, *iernatic (ierna)*, *infirmerie (infirm)*; acest din urmă exemplu, cuvînt recent, nu este în fondul principal.

Un interes aparte trezesc formațiile regresive. Este vorba de cuvinte formate nu prin adăugarea unui afix la rădăcina altui cuvînt, ci, dimpotrivă, prin suprimarea unui afix. Bunăoară verbul latin *sculpo* (de unde vine *a sculpta)* este refăcut din forma cu prefix *in-sculpo* (forma primitivă era *scalpo*, iar schimbarea lui *a* în *u* se justifică numai în forma cu prefix). Exemplele romînești sînt în general substantive derivate de la verbe prin suprimarea sufixului verbal. La bază stă un proces de analogie: deoarece alături de substantivul *roată* avem verbul derivat *roti*, alături de *iarnă* este *ierna*, se naște în mintea vorbitorului ideea că orice verb trebuie să aibă pe lîngă el un substantiv din aceeași familie, fără un sufix special; de aceea pe lîngă un verb ca *goni* (de origine slavă), apare substantivul *goană* (care nu există în slavă). Asemenea cazuri avem extrem de numeroase în romînește, în special de la verbe din fondul principal, ceea ce se explică prin locul preponderent pe care îl ocupă verbul față de substantiv, așa cum am arătat mai sus. De multe ori, dintr-o familie veche, substantivul s-a pierdut și a rămas numai verbul, de la care s-a format apoi un nou substantiv postverbal. Astfel latinul *laus* « laudă » nu s-a păstrat, ci numai derivatul lui, *laudare*, devenit în romînește *a lăuda*, de la care s-a format apoi un nou substantiv, postverbal, *laudă*. Dintre *nea* și *ninge*, este evident că verbul este mai viabil.

Pentru a se putea vedea cît de important este în limba noastră procedeul formării regresive a substantivelor de la verbe, dau mai jos lista formațiilor de acest fel, pornind numai de la verbe din fondul principal:

alerg
alint
altoi
apăs
arunc
astîmpăr
auz

blestem
botez

casc
ceartă
chibz
cioplea
cită
cînt
cîștig
cîștigă
clipă
clocă
cobor
cocă
comandă
crez
cuget
curm

darmă
dogoare
dogor
dovadă
dreg
ducă

făgadă
fulger

goană
grabă
grai
greș

izbă

înconjur
îndemn
înec
înot
întunec
învăț
joacă
jur

laudă

lipsă
loavă
lucru
lumină

mestec
mijă
miros
mustru

năvală

odihnă
omor

pază
păstru
pîndă
pîră
plac
plimb
plută
poarnă
port
poruncă
prăpăd
prăval

pripă
proptă
pup

reazem
risipă
rîmă
rugă
rugină
rușine

sărut
scaldă
scapă
schimb
scutur
seamăn
simț
socoată
sorb
sprijin
supăr
suspin

șoaptă
șuier

tăgadă
tăval
teamă
toacă
trai
treier
tremur
trîntă
trudă
tun
turbă

ură
usuc

vatăm
văz
veghe

zbor
zbucium
zburdă
zdruncin
zgîrci

Am numărat în total 115 cuvinte, cifră enormă, dacă ne gîndim că numărul total al verbelor din fondul principal este de 408: 28,19 la sută din verbe au lîngă ele cîte un substantiv postverbal (trebuie să notez însă că pentru două verbe am găsit cîte două postverbale: *a cîștiga* și *a dogori*, ceea ce modifică puțin procentul). Dar nu garantez cîtuși de puțin că lista e completă, dimpotrivă, pot adăuga imediat cuvinte care n-au fost incluse. Am căutat numai postverbale pentru verbele din lista fondului principal; pe de o parte însă există verbe din fondul principal care au alături forme cu prefix, și acestea la rîndul lor au un derivat, substantiv postverbal, de exemplu de la *veghea* este *priveghea*, iar de la acesta *priveghi*; pe de altă parte, în listă figurează un adjectiv sau un substantiv, de la acesta e derivat un verb, care nu figurează pe listă, iar de la verb, un substantiv postverbal, de exemplu de la *creț*, *încreți*, apoi *încreț* ; de la *gheață*, *îngheța*, *dezgheța*, apoi *îngheț*, *dezgheț*. Exemplele de felul acesta sînt numeroase, și nu au fost adunate în lista de mai sus.

Pentru a ne da seama de mărimea proporției de postverbale, trebuie să adaug că nu de la toate cele 408 verbe din fondul nostru principal era posibil să se formeze substantive postverbale. Unele din ele au fost moștenite împreună cu un substantiv postverbal gata făcut, de exemplu *durea-dor*, *fugi-fugă*, *lupta-luptă*, *păpa-papă*. Altele au fost împrumutate, în special din slavă, de asemenea împreună cu un substantiv: *clădi-cladă*, *croi-croi*, *hrăni-hrană*, *nimeri-nemară*, *otrăvi-otravă*, *pedepsi-pedeapsă*, *rezerva-rezervă* etc., indiferent, din punctul de vedere care ne interesează acum, dacă mai vechi e verbul sau mai vechi e substantivul; esențialul este că substantivul exista, prin urmare limba romînă nu mai putea să-l formeze. Substantivul a putut fi împrumutat separat de verb: *a sufla* este moștenit, iar postverbalul *suflu* e recent, împrumutat din franțuzește. Alteori verbul nostru este el însuși derivat de la un substantiv, care nu intră în fondul principal: *atîrna* (de la *tîrn)*, *boci* (de la *boace)* *(cerca* e derivat latin de la *cerc*, și amîndouă au fost admise în fondul principal romîn). In sfîrșit, caz mult mai frecvent, de la verb există un substantiv creat cu sufix (supin sau infinitiv lung), de exemplu *adaos*, *alegere*, ceea ce face inutilă crearea unui substantiv postverbal. In toate aceste cazuri deci, ar urma să scădem verbul respectiv din lista totală a verbelor, cînd stabilim proporția celor care au postverbale. Astfel procentul ar fi mult mai mare decît cel arătat.

Față de derivatele cu sufixe și prefixe, derivația regresivă are avantajul că economisește materialul lingvistic, formînd cuvinte scurte, comode; nu e deci de mirare că e mult folosită de poeți. Derivatul postverbal e mai strîns legat de cuvîntul bază, mai apropiat de el decît unul cu afix. Prin formarea unui derivat regresiv, familia se îmbogățește mai mult decît prin formarea unui derivat cu afix: derivatul regresiv face impresia că e cuvînt primar, ia în general aspectul de cuvînt vechi, capătă mai repede importanță în limbă, poate da mult mai ușor derivate decît unul care are deja un sufix și este relativ prea lung. Se ajunge astfel ca familia să aibă în aparență două vîrfuri, două centre de iradiere și astfel poziția ei este întărită. Derivatul postverbal poate ajunge chiar să înlocuiască în centrul familiei verbul primar, dînd impresia că acesta din urmă este derivatul. Astfel am trecut pe lista fondului principal pe *măcelar*, nu pe *măcelări*, deși substantivul e postverbal, și verbul e anterior lui (format de la *măcel)*. Uneori nici specialiștii nu cunosc filiația cuvintelor sau nu sînt de acord asupra ei, de exemplu *păs* vine de la *a păsa*, sau invers?

S-ar putea părea că există o contradicție în spusele mele: verbul este mai important în limbă, de aceea se formează de la el un derivat substantiv, dar acesta ajunge să ia locul verbului. Contradicția e numai aparentă: din cauză că verbul este mai abstract decît substantivul, el ocupă într-adevăr un loc mai important; dar vorbitorul simte nevoia de a avea un substantiv alături de verb, sau chiar înaintea lui, de aceea își fabrică acest substantiv.

Vocabularul se mai îmbogăţeşte prin schimbarea categoriilor gramaticale ale cuvintelor: un substantiv capătă şi valoare de adjectiv sau invers etc. In felul acesta nu se adaugă material sonor nou, dar se măreşte conţinutul cuvintelor, se produc noi sensuri şi noi mijloace de a exprima noţiunile. Cel mai mult se îmbogăţesc în felul acesta cuvintele din fondul principal. Procedeul nu are numai avantaje. In general bogăţia de înţelesuri îşi are şi neajunsurile ei: cuvîntul începe să fie vag, să dea naştere la confuzii. Deci îmbogăţirea cu sensuri noi şi înmulţirea categoriilor gramaticale cărora le aparţine un cuvînt nu poate merge prea departe.

Problema aceasta este acută în limbile lipsite de flexiune. In limbile monosilabice, cuvintele nu pot avea familie. Se înmulţesc valorile fiecărui cuvînt, care poate îndeplini diverse funcţiuni sintactice, şi ca urmare trebuie să intre în fondul principal mult mai multe cuvinte, dar mai slabe, mai puţin diferenţiate faţă de masa vocabularului, decît în limbile flexionare. Defectul acesta îl are în mare parte şi limba engleză, despre ale cărei mult trîmbiţate « merite » vom avea ocazia să vorbim mai departe.

Au rămas să fie discutate cuvintele compuse. Prin cuvinte compuse înţeleg numai cuvintele formate din două sau mai multe elemente care au şi existenţă independentă, sînt cuvinte de sine stătătoare, prefixele trecînd, aşa cum s-a văzut, la derivare. Două sau mai multe cuvinte, fiind legate strîns între ele, ajung să exprime o singură noţiune. Cîteodată sfîrşitul celui dintîi este modificat într-un fel oarecare pentru a se stabili legătura cu cel de-al doilea, astfel încît se creează chiar caracteristici pentru sfîrşitul primului termen al compuselor (în latineşte *-i-*, ca în *uni-lateral*, în greceşte *-o-*, ca în *biblio-tecă*, în ruseşte *-o-* şi *-e-* ca în само-вар, огне-мёт « aruncător de foc »). Sînt limbi care fac foarte mare uz de procedeul compunerii, ajungînd să exprime idei complicate cu ajutorul compuselor cu mai mulţi termeni (de exemplu limba sanscrită). Mult folosită este compunerea în greacă, în rusă, în germană, în maghiară etc. Puţin folosită este în latină, în romînă, în franceză.

Iată cîteva exemple romîneşti: *altădată*, *altceva*, *altfel*, *anţărţ*, *astfel (ast* singur nu există, numai *ăst)*, *ălalt*, *batjocură*, *binefăcător*, *binevoi*, *botgros*, *bucălat*, *bunăvoinţă*, *burtă-verde*, *coate-goale*, *codobatură*, *locţiitor*, *mărinimie*.

Limbile care au cuvinte compuse dezvoltă de obicei larg procedeul calcului, despre care s-a vorbit mai sus. De exemplu, după modelul grecescului ναυ-αγία, a fost copiat latinul *nau-fragium*; după acesta, s-au format germ. *Schiff-bruch*, rus. корабле-крушение, magh. *hajó-törés* etc., pe cînd limbile fără compuse, ca romîna şi franceza, sînt silite să împrumute cuvîntul latin gata făcut (rom. *naufragiu*, fr. *naufrage)*, care în aceste limbi este simţit ca un corp străin. Latiniştii noştri din secolul trecut au încercat să înlocuiască cuvintele nelatineşti prin

compuse, să zică de exemplu *de-gît-legău* pentru «cravată», dar încercarea lor a eşuat în mod lamentabil.

Limbile care formează uşor cuvinte compuse au în general un vocabular foarte bogat, cu atît mai mult cu cît în principiu orice cuvînt poate intra în compunere cu toate celelalte şi nici un dicţionar nu poate cuprinde toate combinaţiile posibile. Ceea ce în alte limbi se redă adesea prin derivate cu sufixe sau prin locuţiuni, în aceste limbi este exprimat prin cuvinte compuse. Astfel, faţă de *lingvistică* al nostru, derivat (nu în romînă, de altfel, căci cuvîntul a fost împrumutat de noi gata făcut) de la lat. *lingua* « limbă », rusa are pe языко-знание, germana pe *Sprach-wissenschaft*, maghiara pe *nyelv-tudomány*, care sînt toate compuse dintr-un prim element care înseamnă « limbă » şi un al doilea care înseamnă « ştiinţă ». Faţă de *urechelniţă* al nostru, derivat de la *ureche* (cu un sufix de origine slavă), rusa are pe ухо-вёртка (format din ухо « ureche » şi вертеть « a răsuci »), germana pe *Ohr-wurm* (din *Ohr* « ureche » şi *Wurm* « vierme »), iar maghiara pe *fül-bemászó* (din *fül* « ureche » şi *bemászni* « a se furişa »).

Există şi compuse formate nu din cuvinte întregi, ci din fragmente de cuvinte, mai adesea din iniţiale. Acest procedeu a apărut la noi în secolul trecut, dar a luat foarte mare dezvoltare numai după eliberarea ţării noastre, sub influenţa limbii ruse (în rusă, procedeul cunoaşte o mare favoare de la Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie încoace): *Sovromtransport*(« Transporturi sovieto-romîne »), MIS (« Ministerul învăţămîntului superior »). Formaţiile de felul acesta, dacă durează (ceea ce depinde în primul rînd de durabilitatea noţiunilor pe care le exprimă), pot deveni cuvinte la fel cu cele obişnuite şi pot chiar da derivate cu sufixe: de la CFR avem pe *ceferist*, *ceferiadă*. Pînă acum, asemenea cuvinte n-au intrat în fondul principal, deoarece au fost mereu schimbate.

Cînd un cuvînt este frecvent în compunere, se poate întîmpla să se transforme în sufix (dacă e folosit ca al doilea termen al compunerii) sau ca prefix (dacă apare ca prim termen al compunerii). Astfel grecescul vechi φίλος «prieten» a devenit pentru noi sufix în *slavofil*, *francofil*, şi prefix în *filorus*, *filogerman*.

Se poate întîmpla ca un element de derivare să se transforme în element de compunere, lucru ce-i drept rar: latinescul *omnibus*, cuvînt simplu, este un dativ plural care înseamnă « pentru toţi ». Deoarece rădăcina *omni-* era cunoscută (din *omnipotent*, *omnivor* etc.), *-bus* a fost luat drept un sufix care înseamnă « vehicul », şi astfel s-au creat cuvinte ca *auto-bus*, *aero-bus* etc., unde *-bus* este realmente sufix. Englezii au început să zică, în loc de *omnibus*, numai *bus* simplu, care astfel a devenit cuvînt independent; prin urmare atunci cînd se pronunţă cuvintele în întregime, *omnibus*, *autobus* etc. apar pentru vorbitor ca nişte compuse. Mult mai frecvent este cazul contrar, transformarea unui compus în cuvînt simplu, mai ales atunci cînd e împrumutat de o limbă străină, care nu-i

poate recunoaşte prin analiză elementele. Astfel, pentru noi, apar cuvinte simple vechile compuse *filo-zof* (din greaca veche, « iubitor de înţelepciune »), *ceaslov* (din vechiul slav часо-словъ, calc după grecescul ὡρο-λόγιον « care spune orele »), *glaspapir* (din germ. *Glas-papier* « hîrtie de sticlă »), *borviz* (din magh. *bor-víz* « apă de vin »).

Cuvintele compuse au un dezavantaj: sînt adesea foarte lungi, caracteristică izbitoare a cuvintelor germane, maghiare, ruse etc. Au însă multe şi mari avantaje: permit formarea uşoară a calcurilor (vezi exemplele de mai sus) şi prin aceasta evită împrumutarea de material fonetic străin. Noi am împrumutat din franţuzeşte cuvinte care conţineau sunete necunoscute limbii noastre (*ñ*, *ü*, *ö*) şi, atunci, sau am deformat sunetele ca să le putem pronunţa, sau, într-o etapă următoare, am început să pronunţăm sunetele străine, deformînd astfel sistemul fonologic al limbii noastre. (Astăzi, cuvintele de jargon încep să fie părăsite, şi prin aceasta slăbesc şi dispar şi sunetele străine, împrumutate odată cu ele.) Limbile care au cuvinte compuse împrumută mai puţin cuvinte străine, ele preferă să traducă elementele componente, folosindu-se astfel de substanţa proprie. De exemplu, în timp ce noi zicem *oxigen*, cuvînt pe care nu-l putem analiza, căci l-am împrumutat gata făcut, ruşii zic кисло-род, unde primul element traduce pe grecescul ὀξύς « acru », iar al doilea, pe grecescul γεν- « care dă naştere », şi astfel limba rusă nu a introdus nici o silabă nouă cînd a adoptat acest cuvînt.

Lingvistul francez A. Meillet (şi, după el, şi eu) spunea adesea că termenii tehnici sînt cu atît mai buni cu cît sînt mai abstracţi, adică mai puţin transparenţi în ce priveşte originea lor: romînescul *oxigen* are exact sensul pe care i-l dă manualul de chimie din care aflăm despre el, pe cînd germanul *Sauer-stoff*, în afară de sensul ştiinţific de « oxigen », îl are şi pe acela pe care-l ghiceşte vorbitorul, cunoscînd părţile lui componente (*sauer* « acru », *Stoff* « materie »), şi acest sens nu e corect: oxigenul nu e acru. Argumentul este specios, dar el nu are atîta valoare cît faptul că orice rus reţine uşor pe кислород, orice german reţine uşor pe *Sauerstoff*, în timp ce copilului romîn îi trebuie multă osteneală ca să înveţe pe *oxigen*, care nu-i aduce aminte de nimic cunoscut dinainte.

La aceasta se adaugă faptul că termenii străini, abstracţi, rămîn puţină vreme atît de exacţi, adică denumesc puţină vreme numai noţiunea ştiinţifică pentru care sînt întrebuinţaţi, şi fără să o denatureze. Repede ei sînt aplicaţi şi la alte noţiuni tehnice, capătă sensuri figurate, şi deci exactitatea denumirii scade. Iată cuvîntul străin (vechi grec) *proteză*, al cărui sens primitiv este « punere înainte »; el a fost întrebuinţat pentru a denumi operaţia chirurgicală prin care se înlocuieşte un membru pierdut; apoi a fost folosit şi de dentişti pentru înlocuirea unui dinte; pe urmă *proteză* a început

să numească şi piesele adăugate; iar lingviştii numesc *proteză* adăugarea unei vocale la începutul unui cuvînt (de exemplu *a* în *alămîie*). Iată deci că termenul nu mai este chiar atît de precis delimitat, că pot avea loc confuzii aproape tot aşa ca la un termen format prin calc.

Compunerea cuvintelor are marele avantaj că sporeşte familiile cuvintelor vechi în loc să introducă termeni noi. Astfel, pentru a relua exemplul de mai sus, în timp ce noi am introdus în limbă, în masa vocabularului, un element nou, *oxigen*, rusa şi germana, creînd compusele кислород şi *Sauerstoff*, n-au introdus nici un cuvînt nou, dar au întărit familiile a două cuvinte care făceau parte de mai înainte din fondul lor principal: кислый şi род pe de o parte, *sauer* şi *Stoff* pe de alta. In limba rusă sînt 6.500 de cuvinte radicale (nederivate)[1]. In romîneşte am găsit peste 10.000, deşi vocabularul romîn e mult mai restrîns decît cel rus. Astfel compunerea, fiind un element de întărire a cuvintelor din fondul principal, este în acelaşi timp un element de stabilitate a vocabularului şi implicit al limbii. Desigur, se pot forma şi se formează compuse şi din cuvinte care nu fac parte din fondul principal, dar mult mai rar (după cum şi derivatele de la aceste cuvinte sînt mai puţin numeroase). Se poate deci întîmpla ca şi unele cuvinte din masa vocabularului să fie întărite prin formarea de compuse. Aceasta nu constituie un rău, de vreme ce este necesar să intre şi elemente noi în fondul principal, care nu poate rămîne etern acelaşi. Dar una este să fie întărit din cînd în cînd un element din masa vocabularului, cu perspectiva de a fi primit cîndva în fondul principal, şi alta să fie introduse masiv cuvinte noi în masa vocabularului, cum s-a întîmplat la noi. Subliniez că de obicei ambele elemente ale compusului fac parte din fondul principal, deci prin crearea unui singur cuvînt sînt întărite două familii vechi.

Prin urmare limbile cu compunere bogată au în general un fond principal mai compact, mai bine delimitat şi mai solid, chiar dacă eventual este mai puţin numeros. Iar cuvintele compuse care nu intră în fondul principal îmbogăţesc masa vocabularului cu elemente noi, care fac inutilă împrumutarea de elemente străine. Aşa dar compunerea este un element pozitiv, un element care dă tărie şi stabilitate limbii.

O ultimă problemă în legătură cu formarea cuvintelor: raportul între cuvintele scurte şi cuvintele lungi în fondul principal. Se înţelege de la sine că nu ne aşteptăm să găsim prea multe cuvinte lungi în listele mele, de vreme ce nu am inserat derivatele decît acolo unde nu era vizibilă legătura cu un cuvînt simplu. Prin urmare, din acest punct de vedere, statistica şchioapătă. Dar cazurile de derivate care ar fi trebuit să intre în listele mele alături de

---

[1] Vezi M. N. Peterson, «Voprosî iazîkoznaniia», 1952, nr. 5, p. 77.

cuvintele bază nu sînt prea frecvente, prin urmare rezultatele statisticii aşa cum am întocmit-o eu nu sînt prea departe de adevăr.

In principiu, cuvintele scurte sînt preferabile celor lungi: cuvintele scurte fac economie de substanţă fonetică, fac şi economie de timp (să ne gîndim la pronunţarea unui monstru englezesc de felul lui *educationability* (transpus exact ar suna în romîneşte « educaţionabilitate ») sau franţuzesc ca *révolutionnarisation* (adică « revoluţionarizare »). Apoi, şi acesta este un motiv pentru care cuvintele lungi nu sînt prea numeroase în fondul principal, una dintre condiţiile de admitere a cuvintelor în fondul principal este prezenţa a numeroase derivate, şi este greu să formezi derivate cu afixe de la cuvinte care şi fără să le mai adaugi nimic comportă silabe numeroase. Chiar pentru a înţelege sensul lor trebuie să faci adesea un efort de gîndire.

Nu e vorbă, şi faptul de a fi prea scurte este un defect pentru cuvinte, care riscă să se piardă în vorbire dacă sînt compuse dintr-o singură silabă, şi aceea scurtă. De aceea avem numeroase exemple de cuvinte scurte înlocuite de derivate. In franţuzeşte, în special, exemplele de acest fel abundă, cum am arătat şi mai sus: fr. *soleil* « soare » nu reproduce pe lat. *sol*, ci un diminutiv al acestuia, *soliculus*, deşi în ce priveşte conţinutul nu era nici un motiv să se folosească un diminutiv pentru noţiunea de « soare ».

Am cercetat cuvintele din listele mele, din punctul de vedere al numărului silabelor, luînd toate cuvintele în forma în care se găsesc pe liste. Am găsit astfel în categoria întîi 247 de monosilabe, 513 bisilabe şi 189 de trisilabe. In categoria a doua, 52 de monosilabe, 91 de bisilabe şi 67 de trisilabe. In categoria a treia, 39 de monosilabe, 97 de bisilabe şi 92 de trisilabe. După cum se vede, primul loc îl ocupă peste tot bisilabele. Nu este întîmplător faptul că, în categoria a treia, cea mai discutabilă, cuvintele de trei silabe au căpătat importanţă numerică: este şi acesta un semn că aceste cuvinte sînt cele mai puţin îndreptăţite de a figura pe listă.

Pentru a uşura controlul cifrelor, dau tabloul complet pe litere:

CATEGORIA I-a

	1 sil.	2 sil.	3 sil.	4 sil.	5 sil.	Total
A	7	21	32	—	—	60
Ă	2	—	—	—	—	2
B	8	19	3	—	—	30
C	35	49	14	—	—	98
D	18	14	4	1	—	37
E	3	1	1	—	—	5
F	11	25	4	—	—	40
G	10	13	5	—	—	28

(continuare)

CATEGORIA I-a

	1 sil.	2 sil.	3 sil.	4 sil.	5 sil.	Total
H	1	2	—	—	—	3
I	3	11	2	—	—	16
Î	2	10	31	8	—	51
J	4	2	1	1	—	8
L	10	21	9	—	—	40
M	11	37	11	1	—	60
N	9	20	4	—	—	33
O	9	11	5	—	—	25
P	22	66	21	1	—	110
R	7	13	10	1	—	31
S	36	62	20	2	—	120
Ș	7	8	1	—	—	16
T	10	34	7	—	—	51
Ț	—	6	—	—	—	6
U	4	18	4	—	—	26
V	13	38	—	—	—	51
Z	5	12	—	—	—	17
	247	513	189	15	—	964

CATEGORIA a II-a

	1 sil.	2 sil.	3 sil.	4 sil.	5 sil.	Total
A	1	6	2	1	—	10
B	4	5	—	—	—	9
C	4	22	12	—	—	38
D	2	6	4	—	—	12
E	—	1	4	—	—	5
F	—	6	4	—	—	10
G	3	2	1	—	—	6
H	—	—	1	—	—	1
I	—	1	—	—	—	1
Î	—	—	7	2	—	9
J	2	—	—	—	—	2
L	2	1	2	1	—	6
M	6	5	4	—	—	15
N	1	3	—	—	—	4
O	1	3	—	—	1	5
P	5	8	9	—	—	22
R	1	4	3	—	1	9
S	5	8	9	—	—	22
Ș	—	—	1	—	—	1
T	—	3	—	1	—	4
Ț	3	1	—	—	—	4
U	2	—	—	—	—	2
V	9	2	—	—	—	11
Z	1	4	4	—	—	9
	52	91	67	5	2	217

CATEGORIA a III-a

	1 sil.	2 sil.	3 sil.	4 sil.	5 sil.	Total
A	1	2	10	3	—	16
B	2	9	6	—		17
C	8	19	6	—	—	33
D	—	1	5	1	—	7
E	—	—	1	1	—	2
F	3	3	9	2	—	17
G	2	5	1	—	—	8
H	—	—	—		—	—
I	2	—	3	—	—	5
Î	—	1	—	1	—	2
J	2	—	—	—	—	2
L	2	2	1	—	—	5
M	3	9	9	—	—	21
N	2	2	1	1	—	6
O	—	3	4	—	—	7
P	1	12	11	1	—	25
R	—	5	5	—	—	10
S	6	12	9	—	—	27
Ș	1	—	2	—	—	3
T	2	3	6	—	—	11
Ț	1	2	—	—	—	3
U	—	2	2	—	—	4
V	1	4	—	—	—	5
Z	—	1	1	—	—	2
	39	97	92	10	—	238

După cum se vede, cuvintele de patru și cinci silabe constituie o raritate. Socotesc interesant să dau lista lor completă:

adăuga +	familie +	îngădui	+ mămăligă	rădăcină
alcătui +	făgădui +	+ întîmpina		+ revoluție
amenința +		întuneca	națiune +	
+ astîmpăra	împresura +	întuneric		sănătate
	împreună	înțelege	+ odinioară	sărbătoare
deosebi	înainte			
duminică +	înăuntru	jumătate	prăpastie +	+ tăgădui
	înconjura		primejdie	
executa +	+ îndupleca	+ lumînare		

Bate la ochi de la început numărul mare de verbe formate cu prefixul *în-*, *îm-* (11 din 32; ***îngădui*** a fost numai prin analogie clasat între cuvintele cu

prefixul *în-*, iar originea lui *întuneca* e necunoscută; mai trebuie remarcat că şi printre cuvintele de trei silabe cele începătoare cu *în-* formează un procent însemnat în categoria întîi), apoi cu prefixul latin *ad-* (*adăuga, astîmpăra, odinioară*), apoi relativ numeroase cuvinte internaţionale, de origine recentă deci în limba noastră. Avem de-a face aici cu elemente destul de puţin fixate în fondul nostru principal.

Inainte de a face alte comentarii asupra repartiţiei cuvintelor de una, două şi trei silabe, e necesar să arăt care este situaţia, din acest punct de vedere, a cuvintelor de origine latină care nu au intrat sau au ieşit din fondul principal al limbii noastre. Lista lor se găseşte la p. 204 şi 210, iar totalul lor e de 327 (cu cele auxiliare). Repartiţia este următoarea: de o silabă, 51; de două silabe, 141; de trei silabe, 116; de patru silabe, 19. Iată acum situaţia în procente a celor trei categorii:

	1 sil.	2 sil.	3 sil.	4 sil.	5 sil.	Total
categ. I	25,62	53,22	19,61	1,56	—	100,01
categ. II	23,96	41,94	30,88	2,30	0.92	100,00
categ. III	16,38	40,75	38,66	4,20	—	99,99
1+2	25,32	51,14	21,68	1,69	0,17	100,00
1+2+3	23,82	49,40	24,52	2,11	0,14	99,99

Din examinarea procentelor se desprind următoarele constatări:

1. Cele mai frecvente, atît în total cît şi în fiecare categorie în parte sînt cuvintele de două silabe; cele de o singură silabă sînt prea scurte, iar cele de trei silabe încep să fie prea lungi.

2. Procentul cuvintelor de o singură silabă scade constant de la categoria întîi la a treia (în categoria întîi ele sînt chiar mai numeroase decît cele de trei silabe, ceea ce se explică în parte prin prezenţa a relativ numeroase instrumente gramaticale monosilabice). Cuvintele lungi, de trei şi patru silabe, cresc în frecvenţă de la categoria întîia la a treia (facem abstracţie de cele două cuvinte de cinci silabe, care constituie un accident). Aceasta ne arată că cuvintele lungi, chiar începînd cu cele de trei silabe, sînt mai puţin potrivite şi deci mai puţin solid instalate în fondul principal decît cele scurte. Această constatare mă îndeamnă să subliniez încă odată rolul important al derivaţiei regresive.

FONETICA

Fonetica este în legătură nemijlocită cu întregul vocabular, căci ea furnizează sunetele din care se alcătuiesc cuvintele. Aceste sunete sînt susceptibile

de a se schimba în timp şi spaţiu. Ne vom interesa deci de modificările fonetice produse în decursul istoriei limbii şi de raporturile dintre diversele pronunţări regionale şi pronunţarea limbii naţionale.

Există schimbări fonetice care constituie efecte ale legilor interne de dezvoltare a limbii şi care îmbrăţişează întregul vocabular. Astfel *a* neaccentuat latin, cu excepţia iniţialei cuvintelor, a devenit în romîneşte *ă* în toate cuvintele unde se găsea acest sunet la o anumită epocă. In felul acesta limba romînă a fost dotată cu un nou fonem, *ă*. Vocalele lungi şi scurte din latineşte s-au contopit, ceea ce a avut ca efect că, în loc de zece foneme vocalice, limba noastră a rămas numai cu cinci (numărul lor a crescut apoi, prin introducerea lui *ă* şi *î*). Orice *l* muiat din vechea romînă a dispărut în romîna modernă, pe întreg teritoriul ţării, deci şi în acest caz numărul fonemelor a scăzut cu o unitate. In toate aceste cazuri, schimbările s-au produs la fel în cuvintele din fondul principal şi în cele din masa vocabularului, de exemplu *l* muiat a dispărut din *l'ierta* (devenit *ierta*, cuvînt din fondul principal), ca şi din *l'iñe* (devenit *ie*, cuvînt din masa vocabularului). In toate aceste cazuri, cuvintele din fondul principal nu se deosebesc prin nimic de cele din masa vocabularului, schimbările efectuîndu-se simultan şi pe nesimţite în toate cuvintele. Nu avem nici un motiv să credem că schimbările s-ar fi produs întîi în cuvintele din fondul principal sau în cele din masa vocabularului.

Există şi schimbări brusce, produse prin introducerea de sunete împrumutate din limbi străine. De exemplu limba romînă, după ce a pierdut orice urmă de *h* latin, a împrumutat cuvinte slave care comportau acest fonem (*haină*, *hrană*, *suhat* etc.). Incetul cu încetul, fonemul a pătruns în limbă şi astăzi noi îl folosim în mod curent. Se înţelege de la sine că *h* a apărut în cuvinte din masa vocabularului, deoarece nu se poate admite că un neologism intră dintr-o dată în fondul principal. Dar constatăm că nici pînă astăzi fonemul nu a putut pătrunde adînc în fondul principal: pe listele stabilite de mine au intrat numai patru cuvinte începătoare cu *h*, patru cu un *h* interior (*odihni*, *tihnă*, *tîlhar*, *zahăr*) şi unul cu *h* final (*duh*) (bineînţeles, nu am pus la socoteală acele cuvinte unde *h* este un simplu semn ortografic, ca în *cheie*, şi nu corespunde unui fonem *h*). (Trebuie să adaug că *h* este un fonem recent şi în limbile slave [1].) Aceste fapte aruncă o vie lumină asupra transformării lui *h* în *f*, în cuvinte ca *marfă*, *năduf*, *poftă*, *vîrf* etc. şi ne fac să credem că palatalizarea lui *f* (în cuvinte ca *fier*, pronunţat regional *x'er*) nu poate fi prea veche.

Din cele arătate reiese că fondul principal lexical este un element de conservare şi în domeniul foneticii. Desigur pînă la urmă *h* s-a impus în limba noastră, deşi nu e prea răspîndit. Dar alte foneme nu izbutesc să se menţină. In anii

---

[1] Vezi P. S. Kuzneţov, «Voprosî iazîkoznaniia», 1952, nr. 5, p. 42.

dintre cele două războaie mondiale, au pătruns în limba noastră, o dată cu numeroase franţuzisme, şi sunete specifice limbii franceze şi inexistente mai înainte în romîneşte: *ü* (ca în *alüră)*, *ö* (ca în *dizör*), *ñ* (ca în *lorñon*) etc. Bineînţeles, toate aceste cuvinte au rămas în afara fondului principal al limbii noastre, ba ele au chiar un pronunţat caracter de jargon. De aceea astăzi sînt din ce în ce mai puţin întrebuinţate şi se poate prevedea că în curînd vor fi numai o amintire. Neizbutind să pătrundă în cuvinte din fondul principal, sunetele noi vor dispărea fără urmă. Deci graţie fondului principal, prind şi se dezvoltă acele modificări care sînt în acord cu legile interne de dezvoltare a limbii, iar dintre sunetele împrumutate, numai acelea care ne vin prin cuvinte necesare şi importante pentru întreg poporul. In general, stabilitatea fonemelor depinde de stabilitatea fondului principal lexical şi a structurii gramaticale [1].

Alta este situaţia pronunţărilor regionale. Cînd dialectele locale şi graiurile se contopesc în sînul limbii naţionale, trebuie să se piardă şi pronunţările regionale. Incet, încet, locuitorii unei regiuni se dezvaţă de pronunţarea lor şi o adoptă pe cea a limbii naţionale. De exemplu moldoveanul renunţă la pronunţarea ***barbat*** şi începe să zică ***bărbat***. Ardeleanul nu mai pronunţă *leje*, ci *lege* etc. Cu care cuvinte se începe prefacerea pronunţării regionale? Evident, cu cele din fondul principal, care sînt comune limbii naţionale şi graiurilor regionale şi care revin în vorbă la tot pasul. In schimb cele pe care limba naţională nu le cunoaşte şi care sînt numai în uzul local, acelea pot continua multă vreme să fie pronunţate după fonetismul local. O cercetare cu totul sumară a Atlasului lingvistic romîn mi-a arătat că în punctul 720 *p* urmat de iod e alterat în cuvintele *pistrui*, *piept*, *suspin* şi nu e alterat în *piele*, *pipăi*, *picior*. In punctul 725, e alterat în *pistrui*, *pipăi*, *pişca*, şi nu e alterat în *piele*, *piept*, *picior*. S-ar părea deci că în general în cuvintele din fondul principal s-a adoptat pronunţarea literară, pe cînd în cele din masa vocabularului, nu. Subiectul ar merita să fie studiat printr-o anchetă pe teren.

Dacă, pentru un motiv oarecare, unul dintre cuvintele rămase cu pronunţarea regională pătrunde în limba naţională, el poate să-şi menţină şi aici particularităţile locale. De exemplu, alături de forma muntenească *tezec*, există forma moldovenească *tizic*. In limba literară a pătruns aceasta din urmă, graţie scriitorilor moldoveni (Sadoveanu şi alţii) care l-au folosit în scrierile lor.

Dacă teoria expusă aici este justă, înseamnă că în materie de graiuri regionale rolul fondului principal este contrar celui pe care-l are cînd e vorba de cuvinte de origine străină: tocmai cuvintele din fondul principal sînt cele mai dispuse să-şi modifice pronunţarea, prin urmare aici fondul principal are rolul de a grăbi procesul de unificare a limbii întregului popor.

---

[1] M. N. Peterson, «Voprosî iazîkoznaniia», 1952, nr. 5, p. 77.

MORFOLOGIA

Intre morfologie şi vocabular este o strînsă legătură, căci vocabularul pune la dispoziţie morfologiei materialele de care aceasta se serveşte pentru a construi categoriile de cuvinte. Gramatica şi lexicul se întrepătrund, spune V. A. Zveghinţev [1]. Ne aşteptăm deci ca şi fondul principal lexical să intre în relaţii strînse cu morfologia.

Prima problemă pe care trebuie să o ridic este aceea a cuvintelor neflexibile în fondul principal. Propriu zis, morfologia trebuie să studieze flexiunea cuvintelor, prin urmare s-ar părea că nu o interesează cuvintele neflexibile. Dar părţile vorbirii, în ansamblul lor, nu pot fi obiectul altei părţi a gramaticii decît morfologia, de aceea cele cîteva cuvinte pe care le am de spus despre elementele neflexibile ale limbii au fost clasate aici.

Nu este nevoie să insist asupra extraordinarei importanţe pe care o au în limbă cuvintele de legătură, conjuncţiile şi prepoziţiile: nu există şi nu poate exista limbă dezvoltată fără ele şi nu este posibil să rostim cîteva cuvinte care exprimă idei legate fără să ne folosim de conjuncţii şi prepoziţii. Alături de aceste părţi ale vorbirii trebuie să adăugăm adverbul, deşi el nu este peste tot şi în totul neflexibil (vezi gradele de comparaţie sintetice, de tipul rus. скоро «repede», adv., comp. скорее), şi chiar prin formarea lui după norme regulate el se apropie de cuvintele flexibile. Mă voi ocupa însă aici numai de adverbele primare, ceea ce se poate motiva fie şi prin faptul că cele derivate fac parte din familia cuvîntului lor de bază şi ca atare nu au dreptul la un loc aparte pe liste.

Cuvintele neflexibile sînt în general stabile. Mare parte dintre prepoziţiile romîneşti sînt între cele mai vechi cuvinte ale limbii noastre (*cu*, *în*, *pe* etc.). Conjuncţiile sînt în general mai noi şi ele sînt supuse unei înnoiri mai frecvente, cauzate de nevoia permanentă de a face limba mai clară şi mai precisă, de a exprima tot mai precis nuanţele care se înmulţesc pe măsură ce omul îşi îmbogăţeşte cunoştinţele şi îşi perfecţionează gîndirea. Totuşi şi printre conjuncţii sînt unele care aparţin fondului primitiv indo-european (*că*, *să* etc.). Acelaşi lucru se poate spune şi despre adverbele primare: prin însuşi faptul că nu sînt derivate în limba noastră, dacă nu sînt împrumutate (şi puţine sînt împrumutate), ele se dovedesc a fi vechi.

Am numărat 22 de prepoziţii, 16 conjuncţii şi 50 de adverbe primare (unele cuvinte aparţin în acelaşi timp la două categorii; le-am trecut o singură dată, la rolul lor principal), aproape toate în categoria întîi. In categoria a doua am clasat numai două adverbe, *adins* (la origine e locuţiune pronominală) şi *odinioară*, două conjuncţii, *deci* şi *deşi*, care se întrebuinţează astăzi mai puţin decît în trecut, şi o prepoziţie, *contra*, care încă nu se întrebuinţează prea mult;

---

[1] V. A. Zveghinţev, «Inostranníie iazíki v şkole», 1951, nr. 2, p.22.

în categoria a treia, numai un adverb, *aiurea*, care e pe cale să iasă din fondul principal, dacă nu a şi ieşit. In total, 88 de cuvinte, ceea ce, faţă de totalul de 1419 cuvinte, înseamnă 6,20 la sută; în categoria întîi şi a doua la un loc, faţă de totalul de 1182 de cuvinte, procentul este de 7,36, iar în categoria întîi luată a parte, procentul este de 8,50, desigur destul de însemnat. In ce priveşte originea lor, ele se repartizează astfel:

Prepoziţii. 15 sînt de origine latină, şi anume 11 cu etimologie indo-europeană (*a, asupra, către, cu, de, în, între, întru, pe, spre, sub*) şi 4 devenite prepoziţii în latineşte, dar formate din elemente de origine indo-europeană (*după, fără, la, lîngă*); 6 formate în romîneşte, din elemente de origine latină (dintre care 5 cu etimologie indo-europeană: *din, pentru, peste, prin, printre* şi una fără etimologie cunoscută: *pînă*).

Conjuncţii. 6 sînt de origine latină, cu etimologie indo-europeană (*că, cînd, nici, sau, să, şi*), 8 sînt făcute în romîneşte, dintre care 7 din elemente de origine latină (şi anume 6 cu etimologie indo-europeană: *căci, ci, dacă, deci, încît, însă*, şi una împrumutată de romani din greceşte: *ori*), iar una mixtă (compusă dintr-un element de origine latină şi unul de origine necunoscută: *deşi*) şi două de origine necunoscută (*dar, de*).

Adverbe. Aici am clasat cîteva cuvinte care cu greu pot fi recunoscute ca adverbe, dar pe care nu le-am putut clasa în altă parte (*adins, fie-, vre, zadar*). Sînt 36 de origine latină (am introdus aici unele cuvinte care poate au fost făcute în romîneşte, din elemente latine pe care noi astăzi nu le mai avem, de exemplu *înainte*), dintre care 30 cu etimologie indo-europeană sau făcute în latineşte din elemente indo-europene (*abia, acolo, acum, adins, afară, aici, aiurea, apoi, aproape, aşa, atunci, azi, ca, chiar, cum, fie-, ieri, înainte, înăuntru, încă, încoace, încotro, îndărăt, jos, mai, nicăieri, nu, sus, unde, vre*), 2 au origine indo-europeană discutabilă (*foarte, mîine*), 2 au fost împrumutate de romani din greceşte (*doar, oare*), 1 are origine mixtă (latină şi greacă, *odinioară*) şi 1 e de origine necunoscută *bine* (înrudit cu *bun*). 6 sînt făcute în romîneşte, din elemente latineşti, dintre care 4 cu etimologie indo-europeană (*cam, împreună, îndată, numai*) şi două fără etimologie în latineşte (*parcă, totuşi*). 5 sînt de origine slavă (*ba, da, măcar, prea, zadar*). 1 este de origine maghiară (*mereu*). 2 sînt de origine necunoscută (*adică, iar*).

Am arătat în altă parte cît de mult sînt întrebuinţate cuvintele de aceste feluri. Dacă proporţia lor pe liste variază între 6,20 şi 8,50, cînd citim o pagină dintr-un autor proporţia devine cu mult mai mare pentru că fiecare conjuncţie şi prepoziţie şi multe dintre adverbe apar de mai multe ori pe o pagină în care majoritatea celorlalte cuvinte nu apar de loc.

In principiu, prepoziţiile şi conjuncţiile ar trebui să nu dea naştere la derivate, dar în practică derivate de la ele există. In latineşte, de exemplu, se cunoaşte

tipul *deterior*, *extra*, *intimus* etc., derivate dela prepoziții. In romînește nu găsim asemenea derivate, cel puțin în limba națională. De la adverbe însă e mult mai ușor să se formeze derivate, și exemple există și în romînește *(abielușa*, *acușica*, *a aiura*, *a apropia*, *a împreuna*, *a înainta*, *a îndărăpta*, *îndărătnic* etc.) și ele vin să întărească importanța cuvîntului de bază. Atît adverbele, cît și prepozițiile și conjuncțiile pot intra în compuneri, ceea ce de asemenea aduce o întărire a lor *(despre*, *pe la*, *ca și*, *de la*, *fiindcă*, *poimîine*, *nu numai* etc.*)*.

O ultimă întrebare: cuvintele neflexibile intră în fondul principal după ce devin instrumente gramaticale, sau devin instrumente gramaticale după ce au intrat în fondul principal? Răspunsul trebuie să fie afirmativ în ambele sensuri, căci constatăm că unele cuvinte din fondul principal se transformă în instrumente gramaticale *(lîngă*, de la adjectivul latin *longus*, *fără* de la substantivul latin *foris)*, sau că instrumente noi rezultă din unirea a două vechi, care erau de mai înainte în fondul principal (*dacă* din *de + ca*, *din* din *de + în* etc.). Chiar și morfemele [1] provin de obicei din cuvinte auxiliare, iar acestea, din elemente ale fondului principal. Pe de altă parte, cuvinte din afara fondului principal pot intra în combinații care le transformă în conjuncții (de exemplu *cauză* în locuțiunea conjuncțională *din cauză că*), ceea ce face ca elementul internațional *cauză* să se apropie de fondul principal, sau chiar să intre în el.

INTERJECȚIILE

Interjecțiile sînt cuvinte apropiate de onomatopee. In listele pe care le-am întocmit nu a intrat nici o onomatopee propriu zisă, ceea ce se explică prin caracterul aparte al cuvintelor onomatopeice și prin lipsa lor de stabilitate. Acest lucru e în cea mai mare parte valabil și pentru interjecții. Interjecțiile imită unele sunete din natură (*scîrț* etc.) sau exprimă unele stări ale vorbitorului și sînt legate de acestea. Ca și onomatopeele, interjecțiile nu fac parte din propoziție, deși pot ține locul unei propoziții; ele nu intră în locuțiuni; formează baza pentru derivate *(scîrții)*, dar derivatele de la interjecții, nu prea numeroase, prezintă și ele un oarecare caracter de nestabilitate.

Acest caracter de nestabilitate este legat de faptul că interjecțiile nu au formă arbitrară, ci sunetele din care sînt formate sînt condiționate de conținutul cu care sînt asociate. Afirmația pare paradoxală; voi încerca să o lămuresc. Cuvintele obișnuite sînt formate din sunete care nu au nimic de-a face cu sensul lor, de aceea, dacă schimbăm unul dintre fonemele lor, e foarte ușor să schimbăm cu totul sensul comunicării noastre *(pere — bere)*. Interjecțiile, prin sunetele lor, copiază mai mult sau mai puțin fidel sunetele din natură sau încearcă să redea starea vorbitorului; o oarecare aproximație în reproducerea acestor sunete nu

[1] După P. S. Kuznețov, « Izvestiia Akad. Nauk SSSR », 1952, p. 62.

împiedică înțelegerea: dacă în loc să pronunțăm *pleosc* spunem *bleosc*, modificarea sunetului inițial nu împiedică pe auditor să înțeleagă ce am vrut să spunem, deoarece celelalte sunete rămîn destul de transparente. De aceea interjecțiile, mai puțin abstracte decît celelalte cuvinte, sînt și mai puțin stabile.

Așa se face, după părerea mea, că în fondul principal al limbii noastre nu intră decît patru interjecții (*hai*, *ia(că)*, *na*, *zău*), dintre care primele trei au un destul de pronunțat caracter verbal.

PRONUMELE ȘI NUMERALELE

Mai rămîne să vedem situația pronumelor și a numeralelor; articolul, cu excepția celui enclitic, care nu e un cuvînt de sine stătător, va fi tratat împreună cu pronumele. In prima categorie am trecut, din principiu, toate pronumele și toate numeralele simple (cu următoarele excepții: *alde* (articol) a pierdut în limba literară o parte din conținutul lui, de aceea l-am trecut în categoria a II-a; *milion* și *miliard*, împrumuturi recente și puțin folosite de mase pînă de curînd, nu au intrat în fondul principal). Justificarea nu e greu de prezentat: aceste cuvinte îndeplinesc mai toate condițiile stabilite drept criterii ale apartenenței cuvintelor la fondul principal. Pronumele și numeralele sînt foarte mult întrebuințate, pronumele se găsesc mai pe orice pagină din orice text și intră în tot felul de locuțiuni, iar numeralele sînt adesea folosite în proverbe. Prin flexiunea lor, ele se dovedesc a aparține unui tip arhaic, probabil cel mai vechi tip de flexiune cunoscut în limbile indo-europene (alături de verbul *a fi*). Iată lista pronumelor:

acel, *acest*, *al*, *alde*, *alt*, *atît*, *ăl*, *ăst*, *care*, *ce*, *cel*, *cine*, *cît*, *dînsul*, *el*, *eu*, *îl*, *însumi*, *mă*, *meu*, *nimeni*, *nimic*, *niște*, *noi*, *nostru*, *o*, *său*, *se*, *sine*, *tău*, *te*, *voi*, *vostru*.

In total, 33 de cuvinte, toate de origine latină sau făcute în romînește din elemente latine (toate cu etimologie indo-europeană, cu excepția lui *nimic*, discutabil din acest punct de vedere). Numeralele, în număr de 15, sînt următoarele:

amîndoi, *cinci*, *doi*, *întîi*, *mie*, *nouă*, *o*, *opt*, *patru*, *sută*, *șapte*, *șase*, *trei*, *un*, *zece*. Cu acestea sînt destul de asemănătoare *jumătate* și *sfert*, pe care le-am clasat la substantive, și *prim*, *singur* și *tot*, pe care le-am clasat la adjective.

Toate numeralele simple sînt de origine latină, cu excepția lui *sută*, care e de origine slavă. Pătrunderea unui element slav printre numeralele simple (de altfel și formarea numeralelor compuse cu *spre* este copiată după model slav) arată importanța deosebit de mare pe care o au elementele lexicale slave în limba romînă, căci numeralele sînt printre elementele cele mai constante ale fondului principal.

Procentul pronumelor în categoria întîi și a doua luate împreună e de 2,79, iar în categoria întîi singură, de 3,32. Al numeralelor în categoria întîi este de

1,56. La un loc, toate cuvintele pe care le-am tratat în acest capitol, adică prepozițiile, conjuncțiile, adverbele primare, interjecțiile, pronumele, numeralele, formează 9,87 la sută din toate cuvintele trecute în cele trei categorii (140 din 1419), 11,77 din categoria întîi și a doua la un loc (139 din 1181), și 13,80 în categoria întîi (133 din 964). Fără îndoială că toate aceste cuvinte trebuie adăugate la cuvintele abstracte.

CUVINTELE NEREGULATE

Prin cuvinte neregulate, înțeleg pe de o parte pe acelea care prezintă neregularități în flexiunea lor (de exemplu alături de singularul *om*, găsim pluralul *oameni* în loc de *omi*, cum ar fi de așteptat dacă ne luăm după exemple ca *pom* — *pomi*; alături de prezentul *am*, găsim perfectul *avui* în loc de *amui*, cum ne-am aștepta după modelul *gem* — *gemui*), pe de altă parte pe cele derivate după alt sistem decît cel obișnuit (de exemplu adverbul *bine* alături de adjectivul *bun*, în loc ca adverbul să fie egal cu forma neutră a adjectivului). Mai adaug cuvintele la care accentul variază în cursul flexiunii (sg. *mi'jloc*, pl. *mijloa'ce*) și pe cele care au unele forme flexionare înlocuite cu forme din alte rădăcini (de exemplu rom. *o dată, de două ori*, deși *dată* are și pluralul *dăți*; rus. год «an», dar шесть лет «șase ani», deși год are plural, și chiar două forme: года și годы; alte exemple se vor vedea mai departe).

Din paginile precedente s-a putut vedea că, după părerea mea, cuvintele neregulate fac parte toate din fondul principal, că, prin însuși faptul că sînt neregulate, ele se dovedesc a aparține fondului principal. Inainte de a discuta această afirmație și de a demonstra justețea ei, cred necesar să discut motivele pentru care unele cuvinte sînt neregulate.

Limba primitivă « nu era complexă, ea avea un fond de cuvinte foarte sărac » ne spune I. V. Stalin [1]. Ideile de exprimat nu erau pe atunci nici prea numeroase, nici prea complicate. In schimb aparatul gramatical era cu totul neorganizat. Incă nu avuseseră loc « uriașele succese ale gîndirii », încă nu se găsiseră mijloace comode de a generaliza, munca de abstractizare era încă la începutul ei. Fără îndoială, primii oameni care au început să vorbească nu ajunseseră încă la noțiuni generale, pentru ei cuvîntul *cal* nu reprezenta încă noțiunea de « cal » în general, ci numai calul concret, sau caii concreți pe care îi aveau în fața lor. Gramatica nu semăna încă cu geometria de azi. « Primitivii », pînă astăzi, deși au un vocabular mult mai redus decît civilizații, au totuși, pentru unele noțiuni, mult mai multe cuvinte decît noi, tocmai din cauza nepu-

---

[1] I. Stalin, Marxismul și problemele lingvisticii Ed. pentru literatură politică, 1953, p. 24.

tinţei de abstractizare. Ei au un cuvînt pentru « cal alb », altul pentru « cal negru » etc., dar un cuvînt « cal » nu au.

Putem bănui că, tot din neputinţa de a generaliza, pluralul se exprima, în primele timpuri, cu alt cuvînt decît singularul. Urme ale acestei stări de lucruri se mai pot găsi şi în limbile europene de astăzi (germ. sg. *Mann*, pl. *Leute* « om, oameni », rus. sg. человек, pl. люди « om, oameni »). Unele substantive nu au plural, altele nu au singular (fr. *gens* « oameni », fără singular, cf. lat. *liberi* « copii», fără singular). Astfel, în vremea începuturilor vorbirii, un animal izolat se numea, să zicem, *cal*, două se numeau *telegari*, trei, *herghelie*. Fapte de acelaşi fel se găsesc în morfologia verbului. Diferitele timpuri ale unui verb se exprimau prin cuvinte deosebite, şi urme ale acestei stări de lucruri se mai găsesc la dată istorică. In greceşte, de la verbul φέρω « aduc », viitorul este οἴσω, aoristul este ἔνεγκον; de la ἀγορεύω, aoristul este εἶπον, iar viitorul, ἐρῶ; în latineşte, de la *fero* «port», perfectul este *tuli*, iar supinul *latum*; verbul *uolo* « vreau » are persoana a doua a prezentului, *uis*, din rădăcina altui cuvînt decît celelalte persoane.

Aceste forme provenite din altă rădăcină se numesc deobicei s u p l e t i v e; socotesc că termenul e greşit, căci el presupune dispariţia unor forme mai vechi, regulate, al căror loc l-ar fi luat cele neregulate; în general însă lucrurile nu s-au petrecut aşa, ci formele aşa numite supletive sînt şi ele tot primitive şi egal de îndreptăţite la existenţă, din punctul de vedere istoric, ca şi celelalte. Dovada o fac verbele cărora le lipsesc cu totul unele forme, pentru că nu le-au avut niciodată, de exemplu lat. *rigeo* « sînt ţeapăn » nu are perfect şi supin, lat. *disco* « învăţ » nu are supin etc. (La fel substantivului *uis* «putere» îi lipsesc genitivul şi dativul singular, substantivului *uicis* « schimbare » îi lipsesc nominativul şi dativul singular etc.)

Pe acelaşi plan putem pune formarea femininului: la origine nu existau sufixe cu ajutorul cărora să se formeze substantive feminine de la masculine sau masculine de la feminine, ci se recurgea la cuvinte diferite. Astfel lat. *bos* « bou » are feminin pe *uacca* « vacă ». Situaţia aceasta s-a păstrat pentru multe animale domestice în toate limbile moderne.

Cu timpul se introduce un început de organizare, se adoptă anumite caracteristice cu ajutorul cărora se diferenţiază mai multe forme din rădăcina aceluiaşi verb sau substantiv. La verbe, de exemplu, singularul are în temă altă vocală decît pluralul: gr. perf. pers. I sg. οἶδα, «ştiu», pers. I pl. ἴσμεν, germ. prez. (mai vechi perf.) pers. I sg. *weiss* « ştiu », pers. I pl. *wissen*; pers. I sg. *mag* « pot », pers. I pl. *mögen*; sg. *darf* « am voie », pl. *dürfen* etc. Apoi se introduc terminaţii caracteristice pentru diversele timpuri, dar se păstrează şi alternanţele vocalice. De exemplu în greceşte aoristul se formează cu o terminaţie dată (pers. I sg. -ον), dar tema aoristului diferă de tema prezentului: prez. λείπω « las », aor. ἔ-λιπ ον, prez. φεύγω « fug », aor. ἔφυγον (dacă tema ar rămîne a prezentului,

aoristul s-ar confunda cu imperfectul); cf. şi formele germane prez. *gehe* « merg », perf. *ging*, prez. *tue* « fac », perf. *tat* etc.

După multe mii de ani, se creează în sfîrşit terminaţii care lasă tema intactă şi care se ataşează la foarte multe teme nominale sau verbale de acelaşi fel. Se construiesc forme de trecut mai regulate, ca lat. *dixi* (adică *dik-si*) de la prezentul *dico* « spun », cu terminaţia *-s-*, gr. ἐπαίδευσα de la παιδεύω « educ », tot cu terminaţia *-s-*, vechi slav слоушахъ de la prezentul слоушѫ « aud », cu *-h-* provenit dintr-un mai vechi *s*, germ. *machte* de la prezentul *mache* « fac », cu terminaţia *-t-* etc. Aceste forme sînt simple şi regulate, ele servesc la conjugarea unui mare număr de verbe; însă ele coexistă cu cele mai vechi, neregulate şi complicate sau chiar cu totul aberante. Numai foarte încet aceste forme vechi sînt înlocuite de cele noi. Astfel în latineşte apare la un moment dat un sistem mult mai clar de a forma perfectul, cu sufixul *-u-* (*canta-u-i* de la *canto* « cînt », *mon-u-i* de la *moneo* « sfătuesc »). În romîneşte, multe dintre verbele care în latineşte fuseseră neregulate au devenit regulate, de exemplu lat. *pasco*, perf. *paui*, rom. *pasc*, *păscui*; lat. *cado*, perf. *cecidi*, rom. *cad*, *căzui*. Această simplificare şi regularizare este « rezultatul unei îndelungate munci de abstractizare a gîndirii umane, un indice al uriaşelor succese ale gîndirii » [1].

Ce e drept, procesul de dezvoltare a limbii nu merge ca un fir neîntrerupt dinspre neregulat spre regulat. Există şi cazuri contrarii, de formaţii regulate care devin neregulate. În primul rînd acesta este efectul deteriorărilor fonetice. În latineşte, verbul *leuo*, *leuare* este perfect regulat; în romîneşte, din cauza tratamentului diferit al silabei iniţiale, după cum era accentuată sau nu, s-a ajuns la o conjugare cu totul neregulată: pers. 1 sg. *iau*, 1 pl. *luăm*; aceeaşi cauză a făcut ca verbul *a veni*, regulat la prezentul indicativ în latineşte (1 sg. *uenio*, 1 pl. *uenimus*), să fie neregulat în romîneşte (1 sg. *vin*, 1 pl. *venim*). În urma transformărilor fonetice, verbele irlandeze au devenit atît de neregulate, încît întrec cu mult, din acest punct de vedere, situaţia din limbile clasice. Şi în franţuzeşte s-au produs noi cazuri de verbe supletive: prez. 1 sg. *je vais* « eu merg » (lat. *uado*), pl. 1 *nous allons* (lat. *ambulamus*), viit. *j'irai* (lat. infin. *ire*), adică trei verbe latineşti s-au contopit în conjugarea unui singur verb franţuzesc. Acesta este adevărat supletivism, deoarece toate cele trei verbe latineşti prezentau toate formele de prezent şi de viitor.

Un caz puţin deosebit este acela al verbului romînesc *a vrea*, *a voi*, care amestecă în paradigmă forme de origine latină şi forme de origine slavă.

Chiar şi în formarea femininului şi a masculinului se produc noi neregularităţi: faţă de lat. *equus* « cal », fem. *equa*, romîna are femininul *iapă* şi mascu-

---

[1] I. Stalin, Marxismul şi problemele lingvisticii. Ed. pentru literatură politică, 1953, p. 22.

linul mai nou, *cal*; față de lat. *gallus* « cocoș », fem. *gallina*, romîna are femininul *găină* și masculinul mai nou (slav) *cocoș*.

Forme neregulate se mai pot produce prin faptul că o formație care a fost cîndva regulată se pierde, lăsînd în urma ei numai resturi răzlețe, care nu mai sînt simțite ca făcînd parte dintr-un sistem. Limba latină cunoștea o declinare în *-u-* (tip *lacus*, gen. *lacus*), care în limba vorbită s-a contopit la un moment dat (cînd *o* a devenit *u*) cu temele în *-o-* (tip *populus*, gen. *populi*); dar terminația *-o-* > *-u-*devenise caracteristică pentru masculine, iar vechea declinare în *-u-* cuprindea și feminine; unele dintre acestea s-au păstrat în romînește ca atare (*noru*, *mînu*, feminine, deci, din punctul de vedere al limbii romîne, neregulate) și mai apar așa pînă astăzi în unele regiuni (în limba literară, cu excepția construcției *noru-mea*, ele au fost trecute la declinarea în *-ă*, a femininelor, și au devenit astfel regulate), ba la ele s-a mai adăugat un exemplu nou, *soru-* (păstrat în *soru-mea*) din lat. *soror* (în schimb *noră* și-a conformat pluralul, *nurori*, după *soră*).

Limbile indo-europene cunoșteau în conjugare forme atematice, adică verbe la care terminația personală era adăugată direct la tema verbului, fără vocală de legătură. Desigur acest soi de conjugare este mai vechi decît cel tematic, și a fost o vreme cînd conjugarea atematică era « regulată ». Dar formele atematice au fost treptat înlocuite, așa încît, acolo unde ele mai apar, pot fi considerate ca neregulate. Astfel în latinește mai apar cîteva forme ale verbului *fero (fers*, *fert*, *ferte*, *ferre)*, cîteva optative (*uelim*, *edim* etc.) și încă puține exemple, trecute în manuale ca forme neregulate. Pînă în ziua de azi mai avem în romînește resturi de conjugare atematică (la verbul *a fi*, probabil și la *a avea*), care constituie în gramatica noastră cazuri de neregularitate.

Desigur, mai există și alte cauze care duc la stricarea ordinii în gramatică, în afară de cele pe care le-am pomenit. Oricum, cred că putem afirma fără grijă că tendința de a încadra într-un sistem formele aberante este în general mult mai puternică decît toate cauzele care duc la crearea de forme neregulate, și că, în ansamblu, limbile merg spre împuținarea formelor neregulate.

Este timpul acum să răspund la întrebarea pusă la începutul acestui capitol: de ce socotesc că cuvintele neregulate fac parte toate din fondul principal? Din cauza felului însuși în care se păstrează cuvintele neregulate. Atunci cînd se introduce un sistem regulat de flexiune sau de formare, este natural ca, prin analogie, să se extindă acest sistem la formele mai vechi, neregulate. De exemplu în ce privește conjugarea. După cum am arătat mai sus, într-o fază mai veche a limbilor indo-europene, timpurile trecutului erau în general derivate de la teme destul de diferite de a prezentului: gr. prez. βαίνω « merg », aor. ἔβην; lat. prez. *facio* « fac », perf. *feci*; germ. prez. *giesse*, perf. *goss*; v. sl. борѭ, aor. брахъ etc. La un moment dat s-au creat forme regulate: gr. παιδεύω, aor. ἐπαίδευσα; lat. *laudo* «laud», perf. *laudaui*; germ. *mache*, perf. *machte*; v. sl. слоушѫ, aor. слоушахъ

Aceste forme se organizează în sisteme, în aşa fel încît, dacă ţi se dă o singură persoană a unui timp, poţi în general să formezi fără greşeală toate celelalte persoane ale tuturor timpurilor, chiar dacă nu le-ai mai întîlnit niciodată. Conjugările vechi trebuie învăţate timp cu timp: dacă ai prezentul lat. *uenio*, nu poţi ghici dacă perfectul e *ueni*, *ueniui*, *uensi* sau altfel; de asemenea dacă ai perfectul lat. *cecini* nu poţi ghici cum e prezentul sau supinul. La conjugările noi, situaţia este cu totul alta: după o formă personală ca perf. pers. 2 pl. lat. *laudauistis* sau sup. *cantatum* poţi imediat constitui întreaga conjugare a verbului. Superioritatea acestui sistem asupra vechii lipse de sistem e de netăgăduit. Este deci cu totul natural ca treptat formele neregulate să fie eliminate, creîndu-se prin analogie forme regulate: lat. *sentio*, perf. *sensi*, devine în romîneşte *simt*, perf. *simţii*, ca şi cînd în latineşte ar fi fost *senti-u-i*; vechiul romîn prez. *facŭ*, perf. *feciŭ*, devine n. rom. *fac*, *făcui*, ca şi cînd perfectul latin ar fi fost *fac-u-i*.

De ce însă nu se generalizează formele regulate şi mai persistă multe din cele vechi? Pentru că se opune tradiţia, adică memoria oamenilor. «... bazele [1] structurii gramaticale se păstrează în decursul unei perioade de timp foarte îndelungate ...» [2]. Pentru ca o formă analogică să fie creată şi pentru ca să se răspîndească, trebuie să fie uitată forma veche; prin urmare, cu cît formele neregulate sînt mai des întrebuinţate, cu cît ele sînt mai prezente în mintea vorbitorilor, cu atît mai mare opunere vor exercita împotriva înnoirilor, a regularizării. Vechile substantive latineşti care exprimau nume de obiecte dar aparţineau declinării însufleţitelor (din cauza mentalităţii animiste a perioadei cînd aceste substantive s-au format), au arătat în romîneşte tendinţa de a deveni neutre, adică inanimate (conform mentalităţii mai noi). Pentru ca această tendinţă să se realizeze, era necesar ca masculinele să-şi schimbe pluralul, iar femininele să-şi schimbe singularul. Constatăm în fapt că mai toate vechile masculine nume de obiecte au devenit în romîneşte neutre (de ex. *riuus*, masc., a devenit rom. *rîu*, n.), cu excepţia a vreo douăzeci de cuvinte care erau întrebuinţate mai mult la plural; în schimb puţine feminine au devenit neutre, pentru că numai puţine dintre ele se întrebuinţau mai mult la plural. Iată exemple: lat. *nasus*, m., rom. *nas*, pl. *nasuri* (ca şi cum în latineşte ar fi fost *nas-ora*), dar lat. *oculus*, m., rom. *ochi*, pl. *ochi*, reproducînd pe lat. *oculi* (omul are un singur nas, dar doi ochi); lat. *palea*, f., rom. *pai*, n. (ca şi cînd singularul latinesc ar fi fost *paleum*), dar lat. *mensa*, f., rom. *masă*, pl. *mese*, reproducînd pe lat. *mensae* (este evident că de « paie » se vorbeşte mai mult la plural, iar de « masă » mai mult la singular).

Reiese de aici că este mai puternică acea formă care se întrebuinţează mai

---

[1] In ediţia Ed. pentru literatură politică e tradus *principiile*.

[2] I. Stalin, Marxismul şi problemele lingvisticii. Ed. pentru literatură politică, 1953, p. 23.

mult, pentru că e mai prezentă în memorie, şi de aceea poate să o influenţeze pe cealaltă. Cînd primul romîn a zis *vînturi* în loc de *vinţi* (lat. *uenti*), această inovaţie n-a izbit prea rău pe ascultători: cine ştie dacă ei avuseseră vreodată ocazia să rostească sau să audă forma de plural a acestui cuvînt? Dacă unul dintre noi ar spune, cu acelaşi procedeu, *dinturi* în loc de *dinţi*, ar provoca imediat o reacţiune, căci pluralul *dinţi* este familiar oricui. În diferite locuri şi timpuri, copiii încearcă să regularizeze verbul *a pune*, folosind la mai mult ca perfect forma nouă *punesem*; această formă nu prinde însă, căci verbul *a pune* este foarte mult folosit, şi adulţii sînt prea deprinşi cu forma *pusesem*.

Aşa se explică faptul că adjectivele care păstrează comparaţia neregulată sînt cam aceleaşi în mai toate limbile europene. La origine, singurul mod de a forma comparativul era probabil de felul latinescului *bonus* « bun », *melior* « mai bun », *optimus* « cel mai bun », fiecare grad fiind total diferit de pozitiv. Limbile şi-au creat apoi sisteme clare, cu sufixe sau prefixe (lat. *longus* « lung », *long-ior* « mai lung », *long-issimus* « cel mai lung »; rom. *lung*, *mai lung*, *cel mai lung*). Au rămas neregulate un număr relativ mic de adjective foarte mult întrebuinţate la comparativ şi superlativ: « bun » (în greceşte, latineşte, franţuzeşte, ruseşte, nemţeşte englezeşte...), «rău» (în greceşte, latineşte, ruseşte, englezeşte...), « mic » (în greceşte, latineşte, nemţeşte...), « mult » (în greceşte latineşte, franţuzeşte, italieneşte, nemţeşte, englezeşte...) etc.

Să examinăm şi substantivele. In englezeşte s-a introdus un sistem simplu de a forma pluralul, prin adăugarea unui *s* (*hand* « mînă », *hands* « mîini »). Au rămas neregulate substantivele ca *man* « om » (pl. *men*), *tooth* « dinte » (pl. *teeth*) etc., care sînt cele mai mult folosite sub forma pluralului. In ruseşte, dintre substantivele formate cu sufixul i.-e. *-men*, cu flexiune devenită neregulată, au mai rămas zece cuvinte, ca время, имя, знамя etc. Nu pot judeca în ce măsură unele dintre ele mai rezistă numai în calitate de cuvinte livreşti. In romîneşte, un vechi plural *cîmpi*, reproducînd latinul (masc. pl.) *campi*, a mai rămas numai în expresiile izolate, dar mult întrebuinţate, *a bate cîmpii*, *a-şi lua cîmpii* etc. Din vechile substantive imparisilabice latine, au rămas în romîneşte urme la acele cuvinte care se întrebuinţează cel mai mult şi la plural. De exemplu *om-oameni*, *soră-surori*, *cap-capete* (întrebuinţat la plural mai mult cu sensul de « capăt », de aceea s-a refăcut un singular regulat *capăt*), *oaspe-oaspeţi* (întrebuinţat mai mult la plural, de aceea s-a refăcut un singular regulat *oaspete*).

Este evident că pronumele sînt cuvinte dintre cele mai uzuale, de aceea şi păstrează în toate limbile o flexiune arhaică, mult deosebită de a substantivelor şi adjectivelor. Declinări total neregulate ca *eu-mine*, *tu-voi* etc. se cunosc peste tot. Mai amintesc de cazuri ca rom. *o*, acuzativ feminin şi neutru. Numeralele sînt relativ regulate pentru numerele mari, mai rar folosite, şi cu totul neregulate pentru cele mici, de uzaj zilnic.

In privința verbelor: în romînește, dintre verbele latinești de conjugarea a II-a și a III-a, au rămas, ca neregulate, verbele des întrebuințate: *a bate*, *a vedea* etc. Celelalte, sau au dispărut, sau au trecut la conjugarea I *(a învia, a adăuga)*. Și în alte limbi lucrurile se petrec la fel, de exemplu în rusește fac excepție de la regulile simple ale conjugării verbe ca мочь « a putea », брать «a lua» etc. Aspectele se exprimă prin prefixe și sufixe, numai la verbele cele mai frecvente se mai păstrează forme total diferite: итти—ходить «a merge», брать—взять «a lua » etc.

Cuvintele care prezintă nereguli noi se explică în același mod. Alterările fonetice se produc pe încetul și nu sînt percepute de vorbitori, iar odată desăvîrșite, ele sînt păstrate cu strictețe, căci analogia este împiedicată de a interveni pentru a reintroduce regula.

Printre exemplele pe care le-am dat mai sus, sînt unele care s-ar părea că contrazic regula. Am citat cazul perfectului vechi rom. *feciu*, devenit azi *făcui*, deși verbul *a face* este fără îndoială unul dintre cele mai întrebuințate. Aici trebuie însă să punem în cauză timpul însuși care e bolnav. In cea mai mare parte a țării, perfectul simplu nu se mai întrebuințează în vorbire, prin urmare forma veche nu putea opune rezistență. Sînt verbe noi cărora nu le putem forma perfectul simplu în nici un fel: dacă am zice *vulcanul erupse* am provoca ilaritate (trebuie spus *făcu erupție*). Tot așa, dacă infinitivul lung al verbului *a vinde* este *vînzare* (refăcut după norma mai puternică a conjugării întîi), deși *a vinde* este fără îndoială mult întrebuințat, aceasta se explică nu numai prin aceea că conjugarea a III-a în ansamblul ei este neproductivă de mai bine de două mii de ani, ci și prin faptul că infinitivul are în general o slabă întrebuințare verbală în romînește (la fel *a zăcea* și alte verbe de conjugarea a II-a și a III-a au căpătat infinitive lungi de conjugarea I, ca *zăcare*, iar alte verbe din cele două categorii neregulate folosesc alte tipuri de abstracte verbale, de exemplu de la *a coase*, *cusut*, nu *coasere*).

Desigur, întrebuințarea frecventă și generală nu este singura caracteristică a cuvintelor din fondul principal, dar este totuși o condiție esențială. Dacă cercetăm cuvintele pe care le-am luat ca exemple, e ușor de văzut că ele prezintă toate și alte semne caracteristice pentru fondul principal lexical.

Și din punctul de vedere pe care-l discutăm aici se poate face o ierarhizare. Cu cît un cuvînt este mai solid instalat în fondul principal, cu atît mai puțin se pretează la regularizare. Se spune în unele lucrări că cuvintele dispar pentru că sînt neregulate și creează astfel dificultăți la regularizare [1]. Adevărul este tocmai contrariul: cu cît sînt mai neregulate, cu atît trebuie să fie mai prezente în minte și cu atît se dovedesc mai stabile în limbă. Iată exemplul verbului « a fi »: este desigur cel mai neregulat cuvînt din limba romînă (și din altele),

---

[1] Vezi discuția în « Bulletin linguistique », v. IV, p. 100 și urm.; B. P. Hasdeu, în Cuvente den bătrăni, ed. Byck, p. 227, spune că « un cuvînt . . . se deteriorează . . . printr-o deasă întrebuințare ».

cu forme total diferite una de alta (*sînt*, *eşti*, *eram*, *fui*, *fost* etc.) şi nu a suferit decît puţine modificări din epoca latină şi pînă azi; el este în acelaşi timp unul dintre cuvintele cele mai solid instalate în limbă, fără nici o perspectivă de a fi îndepărtat. Alături de el putem să punem echivalentul rusesc быть, care este incontestabil mult mai puţin neregulat, şi care în acelaşi timp, este incomparabil mai puţin întrebuinţat decît verbul romînesc.

Ce se întîmplă cu un cuvînt neregulat, atunci cînd începe, din diverse motive, să se întrebuinţeze mai puţin, adică atunci cînd e pe cale să fie exclus din fondul principal lexical, sau cel puţin nu mai face parte dintre cele mai solide elemente ale acestuia? Este de aşteptat să se întîmple una din două eventualităţi: formele neregulate, nemaifiind neîncetat prezente în minte, sau sînt atrase în orbita formelor regulate, suferind analogia acestora, sau încetează cu totul de a mai fi întrebuinţate şi dau naştere astfel la noi cuvinte defective.

In latineşte, verbul neregulat *fero* este unul dintre cele mai întrebuinţate. In limbile romanice nu s-au păstrat decît slabe urme ale lui, probabil pentru că sensul lui ajunsese să fie prea vag. S-au păstrat însă unele derivate cu prefixe (de exemplu în romîneşte *a suferi*), cu înţeles mai restrîns şi în acelaşi timp cu circulaţie mai mică (deşi nu în afara fondului principal). Cu rare excepţii, aceste verbe au fost aduse, în ce priveşte flexiunea, la normele generale. La fel pentru verbul latin *eo*, *ire* « a merge », păstrat în romîneşte numai sub formele derivatelor cu prefixe *exeo* (*ies*), *pereo* (*pier*) şi *subeo* (*sui*), devenite regulate în romîneşte (în general trebuie observat că derivatele cu prefixe sînt mai dispuse la regularizare decît verbele simple). In latineşte mai există un număr de verbe care formează perfectul cu reduplicare (*cano* « cînt », perf. *cecini*). Vocala silabei de reduplicare trebuie să fie *e*. La unele verbe găsim această vocală modificată, asimilată de vocala din rădăcină, ceea ce constituie, evident, o încercare de a face conjugarea mai uniformă. Aceasta se întîmplă la acele verbe care sînt mai rar întrebuinţate, cel puţin la perfect: *momordi* « am muşcat », *spopondi* « am angajat », *totondi* « am tuns », *pupugi* « am împuns », *tutudi* « am lovit ».

In franţuzeşte au devenit neregulate mai toate verbele latineşti de conjugarea a II-a şi a III-a, prin degradare fonetică. Unele dintre ele încep să fie mai rar întrebuinţate în limba literară: *traire* « a mulge » (lat. *trahere*), *paître* « a paşte » (lat. *pascere*), căci acţiunile pe care le denumesc nu mai au astăzi importanţa generală pe care o aveau în trecut. Rezultatul este că aceste verbe au pierdut o serie de forme, neînlocuite prin nimic, dar verbele în ansamblul lor încep să fie înlocuite prin formaţii regulate, de conjugarea I (*traire* prin *tirer*; la fel în loc de *clore* « a închide » se zice *fermer*, în loc de *choir* « a cădea », *tomber* etc.). In romîneşte, în aceeaşi situaţie este *a la*, devenit neregulat în evoluţia lui pe teritoriul nostru. Desigur, nu dispare pentru că e neregulat, ci devine defectiv pentru că e pe cale de dispariţie.

INOVAŢIILE ÎN MORFOLOGIE

Ajungem acum la o problemă deosebit de importantă: cum se introduc inovaţiile în morfologie, pornind de la cuvinte din fondul principal, sau din masa vocabularului? Un răspuns la această întrebare se desprinde din faptele prezentate mai sus. Fondul principal reprezintă elementul vechi, care dă stabilitate limbii, dar, în acelaşi timp, cuvintele din fondul principal sînt formate cu mijloace care se învechesc, devin neproductive. Elementul nou, care împinge limba înainte din acest punct de vedere, pare a fi format de cuvintele din masa vocabularului. Este foarte important să studiem fondul principal lexical, pentru a cunoaşte trecutul limbii, pentru a analiza structura ei, pentru a-i stabili înrudirile şi, cum vom vedea mai jos, pentru a deduce transformările active care se vor produce într-un viitor apropiat în structura gramaticală. Dar aceasta nu înseamnă că ne este permis să neglijăm total cuvintele din masa vocabularului, cînd vrem să avem o perspectivă clară asupra viitorului limbii.

Iată argumente în sprijinul acestei teorii. In romîneşte, substantivele feminine mai noi încep să nu mai schimbe la plural pe *a* din rădăcină în *ă*, deşi terminaţia pluralului este *-i*: *tactică* — *tactici*, nu *tăctici*; substantivele ceva mai vechi fluctuează: în graiurile populare se aude spunîndu-se *compănii*, *făbrici*, *stăţii*, pe cînd limba literară preferă formele cu *a* (*companii*, *fabrici*, *staţii*); cuvintele vechi păstrează ferm pe *a*: *gaură* — *găuri* (*gauri* ar fi imposibil). La fel *e* nu mai e diftongat în *ea* cînd urmează un *ă*: zicem *chermesă*, nu *chermeasă*; în cuvinte ceva mai vechi, graiurile populare l-au diftongat pe *e*, de exemplu în *adreasă* (a se vedea şi verbul *obsearvă*), dar limba literară păstrează formele cu *e* (*adresă*, *observă*), pe care le impune treptat întregii populaţii. In cuvintele vechi, forma cu *ea* este singura posibilă (de exemplu *verdeaţă*; *verdeţă* ar face lumea să rîdă). Exemple pentru diftongul *oa*: se zice *pedagogă*, pentru că e cuvînt nou, dar *nepoată*, pentru că e cuvînt vechi.

Iată şi un exemplu privind consonantismul. Masculinele terminate în *-z* la singular schimbă această consoană în *j* muiat la plural: *mînz* — *mînji*; *viteaz* — *viteji*. Cuvintele mai noi, în limba literară, încep să facă pluralul în *-z* muiat: *francezi*, *burghezi*. Fără îndoială că viitorul aparţine formelor luate de cuvintele noi, adică *fabrici*, *adresă*, *francezi* etc., iar formele vechi rămîn deocamdată rezervate pentru cuvintele vechi. Se poate trage de aici concluzia că dacă vrem să cunoaştem liniile pe care se va dezvolta limba în viitor trebuie să studiem numai cuvintele noi.

Dar acad. V. V. Vinogradov ne spune că « modurile de formare a cuvintelor cele mai active, mai ferme, şi mai tipice pentru structura limbii ... fac parte din fondul principal » şi că « schimbările în sistemul categoriilor gramaticale se produc de obicei pe baza influenţelor reciproce dintre fondul principal şi gra-

matică »[1]. Afirmaţia este netă, şi, dacă ne gîndim bine, vedem că este justă. Cum rămîne atunci cu faptele expuse aici mai sus?

Adevărul este că trebuie să distingem două categorii de inovaţii: cele care consistă din părăsirea unei trăsături morfologice vechi şi cele care consistă din introducerea unei trăsături noi. In primul caz, pentru care se potrivesc materialele citate mai sus, cuvintele noi sînt mai importante decît cele vechi: se înţelege că, atunci cînd limba încetează de a mai introduce o alternanţă vocalică sau consonantică, acest lucru afectează cuvintele noi şi nu ne putem aştepta să vedem schimbîndu-se brusc flexiunea cuvintelor vechi. Pot trece însă sute sau chiar mii de ani pînă ce modul vechi de flexiune să poată fi considerat ca o rămăşiţă izolată.

Cum stau însă lucrurile în cazul inovaţiilor pe care le-aş numi « pozitive », adică în caz că se introduce o nouă caracteristică în flexiunea cuvintelor? La prima vedere, şi aici se porneşte tot de la cuvintele noi. Cînd s-a urmărit în latineşte introducerea perfectelor noi, regulate, formate cu ajutorul elementului *-u-*, cu mare greutate s-au putut găsi două verbe (*nosco*, perf. *noui*, şi *pleo*, perf. *pleui)* care să aibă o paralelă cu *-u-* la perfect în altă limbă indoeuropeană (şi încă, cel de al doilea este dubios). In acelaşi timp, verbele latineşti cu perfectul în *-u-* se numără cu miile, prin urmare inovaţia s-a răspîndit cu verbele noi. In romîneşte, se explică prezentul în *-ez* (de tipul *veghez*) prin latină; abstracţie făcînd de faptul că în latineşte nu apare nicăieri o terminaţie asemănătoare numai la unele persoane ale prezentului, ceea ce complică explicarea formei romîneşti. numărul verbelor romîneşti în *-ez-* care au prototip latin este extrem de redus (*boteza* etc.; *-eza* este aici un sufix care se menţine la toate formele verbului); dar formaţia în *-ez* a ajuns astăzi să cuprindă mai mult de jumătate din numărul total al verbelor romîneşti, prin urmare mare parte dintre verbele noi.

Sîntem totuşi în situaţia de a demonstra că avem de-a face aici numai cu o aparenţă. Iată cazul alternanţei, în romîneşte, a lui *a* cu *ă* în rădăcina substantivelor feminine. In secolul al XVI-lea, această alternanţă era rară, pluralul de la *scară* era *scari*, de la *carte* era *carți*. De unde a apărut deci această alternanţă? Existau două (în Moldova trei) cuvinte cu *a* la singular şi *ă* la plural, situaţie explicabilă prin aceea că vocala primitivă, atît la singular cît şi la plural, fusese *e*, care a fost transformat la singular în *ea*, apoi, sub influenţa consoanei precedente, *ea* a devenit *a* iar *e* de la plural a devenit *ă*: *pradă — prăzi*, *țară — țări* (mold. *sară — sări*). Toate aceste trei cuvinte erau în fondul principal. De la ele a pornit influenţa care a transformat pluralul marei mase a substantivelor feminine. Evident, această transformare era în acord cu legile interne de dezvoltare ale limbii noastre.

---

[1] V. V. Vinogradov, « Voprosî iazîkoznaniia », 1952, nr. 2, p. 37.

Iată încă un exemplu. Odată cu influența turcească au început să pătrundă în limba noastră substantive terminate în *-ea* accentuat (*saltea* etc.). Pluralul acestor substantive se termină în *-ele* (*saltele* etc.) și ele formează marea majoritate a cuvintelor care se declină astfel (după ele s-au format și pluralele în *-ale* ale substantivelor terminate la singular în *-a* accentuat, de exemplu *saca* — *sacale*). Punctul de plecare l-au format și aici un mic număr de cuvinte din fondul principal, care au ajuns printr-un accident fonetic să aibă la plural un *-l-* pe care nu-l aveau la singular: *stea—stele, cățea—cățele* etc., după care s-au orientat întîi *mea—mele, grea — grele, rea — rele, zi — zile,* apoi cuvintele turcești etc. Astăzi cuvintele romînești care se declină în felul acesta se numără cu sutele, dar punctul de plecare l-au furnizat cele cîteva cuvinte din fondul principal.

Concluzia care se desprinde este deci că în materie de inovații în morfologie rolul hotărîtor, ca punct de plecare, îl are fondul principal, pe cînd masa vocabularului servește ca teren de răspîndire și generalizare a inovațiilor. Cum spune acad. V. V. Vinogradov, «schimbările în partea mobilă a vocabularului, nu hotărăsc în nici o măsură soarta limbii". Dar printr-o anumită orientare ele pot, în procesul abstractizării lor gramaticale sau al generalizării semantice, să ducă la formarea elementelor noii calități, ale noii structuri a limbii »[1].

Se mai pot ridica și alte soiuri de probleme. Acad. Iorgu Iordan susține că în romînește terminația *-uri* a pluralului neutrelor e pe cale să fie înlăturată de terminația *-e*. Pentru a dovedi acest lucru, el citează o serie lungă de cuvinte la care, pe lîngă formele mai vechi cu *-uri,* apar altele mai noi cu *-e*[2]. Argumentarea nu e convingătoare, pentru că în limba actuală continuă să intre substantive care formează pluralul cu *-uri (colhozuri, sovromuri).* Zic că problema este de alt soi, pentru că aici amîndouă tipurile găsesc modele în fondul principal. Am cercetat însă cuvintele cele mai noi din fondul principal, și rezultatul acestei cercetări este concludent. Printre cuvintele internaționale și franțuzești, am găsit neutre cu pluralul în *-e-*: *act, camion, centru, control, depozit, examen, exemplu, gaz, grad, guvern, motor, ordin, organ, partid, popor, punct, respect, sindicat, telefon,* iar cu pluralul în *-uri, cont, corp, curaj* (?), *plan, radio, săpun, telegraf* (?). In afară de aceste categorii, cele mai noi sînt în ansamblu cele turcești. Aici proporția se schimbă: cu pluralul în *-e, ciomag, cîntar,* iar cu pluralul în *-uri, chef, moft, soi.* Se poate deci trage concluzia că într-adevăr, în ultima vreme, desinența *-e* capătă preponderența asupra lui *-uri.*

SINTAXA

Raporturile vocabularului în general și ale fondului principal lexical în special cu sintaxa au fost în oarecare măsură atinse în capitolele precedente, unde

---

[1] V. V. Vinogra ov, «Voprosî iazîkoznaniia», 1952, nr. 2, p. 38.
[2] Buletinul Philippide, v. V, p. 18 și urm.

s-a arătat că unele cuvinte din fondul principal devin instrumente gramaticale sau că unele cuvinte din masa vocabularului, devenind instrumente gramaticale, au toate şansele, chiar prin aceasta, să intre în fondul principal. De asemenea am văzut că conjuncţiile, din cauza îmbogăţirii gîndirii şi pentru perfecţionarea modului de exprimare, sînt supuse unor modificări mai rapide decît celelalte instrumente gramaticale, ceea ce aduce transformări în componenţa fondului principal. Se poate astfel constata că multe dintre conjuncţiile latineşti nu mai sînt întrebuinţate astăzi în romîneşte (*ut*, *dum*, *ne* etc.). Rămîne să ne mai oprim aici asupra cîtorva probleme specifice sintaxei.

« Fondul principal lexical este fundamentul celor mai stabile resurse ale limbii » scrie K. T. Baranţev [1], şi în acelaşi fel se pronunţă şi acad. V. V. Vinogradov [2]: « Fondul principal de cuvinte constituie baza şi pentru sistemul frazeologic al limbii. Doar o mare parte din cuvintele care fac parte din fondul principal de cuvinte au înţelesuri multiple, sînt încărcate sau saturate din punct de vedere semantic. Problema cuvintelor care sînt atrase cel mai mult şi cel mai uşor în sfera formaţiilor frazeologice este puţin studiată la noi. Totuşi este suficient să ne adresăm oricărui dicţionar explicativ al limbii ruse, înzestrat cu bogate ilustraţii frazeologice, pentru a ne convinge de mulţimea expresiilor frazeologice grupate în jurul unor cuvinte din fondul principal de cuvinte ca глаз (« ochi »), рука (« mînă »), нога (« picior »), душа (« suflet ») etc. (compară, dimpotrivă, cu sărăcia expresiilor frazeologice legate, de pildă, de denumirile schimbătoare din punct de vedere istoric, ale îmbrăcămintei). » Aceasta constituie o legătură a fondului principal cu sintaxa, deoarece construcţiile frazeologice ţin şi de vocabular şi de sintaxă. In aceeaşi lucrare [3], acad. V. V. Vinogradov ne arată că şi cuvintele auxiliare (pronume, particule, prepoziţii, conjuncţii), care fac parte din fondul principal, constituie o strînsă şi nemijlocită legătură cu gramatica, în care se cuprind regulile de întrebuinţare a acestor cuvinte.

Cîteva cuvinte asupra sintagmei. Sintagma este, după cum se ştie, cea mai mică unitate sintactică, formată dintr-un singur cuvînt, sau, cel mai adesea, din mai multe cuvinte, care comportă o unitate de sens şi de intonaţie. In general, sintagmele îşi păstrează, atîta timp cît trăiesc, toate elementele, adică nu le înlocuiesc cu sinonime (exemple ca *a trage speranţă* în loc de *a trage nădejde*, citat mai sus, se întîlnesc rar). Prin urmare, prin însăşi existenţa lor, sintagmele sînt un element de stabilitate în limbă, un cuvînt odată intrat în numeroase sintagme are şanse să se menţină multă vreme. Este aproximativ ceea ce am spus mai sus

[1] K. T. Baranţev, art. cit., p. 33.

[2] V. V. Vinogradov, în Problemele lingvisticii în lumina lucrărilor lui I. V. Stalin, p. 169.

[3] Ibidem, p. 182.

sub altă formă, anume că prezenţa unui cuvînt în numeroase expresii şi locuţiuni este un semn al apartenenţei lui la fondul principal. In sintagme, cuvintele capătă adesea nuanţe noi, împrumutate de la legătura constantă în care au intrat cu alte cuvinte. Astfel în *a avea ac de cojocul cuiva*, cuvîntul *ac* capătă un sens pe care nu-l avea înainte, acela de « armă », « mijloc de luptă ».

Sintagmele au o mare importanţă în limbile care folosesc puţin compunerea şi mai ales derivarea. De fapt, compusele pot fi puse alături de sintagme, pe cînd derivatele nu. Astfel, ceea ce noi numim *ştergar*, derivat al verbului *a şterge* (pe care existenţa derivatului îl fortifică), francezii numesc cu o sintagmă, *essuie-main*, care, în felul acesta, este şi ea o întărire a două cuvinte. Ceea ce noi numim cu un derivat (împrumutat), *dentist*, în ruseşte se numeşte cu o sintagmă, зубной врачъ.

O problemă mult mai importantă, şi astăzi la ordinea zilei, este aceea a elementelor analitice şi sintetice în limbă. Desigur, este o problemă de structură gramaticală în ansamblul ei, dar ea priveşte mai mult sintaxa decît morfologia, de aceea e normal să fie tratată aici. Se ştie că numim procedee sintetice acele procedee gramaticale care permit să se marcheze printr-un singur semn mai multe caracteristici ale formelor flexionare, sau care permit să se ţină strîns legătura între diversele unităţi din alcătuirea unei propoziţii sau a unei fraze. Astfel în cuvîntul romînesc *vacii* (citit *vaci*), fonemul final *-i* marchează că avem de-a face cu un feminin, cu un singular, cu un genitiv-dativ şi cu o formă determinată. In ruseşte, în forma коровы, ы final arată că cuvîntul e feminin, singular, în cazul genitiv (articol nu are limba rusă). In franţuzeşte, cînd spunem *de la vache*, se exprimă printr-un cuvînt aparte faptul că avem de-a face cu un feminin şi cu un determinat *(la)*, printr-alt cuvînt faptul că avem un genitiv *(de)*, iar faptul că avem un singular se exprimă prin aceea că avem două cuvinte adăugate *(de la)* şi nu unul singur, ca la plural *(des)*. In englezeşte, se zice *of the cow*, unde faptul că cuvîntul principal e feminin rămîne neexprimat, faptul că e singular se exprimă prin absenţa unui *-s* la sfîrşit (pluralul e *cows*), faptul că e genitiv se exprimă prin cuvîntul *of*, iar faptul că e determinat se exprimă prin cuvîntul *the*.

Viitorul este analitic în romîneşte *(voi face)*, în ruseşte (я буду делать) şi în englezeşte *(I will do)*, dar e sintetic în franţuzeşte *(je ferai)* şi în italieneşte *(farò)*. Se vede chiar din exemplele date că diferitele limbi folosesc ambele tipuri de flexiune, în proporţii şi în combinaţii diferite. Astfel în franţuzeşte flexiunea nominală este analitică, iar cea verbală relativ sintetică, pe cînd în ruseşte flexiunea nominală e sintetică, iar cea verbală e analitică.

Problema devine actuală prin aceea că lingviştii în solda imperialiştilor, constatînd că limba engleză este « cea mai analitică », pretind că acest lucru constituie o mare superioritate asupra celorlalte limbi şi încearcă să impună engleza

ca limbă universală, ca limbă a întregii omeniri. Rostul acestei manevre este să slăbească şi să destrame limbile, ceea ce ar duce la pierderea conştiinţei naţionale şi deci la nerezistenţă în faţa agresiunilor puse la cale de imperialişti. Desigur nu vom putea discuta aici problema în ansamblul ei. Ajunge să amintesc că o singură limbă pe tot globul este imposibilă în situaţia de azi, şi chiar o singură limbă zonală, cum a demonstrat în chipul cel mai categoric I. V. Stalin în « Problema naţională şi leninismul », şi că engleza nu este chiar cea mai analitică (chineza e mai analitică decît engleza), prin urmare, chiar dacă într-adevăr procedeele analitice ar da superioritatea lingvistică, nu engleza ar fi superioară tuturor limbilor. Am arătat însă mai sus că procedeele analitice şi sintetice se împletesc, se înlocuiesc unele pe altele (viitorul sintetic francez şi italian provine din mai vechi forme analitice, care luaseră locul celor sintetice latineşti). Ceea ce ne interesează aici este să vedem dacă într-adevăr procedeele analitice sînt superioare celor sintetice, şi aceasta numai din punctul de vedere al relaţiilor acestor procedee cu fondul principal (în treacăt fie zis, nici în alte privinţe nu se poate vorbi de o superioritate a formelor analitice asupra celor sintetice).

Formulele analitice, exprimînd prin cuvinte aparte diversele relaţii gramaticale, dau noi instrumente gramaticale, care măresc componenţa fondului principal. Astfel, folosindu-se prepoziţiile în locul desinenţelor cazuale, rolul prepoziţiilor şi numărul lor creşte, ele îmbogăţesc fondul principal. In romîneşte în locul ablativului latin, apar prepoziţii noi, compuse, ca *de la*, *de către*, *despre*, *din* etc. Folosind conjuncţiile în locul sufixelor modale, ajungem de asemenea la îmbogăţirea numerică a fondului principal. Să se compare rus. я сказал бы « aş spune », cu echivalentul lui francez *je dirais*. Limba primitivă alătura propoziţiile secundare de cele principale, fără să le lege între ele (procedeul se numeşte *parataxă*); apoi se dezvoltă sistemul subordonării prin conjuncţii (*hipotaxă*). Incă în perioada istorică a multor limbi se poate urmări cum hipotaxa cîştigă teren asupra parataxei, aceasta rămînînd o caracteristică a limbii populare sau devenind un procedeu expresiv în limba scriitorilor. Inmulţirea conjuncţiilor, element analitic, înseamnă, bineînţeles, o îmbogăţire a fondului principal lexical.

Acelaşi lucru este valabil, dar în mai mică măsură, pentru conjugarea cu ajutorul verbelor auxiliare (*am cîntat*, faţă de tipul mai vechi *cîntai*): în mai mică măsură, deoarece verbele auxiliare erau dinainte în fondul principal. Tot aşa, dacă comparăm formele articulate cu articolul enclitic în romîneşte şi cele romanice apusene, cu articolul proclitic constatăm o îmbogăţire numerică a fondului principal la acestea din urmă: rom. *vaca*, faţă de fr. *la vache* (dar limba romînă dezvoltă şi un articol proclitic, *cel* şi recîştigă astfel egalitatea numerică). Un ultim exemplu: în ungureşte, adjectivul posesiv « meu » etc. este fără mare importanţă în limbă, pentru că apartenenţa se exprimă printr-un sufix: *szem* « ochi », *szemeim* « ochii mei » (numai ca pronume se întrebuinţează cuvîntul

separat *enyém*). Limbile care folosesc aici procedee analitice adaugă la lista cuvintelor din fondul principal diversele forme ale posesivului.

Există însă şi un revers al medaliei. Imbogăţirea cu instrumente gramaticale poate însemna în acelaşi timp o sărăcire a conţinutului cuvintelor principale. Lăsîndu-se pe seama cuvintelor ajutătoare sarcina de a lămuri relaţiile cu alte cuvinte, cuvintele principale capătă un conţinut schematic, slăbesc şi legătura sintagmatică pe care o aveau şi care le îmbogăţea conţinutul. De asemenea prin analiză scade numărul derivatelor, care îmbogăţesc familiile de cuvinte. De exemplu în turceşte, în loc de a se folosi verbe denominative, care întăresc familia substantivului de bază, se formează expresii analitice cu verbul ajutător « a face »: « ajutor » se zice *iardîm*, iar « a ajuta », *iardîm etmek*, adică, cuvînt cu cuvînt, « *a* face ajutor » (asemenea expresii, copiate după limba turcă, a cunoscut şi romîna: a *face zapt* însemna mai de mult « a confisca »). In felul acesta, verbul *etmek* capătă un conţinut atît de vag, încît nu mai înseamnă de fapt aproape nimic (ca şi englezul *to do* « a face », în condiţii destul de asemănătoare), iar substantivele rămîn cu o familie mai săracă, deci scad în importanţă în comparaţie cu cele ale unei limbi cu caracter mai sintetic (derivatele sînt pentru cuvîntul de bază o întărire mai serioasă decît sintagmele).

Un exemplu mai interesant este cel al genurilor în limba engleză. Engleza nu cunoaşte terminaţii care să exprime diferenţa de gen, acest lucru îl arată numai prin pronumele personale. Diferenţa de gen fiind redusă în importanţă, în englezeşte nu există cuvinte total diferite pentru cele două sexe: la animale ca ţapul şi capra de exemplu, un singur nume *(goat)* le denumeşte pe amîndouă (regula e departe de a fi generală: «vacă» se zice *cow*, iar « bou », *ox* etc.). Prin urmare conţinutul a două cuvinte romîneşti, *capră* şi *ţap*, se varsă în conţinutul unui singur cuvînt englezesc, *goat*, care ar urma să fie deci mult mai puternic. Dar diferenţa de sex trebuie totuşi exprimată, şi aceasta se face prin diverse mijloace, care adaugă numeroase cuvinte la masa vocabularului englez: *tom*, *nanny*, *jack* etc. Prin urmare, ce se cîştigă pe de o parte se pierde pe de alta. Aşadar nici din punctul de vedere al relaţiilor fondului principal cu sintaxa nu se poate vorbi de o superioritate a elementului analitic asupra celui sintetic.

In limbile unde precumpăneşte elementul sintetic, ordinea cuvintelor este relativ liberă, căci terminaţiile indică funcţia pe care o îndeplinesc diferitele cuvinte. In limbile unde precumpăneşte elementul analitic, ordinea cuvintelor este fixă, căci de multe ori numai ea stabileşte care cuvînt este subiect sau complement, ba chiar, ca în englezeşte, care e subiect şi care predicat. Deosebit de interesantă din acest punct de vedere este situaţia adjectivului în limba noastră. Locul tradiţional al adjectivului în romîneşte este în urma substantivului pe care-l determină (alte limbi pun adjectivul obligator înaintea substan-

tivului). Numai cîteva adjective afective, ca *biet*, *sărman*, cele legate de numerale şi de pronume, ca *tot* etc., se pun înainte. Desigur, din acest punct de vedere, limba romînă se prezintă ca o limbă analitică. In ultimul timp, limba literară a acceptat şi adjective puse înaintea substantivului: *o importantă lucrare de statistică* etc. Avem aici o revenire la tipul sintetic, posibilă în limba romînă, deoarece ea, desigur sub influenţa slavă, nu a mers prea departe pe calea transformării analitice.

Din introducerea prepunerii adjectivului rezultă pentru unele adjective posibilitatea unei duble construcţii: înaintea şi în urma substantivului, iar aceasta duce la îmbogăţirea sensului adjectivelor. Adjectivul pus înainte poate ajunge să aibă alt sens decît cel pus în urma substantivului: *o nouă maşină* (încă una pe lîngă cele pe care le aveam, dar aceasta poate să fie fabricată de mult), *o maşină nouă* (ieşită de curînd din fabrică sau de un tip care nu se cunoştea mai înainte); *o bună parte* (« o parte mare ») *o parte bună* (« o parte care are însuşiri pozitive ») etc. Prin urmare adjectivele, şi în special adjectivele mult întrebuinţate, adică cele mai durabile din fondul principal, îşi îmbogăţesc conţinutul graţie posibilităţii a două construcţii, capătă nuanţe pe care nu le aveau, şi în felul acesta îşi consolidează şi mai mult situaţia în fondul principal. E interesant de semnalat că, după cîte se pare, noua construcţie sintactică atinge în primul rînd cuvintele vechi, prin urmare se poate spune că fondul principal lexical, cel puţin în cazul acesta, serveşte nu numai pentru îmbogăţirea vocabularului, ci şi pentru dezvoltarea structurii gramaticale.

APLICĂRI ÎN PRACTICĂ

Am discutat pînă aici sub diverse unghiuri importanța teoretică a descoperirii de către I. V. Stalin a fondului principal și am încercat să trag unele concluzii privitoare la structura limbilor, în special a limbii romîne, bazîndu-mă pe această descoperire. Dar recunoașterea fondului principal lexical este sortită să aibă o mare importanță în problemele practice privind limba. Desigur nu sînt încă nici pe departe în stare să văd în întregime învățăturile practice care trebuie scoase din punerea justă a problemei vocabularului, întrezăresc însă cîteva puncte unde cred că am ceva de spus, și anume:

1. Chestionarele lingvistice.
2. Dicționarele.
3. Basic-english.
4. Studiul limbilor în școală.

1. Pentru diversele anchete și mai ales pentru geografia lingvistică, specialiștii se folosesc de chestionare stabilite dinainte, cu ajutorul cărora interoghează pe vorbitori, sau, cîteodată, obțin răspunsuri scrise. Se înțelege că pînă acum aceste chestionare n-au ținut seama de fondul principal lexical, ci ele au fost întocmite după criterii mai mult sau mai puțin arbitrare, după capul fiecărui anchetator. De aici înainte, cei care alcătuiesc chestionare lingvistice vor avea să țină seama de învățătura stalinistă, așa încît rezultatele anchetelor să dea informații asupra fondului principal al limbii naționale și al dialectului studiat.

Trebuie însă făcute două observații la cele spuse aici. Intîi, ținînd seama de scopul pe care-l urmărește cercetarea, problema cuprinderii fondului principal în chestionar nu trebuie înțeleasă în mod exclusiv. Lingvistul este obligat să introducă în chestionarul lui unele cuvinte care nu aparțin fondului principal, dar prezintă o trăsătură formală oarecare, interesantă de urmărit. Să zicem că, pentru a-și verifica teoria asupra consoanelor labializate în limba romînă, acad. Em. Petrovici trebuie să urmărească pronunțarea grupului scris *ţoa-*, așa cum apare la inițiala cuvintelor. El va fi forțat să introducă în ches-

ționar cuvîntul *țoală*, chiar dacă acesta nu este în fondul principal, căci alte cuvinte nu prezintă grupul voit în condițiile dorite. Dacă renunță la acest exemplu, teoria rămîne cu o lacună, cu un punct necercetat.

In afară de aceasta, chestionarele alcătuite pînă acum, deși în necunoașterea teoriei fondului principal, nu omit totuși cuvintele esențiale din limbă, mulțumită unei împrejurări fericite. Anchetatorii au urmărit în general să obțină rezultate comparabile pe suprafețe întinse, cele mai adesea pe tot teritoriul ocupat de o limbă. Pentru a-și ajunge acest scop, ei au fost siliți să treacă în liste cuvinte folosite în toată țara, de toată populația. Aceste cuvinte coincid (nu total, ce e drept) cu cele care alcătuiesc fondul principal lexical. Ceea ce s-a făcut pînă acum în mod accidental și inconștient trebuie să devină acum norma recunoscută și înțeleasă de specialiști. Dacă chestionarul poate cuprinde și cuvinte rare, locale etc., în nici un caz nu trebuie să lipsească din el cuvintele din fondul principal. Acestea ne dau indicațiile cele mai prețioase și pentru problemele de fonetică și pentru cele de morfologie și sintaxă.

2. Problema dicționarelor este ceva mai complicată și nu a fost totdeauna înțeleasă just, după părerea mea, nici după apariția ultimelor lucrări asupra lingvisticii ale lui I. V. Stalin. Se înțelege de la sine, de către oricine a aflat ce e fondul principal, că acesta trebuie să se oglindească, în toată importanța lui, în toate relațiile lui, în dicționarul unei limbi. Și prima manifestare a acestei oglindiri o constituie faptul că cuvintele din fondul principal ocupă aproape totdeauna în dicționar un loc mai mare decît cuvintele din masa vocabularului: au sensuri numeroase, intră în diferite locuțiuni cu sensuri speciale, redactorii găsesc în autori mai multe exemple de citat; fiind vorba de cuvinte care aparțin întregului popor, ele apar adesea cu variante regionale care trebuie înregistrate și discutate. Astfel extinderea unui cuvînt pe coloanele unui dicționar poate da o primă indicație utilă asupra aparținerii sau neaparținerii la fondul principal a acelui cuvînt. Un dicționar bine alcătuit este deci foarte util și chiar indispensabil pentru studierea fondului principal lexical. Asupra acestui lucru cred că nu există divergență de păreri.

S-au auzit însă la noi voci care au prezentat problema din alt punct de vedere. Cu ocazia discuțiilor asupra dicționarului Academiei R.P.R.,în vara anului 1952, s-a reproșat coalelor prezentate ca model faptul că verbul *a băga* ocupă un loc important în dicționar, în timp ce cuvinte ca *acționa* deabia au obținut cîteva rînduri [1]. Vorbitorul cerea deci să se reducă la foarte puțin spațiu cuvîntul *a băga* și să se dea extindere mare lui *acționa*, care « face parte din fondul principal de cuvinte ». De unde știm însă lucrul acesta și cum îl dovedim? Putem dovedi că *a băga* care, cu toată etimologia lui necu-

---

[1] Vezi Ion N. Bălănescu, « Studii și cercetări lingvistice », 1952, p. 62 și urm.

noscută, este cu siguranță un cuvînt vechi în limba noastră, face parte din fondul principal, tocmai pentru faptul că, cu voia sau fără voia noastră, ocupă un loc foarte întins în dicționar: are sensuri numeroase și intră în și mai numeroase locuțiuni care nu pot fi omise. Iar *acționa* reprezintă, ce e drept, o noțiune importantă, dar e cuvînt nou, nu a avut timp să pătrundă adînc în limbă, de aceea formează puține expresii, iar în ce privește familia, tot ce se poate spune despre el este că poate fi înțeles ca derivat de la *act*, dar e greu de crezut că-și va construi propria lui familie, dînd naștere la derivate noi (e prea lung pentru aceasta!). Pe de altă parte, deși, după cum spuneam, *acționa* reprezintă o noțiune importantă, el apare, ce e drept, relativ frecvent în limba ziarelor și a revistelor, dar nu toată populația țării îl folosește și rareori se poate găsi în textele beletristice.

Alt vorbitor, la aceeași discuție, a cerut ca dicționarul să cuprindă aproape exclusiv fondul principal. Voi reveni asupra acestei idei. Dar pentru moment vreau să leg propunerea citată de observațiile discutate mai sus, pentru a întreba: de unde știm care e fondul principal, pentru a limita dicționarul la el? Rolul unui dicționar bun, deocamdată, este să ne furnizeze materialul necesar pentru a putea stabili care cuvinte sînt și care nu sînt în fondul principal. Prin urmare el trebuie să cuprindă cuvintele în raport cu importanța reală pe care o au în limbă și numai după ce vom avea această listă sinceră vom fi în stare să spunem în mod definitiv ce este și ce nu este în fondul principal (se înțelege că nu consider încercarea mea ca pe de-a-ntregul concludentă). Dacă un autor de dicționar își fixează întîi în minte un calapod al fondului principal, pe criterii abstracte, și apoi exclude din dicționar tot ce nu se încadrează în calapodul lui, el ne va da cel mult un dicționar individual, în nici un caz unul național. Se înțelege că ideile exprimate de mine aici nu exclud total dreptul de intervenție al autorului. Dacă în literatura de pînă mai deunăzi apăreau unele cuvinte de jargon, aceasta nu înseamnă că ele trebuie să fie inserate cu mare onoare și considerate ca aparținînd fondului principal. De altfel cel care întocmește un dicționar își exercită dreptul de a interveni chiar prin faptul că alege autorii din care extrage citate, și, bineînțeles, se oprește numai la autorii buni, talentați, care au dat opere de valoare, scrise în limba întregului popor, nu în jargon.

Se poate face un dicționar care să cuprindă numai sau aproape numai fondul principal? Lingviștii sovietici au discutat destul de mult problema dicționarelor minimale, destinate a pune la dispoziția publicului numai ce este esențial în vocabular. Iată ce spune, cu privire la aceste dicționare, V. V. Vahmistrov, la sfîrșitul articolului pe care l-am mai citat de mai multe ori: « De aici putem trage concluzia că singurul mod just de a aborda problema alcătuirii vocabularului minimal va fi alegerea cuvintelor din fondul principal,

care constituie temelia vocabularului şi a cărui cunoaştere este indispensabilă pentru însuşirea rapidă a limbii.

Dar ar fi greşit să limităm dicţionarul minimal numai la cuvintele din fondul principal, deoarece vocabularul cuprinde mai multe cuvinte care au apărut în limbă în urma diverselor evenimente istorice. Aceste cuvinte sînt astăzi în întrebuinţarea generală şi lipsa lor din dicţionarul minimal ar micşora valoarea acestuia.» [1]

Acest pasaj arată clar că nu poate fi vorba de excluderea dintr-un dicţionar minimal a tuturor cuvintelor din masa vocabularului. De fapt, un dicţionar, care ar cuprinde numai elementele fondului principal nici nu ar fi dicţionar, ci un studiu de vocabular. Nimeni nu ar putea folosi un asemenea dicţionar, deoarece nu există nici un text scris şi nici o conversaţie care să nu cuprindă şi termeni din masa vocabularului. Prin urmare problema care se pune pentru cel care întocmeşte un dicţionar minimal este de a şti care termeni din masa vocabularului pot fi lăsaţi la o parte, ca mai puţin interesanţi pentru un anumit domeniu de activitate sau chiar în general, iar nu dacă pot fi lăsaţi la o parte toţi.

Aş risca chiar să spun ceva mai mult: omul care se adresează dicţionarului pentru a afla ce înseamnă un cuvînt caută mai mult cuvintele din masa vocabularului, pentru că pe cele din fondul principal le cunoaşte (altfel n-ar ajunge să se folosească de dicţionar: în principiu, cine nu ştie nimic despre o limbă nu are ce face cu dicţionarul ei). Că este aşa se poate vedea şi din faptul că în fondul principal intră numai un număr relativ mic de cuvinte, după cum am văzut în introducerea prezentei lucrări. De aceea nu e de mirare că S. I. Ojegov, discutînd problema dicţionarelor [2], nici măcar nu pomeneşte de problema fondului principal, nici pentru dicţionarele de tip mic: acestea trebuie şi ele să conţină 20—25.000 de cuvinte, deci de zece sau douăzeci de ori mai mult decît fondul principal. Chestiunea este atinsă de N. I. Feldman [3] care se pronunţă hotărît pentru includerea vocabularului « trecător » în dicţionar. Şi cu drept cuvînt: dacă l-am exclude, ar însemna ca dicţionarul pe care-l facem astăzi să nu cuprindă cuvinte ca *artel*, *colhoz*, *combină*, *tractorist*, pentru că, fiind recente, n-au avut încă timpul să intre în fondul principal.

Mi se pare semnificativ faptul că, la întocmirea unor vocabulare şi mai restrînse, menite să dea primele noţiuni asupra unei limbi necunoscute, trebuie să fie lăsate la o parte unele elemente ale fondului principal şi introduse elemente din masa vocabularului. Astfel s-a procedat pentru micul vocabular în mai multe limbi, alcătuit cu ocazia Festivalului de la Berlin al Tineretului,

---

[1] V. V. Vahmistrov, « Inostrannîie iazîki v şkole », 1951, nr. 4, p. 10.
[2] S. I. Ojegov, « Voprosî akoznani ia », 1952, nr. 2, p. 85 şi urm.
[3] N. I. Feldman, « Voprosî iazîkoznaniia », 1952, nr. 2, p. 64.

astfel s-a lucrat şi micul vocabular întocmit pentru Festivalul Mondial al Tineretului şi Studenţilor pentru Pace şi Prietenie de la Bucureşti. Lucrul este explicabil: nu tot ce e foarte important pentru cine vorbeşte curent o limbă este important şi pentru cel care, fără să o cunoască, încearcă totuşi să-şi însuşească rudimente de vocabular (de exemplu *jale*, *a mişca*, *vierme*); şi invers, pentru un străin în trecere printr-o ţară sînt indispensabile unele cuvinte care pentru indigeni nu sînt de prima importanţă (de exemplu *bilet*, *gară*, *hotel*).

Dar dacă dicţionarele mici nu se pot mărgini la fondul principal, ce să spunem despre dicţionarele mari, cum trebuie să fie dicţionarul Academiei R.P.R.? Incercarea de a limita dicţionarul la fondul principal sau chiar cea de a minimaliza importanţa masei vocabularului constituie un atac împotriva limbii romîne, o încercare de a-i sărăci componenţa lexicală. Faptul că fondul principal, împreună cu structura gramaticală, constituie esenţa limbii nu ne îndreptăţeşte să renunţăm la cuvintele din masa vocabularului.

O situaţie specială trebuie făcută dicţionarelor istorice şi etimologice: « este necesar să se procedeze la ample cercetări concrete istorice, care să lumineze procesele de dezvoltare a fondului principal lexical şi a vocabularului diferitelor limbi, condiţie esenţială pentru alcătuirea de dicţionare istorice »[1]. Studierea fondului principal este mai importantă pentru a stabili originea unei limbi, iar studiul restului vocabularului este important pentru a judeca procesele legate de schimbarea orînduirilor sociale, de dezvoltarea economică şi culturală etc.[2] Trebuie astfel făcută o diferenţă între dicţionarele istorice şi cele etimologice: acestea din urmă, prin forţa lucrurilor, trebuie să dea mai mare atenţie fondului principal, care conţine cuvinte mai importante şi cu istorie mai bogată[3].

3. În încercările lor desperate şi zadarnice de a impune întregii lumi limba engleză, imperialiştii anglo-americani au recurs în ultimul timp la o stratagemă puţin inteligentă, la o camuflare a limbii engleze. Aşa-zişi oameni de ştiinţă, la ordinele lor, au creat « limba » botezată basic-english, un fel de surogat de limbă engleză, o limbă engleză simplificată la maximum. Basic-english are numai 850 de cuvinte (în teorie, căci în practică, prin diferite trucuri, se mai adaugă cuvinte, cu miile), astfel încît cel care vrea să o înveţe să nu aibă greutate prea mare. Acum doi ani s-a luat iniţiativa inventării unui basic-french. Aceste încercări sînt sortite unui eşec sigur, căci ele încearcă să transforme engleza (şi franceza) într-un fel de colecţie de şarade: în locul termenilor exacţi, care nu figurează în lexicul basic, noţiunile sînt redate prin perifraze teribil

---

[1] V. V. Vinogradov, rezumat în « Voprosî iazîkoznaniia », 1952, nr. 4, p. 114 şi urm.

[2] V. I. Abaev, « Voprosî iazîkoznaniia », 1952, nr. 5, p. 59.

[3] Ibidem, p. 68.

de lungi şi complicate şi, de altfel, inexacte în ce priveşte sensul. Desigur acesta nu este singurul cusur al limbilor basic, şi încercarea însăşi este condamnabilă. Dar în prezenta lucrare mi s-a părut interesant să analizez felul cum creatorii acestei aşa-zise limbi au făcut alegerea cuvintelor pe care le-au acceptat în vocabularul redus.

Basic-english are 600 de substantive, 150 de adjective, 16 verbe, iar restul sînt instrumente gramaticale. Prin urmare « savanţii » la ordinele imperialismului au luat calea exact contrară celei pe care merg limbile reale. Am constatat, atît pe baza materialelor romîneşti, cît şi pe a celor latine, că în fondul principal capătă importanţă tot mai mare verbele, în dauna substantivelor. Basic însă desfiinţează aproape cu totul verbul, păstrînd numai 16 cuvinte din această categorie, pe care de fapt le transformă într-un fel de auxiliare, rămînînd ca ideea de acţiune să fie exprimată prin substantive, cam în felul în care am văzut că procedează limba turcă. Am arătat mai sus că acest procedeu înseamnă o alterare, o sărăcire a limbii. Prin urmare nu numai că limba engleză este intenţionat degradată, adusă la nivelul unei limbi primitive cu vocabular sărac, dar nici măcar alegerea acelor cuvinte care au fost menţinute nu e făcută pe linia justă a dezvoltării limbilor moderne, ci împotriva acestei linii. Se înţelege că dacă cineva se constrînge la folosirea acestui vocabular limitat şi prost ales, el nu va fi în stare să exprime nici o idee cît de cît mai adîncă. Dar acest lucru poate că nu supără pe magnaţii din Wall-Street.

4. Ajungem acum la punctul cel mai important, la învăţarea limbilor în şcoală. In primul rînd, mulţumită genialei lucrări staliniste asupra problemelor lingvistice, a devenit clar pentru toată lumea că vocabularul, în întregimea lui, trebuie să fie un obiect de deosebită atenţie în învăţămîntul de toate gradele [1]. In al doilea rînd, este de asemenea lămurit pentru toată lumea că, din vocabular, trebuie studiat în primul rînd fondul principal [2]. Rămîn însă unele lucruri de precizat.

Nu voi stărui mult asupra învăţării limbii materne: copilul, cînd vine la şcoală, stăpîneşte în cea mai mare parte fondul principal al limbii materne şi cunoaşte şi un mare număr de cuvinte din masa vocabularului. Ar fi o absurditate să i se aleagă pentru bucăţile de lectură sau pentru conversaţie numai cuvinte din fondul principal. In ce priveşte învăţarea citirii, desigur că aici trebuie să primeze criteriul pedagogic, adică să i se dea pe rînd cuvintele, în ordinea în care învăţarea lor e mai uşoară. Nimic nu se opune ca printre cuvintele învăţate să figureze şi unele din masa vocabularului (desigur nu dintre

---

[1] Vezi P. I. Cernîh, în articolul citat din Problemele lingvisticii în lumina lucrărilor lui I. V. Stalin, p. 153 şi urm.; vezi şi broşura Slovarnaia rabota na urokah russkogo iazîka v nacealnoi nerusskoi şkole (metodiceskoe pismo). Ucipedghiz, 1952, p. 6.

[2] V. A. Zveghinţev, « Inostrannîie iazîki v şkole », 1951, nr. 2, p. 17.

cele necunoscute elevului). Rolul şcolii, în ce priveşte fondul principal al limbii materne, nu este totuşi neglijabil: trebuie să completeze fondul principal prin introducerea acelor cuvinte pe care copilul nu le cunoştea de mai înainte şi prin îmbogăţirea sensului cuvintelor pe care copilul le cunoaşte. El trebuie ajutat să înţeleagă exact aceste sensuri şi să le adauge sensuri secundare cu care încă nu a făcut cunoştinţă. Apoi rolul şcolii este să lămurească elevului felul cum sînt formate cuvintele, legătura dintre ele, componenţa familiilor de cuvinte.

Mai ascuţit se pune problema învăţării limbilor străine. In marea majoritate a cazurilor, copilul care vine la şcoală nu ştie nici un cuvînt din limbile străine pe care are să le înveţe. Aici îşi capătă toată importanţa alegerea cuvintelor care trebuie să figureze în manual, mai cu seamă la primele lecţii. Evident, nu poate fi vorba de a evita complet cuvintele din masa vocabularului: limba nu se poate dispensa de ele (la această concluzie ajunge şi broşura « Slovarnaia rabota . . . »[1]: ar însemna să nu se pomenească nimic despre lucrurile noi în viaţa omenirii). Dar e normal ca în primele texte şi chiar în textele din tot manualul pentru primul an accentul să fie pus pe cuvintele din fondul principal[2], întîi pentru că acestea sînt cele mai des întîlnite şi de ele este cea mai mare nevoie pentru a te putea face înţeles, al doilea pentru că ele constituie miezul vocabularului, ele dau baza pentru formarea unei mari părţi a celorlalte cuvinte şi îşi impun pecetea pe întreg vocabularul şi chiar în parte, pe structura gramaticală. Majoritatea covîrşitoare a elementelor de vocabular trebuie se fie formată de cuvintele din fondul principal, pînă ce acesta va fi complet sau cel puţin aproape complet cunoscut.

In manuale se găsesc de obicei două feluri de texte: unele fabricate de autorii manualului pentru a plasa într-o anumită ordine şi la formele voite diversele cuvinte care trebuie învăţate împreună cu flexiunea lor, altele scrise de scriitori de meserie, care în general nu s-au gîndit la folosirea în şcoală a lucrării lor, dar au ajuns totuşi să fie daţi ca model sau ca punct de plecare pentru învăţătură. In principiu (o ştiu din propria mea practică pedagogică), elevii gustă mai mult lecturile de acest al doilea tip, cu atît mai mult, cu cît textele fabricate anume nu au, în general, un subiect propriu zis, adică după citirea lor elevul nu ar putea să povestească subiectul, nu a aflat nimic altceva decît traducerea unor cuvinte într-o limbă străină. Acest tip are însă avantajul că permite trierea vocabularului şi prezentarea formelor gramaticale necesare ca exemple. In orice caz cred că şi bucăţile fabricate trebuie să aibă un conţinut, să nu fie simple fraze înşirate fără legătură între ele. Dacă la

[1] Slovarnaia rabota na urokah russkogo iazîka v nacealnoi nerusskoi şkole (metodiceskoe pismo). Ucipedghiz, 1952, p. 5.
[2] Vezi şi I. V. Rahmanov, « Inostrannîie iazîki v şkole », 1953, nr. 1, p. 30.

textele literare inserate în manuale trebuie să facem unele concesii în dauna fondului principal (căci autorul nu a putut şi nu a ţinut să se limiteze la această parte a vocabularului, iar înlocuirea cuvintelor uneori nici nu este posibilă, de exemplu în versuri), apoi la bucăţile fabricate de autorii manualelor nu avem nici un motiv să fim atît de indulgenţi. Aici fiecare cuvînt trebuie să fie cîntărit, şi inserat numai dacă corespunde necesităţilor învăţămîntului.

In copilăria mea, învăţînd în primele clase de liceu (corespunzătoare claselor V-VI-VII de astăzi) franceza şi germana, am avut ocazia să-mi formez un bagaj de cuvinte în aceste limbi, pe care l-am păstrat pînă astăzi. Din nefericire, manualele erau alcătuite nu numai fără cunoaşterea teoriei fondului principal (lucru care nu poate să ne mire), dar şi fără nici o pricepere pedagogică. Materialul lexical era îngrămădit aproape la întîmplare, cu străduinţa vizibilă de a aglomera cuvinte cît mai multe, autorii socotind fără îndoială, că toate au aceeaşi importanţă. Mi-aduc aminte astfel de o bucată din cartea de franceză cu titlul «La măcelar»; acolo erau înşirate pe franţuzeşte numele diverselor părţi ale corpului vitelor în graiul special al măcelăriei: *fleică*, *vrăbioară*, *muşchi* etc., care nu au de ce să intereseze pe copii. Din alte bucăţi, intitulate «In pădure», etc., atît din cartea de franceză, cît şi din cea de germană, am învăţat şi am reţinut, în ambele limbi, numele copacilor ca arţarul, aninul, ulmul, etc., şi al păsărilor, ca prihorul, sturzul etc. Dacă cineva mă întreabă astăzi cum se numesc pe fraţuzeşte sau pe nemţeşte aceste păsări sau aceşti copaci, pot răspunde pe loc; dar dacă mă întreabă, ce înfăţişare au, care sînt însuşirile lor caracteristice, nu sînt în stare să dau un răspuns nici măcar aproximativ, căci cuvintele au rămas în mintea mea forme goale: neavînd niciodată ocazia să mă întîlnesc în viaţă cu noţiunile pe care le denumesc, numele lor nu mi-au servit la nimic.

Am socotit interesant de cercetat dacă manualele noastre de limbi străine, elaborate în urma apariţiei lucrării lui I. V. Stalin «Marxismul şi problemele lingvisticii» se prezintă mai bine din acest punct de vedere. Am examinat manualele publicate de Editura pedagogică în vara anului 1952, şi anume primul manual de limba rusă, franceză, germană şi engleză pentru copii romîni şi primul manual de limba romînă pentru copii maghiari. Rezultatul a fost concludent şi el este net favorabil acestor manuale, cu toate defectele pe care le mai prezintă în unele părţi.

Toate manualele încep cu cuvinte dintre care multe nu sînt în fondul principal (*creion*, *cretă*, *fereastră*, *gazetă de perete*, *lozincă* etc.), dar se referă la obiecte pe care elevii le au permanent în faţa ochilor. Aceste cuvinte sînt evident necesare pentru primele rudimente de conversaţie, trebuie să pornească de la noţiunile concrete apropiate de elevi, şi faptul dovedeşte

o dată mai mult că nu ne putem limita în nici o împrejurare la fondul principal, deşi el este cu adevărat baza şi esenţa vocabularului. Tocmai pentru aceasta, în fondul principal intră numai cuvinte care au o oarecare vechime, iar noi trebuie neapărat să vorbim, adesea, despre lucruri noi care poartă nume recente. De aceea, trecînd în revistă manualul de limba franceză, vom cădea de acord cu folosirea unor cuvinte ca *meci*, *volei* (lecţia a doua), *turnător*, *gospodărie agricolă colectivă* (lecţia a şasea), *creşă*, *a tricota* (lecţia 10), *plan cincinal* (lecţia 17), *a pavoaza*, *banderolă* (lecţia 39), *ciocan hidraulic*, *autocritică* (lecţia 40). Desigur, unele cuvinte, cum e ultimul citat, nu joacă un rol mare în limba franceză de astăzi, dar vor deveni foarte importante în viitor şi e bine ca elevii să le cunoască de la început. In ce priveşte limba franceză, mai trebuie să adăugăm că cea mai mare parte a cuvintelor citate seamănă bine cu corespondentele romîneşti, fie că acestea sînt împrumutate din franţuzeşte, fie că provin dintr-o sursă comună. De aceea pentru elevii noştri nu sînt greu de înţeles, şi de reţinut, cu rezerva deosebirilor de pronunţare.

Cu excepţia acestor termeni actuali şi necesari, manualul de limba franceză, cuprinde în general expresii simple şi se foloseşte de cuvintele esenţiale. Cum nu am făcut un studiu special asupra fondului principal al limbii franceze, nu pot spune cu mare siguranţă care cuvînt este şi care nu este în fondul principal, dar impresia de ansamblu sper că nu e greşită: în general s-au folosit cuvintele din fondul principal. Totuşi manualul de franceză s-a lăsat tîrît uneori pe panta aglomerării de cuvinte la întîmplare, ca vechile manuale burgheze. De exemplu, la lecţia a 12-a, se îngrămădesc, fără necesitate evidentă, nume de flori ca *perce-neige* « ghiocel », *pâquerette* « părăluţă », care, evident, nu sînt în fondul principal al limbii franceze (decît în măsura în care elementele lor componente sînt în fondul principal, dar acest lucru nu poate ajuta pe elevul romîn), nici nu seamănă cu termenii corespunzători romîneşti. In lecţia a 20-a, unde se introduc cuvintele « cal » « bou », « vacă » etc., ar putea lipsi *jument* « iapă », care nu e nici uşor, nici în fondul principal, şi cu atît mai mult verbul *étriller* « a ţesăla ». La fel ar putea lipsi, la lecţia a 21-a, *herse* « grapă », la lecţia a 38-a, *marraîcher* » « producător de zarzavat », *carotte* « morcov », *aubergine* « pătlăgică vînătă », căci ar rămîne destule cuvinte noi pentru o lecţie, iar acestea nu sînt indispensabile. De asemenea cred că la lecţia a 27-a ar putea lipsi *cartable* « ghiozdan » (textul nu e *de* A. Daudet, ci *după* el).

Mai bune încă sînt, din punctul de vedere care ne interesează, manualele de engleză şi de germană. Desigur aici şi atenţia trebuia să fie mai mare, deoarece aceste limbi sînt mai grele pentru un copil romîn. In mod foarte curios, manualul de engleză declară la pagina 80 că « engleza e mai uşoară decît franceza, pentru că gramatica engleză nu e atît de grea ca cea franceză », afirmaţie inexactă, mai ales cînd cel care o învaţă are ca limbă maternă o limbă romanică,

şi în plus afirmaţie care merge pe linia falsei teorii a pseudo-savanţilor imperialişti că limba engleză e mai «uşoară» şi de aceea trebuie să fie adoptată de toată populaţia globului. Dar elevul constată în practică că engleza este de fapt o limbă foarte grea. In ce priveşte vocabularul, nu am de observat, la manualul de limba engleză, decît următoarele: la lecţia a XI-a, unde se reproduc cuvintele lui I. V. Stalin despre Lenin, se folosesc expresii arhaice (*vanquish* «a învinge», *behest* «poruncă»), necesare pentru a da un ton solemn textului (aceste cuvinte au fost omise din vocabularul final). Cred că se pot accepta aceste cuvinte şi cu această justificare, cu condiţia ca elevii să nu fie obligaţi să memorizeze decît sensul textului, nu şi cuvintele englezeşti.

In schimb la lecţia a 21-a, se cam aglomerează numele de păsări (de exemplu *turkey* «curcan» ar putea lipsi fără mare pagubă). In afară de aceasta, ca notă pozitivă, manualul cuprinde numeroase anecdote vii şi amuzante, care folosesc numai cuvinte din fondul principal.

Manualul de limba germană nu prezintă, din punctul de vedere care ne interesează, decît cîteva pasaje încărcate: la lecţia a 12-a, apare cuvîntul *Star* «graur», care poate fi acceptat, pentru că e într-o anecdotă. In schimb la lecţia a 13-a, e inutil să se introducă în mintea copiilor numele nemţeşti ale figurilor de şah, pe care mulţi nu le cunosc nici în romîneşte, iar la lecţia a 33-a s-a mers pe linia acumulării: numele de legume ca *Möhren* «morcovi» *Spinat* «spanac», *Gurken* «castraveţi», de fructe ca *Aprikosen* «caise» ar fi putut foarte bine lipsi din manual.

Mai slab este alcătuit manualul de limba rusă. Aici ar trebui să se ţină seama că avem o carte destinată unor copii cu patru ani mai mici decît cei care învaţă alte limbi străine. Manualul cuprinde texte compuse din fraze fără legătură între ele, metodă care nu e prea fericită, căci textul nu poate interesa prin conţinutul lui pe micul cititor, dar care are avantajul că poţi să foloseşti ce cuvinte vrei, fără să fii legat de anumite noţiuni. Totuşi manualul abundă, chiar de la primele lecţii, în cuvinte care nu fac parte din fondul principal. Cum n-am avut la dispoziţie nici un studiu asupra fondului principal al limbii ruse, e posibil să mă înşel în cazul unui cuvînt sau al altuia, dar desigur nu în toate exemplele pe care le voi da. La pagina 21 загудел «a răsunat», гудок «sirenă», застучали «au izbit», toate în fraze răzleţe. La pagina 23, în şase versuri scurte, găsim cuvintele свисток «fluier», грибок «ciupercă» (lipseşte la vocabularul final), белка «veveriţă», посулил «a promis». Ce e drept, dacă o poezie e bună, nu o vom înlătura din cauza unui cuvînt mai rar. Dar aici nu e unul singur. La pagina 35, în fraze răzleţe: куст «arbust», кузнечик «greier», стрекоза «libelulă». La pagina 38, щенок «căţeluş», пень «buturugă», скулил « a scîncit» (în trei rînduri şi jumătate!); дровосек «tăietor de lemne», льняной «de in», дятел «ghionoaie», иголка «ac» (în

trei rînduri). La pagina 39: драка « încăierare », миска « strachină ». La pagina 61: удочка « undiţă » şi aşa mai departe. Rămîne impresia că autorii nu şi-au pus cîtuşi de puţin problema fondului principal, ci au îngrămădit fără alegere toate cuvintele pe care le-au găsit în texte sau care le-au venit în minte.

Manualul de limba romînă pentru şcolile maghiare (clasa a III-a elementară) e făcut cam după aceleaşi principii ca cele de limbi străine pentru romîni. Se găsesc din loc în loc cuvinte care nu fac parte din fondul principal al limbii noastre (*şal, şapcă, şorţ* la pagina 21; *livadă* la pagina 27; *cherestea, ferăstrău* la pagina 38; *bujor* la pagina 43). Desigur, situaţia copiilor maghiari din R.P.R. nu este exact aceeaşi cu a romînilor care învaţă nemţeşte sau englezeşte: chiar dacă nu ştiu romîneşte, copiii unguri din Transilvania tot mai cunosc cîte un cuvînt din limba noastră. Dar acesta nu este un motiv suficient pentru ca în primele pagini ale manualului de limba romînă (care, de altfel, nu e rău întocmit), să apară cuvinte ca *bujor*, fără a căror cunoaştere poate trăi foarte bine chiar un copil romîn de aceeaşi vîrstă. La pagina 132, poezia de M. Beniuc e destul de grea, în ce priveşte vocabularul, pentru un copil care nu ştie romîneşte.

Reiese din această scurtă anchetă că, deşi se mai găsesc unele scăderi, manualele noastre sînt în foarte vădit progres, în urma folosirii teoriei staliniste a fondului principal lexical. Adîncirea acestei teorii, aplicarea ei la limba romînă şi folosirea ei mai atentă în manuale va putea să mai mărească încă diferenţa între manualele dăunătoare din trecut şi cele bine întocmite de astăzi.

INCHEIERE

Geniala lucrare a lui I. V. Stalin, « Marxismul şi problemele lingvisticii », a deschis lingviştilor perspective nebănuite de dezvoltare a ştiinţei lor, îndrumînd-o pe calea creatoare a marxismului. Prin aceasta, lingviştii au primit un ajutor nepreţuit. De aici însă decurg pentru ei şi sarcini, în primul rînd sarcina de a aplica în practică, de a analiza limbile concrete în lumina noii ştiinţe, a lingvisticii marxiste. Unul dintre punctele principale ale acestei ştiinţe este teoria, expusă pentru prima oară de I. V. Stalin, a fondului principal lexical.

Am încercat, în măsura în care m-au ajutat puterile, să aplic această teorie la limba romînă şi, pornind de la criterii recunoscute, cel puţin în mare parte, ca valabile, am stabilit liste de cuvinte despre care cred că formează fondul principal al limbii noastre. Fără îndoială, nu toată lumea va fi de acord cu aceste liste în totalitatea lor. Sper însă că modificările care se vor propune nu vor fi de natură a răsturna complet rezultatele la care am ajuns pornind de la aceste liste. Iată pe scurt care sînt aceste rezultate.

Fondul principal lexical al limbii romîne este în majoritatea lui de origine latină. Această constatare dă încă o lovitură teoriei neştiinţifice, marriste, a caracterului « mixt » al limbii romîne şi al limbilor în general: fondul principal lexical şi structura gramaticală provin, în majoritatea elementelor lor, din aceeaşi sursă. Dar constatarea făcută mai dă o lovitură serioasă şi teoriilor şovine care exclud elementele străine din structura limbii romîne. In opoziţie cu aceste teorii, a reieşit din cercetarea făcută că în fondul principal al limbii romîne joacă un rol excepţional de important elementul slav, că aproximativ a cincea parte din fondul principal al limbii romîne e de origine slavă. Un rol mult mai mic, dar totuşi important, joacă elementul maghiar, pe cînd cel turc, în opoziţie cu ce se credea mai înainte, este puţin însemnat.

Cercetarea a dovedit în practică absoluta justeţe a teoriei staliniste asupra vechimii fondului principal: cel puţin două treimi dintre elementele latine care se găsesc astăzi în fondul principal al limbii noastre au etimologie indo-europeană şi cam în aceeaşi proporţie sînt cuvintele care erau deja în fondul prin-

cipal al limbii latine. Imensa majoritate a cuvintelor din fondul nostru principal sînt de mai bine de o mie de ani în limba noastră, cea mai mare parte datînd în graiul strămoşilor romînilor de multe mii de ani. A mai reieşit apoi că cuvintele noi duc o luptă neîmpăcată cu cele vechi, pentru a le lua locul în fondul principal, şi numai arareori ele reuşesc în această întreprindere. Pe de altă parte, faptele adunate au arătat că nu totdeauna neologismele zdruncină situaţia cuvintelor vechi, ci sînt cazuri cînd, dimpotrivă, o consolidează.

A reieşit apoi marea importanţă pe care o au în fondul principal cuvintele abstracte: printre categoriile morfologice, trebuie considerate în primul rînd instrumentele gramaticale, apoi verbele şi adjectivele şi numai la urmă substantivele; iar printre substantive, cele abstracte se întăresc necontenit în dauna celor concrete. Pe de altă parte, cel puţin în limba romînă, cuvintele scurte sînt preferate celor lungi.

A mai reieşit, din cercetarea materialului romînesc, justeţea teoriei sovietice care vede în fondul principal lexical nu numai un pivot al vocabularului, un nucleu al lui, ci şi un element care dă stabilitate limbii în general, o bază pentru formarea cuvintelor, pentru menţinerea structurii gramaticale. Fondul principal joacă un rol conservator pentru fonologie, împiedică modificarea vijelioasă a morfologiei şi a sintaxei, şi totodată constituie un punct de plecare pentru inovaţiile care corespund legilor interne de dezvoltare a limbii.

Am mai încercat, în sfîrşit, să arăt unele aplicări în practică ale teoriei staliniste, referindu-mă la chestionare, la dicţionare şi la învăţămîntul limbii materne şi a celor străine.

Pe de altă parte, evoluţia fondului principal al limbii romîne ilustrează şi alt aspect al învăţăturii lingvistice a lui I. V. Stalin. După cum structura gramaticală « se perfecţionează, îşi îmbunătăţeşte şi îşi precizează regulile şi se îmbogăţeşte cu reguli noi »[1], tot aşa şi vocabularul se perfecţionează, şi mai ales fondul lui principal se îmbunătăţeşte necontenit. Cîteva trăsături, în această privinţă, se pot desprinde din paginile precedente.

Cuvintele învechite dispar cu timpul, ies din fondul principal, eventual apoi şi din vocabularul activ. Fiind vorba de elemente care şi-au trăit traiul, care nu mai corespund stării de lucruri în fiinţă, eliminarea lor nu poate constitui decît un element de progres al fondului principal şi al vocabularului în general. Am arătat o serie de cuvinte romîneşti care dovedesc această teză. In special trebuie accentuată eliminarea din limba naţională a elementelor de argou, de jargon, a cuvintelor indecente. Dintre acestea, puţine au şanse să ajungă în fondul principal; în condiţiile luării puterii în stat de către clasa muncitoare, aceste şanse se reduc la zero, ceea ce constituie o serioasă îmbunătăţire a limbii.

---

[1] I. Stalin, Marxismul şi problemele lingvisticii. Ed. pentru literatură politică, 1953, p. 23.

De asemenea unificarea dialectelor, care este în curs peste tot, dar mai cu seamă în țările conduse de clasa muncitoare, constituie o importantă perfecționare a vocabularului în general și a fondului principal în special: cuvintele din fondul principal, fiind puse la dispoziția întregii națiuni, se consolidează, capătă nuanțe noi, provenite uneori din dialecte.

Fondul principal se îmbogățește necontenit prin introducerea a noi cuvinte, mai numeroase decît cele pe care le elimină. Un rol deosebit de important a jucat în această privință, la noi, elementul slav. Aproape toate elementele latine învechite au fost înlocuite cu elemente slave. In raport cu perfecționarea gîndirii, cu sporirea noțiunilor pe care omul trebuie să le aibă mereu prezente, în condițiile dezvoltării producției și a organizării sociale, atît vocabularul în ansamblu cît și fondul principal se măresc, căutînd să corespundă nevoilor vieții. Dar fondul principal nu se dezvoltă în aceeași proporție ca masa vocabularului, «foarfecele» dintre ele se deschide necontenit. Aceasta înseamnă un progres al fondului principal, căci este necesară o delimitare clară a lui de masa vocabularului: cu cît se mărește raportul dintre ele, cu atît crește în importanță orice element al fondului principal.

Un important mijloc de îmbogățire a vocabularului este derivarea; disproporția dintre fondul principal și masa vocabularului se accentuează grație faptului că fiecare element din fondul principal dă masei vocabularului numeroase derivate (media pentru fiecare cuvînt din fondul principal este de aproximativ cinci derivate). Aici joacă un rol important în primul rînd formațiile regresive, care am arătat că sînt deosebit de numeroase în romînește; apoi derivarea cu sufixe, de asemenea bine dezvoltată în limba noastră, mai ales mulțumită sufixelor de origine slavă. Cît privește prefixele, care în alte limbi joacă rolul principal, limba noastră a fost relativ săracă; în ultimele secole această lipsă se remediază, prin împrumutarea de prefixe, mai întîi slave, apoi internaționale, ceea ce întărește considerabil facultățile de derivare și, prin aceasta, și fondul principal. Numai în ce privește compunerea, element extraordinar de însemnat pentru întărirea fondului principal, limba noastră nu a reușit încă să progreseze suficient.

In sfîrșit, procesul de abstractizare, care caracterizează limba în general, este prezent și în vocabular și în fondul principal. Am arătat cum elementul abstract ia necontenit avans față de cel concret, și acest lucru este fără îndoială un important progres al vocabularului. In oarecare măsură, se poate aplica și la fondul principal caracterizarea dată de I. V. Stalin gramaticii: «rezultatul unei îndelungate munci de abstractizare a gîndirii umane, un indice al uriașelor succese ale gîndirii» [1].

[1] I. Stalin, Marxismul și problemele lingvisticii. Ed. pentru literatură politică, 1953, p. 22.

LISTA CUVINTELOR ROMÎNEŞTI DISCUTATE

(Cifrele arată paginile)

TABLA DE MATERII

Dat la cules 02.11.1953. Bun de tipar 14.04.1954. Tiraj 2500. Hîrtie semivelină 65 g. mp. format 16/70×100. Coli editoriale 15,5 coli tipar 14. Prețul unui exemplar 6 lei. Comanda 1655 A 4568.

Pentru bibliotecile mici indicele de clasificare 4 R-3

Pentru bibliotecile mari indicele de clasificare 459-3

Tiparul executat la Intreprinderea Poligrafică Nr. 4,
Calea Șerban-Vodă Nr. 133—135, București R. P. R.

ERATĂ

Pag.	Rîndul	In loc de	Se va citi	Din vina
8	10 de sus	perioàdă... În	perioadă?... În	Tipografiei
18	18 » »	principa	principal	»
29	1 dę jos	p. 25	p. 125	»
30	13 » »	p. 125		»
35	16 » »	talieneşte	italieneşte	»
55	1 » »	iniţia	iniţial	»
83	1 » »	argour	argouri	»
113	3 » »	« lună »	« lună »)	»
117	12 » »	c. lat.	(lat.	»
150	18 » »	sufixu	sufixul	»
178	2 » »	Vinogra ov	Vinogradov	»
187	2 » »	a koznani ia	iazîkoznaniia	»

c. 1655